

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА
УНІВЕРСИТЕТ ВАТЕРЛОО, ОНТАРІО, КАНАДА
НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ АКАДЕМІЇ
ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МОЛДОВИ
ЗАХІДНОЧЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ, ЧЕХІЯ
УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС ОСВІТИ, ШКОЛА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ,
ФЕДЕРАЛЬНИЙ КОЛЕДЖ ОСВІТИ, НІГЕРІЯ
РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРИ СНУ ІМ. В. ДАЛЯ
АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР СНУ ІМ. В. ДАЛЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за матеріалами

VII Міжнародної науково-практичної конференція

«Обліково-аналітичне та організаційно-економічне

забезпечення розвитку регіону»

25 квітня 2024 року

м. Київ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
VOLODYMYR DAHL EAST UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY
WEST UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY
SUMY STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY NAMED AFTER A.S. MAKARENKO
UNIVERSITY OF WATERLOO, ONTARIO, CANADA
NATIONAL INSTITUTE OF ECONOMIC STUDIES, MOLDOVA
UNIVERSITY OF WEST BOHEMIA, CZECH REPUBLIC
OFFICE OF BUSINESS EDUCATION, VOCATIONAL SCHOOL, FEDERAL COLLEGE OF
EDUCATION, NIGERIA
RESOURCE CENTRE FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AT
VOLODYMYR DAHL EUNU
ANALYTICAL CENTER OF VOLODYMYR DAHL EUNU

COLLECTION OF RESEARCH ARTICLES

VII INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

“ACCOUNTING, ANALYTICAL, ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF THE REGION”

April 25, 2024

Kyiv

KYIV, 2024

Збірник наукових праць за матеріалами VII міжнародної науково-практичної конференції «Обліково-аналітичне та організаційно-економічне забезпечення розвитку регіону» (25 квітня 2024 року, м. Київ). [Електронне видання]. – Київ: [Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля], 2024. – 320 с.

Видається за рішенням Вченої ради факультету економіки та управління Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, протокол № 9 від 30 травня 2024 р.

Редакційна колегія:

Галгаш Р. А.	д.е.н., професор, проректор з науково-педагогічної роботи, економіки та розвитку СНУ ім. В. Даля
Целіщев О. Б.	д.т.н., професор, проректор з наукової роботи СНУ ім. В. Даля
Десятнюк О. М.	д.е.н., професор, ректор ЗУНУ
Дивак М. П.	д.т.н., професор, проректор з наукової роботи ЗУНУ
Острроверхов В. М.	к.е.н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи ЗУНУ
Івченко Є. А.	д.е.н., професор, декан факультету економіки і управління СНУ ім. В. Даля
Кізіма А. Я.	к.е.н., доцент, декан факультету фінансів та обліку ЗУНУ
Коцур А. С.	к.е.н., доцент, декан факультету економіки і управління ЗУНУ
Грибінча К.	PhD, старший науковий співробітник, Національний інститут економічних досліджень Академії економічних досліджень Молдови
Креховська М.	декан економічного факультету, завідувач кафедри фінансів та бухгалтерського обліку, Західночеський університет, Чехія
Клюс Ю. І.	д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування СНУ ім. В. Даля
Семененко І. М.	д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки і підприємництва СНУ ім. В. Даля
Крисоватий А. І.	д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів ЗУНУ
Собко О. М.	д.е.н., професор, завідувач кафедри підприємництва і торгівлі ЗУНУ
Птащенко О. В.	д.е.н., професор, професор кафедри підприємництва і торгівлі ЗУНУ
Волошин Р. В.	к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва і торгівлі, заступник декана факультету економіки і управління ЗУНУ
Манухіна М. Ю.	к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування СНУ ім. В. Даля
Швець Н. В.	к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва СНУ ім. В. Даля

Редакційна колегія не завжди поділяє думки авторів. За зміст наукових праць та достовірність наведених фактів і статистичних даних відповідальність несуть автори та наукові керівники молодих вчених. Матеріали подано в авторській редакції.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим.

ЗМІСТ

Тематичний напрям 1 ПРОБЛЕМИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО, КОНТРОЛЬНОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

<i>Алієв Е. Ш.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ	9
<i>Бойко О. В.</i> УРАХУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРІ ФОРМУВАННІ БІОТИЧНИХ ФАКТОРІВ ЕКОЛОГІЧНОГО РЮКЗАКА ПІДПРИЄМСТВА	11
<i>Бойчик І. М., Бойчик В. Є.</i> ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ У ФОРМУВАННІ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	16
<i>Wenting YANG</i> EXPLORING THE INNOVATION OF ENTERPRISE MANAGEMENT IN THE VIEW OF BIG DATA	19
<i>Гарак В. Б.</i> РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ЕКОЛОГІЧНІСТЬ	24
<i>Годящева І. М., Годящев М. О.</i> РОЗБЛОКУВАННЯ УСПІХУ: ВИКОРИСТАННЯ СИЛИ НОВИХ ЗНАНЬ У «МАЙСТЕРНІ МЕНЕДЖМЕНТУ»	26
<i>Дутка Я. Д.</i> РОЗВИТОК І СТРУКТУРА АВТОМОБІЛЬНОГО БІЗНЕСУ	30
<i>Жердева О. О., Тацій І. В.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ АУДИТУ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ	32
<i>Івченко А. Г.</i> ПРИНЦИПОВІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ СТРАТЕГІЙ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ.....	37
<i>Ізоткін В. Д.</i> ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	42
<i>Імнадзе І. Н.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ БІЗНЕСУ.....	44
<i>Карпик Я. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ЕКОСИСТЕМИ	46
<i>Манухіна М. Ю., Ільченко І. О., Кошель Р. Ю., Сєдашов М. О.</i> ГРОШОВІ КОШТИ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ І АНАЛІЗУ	48
<i>Манухіна М. Ю., Тацій І. В.</i> ВІДХОДИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ОБ'ЄКТ	53
<i>Мельнік М. А.</i> ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	58
<i>Олійник А.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ	63
<i>Островерхов В. М.</i> DIGITAL TRANSFORMATIONS OF THE INTERNATIONAL LABOR MARKET	66
<i>Пуреї Є. Ю.</i> СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ	68

<i>Пчелинська Г. В., Кравченко В. С.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОНТРОЛЮ, ОБЛІКУ ПАЛЬНОГО НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРШЕННЯ	70
<i>Розумний О. М.</i> ЦИФРОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ БІЗНЕСУ В ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ.....	74
<i>Серікова О. М., Воронкова А. О.</i> ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	77
<i>Серікова О. М., Мельничук М. В.</i> БАНКІВСЬКІ МЕТАЛИ ТА ПЕРЕВАГИ ЇХ ВОЛОДІННЯМ КРІЗЬ ЧАС.....	81
<i>Смерека С. Б.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	85
<i>Смірнова К. А., Боєнко О. Ю.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	87
<i>Тіщенко І. В., Тацій І. В.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТУ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ .	89
<i>Фурик Ю.</i> ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ВАРТОСТІ БІЗНЕСУ	93
<i>Фурів К. Р., Кривуля П. В.</i> СПЕКТР АКТУАЛЬНИХ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ПОКРАЩЕННЯ ЯКІСНОГО ОПИСУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА САНКЦІЙ ДЛЯ РАМКОВИХ ДОГОВОРІВ	95
<i>Шеремета О. М.</i> ЧИННИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ У ПЕРІОДІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	104
<i>Шухманн В. А., Птащенко О. В.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	112
<i>Тематичний напрям 2</i>	
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	
<i>Бєкетов О. В.</i> РОЛЬ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В СТРАХУВАННІ РИЗИКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	115
<i>Грод М. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ОЗЕЛЕНЕННЯ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ КАПІТАЛУ	117
<i>Десятнюк О. М., Птащенко О. В.</i> DIGITAL TRANSFORMATIONS: FINANCIAL AND SOCIAL SECURITY	120
<i>Дмитренко Є. В., Христенко Л. М.</i> ПРОВЕДЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ СИСТЕМИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В НЕБАНКІВСЬКИХ НАДАВАЧАХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	122
<i>Dziubliuk Oleksandr</i> BANK LOAN SUPPLY AND SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH	128
<i>Задорожний М. Е., Буюк Л. М.</i> ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ПРОЦЕСІВ.....	133
<i>Кириленко О. П., Кириленко С. В.</i> ФІНАНСОВА ІНФРАСТРУКТУРА: ЗМІСТ, СКЛАД ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	135

<i>Крисоватий А. І., Птащенко О. В.</i> USE OF DIGITAL TOOLS IN STOCK EXCHANGE ACTIVITIES.....	139
<i>Курцев О. Ю.</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ	142
<i>Литовченко І. В.</i> РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	144
<i>Чердниченко Н. В., Бурко Я. В.</i> НАПРЯМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ГРОШОВОГО ОБІГУ У ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМІ. ВИКОРИСТАННЯ ТА ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ.....	147

Тематичний напрям 3
**ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

<i>Бабуняк І. С., Козюк В. В.</i> ОЦІНКА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ І ЙОГО ПЕРСПЕКТИВ В УМОВАХ ВІЙНИ	155
<i>Красніков Д. О.</i> РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ПОДАТКОВИХ УГОД В ОПОДАТКУВАННІ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ	157
<i>Шулик В. О.</i> РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНАХ.....	159

Тематичний напрям 4
**УПРАВЛІННЯ РІЗНОРІВНЕВИМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ
СИСТЕМАМИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ**

<i>Андрєєв А. А., Бучнєв М. М.</i> ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ НА ПРИКЛАДІ ЯПОНІЇ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	165
<i>Арутюнян О. Г.</i> ЦИФРОВА ТОРГІВЛЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІНОЇ ІНКЛЮЗІЇ.....	169
<i>Бабік К. В., Христенко Л. М.</i> ЗНАЧЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ У ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	171
<i>Беспалько О., Смерека С.</i> РОЗВИТОК МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	177
<i>Бородіна О. А.</i> ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ ДОСВІДУ РЕГІОНІВ СХІДНОЇ ПОЛЬЩІ ЩОДО ПРОГРАМНОЇ ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	179
<i>Волошин Р. В., Кісіль Р. В.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	185
<i>Галгаш М. Р.</i> АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ В ОРГАНІЗАЦІЯХ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	187
<i>Горожанська Ю. В.</i> АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	190

<i>Gribincea C., Ungur C.</i> EXPLORING MOLDOVAN EDUCATIONAL OFFERINGS AND PREDICTING COMPETENCES IN INTELLIGENT SPECIALIZATION DOMAINS: A COMPREHENSIVE STUDY	192
<i>Дерешак А., Птащенко О. В.</i> РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	198
<i>Довбня І. А., Кривуля П. В.</i> РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ	200
<i>Івашків Я. К.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ	208
<i>Ivchenko Ye., Yao Wenjie</i> INTELLECTUAL CAPITAL MANAGEMENT IN MULTILEVEL SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS IN CRISIS ENVIRONMENTS: STRATEGIES AND PRACTICES	210
<i>Івченко Ю. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	217
<i>Iordachi Victoria, Timofei Olga</i> SUSTAINABLE BUDGETING - BUILDING THE FUTURE THROUGH SMART POLICIES	221
<i>Корсунова К. Ю.</i> ТЕНДЕНЦІЇ, ЩО ФОРМУЮТЬ МАЙБУТНЄ СВІТОВОГО РИНКУ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ	228
<i>Крамчанінова М. Д.</i> АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ЕКСТЕРНАЛІЙ В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ.....	231
<i>Крисоватий І. А.</i> ПІДПРИЄМНИЦЬКА ЕКОСИСТЕМА: БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЦИФРОВА ІНКЛЮЗІЯ.....	235
<i>Олійник Д. І., Кошкаров С. А.</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ МОДЕЛЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ОСНОВІ ДАНИХ.....	238
<i>Олійник К. Д.</i> ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО ЦИФРОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЛАНДШАФТУ В УМОВАХ ДИНАМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	241
<i>Оліярник М. Я., Бурко Я. В., Кривуля П. В.</i> ВИЯВЛЕННЯ НАКОПИЧЕННЯ РИЗИКІВ ЗМЕНШЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ МОДЕЛІ ДЕРЕВА ПРОБЛЕМ	243
<i>Птащенко Л. В., Буяк Л. М.</i> РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ ІНКЛЮЗІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	252
<i>Тимофєєв В.</i> СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	254
<i>Фоменко Д. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	256
<i>Qian Wu, Khrystenko L.</i> THE SIGNIFICANCE OF ECONOMIC MANAGEMENT IN THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISES	260
<i>Шершенюк О. М.</i> РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	265

Тематичний напрям 5
ВІДНОВЛЕННЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

<i>Білошицька Н. І., Білошицький М. В.</i> ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ МІСТ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	268
<i>Гуменюк В. В., Ключ Ю. І.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ АІ ДЛЯ ЗБІЛЬШЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ РЕГІОНУ	275
<i>Коцур А. С.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ	284
<i>Маслош О. В., Подкуйко В. М.</i> ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕЦИКЛІНГУ ВТОРИННОГО БЕТОНУ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	286
<i>Микитенко В. В.</i> ВІДНОВЛЕННЯ І СТАЛЕ ПРОСТОРОВЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ РЕГІОНІВ НА БАЗІ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИХ І СОЦІСТАЛЬНИХ АКТИВІВ	291
<i>Омельченко В. П.</i> ВПЛИВ ІТ-ГАЛУЗІ НА ПІСЛЯВОЄННИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	298
<i>Семененко І. М., Ольшанський О. В.</i> ВИКЛИКИ ВІДНОВЛЕННЯ І СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	303
<i>Сибіна В. О., Кривуля П. В.</i> СТАЛІСТЬ ТА ЗРОСТАННЯ МІЖГАЛУЗЕВОГО КОМПЛЕКСУ У ХАРЧОВІЙ ГАЛУЗІ: ВІДНОСНІСТЬ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЗА РЕГІОНАМИ ТА ВИЯВЛЕННЯ ГАЛУЗЕВИХ МЕЖ У КОНТЕКСТІ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	306
<i>Швець Н. В., Бервінова В. В.</i> ЗЕЛЕНИЙ СУКУПНИЙ ПОПИТ ЯК НОВА МАКРОЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ	314

Тематичний напрям 1

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО, КОНТРОЛЬНОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Алієв Е. Ш., аспірант

Західноукраїнський національний університет

Анотація. В умовах трансформацій та цифровізації стає актуальним та своєчасним перехід бізнесу на цифрові рейки. Цифровізація стає запорукою конкурентоспроможності на ринку та забезпечує сталий розвиток. Бізнес процеси під впливом цифровізації трансформуються та створюють нові конкурентоспроможніші та дієвіші моделі ведення бізнесу та задоволення потреб споживачів.

Ключові слова: цифровізація, бізнес-процеси, цифрова економіка, економічний розвиток, глобальний розвиток.

Abstract. In the conditions of transformations and digitization, the transition of business to digital rails becomes relevant and timely. Digitization becomes a guarantee of competitiveness in the market and ensures sustainable development. Business processes under the influence of digitalization are transformed and create new, more competitive and effective models of doing business and satisfying consumer needs.

Keywords: digitization, business processes, digital economy, economic development, global development.

Сучасна цифровізація є комплексним процесом впровадження цифрових технологій у всі сфери людської діяльності, включаючи бізнес, освіту, медицину, виробництво та інші. Вона охоплює автоматизацію та оптимізацію робочих процесів, збір та аналіз даних, впровадження інноваційних рішень, а також цифрові комунікації та взаємодії.

Сутність сучасної цифровізації полягає у перетворенні традиційних процесів, організаційних структур та моделей бізнесу за допомогою цифрових технологій. Вона сприяє створенню ефективних та інноваційних підходів до вирішення проблем, підвищує продуктивність та конкурентоспроможність підприємств, сприяє розвитку нових ринків та послуг.

Сучасна цифровізація також передбачає зміни в культурі та організаційній поведінці, сприяє створенню гнучких та інноваційно налаштованих організацій, а також забезпечує підвищення рівня доступності та якості продуктів та послуг для споживачів [1, 2, 3].

Сучасна цифровізація є комплексним процесом, який включає в себе використання цифрових технологій для трансформації всіх сфер життя, включаючи бізнес, освіту, медицину, громадський сектор та інше. Особливості сучасної цифровізації є наступними [2, 4, 5, 6]:

сучасні технології, такі як штучний інтелект, Інтернет речей та блокчейн, прискорюють темпи інновацій та змін у бізнесі та суспільстві;

цифрові технології дозволяють проводити бізнес та спілкуватися з людьми з

усього світу без обмежень географії;

цифрова трансформація дозволяє новим гравцям швидко входити на ринок, що призводить до зростання конкуренції в бізнесі;

цифрові технології змінюють вимоги до робочої сили, що ставить підвищені вимоги до навчання та перепідготовки працівників;

з використанням цифрових технологій виникають нові виклики у забезпеченні безпеки та конфіденційності даних, а також управлінні ризиками кібербезпеки;

цифрові технології дозволяють створювати нові бізнес-моделі, основані на платіжних платформах, спільному використанні ресурсів та інших інноваційних підходах.

Отже, сучасна цифровізація відкриває безліч можливостей для розвитку, але також ставить перед собою виклики, які потребують комплексного підходу та взаємодії між секторами господарства та суспільством в цілому.

Цифровізація бізнес-процесів – це невід’ємна складова сучасного бізнесу, що змінює способи виробництва, управління та взаємодії з клієнтами. Впровадження цифрових технологій дозволяє підприємствам оптимізувати робочі процеси, підвищувати ефективність та конкурентоспроможність, а також швидше реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Цифровізація впливає на бізнес у всіх його аспектах, приводячи до суттєвих змін у способах виробництва, маркетингу, продажу та обслуговування клієнтів. Представимо деякі з основних аспектів впливу цифровізації на бізнес:

цифрові інструменти дозволяють автоматизувати та оптимізувати бізнес-процеси, що призводить до підвищення продуктивності та зниження витрат [2, 5, 6];

Інтернет та цифрові технології дають можливість підприємствам здійснювати торгівлю на міжнародному рівні, привертаючи клієнтів з усього світу;

цифрові інструменти стимулюють розвиток інноваційних продуктів та послуг, а також допомагають бізнесу швидше реагувати на зміни в ринкових умовах;

Покращення клієнтського досвіду: За допомогою цифрових технологій компанії можуть підвищити якість обслуговування та персоналізувати взаємодію з клієнтами.

цифрові інструменти дозволяють збирати, аналізувати та використовувати великі обсяги даних для прийняття кращих та обґрунтованих рішень;

за допомогою цифрових технологій бізнес може працювати більш гнучко та мобільно, що дозволяє пристосовуватися до змінних умов ринку та вимог клієнтів.

Загалом, цифровізація перетворює традиційні моделі бізнесу та створює нові можливості для розвитку та зростання. Сучасні бізнеси використовують різноманітні цифрові інструменти для автоматизації та оптимізації різних аспектів своєї діяльності, від виробництва до маркетингу та обслуговування клієнтів. Цифрові технології дозволяють підприємствам стати більш гнучкими, реактивними та конкурентоздатними в умовах швидко змінного ринкового середовища.

Список використаних джерел

1. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. Журнал стратегічних економічних досліджень. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

2. Крисоватий А., Десятнюк О., Птащенко О. Digital inclusion: financial and marketing aspects. Журнал стратегічних економічних досліджень. №3 (14). 2023. С. 93-102. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/08/3->

2023-10.pdf. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.10.

3. Крисоватий І. А. Високотехнологічні кластери: інновації та цифровізація // Science and society: modern trends in a changing world. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Vienna, Austria. 2024. Pp. 590-595. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-society-modern-trends-in-a-changing-world-22-24-01-2024-viden-avstriya-arhiv>.

4. Птащенко О. А., Пастушенко І., Імнадзе і А. Солдатова. Тенденції розвитку глобальних ринків в умовах цифровізації. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. вип. 6 (270). 2021. С. 125-8. DOI: 10.33216/1998-7927-2021-270-6-125-128. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/36>.

5. Розумний О. М., Алієв Е. Ш. Цифровізація економічних процесів: стан та тенденції. Журнал стратегічних економічних досліджень. №4 (15). 2023. С. 65-72. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.4.8. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/12/4-2023-8.pdf>.

6. Шевченко І. О. Електронна комерція як інструмент забезпечення розвитку цифрової торгівлі. Science, trends and development methods: VIII Міжнародна науково-практична конференція. Токіо, Японія. 2022. С. 84-88.

УРАХУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИ ФОРМУВАННІ БІОТИЧНИХ ФАКТОРІВ ЕКОЛОГІЧНОГО РЮКЗАКА ПІДПРИЄМСТВА

Бойко О. В., аспірантка

Інститут економіки промисловості НАН України

Анотація. Матеріаловитрати пов'язані з персоналом у вигляді кінцевого споживання є важливим аспектом при дослідженні матеріалоемності виробництва. Працю і матеріальну діяльність людини необхідно розглядати як витрати в процесі створення продукту та враховувати в розрахунку «екологічного рюкзака». Формування біотичних факторів мають враховувати продукти харчування робітників як один з чинників виробництва.

Ключові слова: екологічний рюкзак, матеріаловитрати, людська праця.

Abstract. The material costs associated with personnel in the form of final consumption are an important aspect in the study of material intensity of production. Human labour and material activities should be considered as costs in the process of creating a product and taken into account in the calculation of the "ecological backpack". The formation of biotic factors should take into account the food of workers as one of the factors of production.

Keywords: eco-friendly backpack, material consumption, human labour.

Сталий розвиток уособлений в 17 Цілях є міжнародною наративою процвітання людства [1]. Відповідальне споживання та виробництво характеризує 12 Ціль, яка ставить за мету зниження ресурсоемності економіки за рахунок зменшення витрат матеріаловкладень в виробничих ланцюгах. Занепокоєння екологічними проблемами в сучасній економіці призвело до переосмислення матеріалоемності, а саме оцінки впливу людської праці на процес виробництва. Цедало поштовх до удосконалення моделей MFA (аналіз матеріального потоку) [2] та LCA (життєвого циклу продукту) [3], які ґрунтуються на аналізі «витрат-випуску» і є уособленням розрахунків потоків речовин та матеріалів. Запропонована німецьким науковцем Фрідріхом Шмідт-Бліком

концепція MIPS-аналізу, що охоплює всі стадії життєвого циклу продукту від «колиски до могили» та допомагає виявити приховані матеріаловкладення при виробництві не враховує затрат, пов'язаних з персоналом підприємства [4], хоч має в складі «Екологічного рюкзака» [5] біотичний фактор, куди входять обрахунки вмісту живої природи в процесі створення продукту.

Урахування енергоємності людської праці у вигляді кінцевого споживання є важливим аспектом при дослідженні матеріалоємності процесу виробництва. Ще у XIX ст. це стало переконанням українського науковця С. А. Подолинського, який вважається співзасновником методу енергетичного аналізу. У своїй публікації 1880 р. «Праця людини та її відношення до розподілу енергії на нашій планеті» він зазначив, що працю і матеріальну діяльність людини необхідно розглядати як витрати енергії, які є невід'ємною частиною виробничого процесу.

Продуктивність праці на пряму залежить від харчування. На прикладі функціонування вугільних шахт Великої Британії та Сполучених Штатів Америки можна прослідкувати чітку взаємозалежність між харчуванням гужового транспорту та трудовим процесом. Поні та мули були основою роботи шахт: у Великій Британії, де саме і зародився промисловий видобуток копалин, у 1913 р. по шахтах працювало майже 70 тис. голів шотландських поні – pit ponies, в Америці ж на задоволення транспортних потреб застосовували мулів (міжвидовий гібрид від схрещення коня та віслюка). Особливості роботи зумовлювали утримування тварин: стайні знаходились під землею. Процес догляду зосереджувався навколо їжі, раціон мав бути збалансованим, щоб забезпечувати повноцінну роботу гужового транспорту і разом з тим, не дати набрати зайвої маси. Добовий раціон однієї тварини включав: сіно – 5,4 кг, солома – 0,7 кг, овес – 3,6 кг, кукурудза – 1,4 кг, висівки – 1,4 кг, загалом – 12,4 кг, а за рік маса збільшувалась до 4,5 т. Визначений набір продуктів коштував 25 пенсів, тоді як денна заробітна плата коногона в тих самих умовах складала 6 пенсів.

На даний час робочий персонал підприємств перейшов на самозабезпечення через практику отримання заробітної плати. За даними «Статистичного щорічника України» за 2021 рік в домогосподарствах із різними середньодушовими еквівалентними загальними доходами у 2021 році можна прослідкувати кінцеве споживання продуктів харчування з урахуванням можливостей, пов'язаних з розміром окладів (табл. 1).

Таблиця 1

Середнє споживання продуктів харчування за місяць у розрахунку на одну особу в залежності від розмірів заробітної плати

Найменування (у середньому за місяць у розрахунку на одну особу; кг)	Усі домо- госп одарства	Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами за місяць, грн				
		до 3000,0	3000,1– 4000,0	4000,1– 5000,0	5000,0– 6000,0	6000,1– 7000,0
М'ясо і м'ясопродукти	5,1	3,4	4,1	4,3	5,1	5,3
Молоко і молочні продукти	18,8	11,7	15,3	16,9	18,5	19,4
Яйця	1,14	0,9	0,96	1,02	1,14	1,2
Риба та рибні продукти	1,4	0,8	1	1,3	1,4	1,3
Цукор	2,3	1,8	2	2,2	2,4	2,4
Олія та інші рослинні жири	1,3	1,1	1,2	1,3	1,3	1,3
Картопля	5,8	5,6	5,5	5,7	6	5,8
Овочі та баштанні	8,5	6,6	7,5	7,7	8,8	8,5
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	3,9	2,2	2,6	3,2	3,8	3,7
Хліб і хлібні продукти	7,6	7,5	7,4	7,7	8	7,5
Всього	55,84	41,6	47,56	51,32	56,44	56,4

Продовження таблиці 1

Найменування (у середньому за місяць у розрахунку на одну особу; кг)	Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами за місяць, грн					
	7000,1– 8000,0	8000,1– 9000,0	9000,1– 10000,0	10000,1– 11000,0	11000,1– 12000,0	понад 12000,0
М'ясо і м'ясопродукти	5,4	6	5,6	6,3	6	6,4
Молоко і молочні продукти	19,6	21,3	20,2	22,3	23,3	25,4
Яйця	1,14	1,2	1,2	1,26	1,14	1,26
Риба та рибні продукти	1,4	1,6	1,5	1,6	1,7	1,7
Цукор	2,3	2,6	2,1	2,5	2,5	2,8
Олія та інші рослинні жири	1,3	1,4	1,3	1,3	1,4	1,4
Картопля	5,8	5,5	5,3	5,4	5,6	4,9
Овочі та баштанні	8,7	9,7	8,9	10,5	9,8	10,9
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	4,4	4,4	4,7	5,6	5,2	6
Хліб і хлібні продукти	7,6	8	7	7,5	7,1	7,8
Всього	57,64	61,7	57,8	64,26	63,74	68,56

(Джерело: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf)

Середньомісячне споживання продуктів харчування працюючих українців, згідно таблиці 1 становить 55,84 кг. До прикладу, місячне споживання окремих продуктів харчування на душу населення в Польщі у 2022 році склало 37,96 кг (табл. 2).

Таблиця 2

Споживання їжі в Польщі, в розрахунку на одну особу

Найменування	Маса за місяць, кг	Маса за рік, кг
Хліб	2,58	30,96
Макарони та макаронні вироби	0,42	5,04
Борошно	0,61	7,32
М'ясо та м'ясопродукти	4,81	57,72
Оброблене м'ясо та інші м'ясні напівфабрикати	1,92	23,04
Риба та морські гади	0,24	2,88
Молоко	2,85	34,2
Сир	0,94	11,28
Сметана	0,34	4,08
Яйця	10,5	126
Рослинна олія	1	12
Масло	0,28	3,36
Фрукти	3,58	42,96
Овочі	4,71	56,52
Картопля	2,42	29,04
Цукор	0,76	9,12
Всього	37,96	455,52

(Джерело: <https://www.statista.com/statistics/1195644/poland-monthly-consumption-of-selected-foodstuffs-per-capita>)

Для порівняння, споживання жителями Китаю основних продуктів харчування на душу населення за 2021 рік становив (табл. 3).

Продукти харчування є невід'ємною енергетичною складовою виробничого процесу, яка відбивається на продуктивності праці. Окрім того, заробітна плата безпосередньо впливає на об'єми продуктивних кошків працюючого персоналу.

Продуктовий кошик жителів Китаю

Найменування	Вага, кг
Крупи	144,6
Олії та жири	10,8
Овочі та гриби	109,8
М'ясо та м'ясопродукти	32,9
Птиця	12,3
Морепродукти	14,2
Яйця	13,2
Молоко та молочні продукти	14,4
Свіжі та сушені дині і фрукти	61
Цукор	1,3
Всього	414,5

(Джерело: https://www.researchgate.net/publication/368795249_Basic_Farmland_Protection_System_in_China_Changes_Conflicts_and_Prospects/figures)

Харчування надає можливість жити та працювати. Формування номенклатури продуктів харчування продуктового кошика українця здійснюється з урахуванням енергетичних потреб працюючої людини і складається з наступних пунктів (табл. 4).

Таблиця 4

Річний набір продуктів харчування працездатного населення в межах споживчого кошика

Хліб житній	39	13	Кондитерські вироби
Хліб пшеничний	62	7	Олія
Макаронні вироби	4	2	Маргарин
Борошно пшеничне	9	16	Яловичина
Крупа рисова	3	8	Свинина
Крупа пшоняна	1	4	Субпродукти
Крупа гречана	2	14	Птиця
Крупа вівсяна	1	2	Сало
Крупи інші (ячна, перлова)	0,5	9	Ковбасні вироби
Бобові	2	7	Риба свіжа, свіжоморожена
Картопля	95	4	Оселедці
Капуста	28	2	Рибні продукти
Помідори, огірки	25	60	Молоко
Морква	9	5	Сметана
Буряки	9	5	Масло вершкове
Цибуля	9	4	Сир твердий
Часник	1	10	Сир м'який
Інші сезонні овочі (кабачки, гарбузи)	13	60	Кисломолочні напої (кефір, ряжанка)
Баштанні (кавуни, дині)	16	13	Яйця
Фрукти, ягоди свіжі	60	0,4	Чай
Сухофрукти	4	0,5	Кава в зернах мелена
Цукор	24	3	Сіль
Всього	665		

(Джерело: Оновлений споживчий кошик. <https://www.0382.ua/news/1416805/onovlenij-spozivcij-kosik-so-uradovci-zaproponovali-ukraincam>)

Рекомендований обсяг споживання продуктів харчування у розрахунку на 1 працівника складає 665 кг на рік, що є оптимальною нормою харчування згідно вимог МОЗ України [6].

Повертаючись до «Щорічника», обсяг фактично вжитих продуктів харчування за 2021 рік склав 777 кг (табл. 5).

Таблиця 5

Середній спожитий набір продуктів харчування з розрахунку на одну особу

Найменування	Місячний набір продуктів, кг	Річний набір продуктів, кг
М'ясо і м'ясопродукти	5	53
Молоко і молочні продукти	19	202
Яйця	1	16
Риба та рибні продукти	1	13
Цукор	2	29
Олія та інші рослинні жири	1	14
Картопля	6	132
Овочі та баштанні	9	166
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	4	59
Хліб і хлібні продукти	8	93
Всього	56	777

(Джерело: Держстат. https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm)

Сучасні шахтні підприємства налічують тисячі працівників. До прикладу, підприємство ПрАТ «Суха Балка» з міста Кривий Ріг, за період з 2000 по 2022 роки налічувало від 2280 до 4782 працівників, з яких середньооблікова чисельність працівників з видобутку руди коливалась від 1475 до 2504 осіб. Так середня заробітна плата на «Сухій балці» становила від 571 грн до 20808 грн, з яких середньомісячна зарплата працівника з видобутку руди коливалась від 671 грн до 21410 грн (у 2021 році). З огляду на викладене в таблиці 1 середньомісячне споживання харчів робітниками в 2021 році відповідно окладу (більше 12 тисяч гривень) склало 68,56 кг. Звідси випливає, що робітники підприємства споживали щомісячно 327854 кг та відповідно 171674 кг харчових продуктів. Здійснивши обрахунки, виявлено, що за рік ці цифри становили 3 934 248 кг (3 934 т) та 2 060 088 кг (2 060 т).

Провівши паралель між рекомендованими та фактично вжитими продуктами харчування можна зробити висновок, що об'єми спожитої їжі залежать від розміру заробітної плати, чисельності працівників підприємств та національних вподобань.

За даними продуктового кошика українця Наповненість «Екологічного рюкзака» має враховувати продукти харчування працівників в біотичних факторах виробництва, адже вони мають вагоме значення і не можуть бути знехтуваними.

Урахування живої праці в кінцевому споживанні має відбуватись на всіх стадіях виробництва: добуванням ресурсів, безпосередніми процесами виробництва продукції та утилізацією чи переробкою з урахуванням матеріаловкладень. Про це буде йти мова в наступних дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>.
2. Bringezu S., Yuichi M. Material flow analysis. Green accounting. Routledge. 2018. P. 149-166.
3. Brunner P. H., Rechberger H. Handbook of material flow analysis: For environmental, resource, and waste engineers. 2016. CRC press.
4. Saurat M., Ritthoff M. Calculating MIPS 2.0. *Resources*. 2013. Vol. 2 (4). P. 581-607. URL: <https://doi.org/10.3390/resources2040581>.

5. Schmidt-Bleek F. MIPS and ecological rucksacks in designing the future. In *Proceedings Second International Symposium on Environmentally Conscious Design and Inverse Manufacturing* IEEE. 2001. P. 1-8.

6. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 р. №780. Офіційний вісник України. 2016. №89. С. 22.

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ У ФОРМУВАННІ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Бойчик І. М., к.е.н., доцент

Бойчик В. Є., аспірант

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Посилення ролі інтелектуальної складової в формуванні потенціалу підприємства є ключовим аспектом в умовах сучасної економіки. Інтелектуальний потенціал підприємства визначається здатністю компанії ефективно використовувати свої знання, досвід, технології та інтелектуальну власність для досягнення стратегічних цілей і забезпечення стійкої конкурентоспроможності.

Ключові слова: потенціал, інтелектуалізація, потенціал підприємства, інтелектуальний потенціал.

Abstract. Strengthening the role of the intellectual component in the formation of the company's potential is a key aspect in the conditions of the modern economy. The intellectual potential of the enterprise is determined by the company's ability to effectively use its knowledge, experience, technologies and intellectual property to achieve strategic goals and ensure sustainable competitiveness.

Keywords: potential, intellectualization, enterprise potential, intellectual potential.

Сучасна економічна наука та господарська практика усе більше уваги звертають на зміну структури формування потенціалу підприємницьких структур. Останній є досить складною категорією, стосовно якої донині не існує однозначного тлумачення. Існуючі теоретичні підходи до трактування сутності потенціалу підприємства зводяться до охоплення та одночасного змішування різних категорій (сфер, процесів, функцій).

Донині не існує розмежування сутності потенціалу відносно етапів його формування та безпосереднього використання. Хоча, варто відзначити, що з плином часу та розвитком продуктивних сил трактування суті потенціалу зазнало еволюції в напрямку його розуміння не як простої сукупності природних, матеріальних, трудових, інвестиційних та інших ресурсів підприємства, а як його спроможність «сприяти задоволенню потреб суспільства, ... досягати поставлених цілей за умов максимальної ефективності, ... підвищувати конкурентоспроможність за рахунок сформованої у певний момент часу сукупності структурованих ресурсів, які використовуються в умовах дії чинників зовнішнього середовища» [1].

Потенціал підприємства є поняттям, яке відображає здатність останнього забезпечити собі конкурентні переваги у стратегічній перспективі, а останні можуть бути досягнуті шляхом максимально ефективного використання підприємством власних трудових, матеріальних і нематеріальних ресурсів. Виходячи з цього, потенціал підприємства можна розглядати як сукупність джерел, засобів,

можливостей, ресурсів і резервів, які використовуються ним в економічній діяльності та можуть бути охарактеризовані відповідними показниками.

Структура потенціалу підприємства розглядається як структура системи. Господарюючі суб'єкти є економічними системами мікрорівневого масштабу, а їх ресурсне наповнення є ні чим іншим, як відображенням структури їх потенціалу. Структура потенціалу відображає не лише кількісне співвідношення між його елементами, але й стійкі зв'язки між ними.

Сьогодні існують низка підходів до структуризації потенціалу підприємства. Найбільш розповсюдженими та відомими є ресурсний, цільовий та системний підходи. Прихильники першого з них при оцінці потенціалу підприємства беруть до уваги кількість залучених ним виробничих ресурсів. Одні обмежуються лише засобами праці; інші – засобами праці та робочою силою; ще інші – засобами праці, робочою силою та природними ресурсами, залученими у виробництво; наступні – засобами праці, робочою силою та предметами праці [2].

На нашу думку, такий підхід обмежує оцінку потенціалу, концентруючись лише на оцінці використання ресурсів підприємства. Тут залишаються поза увагою такі елементи формування потенціалу, як набутий досвід, налагоджені комунікаційні зв'язки з ринковими контрагентами, системи збору та обробки інформації, можливості використання сучасних джерел енергії, нематеріальні елементи потенціалу тощо. Тому доцільним є більш широкий, багатоаспектний аналіз потенціалу підприємства, який лежить в основі цільового підходу до його структуризації.

Цільовий підхід до аналізу структури потенціалу підприємства передбачає виокремлення його виробничо-фінансової, інтелектуальної і трудової складової [2]. Виробничо-фінансова складова потенціалу відображає його ресурсні (сировинно-матеріальні), фінансові (грошові, інвестиційні), комунікаційні (канали просування продукції, налагоджені договірні зв'язки) елементи. Трудова складова потенціалу підприємства – це його можливості із забезпечення необхідними професійними кадрами в повному обсязі та використовувані системи мотивації персоналу. Інтелектуальна складова потенціалу підприємства відображає його інноваційний, маркетинговий і управлінський потенціали, що особливо актуально в нинішніх умовах інтелектуалізації діяльності підприємств в середовищі цифровізації економіки.

Структуризація потенціалу підприємства за цільовим підходом дозволяє оцінити не лише теперішній стан потенціалу, але й перспективи розвитку та спроможність підприємства досягати намічених цілей у стратегічній перспективі. Недоліком такого підходу є те, що він не дозволяє оцінити взаємозв'язки підприємства із зовнішнім середовищем, а також перспективи підвищення ефективності використання кожної складової потенціалу.

Найбільш детальну структуризацію потенціалу підприємства забезпечує системний підхід, який ґрунтується на виділенні об'єктних і суб'єктних складових потенціалу, об'єднаних за функціональною ознакою. Об'єктні складові потенціалу підприємства (виробничий, фінансовий, інвестиційний, інноваційний потенціали) характеризуються матеріально-речовими та особовими елементами, які споживаються та відтворюються в процесі діяльності підприємства. Суб'єктні складові потенціалу підприємства (логістичний, маркетинговий, управлінський потенціали) пов'язані із формою їх виявлення, наприклад, збільшення ринкової частки підприємства, налагодження нових логістичних каналів, використання нової організаційної форми управління підприємством та ін. Трудова, інфраструктурна та інформаційна складові потенціалу підприємства однозначно не можуть бути віднесені до його об'єктних або

суб'єктних складових.

Детальна характеристика структурних складових потенціалу підприємства дозволяє констатувати, що в нинішніх умовах розвитку економіки зростає роль інтелектуальної складової потенціалу суб'єктів господарювання. Це пов'язано з тим, що досягнення підприємством ринкового успіху напряду залежить від ефективного управління основним носієм інтелекту – працівника, людського ресурсу, здатного забезпечити використання резервів зростання ефективності діяльності підприємства. Такі резерви полягають у спроможності підприємства продукувати інтелектуальні високотехнологічні продукти. Працівники підприємства за рахунок використання особистісних характеристик, професійних навичок та інтелекту безпосередньо впливають на інтелектуалізацію підприємницької діяльності загалом.

У цьому контексті зростає роль і значення нарощування потенціалу нематеріальних ресурсів та нематеріальних активів підприємства, які використовуються у виробничо-господарській та комерційній діяльності (торгових марок, іміджу, лояльності покупців, патентів, набутого досвіду та професійних навичок, програмного забезпечення, напрацьованих управлінських процесів та ін.). Використовувані підприємством нематеріальні ресурси та нематеріальні активи є продуктом інтелектуалізації діяльності підприємства, цифровізації суспільного життя.

Інтелектуалізація праці на підприємстві тісно пов'язана із розвитком його інноваційного потенціалу, який відображає його сукупні можливості щодо генерування та впровадження принципово нових ідей для оновлення технічної, організаційної та управлінської складової підприємства як організаційно-економічної системи.

Маркетинговий потенціал підприємства пов'язаний із спроможністю служби маркетингу підприємства виконувати маркетингові функції в повному обсязі, ступінь відповідності цієї служби сучасним вимогам ринку, наявністю інформаційної маркетингової системи на підприємстві, використовуваним маркетинговим інструментарієм, підготовленими маркетологами тощо.

Управлінський потенціал підприємства відображає його спроможність використовувати сучасні організаційні форми управління, забезпечені інноваційними інформаційними ресурсами (програмами), базами даних, висококваліфікованими кадрами.

Усі зазначені інтелектуальні складові потенціалу підприємства безпосередньо пов'язані з удосконаленням управління інтелектуальними ресурсами, нарощуванням та використанням його інтелектуального капіталу для забезпечення досягнення підприємством не лише поточних цілей діяльності, але й стратегічних перспектив.

Список використаних джерел

1. Бонк І. Сутність потенціалу підприємства та підходи до його трактування. Матеріали VIII Науково-практичної конференції студентів та молодих вчених з міжнародною участю «Актуальні проблеми економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі» (26 жовтня 2023 р., м. Тернопіль, ЗУНУ). 2023. С. 322-324.
2. Квасницька Раїса, Тарасюк Марія. Структуризація потенціалу підприємства. *Вісник КНТЕУ*. 2017. №1. С.73-82. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2017/01/7.pdf>.

EXPLORING THE INNOVATION OF ENTERPRISE MANAGEMENT IN THE VIEW OF BIG DATA

*Wenting YANG, higher education student
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

Abstract. The popularisation and application of big data have brought significant convenience to individuals' daily lives and work environments. Concurrently, big data technology plays a pivotal role in enterprise development. In the current era of big data, where information technology is evolving rapidly, enterprise management faces immense challenges but also presents opportunities for innovation. This paper explores the innovations in enterprise management within the realm of big data.

Keywords: big data, enterprise management, innovation.

Introduction

The global economy has evolved into a model that is no longer regional but global. The era of big data has been ushered in by the influx of vast amounts of data and information, leading to rapid shifts in the market environment. To succeed in international competition, enterprises must keep up with the times and innovate their management forms with the support of big data technology (Wang et al., 2021). Currently, many enterprises worldwide still adhere to traditional management practices and fail to conduct specialized analysis and processing of customer data, significantly hindering their development. Therefore, enterprise managers must innovate their management approaches, leveraging big data technology to enhance their competitiveness. To enhance scientific decision-making, it is crucial to fully utilise information data. Managers' comprehension of the value of big data must be strengthened to further improve the efficiency and quality of enterprise management (Li & Chen, 2022).

Problems of enterprise management in the field of big data

On the one hand, there is a lack of awareness regarding big data. Although big data has gained widespread use in enterprise management today, the focus in later operational stages tends to be overly centred on the collection and management of information data, with insufficient systematic processing and application of the stored data. Managers should enhance their efforts in analysing information data during specific management processes. Processing only the relevant tables submitted by the financial department without conducting a deeper analysis may impede the long-term development of the enterprise. Therefore, information related to customer management, financial management, and other aspects is particularly crucial, even when compared to the overall economic benefits of the enterprise. However, managers often overlook these aspects and fail to fully utilise the commercial value of big data in information management. This can have a negative impact on decision-making in later stages.

Additionally, there is a shortage of professionals specialising in big data. Currently, most enterprises face a significant gap in professionals skilled in data collection and integration. Enterprises often fail to prioritize data collection and integration work, resulting in employees not proactively analysing the data and therefore being unable to leverage its full potential. Furthermore, during the recruitment process, big data professionals are often not prioritized, and the existing data talents within the organization are typically those who have grown within the company, leading to a relatively small talent pool. Moreover, neglecting the needs of big data professionals in enterprises may discourage them from engaging in long-term research and learning, which can further deplete the pool of big data talent.

As per Smith and Anderson's (2019) research, companies that do not adopt big data and

leverage its potential often fall behind in terms of competitiveness and decision-making capabilities. Insufficient awareness and lack of professional talent in big data can significantly impede enterprises' ability to extract valuable insights from vast amounts of data, thereby limiting their growth and innovation.

To overcome these challenges, enterprises must improve their big data awareness and prioritize the recruitment and training of big data professionals. Investing in building a strong big data team can help enterprises analyse and leverage data to drive informed decision-making and achieve sustained competitive advantage in today's data-driven business environment.

Countermeasures for enterprise management innovation in the view of big data Construct enterprise data platform

In the age of big data, the importance of platforms and data information has become increasingly prominent worldwide, including in China and other countries. However, traditional enterprise management methods often fail to respond quickly and utilize data and information effectively, which can impede the enterprise's ability to meet current and future development needs. To achieve the objectives of contemporary enterprises and continually overcome new economic obstacles, it is essential for enterprises to establish their data platforms.

The swift development of big data has enabled the efficient integration of diverse data and information types within the enterprise, resulting in the interconnection and interoperability of previously isolated departments. The integration improves internal problem-solving and feedback mechanisms and reduces operating costs while generating more economic income for the enterprise. This is crucial for the long-term development of enterprises globally.

In China, big data and data platforms are increasingly recognized by enterprises. Enterprises in China are actively investing in building their own data platforms to improve decision-making, optimize operations, and enhance competitiveness, with the government's support and encouragement for the development of big data. The integration of big data and enterprise management is expected to bring significant changes to the business landscape.

Huawei, a Chinese technology company, provides a compelling case study of its finance department utilising a big data platform to efficiently integrate financial statements and analyses from its global branches. Previously, the integration and analysis of financial statements was a laborious and time-consuming task due to the widespread nature of the branches. With the assistance of a big data platform, Huawei can now collect, store, and analyse the financial data of each branch in real-time, creating a comprehensive and accurate financial portrait. This enhances decision-making efficiency and enables management to quickly identify risks and seize market opportunities, thereby optimising the company's strategic layout.

Similarly, in other countries worldwide, enterprises are recognizing the potential of big data and investing in data platform construction. These platforms allow enterprises to collect, store, analyse, and utilize large amounts of data to gain insights that can drive business growth and innovation.

Furthermore, Gartner's research report (2020) highlights that enterprises that effectively implement data platforms achieve significant improvements in decision-making, operational efficiency, and cost reduction. The report states that enterprises can increase decision-making efficiency by approximately 30% and reduce operating costs by approximately 20% by effectively using big data platforms. Additionally, these platforms enable enterprises to identify new market opportunities and drive innovation in products and services.

In conclusion, the construction of enterprise data platforms is crucial for global

enterprises, including those in China and other countries, to leverage the power of big data and achieve sustainable and stable development. Efficiently applying and managing data and information can enhance enterprises' core competitiveness and lay a solid foundation for future growth and success.

Improve the importance of big data application

The fast-paced development of the global economy and society, along with the constantly changing market environments, require enterprises to proactively adapt to change and confidently face challenges. Enterprise executives have a crucial role in directing the organization's progress and shaping its developmental path. To remain competitive and relevant in the market, enterprise leaders must keep abreast of contemporary advancements and harness the potential of emerging technologies.

Big data technology is one such area that holds immense value for enterprises globally, including China and other countries. Enterprise executives need to recognize the significance of big data and strive to integrate it into their management and development strategies. By doing so, organisations can ensure that they take advantage of the convenience and efficiency offered by big data, positioning themselves for future success.

In China, enterprise leaders are increasingly recognising the importance of big data. With the government's support and encouragement for digital transformation, Chinese enterprises are actively exploring the application of big data in various aspects of their operations. Enterprise executives in China and around the world are using big data to gain insights into customer behaviour, optimize product development, and improve decision-making processes. This has led to significant improvements in operational efficiency and competitiveness for many enterprises.

The use of big data is becoming increasingly popular among enterprise executives globally. Enterprises are investing in developing data-driven cultures and equipping their teams with the necessary skills and tools to harness the power of big data. This enables them to identify new opportunities, innovate their products and services, and gain a competitive edge in their respective markets.

To fully leverage the benefits of big data, enterprise executives must take a proactive approach.

TikTok is an example of how companies worldwide use big data. TikTok uses big data analytics to gain insight into the behaviour and interests of its users. By analysing data such as videos uploaded by users, likes, comments, shares and viewing history, TikTok identifies users' preferences and recommends relevant content based on their behaviour. This algorithm recommends accurate content, making it easier for users to discover videos of their interest, thus improving user experience and increasing user engagement.

Additionally, TikTok's big data analytics provide creators with valuable insights. Creators can analyse the data to understand the most popular types of videos, hashtags or music that attract viewers, and the best times to post. These insights can assist creators in optimising their content to attract more viewers and build a larger fan base.

Furthermore, TikTok can provide users with a personalised advertising experience based on big data analytics. By identifying users' interests and needs, TikTok can accurately push relevant adverts to targeted users, thereby increasing click-through and conversion rates.

TikTok's successful use of big data demonstrates a strategy that other businesses can learn from globally. By deeply analysing user data, companies can better understand user needs, optimise their products and services, and provide personalised experiences, leading to greater business success.

From the analysis of Tiktok, we could come to below words. Firstly, leaders should set

an example and demonstrate a strong commitment to data-driven decision-making. This will encourage their teams to embrace big data and actively participate in data collection, analysis, and interpretation. Secondly, enterprise executives should provide their teams with the necessary training and resources to develop their data literacy skills. This will ensure that the entire organization is equipped to handle and analyse large volumes of data effectively.

Moreover, enterprise executives can use big data to gain insights into customer preferences and behaviours. By analysing customer data, they can better understand market demand and develop products and services that meet customer needs. This, in turn, will lead to improved customer satisfaction and loyalty, further boosting the enterprise's bottom line.

In conclusion, enterprise executives worldwide, including those in China and other countries, should acknowledge the importance of big data and endeavour to integrate it into their management and development strategies. This will ensure that their organisations remain competitive and relevant in the rapidly changing market environment.

Increase the training of big data talents

From a global perspective, the importance of big data in enterprise management cannot be overstated. Enterprises strive to ensure economic benefits and pursue innovative management practices, making the need for skilled big data professionals paramount. Creating a comprehensive and quality data processing team is crucial for enhancing an enterprise's data processing capabilities.

In recent years, the computer industry has experienced rapid growth, resulting in a large number of computer practitioners. However, there is a shortage of professionals who possess both enterprise management knowledge and big data skills. This gap is not only observed in China but also globally, posing a challenge for enterprises seeking to leverage big data for management innovation.

Big data processing involves more than just simple data analysis. To extract valuable insights from vast amounts of information, enterprises require the utilization of mathematical modelling, cloud computing, and other techniques. It is crucial that the personnel involved possess professional quality to meet these demands.

Therefore, establishing a big data talent team should be a priority for enterprises. Enterprises can ensure that their development strategies align with current market demands by recruiting a team comprising individuals with both management expertise and a big data mindset.

Many universities and colleges worldwide, including those in China, have responded to this need by introducing big data-related specialities. These educational programmes aim to address the talent gap and provide enterprises with a steady supply of skilled big-data professionals.

The International Data Corporation (IDC) report highlights the growing demand for big data professionals and the need for enterprises to invest in talent development [IDC, 2022]. The McKinsey Global Institute conducted a study that highlights the significance of big data in improving decision-making and innovation within organizations [McKinsey, 2021].

In conclusion, creating a big data talent team is crucial for enterprises seeking to achieve economic benefits and innovation in management from a global perspective. Enterprises can effectively use big data to gain competitive advantages and meet the demands of the current market by leveraging the skills and expertise of these professionals.

Optimisation of big data application in enterprises under the global perspective

In the era of globalization, big data is being applied across both developed and developing countries. This trend is not limited to any specific region and enterprises worldwide are actively exploring its potential. Therefore, the significance and strategies for enterprise management innovation in the context of big data hold relevance across various

countries, including China.

China, as a prominent economy, has made significant progress in big data applications. Its enterprises have been pioneers in adopting innovative management strategies that leverage the power of big data. However, it is important to acknowledge that other countries are also making strides in this field, each facing unique challenges and opportunities.

Therefore, a multifaceted approach is required to optimize big data applications in enterprises on a global scale. Enterprises must first address data privacy and security concerns to ensure trust and transparency in the use of data. It is also important to consider cultural differences and regulatory frameworks in various countries when developing and implementing big data strategies.

Furthermore, integrating big data with other technologies, such as artificial intelligence and cloud computing, offers immense potential for innovation in enterprise management. When combined with big data, these technologies can improve decision-making, enhance operational efficiency, and drive business growth.

The International Data Corporation (IDC) has released reports that highlight the increasing demand for big data and AI talent globally (IDC, 2022). The McKinsey Global Institute has conducted research on the impact of big data on business competitiveness and productivity across different countries (McKinsey & Company, 2021).

Conclusion

In conclusion, optimising big data applications is a global imperative for enterprises. Regardless of their location, they must embrace the opportunities presented by big data and adapt their management strategies to leverage its potential. This will enable them to achieve sustainable development and stay ahead in today's competitive business environment.

List of sources used

1. Wang L., Zhang Y. & Li J. (2021). Big data analytics for enterprise management decision-making in the digital economy era: journal. *Information Technology & Management*. 22 (3). P. 15-24.
2. Zhang H. (2020). The application of big data in enterprise management and decision-making: journal. *Journal of Enterprise Information Management*. 13 (2). P. 45-56.
3. Li J. & Chen C. (2022). Leveraging big data for enterprise management innovation: A case study: journal. *International Journal of Business and Management*. 17 (1). P. 67-78.
4. Smith A. & Anderson M. (2019). The impact of big data on enterprise decision-making and competitiveness: journal. *Journal of Business Research*. 99 (1). P. 149-158.
5. Gartner. (2020). The strategic role of data and analytics in digital business: report. Gartner.
6. Chen H. & Wang F. (2021). Big data analytics in enterprise decision-making: A Chinese perspective: journal. *Journal of Business Research*. 122. P. 65-74.
7. Gartner. (2022). The strategic role of big data in enterprise transformation: report. Gartner.
8. McKinsey & Company. (2021). Big data in the enterprise: Opportunities and challenges: report. McKinsey & Company.
9. International Data Corporation (IDC). (2022). Big Data and AI Analytics: Talent Demand and Supply: report. IDC.
10. McKinsey Global Institute. (2021). Big Data: The Next Frontier for Innovation, Competition, and Productivity: report. McKinsey & Company.

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ЕКОЛОГІЧНІСТЬ

Гарак В. Б., аспірант

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Розвиток підприємницької діяльності є ключовим фактором у сучасному економічному середовищі. За останні роки спостерігається значний вплив цифровізації та екологічних тенденцій на способи функціонування підприємств. Цифрові технології стають все більш доступними, впливаючи на всі аспекти бізнесу, від маркетингу та продажу до управління та взаємодії з клієнтами. Водночас, питання екологічності діяльності стає не тільки соціальною відповідальністю, але й стратегічним конкурентним перевагою.

Ключові слова: цифрові технології, цифровізація, цифрові інструменти, цифрова економіка, підприємництво, трансформація, екологічність, відповідальність бізнесу.

Abstract. Entrepreneurial development is a key factor in today's economic environment. In recent years, there has been a significant impact of digitalization and environmental trends on the way enterprises function. Digital technologies are becoming increasingly accessible, affecting all aspects of business, from marketing and sales to management and customer interaction. At the same time, the issue of environmental sustainability becomes not only a social responsibility, but also a strategic competitive advantage.

Keywords: digital technologies, digitization, digital tools, digital economy, entrepreneurship, transformation, environmental sustainability, business responsibility.

Сучасна цифровізація підприємницької діяльності відображає глибокі та швидкі зміни, що відбуваються у сфері бізнесу під впливом технологічного прогресу. Цифрові інструменти та технології відкривають нові можливості для підприємств у всіх сферах діяльності, від маркетингу та продажу до управління та взаємодії з клієнтами. Основні аспекти цифровізації підприємницької діяльності включають автоматизацію процесів, розвиток онлайн-комерції, використання великих даних для аналізу та прийняття рішень, а також залучення до бізнесу нових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн та Інтернет речей.

Цифровізація також змінює саму природу бізнесу, створюючи нові моделі бізнесу та ринки, змінюючи способи взаємодії з клієнтами та партнерами, а також перетворюючи традиційні галузі діяльності. У світі, де швидкість та гнучкість стають ключовими факторами конкурентоспроможності, підприємства, які успішно використовують цифрові технології, мають перевагу перед іншими гравцями на ринку [1, 2, 4].

Однак, разом з великими можливостями цифровізації приходять і значні виклики, такі як кібербезпека, приватність даних, етичні питання використання технологій та нерівномірний доступ до цифрових інструментів. Тому для успішного впровадження цифровізації підприємства повинні бути готові до вирішення цих викликів та постійно вдосконалювати свої стратегії та підходи до використання технологій.

Екологічний аспект сучасної підприємницької діяльності стає все більш важливим у контексті зростаючої уваги до екологічних проблем та сталого розвитку. Підприємства усвідомлюють важливість збалансованого підходу до виробництва, споживання ресурсів та відповідальності за вплив на довкілля.

Одним із способів зменшення негативного екологічного впливу підприємств є використання енергоефективних технологій та процесів. Це може включати

впровадження енергозберігаючого обладнання, використання відновлюваних джерел енергії та оптимізацію виробничих процесів для зменшення витрат енергії.

Також важливою є утилізація та переробка відходів виробництва, а також зменшення використання матеріалів, що мають негативний вплив на довкілля. Підприємства можуть розглядати можливості використання вторинної сировини, зменшення використання пластику та інших негайних матеріалів [2, 3, 5, 6].

Заохочення зелених ініціатив та впровадження стандартів сталого розвитку може стати ключовим елементом конкурентної переваги підприємства на ринку. Потенційні споживачі все більше звертають увагу на екологічні аспекти діяльності підприємств, тому вирішення екологічних проблем може стати важливим фактором для залучення нових клієнтів та підтримки існуючих.

Отже, врахування екологічного аспекту у всіх сферах підприємницької діяльності є ключовим для створення стійкої та успішної бізнес-стратегії у сучасному світі.

Таким чином, розвиток підприємницької діяльності в умовах цифровізації та екологізації відкриває нові можливості та вимагає нових підходів. Цифрові технології дозволяють підприємствам підвищувати ефективність, зменшувати витрати та швидше реагувати на зміни на ринку. Одночасно екологічний аспект стає все більш важливим, зокрема у зв'язку зі зростанням уваги до сталого розвитку та екологічних проблем.

Одним з ключових напрямків розвитку є використання цифрових технологій для впровадження екологічно чистих та сталих виробничих процесів. Це дозволяє підприємствам зменшувати негативний вплив на довкілля та створювати більш сталі умови для розвитку. Крім того, впровадження цифрових інструментів у маркетингові та збутові стратегії дозволяє ефективніше просувати екологічно чисті товари та послуги на ринок.

Розвиток підприємництва в умовах цифровізації та екологізації вимагає комплексного підходу та інтеграції новітніх технологій у всі сфери бізнесу. Це дозволяє підприємствам не лише підвищувати конкурентоспроможність, а й сприяє створенню сталого та екологічно відповідального бізнесу, який здатний відповідати вимогам сучасності та майбутнього.

Список використаних джерел

1. Krysovatyu A., Ptashchenko O., Kurtsev O., Arutyunyan O. The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju / Problems of Sustainable Development* 1 / 2024. P. 164-172. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5755/4346>.

2. Svetlana Khaminich, Mykhailo Broshkov, Eduard Kuznietsov, Olena Ptashchenko, Viktoriia Milcheva, Olga Boiko. Transformation of Managerial Innovations in Conditions of Digitalization of Market Relations. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*. ISSN: 2277-3878. Volume-8 Issue-4. November 2019. P. 7888-7893. DOI: 10.35940/ijrte.D9137.118419. URL: <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i4/D9137118419.pdf>.

3. Бойчик І. М. Ринкова інфраструктура: сутність та характеристика. *Сталий розвиток економіки*. 2013. №3. С. 34-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_3_9.

4. Крисоватий А., Десятнюк О., Птащенко О. Digital inclusion: financial and marketing aspects. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №3 (14). 2023. С. 93-102. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/08/3-2023-10.pdf>. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.10.

5. Крисоватий І. А. Розвиток інноваційних парків в умовах цифрової економіки. /

Global science: prospects and innovations. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2024. Pp. 498-501. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-global-science-prospects-and-innovations-1-3-02-2024-liverpul-velikobritaniya-arhiv>.

6. Собко О., Крисоватий І. А. Вдосконалення управління інноваційними проектами та поживлення інноваційної активності підприємств України. Вісник економіки. 2021. №3. С. 97-112. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1268>.

РОЗБЛОКУВАННЯ УСПІХУ: ВИКОРИСТАННЯ СИЛИ НОВИХ ЗНАНЬ У «МАЙСТЕРНІ МЕНЕДЖМЕНТУ»

Годящева І. М., к.е.н.

Годящев М. О., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Успіх організації залежить від ефективного використання сучасних інструментів управління, чим підкреслена важливість постійного навчання та оновлення знань і навичок, за останніми тенденціями та практиками в галузі. На основі чого, запропоновано модернізацію освітніх процесів для розвитку талантів, здібностей та індивідуальності співробітників організацій, а також використання інноваційних освітніх стратегій і застосування нових знань на практиці. Також обґрунтовано важливість самоменеджменту і впровадження предметних тестів з менеджменту та адмініструванню для управлінців організацій, з метою розвитку їх аналітичних навичок та стратегічного мислення.

Ключові слова: інструментарій менеджменту, знання, стратегічне мислення, вигорання знань, висихання навичок, функціональне старіння, безперервне навчання, оновлення знань та навичок.

Abstract. The success of the organization depends on the effective use of modern management tools, which emphasizes the importance of continuous training and updating of knowledge and skills, according to the latest trends and practices in the industry. Based on this, the author proposes to modernize educational processes to develop the talents, abilities and individuality of employees of organizations, as well as to use innovative educational strategies and apply new knowledge in practice. The article also substantiates the importance of self-management and the introduction of subject tests in management and administration for managers of organizations in order to develop their analytical skills and strategic thinking.

Keywords: management tools, knowledge, strategic thinking, knowledge burnout, skills drying up, functional aging, continuous learning, updating knowledge and skills.

Сучасний процес управління організацією, відомий як менеджмент, є наукою про ефективну організацію виробництва з метою отримання максимального прибутку. Він включає стратегічне, поточне управління та оперативне регулювання, або керівництво [9, с. 6].

Менеджмент як функція виконується в особливому вигляді людської діяльності, спрямованої на досягнення визначеної мети або цілей організації. Він також може бути визначений як процес, який показує, що прагнення теоретиків і практиків досягає ефективності в управлінській діяльності.

Сучасний інструментарій менеджменту включає в себе різні методи та інструменти, які допомагають менеджерам ефективно керувати організаціями. Саме

проблема сучасності управлінського інструментарію потребує постійної уваги, як то гострота леза у майстерні або олівців у художника, важко досягнути результату занедбаним інструментом.

Враховуючи, що будь-який інструментарій менеджменту, будь то, стратегічне планування, управління ефективністю, розвиток лідерства, управління змінами, інноваційні стратегії та використання технологій для прийняття рішень і комунікації, фактично є різновидами управлінських знань, умінь та навичок, то і вирішення проблеми сучасності управлінського інструментарію пропонується розглядати як підтримку сучасності управлінських знань.

У світі, де зміни відбуваються зі швидкістю світла, залишатися позаду може мати серйозні наслідки для бізнесу та кар'єрного росту. Завзятість у навчанні нових навичок та оновленні знань – це те, що відрізняє успішних менеджерів від тих, хто залишається у тіні. Відсутність актуальних знань може призвести до втрати конкурентної переваги, зниження продуктивності та негативного впливу на бізнес. Тому, важливо переконатися, що менеджери постійно оновлюють свої знання та навички, щоб уникнути застійності та забезпечити стабільний успіх [5].

Постійне навчання та розвиток не тільки допомагають уникнути застійності, але також мають безліч інших переваг для менеджерів та їх команд. Оновлення знань дозволяє організаціям зберігати відповідність до сучасних трендів та практик у галузі. Це дає організаціям можливість впроваджувати нові ідеї та стратегії в своїй роботі, що сприяє розвитку бізнесу та забезпечує конкурентну перевагу. Постійне навчання також допомагає покращити комунікаційні навички, лідерство та ефективне управління, що є критичними аспектами успішного менеджера.

Концепція досягнення успіху завдяки силі нових знань у сфері менеджменту передбачає модернізацію освітніх процесів для розвитку талантів, здібностей та індивідуальності співробітників. Цей підхід спрямований на посилення інновацій та креативності в організаціях, сприяючи сприятливому середовищу для зростання та успіху [2, с. 119-125].

Крім того, практики самоуправління та предметні тести з управління та адміністрування сприяють розвитку аналітичних навичок і стратегічного мислення, необхідних для навігації в складних умовах сучасного бізнес-середовища.

Зрештою, використання інноваційних освітніх стратегій і застосування нових знань у практиці управління відіграють ключову роль у розблокуванні успіху шляхом розвитку динамічної та адаптивної екосистеми навчання [6, с. 170-176].

Оновлення знань має безліч переваг для менеджерів та їхніх команд. Перш за все, це дозволяє організації залишатися попереду конкурентів і реагувати на зміни в бізнес-середовищі швидше і ефективніше. Це також сприяє розширенню горизонтів підприємств і ширшому розумінню контексту їхньої роботи. Це може включати нові тренди в галузі, нові методи управління та розвитку персоналу, а також нові технології та інструменти, які можуть полегшити роботу організації [8, с. 30-34].

Оновлення знань також сприяє особистому розвитку та розвитку навичок менеджерів. Це допомагає їм стати більш ефективними та упевненими у своїх здібностях. Крім того, постійне навчання допомагає підтримувати мотивацію та інтерес до своєї роботи, оскільки відбувається процес постійного вдосконалення, а відтак, досягнення нових рівнів компетентності.

Функціональне застарівання знань є невід'ємною частиною робочого процесу. Без систематичного оновлення знань та навичок менеджерів, вони можуть застарівати та втрачати свою актуальність. Це може призвести до зниження продуктивності та

ефективності роботи організації, а також до потреби у додаткових витратах часу та ресурсах на їх поновлення [1].

Функціональне застарівання може вплинути на різні аспекти роботи, такі як здатність адаптуватися до нових технологій, робочих процесів і галузевих тенденцій, а також ефективно спілкуватися та співпрацювати з колегами та клієнтами.

Функціональний спад та занепад знань можуть бути викликом для менеджерів та їхніх команд. Однак, існують стратегії, спрямовані на подолання ці виклики [3, с. 75-81]. Перш за все, це регулярна оцінка знань та навичок менеджерів, з метою виявлення тих, які потребують оновлення. Наступний етап включає розробку та впровадження плану менеджера, який включатиме навчання та тренування з цих областей.

Функціональне застарівання також може мати негативний вплив на команду та організацію в цілому. Якщо навички та знання менеджера застаріли, це може призвести до втрати довіри співробітників, незадоволення клієнтів та загального зниження конкурентоспроможності організації. Тому важливо розуміти, що функціональне застарівання може бути викликом, але завдяки постійному навчанню менеджер може зберегти свою продуктивність та конкурентоспроможність [7, с. 96-108].

І, нарешті, вигорання знань та висихання навичок також є серйозною проблемою для менеджерів та їхніх команд. Вигорання знань виникає, коли співробітник перестає відчувати інтерес та мотивацію до виконання своїх обов'язків через перенапруженість або рутинність. До ознак вигорання можуть відноситися втрата мотивації, втома, подразнення, зниження продуктивності та відчуття безсилля. Висихання навичок, зі свого боку, відбувається через недостатню практику або відсутність нових викликів, що призводить до втрати пристосованості до змін у середовищі роботи. Щодо висихання навичок, це може виявитися у втраті впевненості у власних здібностях, зниженні рівня ефективності у виконанні завдань та нервовому напруженні при спробах виконати рутинні дії [10, с. 198]. Це може стати перешкодою на шляху до професійного розвитку та успіху менеджерів.

Щоб уникнути цих небезпек менеджеру потрібно зосередитися на постійному навчанні та розвитку, це ключовий фактор у запобіганні вигорання знань та висихання навичок. Також рекомендується постійно підтримувати стимули навчатися новому, розвивати професійні та особисті навички і впроваджувати отримані знання в практику. Слід зазначити, що досить важливим є здоровий баланс між роботою та особистим життям. Регулярний відпочинок, заняття спортом, розваги та спілкування з рідними і друзями допомагають відновити енергію та зняти стрес, підтримувати свою енергію та мотивацію для навчання та розвитку, що зменшує ризик вигорання.

Крім того, менеджери можуть шукати можливості для навчання та розвитку в рамках своєї професійної діяльності. Наприклад, вони можуть брати участь у проектах, які вимагають нових знань та навичок, або працювати з менторами, які можуть навчити їх новим методам та підходам. І нарешті, використання технологій та інструментів, також є ефективним способом підтримки свої знань та навичок на актуальному рівні (онлайн-курси, вебінари та інші онлайн-ресурси).

У сучасних умовах господарювання, дуже важливим є створення культури навчання та знань у команді, де працівники постійно заохочуються та підтримуються в своєму постійному розвитку. Сюди входить система обміну знаннями та досвідом, де співробітники мають можливість навчатися один від одного та ділитися своїми знаннями та навичками. Вони стимулюють комунікацію між різними відділами та рівнями управління, сприяючи обміну ідеями та кращими практиками. Це дозволяє швидко реагувати на зміни в середовищі бізнесу та швидко впроваджувати інновації.

Крім того, системи обміну знаннями сприяють побудові інтелектуального капіталу організації. Збереження та передача знань, досвіду та експертизи співробітників допомагає уникнути втрати цінної інформації при зміні персоналу або виході співробітників на пенсію. Це забезпечує стійкість організації та сприяє її розвитку в довгостроковій перспективі.

З іншого боку, впровадження систем обміну знаннями може стати викликом для організацій, особливо якщо не враховувати певні фактори. Наприклад, культура організації може бути перешкодою для відкритого обміну інформацією. Деякі компанії можуть стикатися з проблемою конкуренції між відділами або страхом втрати власної експертизи. Крім того, необхідно мати ефективні технологічні інструменти для збереження, пошуку та доступу до знань, що також може стати викликом для деяких організацій.

Для досягнення успішної реалізації систем обміну знаннями важливо враховувати кілька ключових аспектів. По-перше, необхідно створити відкриту та сприяючу культуру, яка підтримує обмін інформацією. Це може включати створення механізмів стимулювання співпраці та навчання співробітників важливості спільної роботи та обміну досвідом. Далі, організація повинна інвестувати у технологічні рішення, які сприяють збереженню та пошуку знань. Це може включати в себе створення баз даних, внутрішніх соціальних мереж або інших цифрових платформ, що полегшують обмін інформацією між співробітниками.

Організації доцільно стимулювати самостійне навчання та розвиток серед менеджерів, надаючи їм час та ресурси, щоб вони могли самостійно вивчати нові технології, читати професійну літературу та брати участь у конференціях та заходах, пов'язаних з їх професійним розвитком.

Не менш важливим вважаємо розвиток навичок самодисципліни та самоорганізації менеджерів. Здатність контролювати свої вчинки та відкладати миттєві задоволення на користь довгострокових цілей, що вимагає від людини внутрішньої мотивації, рішучості та відповідальності перед собою. Це допомагає управлінцям керувати своїм часом та ресурсами, з метою отримання додаткових знань та саморозвитку. На даному етапі важливо встановити цілі та плани розвитку, які допоможуть зосередитися на найважливіших областях. Слід встановити певний режим дня та дотримуватися його, формуючи ритуали та звички, які сприяють продуктивності [4, с. 264].

Таким чином, у сучасному світі, де все змінюється зі швидкістю світла, постійне навчання та оновлення знань є необхідними для успіху в сфері менеджменту. Ефективний менеджер не може залишатися на місці, відстаючи від потоку, оскільки це може призвести до втрати конкурентної переваги та зменшення продуктивності. Вживаючи активні заходи для оновлення навичок і знань, відбувається підтримка продуктивності і актуальності на робочому місці.

Функціональне застарівання є природною частиною робочого процесу, але його можна пом'якшити шляхом постійного навчання та розвитку. Прийняття нових знань та їх постійний розвиток допоможуть уникнути відсталості, розблокувати та забезпечити стабільний успіх організації.

Список використаних джерел

1. Adam M. Brickman and authors. Dietary flavanols restore hippocampal-dependent memory in older adults with lower diet quality and lower habitual flavanol consumption. PNAS. 120 (23) e2216932120. URL: <https://doi.org/10.1073/pnas.2216932120>.
2. Klymchuk A. O. Motivation and stimulation system of the personnel of industrial

enterprises. Actual problems of regional economy development. Vol. 1 №12 (2016).

3. Кліпкова О. І., Боруцька В. Ю. Управління креативністю команд в аспекті формування інноваційної культури підприємства. Herald of Lviv University of Trade and Economics Economic sciences. №60 (2020).

4. Колпаков В. М. Самоменеджмент : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : ДП «Видавничий дім «Персонал». 2008. 528 с.

5. Красняк О. П., Мицик В. О. Конкурентоспроможність і конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах. Ефективна економіка. 2019. №11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7383> (дата звернення: 06.04.2024). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.40.

6. Лотоцька Ю. М. Технологія створення мотиваційного середовища у дистанційних курсах. Theory and methods of e-learning. №4 (2014).

7. Резвих Є., Булах І. Мотивація професійної діяльності дорослих. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 29 квітня 2022.

8. Створення інноваційної інфраструктури та залучення венчурних інвестицій у інноваційну діяльність: проблеми та перспективи: Круглий стіл (м. Київ, 15 травня 2018), відп. ред. Д.Ю. Чайка. К. 2018. 129 с.

9. Теорія управління: навчальний посібник / І. А. Грузіна, І. О. Кінас, І. М. Перерва та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2021. 138 с.

10. Черкасова А. А. Резильєнтність як одна з головних навичок людини ХХІ століття. Соціально-психологічні аспекти розвитку суб'єктів освітнього процесу: матеріали II Всеукраїнського науково-практичного форуму «Соціально-психологічні аспекти розвитку особистісно-професійної компетентності педагога в умовах інноваційних змін» (м. Суми, 2020). Ч. 2.

РОЗВИТОК І СТРУКТУРА АВТОМОБІЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Дутка Я. Д., аспірант

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Розвиток і структура автомобільного бізнесу змінюються під впливом багатьох факторів, таких як технологічні інновації, зміни у споживчих уподобаннях, економічні та екологічні тенденції, а також законодавчі регулювання. Зростаюча популярність електромобілів та розвиток автономних технологій перетворюють автомобільний бізнес. Виробники автомобілів переорієнтовуються на розробку та виробництво електричних та гібридних моделей, а також працюють над системами автопілоту та іншими рішеннями для автономних транспортних засобів.

Ключові слова: бізнес, розвиток, економічний розвиток, структура бізнесу, ризики розвитку.

Abstract. The development and structure of the automotive business is changing under the influence of many factors, such as technological innovations, changes in consumer preferences, economic and environmental trends, as well as legislative regulations. The growing popularity of electric vehicles and the development of autonomous technologies are transforming the automotive business. Automakers are refocusing on the design and production of electric and hybrid models, as well as working on autopilot systems and other solutions for autonomous vehicles.

Keywords: business, development, economic development, business structure, development risks.

Структура автомобільного бізнесу є комплексною та багатокomпонентною системою. Її формування відбувалося поетапно, еволюціонуючи під впливом низки факторів, зокрема, науково-технічного прогресу та трансформації економічного середовища. Витоки автомобільного бізнесу беруть початок наприкінці XIX століття, коли з'явилися перші автомобілі з двигунами внутрішнього згорання. Піонерами галузі були окремі винахідники та ентузіасти, які поступово почали об'єднуватися у невеликі майстерні та підприємства. На початковому етапі істотну роль відіграла інноваційна складова, що стимулювала зародження нової сфери бізнесу.

З плином часу виробництво автомобілів набуло рис масового промислового виробництва. Знаковою віхою стало впровадження автогігантом Ford Motor Company у 1913 році першої у світі конвеєрної лінії для збирання автомобілів моделі Model T. Це дозволило значно здешевити та пришвидшити випуск транспортних засобів. Наступним етапом розвитку стало поширення вертикальної інтеграції з метою зниження витрат і підвищення контролю над усім виробничим ланцюжком – від постачальників сировини до збутової мережі. Великі автовиробники почали об'єднуватися в могутні корпорації.

Сучасний автомобільний бізнес представлений широким колом суб'єктів:

- автовиробники (автомобільні корпорації та їхні дочірні підприємства);
- виробники автокомпонентів та комплектуючих;
- автомобільні дилери, торгові посередники;
- станції технічного обслуговування та автосервісу;
- транспортні та логістичні компанії;
- страхові компанії, фінансові установи (лізинг, кредитування);
- супровідна інфраструктура (дорожні мережі, заправки тощо).

На функціонування автомобільного бізнесу впливають внутрішні та зовнішні фактори. До внутрішніх належать конкурентна боротьба за лідерство, монополізація ринку, оптимізація виробничих та логістичних ланцюгів, інновації у сфері двигунів, матеріалів, дизайну. Зовнішні чинники представлені державним регулюванням, податковою політикою, екологічними нормами, попитом споживачів, глобалізаційними процесами тощо.

Таким чином, автомобільний бізнес пройшов складний шлях еволюції від кустарних майстерень до високотехнологічних транснаціональних структур, формуючи розгалужену систему різноманітних суб'єктів господарювання під впливом як внутрішніх трансформацій, так і зовнішніх викликів та можливостей. Формування сучасної структури автомобільного бізнесу відбувалося поетапно, проходячи низку ключових стадій розвитку:

1. Етап піонерів (кінець XIX - початок XX ст.). На цій стадії з'явилися перші автомобілі, створені окремими винахідниками та ентузіастами (Г. Форд, К. Бенц, Г. Даймлер та ін.). Вони засновували малі майстерні та невеличкі підприємства з ручного збирання автомобілів. Виробництво мало напівремісничий характер.

2. Етап масового виробництва (1910-1930-ті рр.). Знаменується переходом до конвеєрного виробництва автомобілів, започаткованого Г. Фордом. З'являються перші великі автовиробники та спеціалізовані підприємства з випуску компонентів. Формується розгалужена збутова мережа.

3. Етап вертикальної інтеграції (1930-1960-ті рр.). Крупні автокорпорації прагнули зменшити витрати шляхом об'єднання всього виробничого циклу під єдиним управлінням – від видобутку сировини до збуту готової продукції. Посилювалися процеси концентрації виробництва та капіталу.

4. Етап диверсифікації (1960-1970-ті рр.). Характеризується появою нових виробничих потужностей у різних регіонах світу, розширенням модельних ліній, виникненням автохолдингів, які об'єднували виробництво автомобілів і комплектуючих.

5. Етап транснаціоналізації (1980-ті – дотепер). Глобалізація та посилення міжнародної конкуренції змусили автовиробників створювати транснаціональні структури, виробничі майданчики в різних країнах. Виникли глобальні виробничі та збутові мережі, бренди та альянси. Впроваджуються принципи модульного виробництва автокомпонентів.

6. Етап діджиталізації та електромобілізації (з 2000-х років). Новітній етап характеризується інтеграцією цифрових технологій, автоматизацією процесів, розвитком електромобілів, безпілотних систем керування та автономних автомобілів. Це створює нові виклики та перспективи для трансформації автомобільного бізнесу.

Отже, Автомобільний бізнес пройшов тривалий шлях еволюції від перших кустарних майстерень наприкінці XIX століття до сучасних високотехнологічних транснаціональних структур. Цей процес відбувався поетапно під впливом науково-технічного прогресу, змін в економічному середовищі та посилення глобалізації. Сьогодні автомобільний бізнес є багатокомпонентною системою, що охоплює автовиробників, постачальників комплектуючих, дилерські мережі, сервісні центри, логістичні та фінансові компанії. На його функціонування впливають як внутрішні чинники (конкуренція, інновації, оптимізація виробництва), так і зовнішні (державне регулювання, екологічні норми, глобалізація). Подальші перспективи трансформації автомобільного бізнесу пов'язані з впровадженням цифрових технологій, розвитком електромобілів та безпілотних систем керування.

Список використаних джерел

1. Vacho R., Poyda-Nosyk N. Automotive industry in the regions of Ukraine: key approaches to assessing labor market and business perspectives. Berehove, Transcarpathian Hungarian College. 2023. 112 p.

2. Червякова В. В. Цифрова трансформація автодилерського бізнесу в умовах кризи, зумовленої Covid-19. Вісник національного транспортного університету. Серія «Економічні науки». Науково-технічний збірник. Випуск 2 (49). 2021. С. 198-214. DOI: 10.33744/2308-6645-2021-2-49-198-214.

ОРГАНІЗАЦІЯ АУДИТУ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Жердева О. О., здобувачка вищої освіти

Тацій І. В. к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Здійснення контролю витрат є невід'ємною складовою успішного функціонування підприємства в умовах сьогодення. Аудит витрат відіграє ключову роль у забезпеченні достовірності фінансової звітності, оцінці економічної ефективності діяльності та виявленні резервів підвищення рентабельності. Належна організація аудиту витрат на підприємстві здатна підвищити обґрунтованість управлінських рішень, пов'язаних із плануванням та контролем витрат.

Ключові слова: аудит, витрати, підприємство, звітність, ресурси.

Abstract. Cost control is an integral part of the successful functioning of an enterprise

in today's environment. Cost audit plays a key role in ensuring the reliability of financial statements, assessing the economic efficiency of activities and identifying reserves for increasing profitability. Proper organization of cost audit at an enterprise can increase the validity of management decisions related to cost planning and control.

Keywords: audit, expenses, enterprise, reporting, resources.

Аудит витрат на підприємстві – це найважливіша та найскладніша частина аудиторської перевірки, бо під час її проведення вивчаються процеси і явища, які пов'язані з виробничою діяльністю суб'єкта господарювання. Проведення своєчасного та раціонального аудиту витрат забезпечує фінансову стабільність та стійкість у роботі підприємства, що є необхідною умовою сьогодення.

Вагомий внесок у вивчення проблеми організації та удосконалення аудиту витрат внесли такі вчені, як: Бутинець Ф. Ф., Кулаковська Л. П., Дяченко О. П., Ройченко А. О., Акімова Н. С.. Проте, незважаючи на наукові здобутки, питання організації та удосконалення аудиту витрат потребують більш детального розгляду.

Точного визначення витрат економічної діяльності не існує, оскільки цей термін тлумачиться науковцями по-різному. Важливо зазначити, що визначення витрат в економіці відрізняється від їх визначення в бухгалтерському обліку. В економіці витрати визначають як певну суму грошей, яку можна було б отримати за найвигідніше використання ресурсів. З бухгалтерської точки зору, витрати розглядаються як звичайні витрати ресурсів.

Згідно з ПСБО 16, витратами звітного періоду вважають або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що, як наслідок, призведе до зменшення власного капіталу підприємства, за умови, що ці витрати будуть достовірно оцінені [8].

На підприємстві витрати є необхідною складовою частиною виробничого процесу та економічного обороту, які забезпечують потреби в ресурсах для виробництва продукції або надання послуг, розвивають свою діяльність, здійснюють інвестиції у розвиток та вдосконалюють виробничі процеси.

Головним завданням на підприємстві є мінімізація витрат підприємств та підвищення ефективності використання наявних ресурсів. Отже, аудит витрат під час діяльності підприємства стає ключовим елементом у процесі управління ресурсами. Витрати варто розглядати як показник продуктивності підприємства та об'єкт ретельного контролю.

Військові дії на території України значно вплинули на аудиторську діяльність через економічну нестабільність та відповідні зміни в законодавстві. Підприємства стикнулися з такими складнощами, як збір та перевірка фінансової звітності, бо активи деяких підприємств залишилися на тимчасово окупованій території, і, як наслідок, були знищені чи пошкоджені внаслідок бойових дій. Це, у свою чергу, призвело до зростання ризиків аудиторської діяльності. Сьогоднішня ситуація перешкоджає стандартному функціонуванню аудиту та створює небезпеку для працівників. Проте, ще під час пандемії, була налагоджена віддалена робота, що допомагає ефективно управляти фінансовими ресурсами та зменшувати ризики фінансових збитків і сьогодні. Як наслідок, напрями роботи аудиторів зазнали змін [1]: зміна у внутрішньому аудиті корпоративних клієнтів; перегляд планів роботи; скорочення бюджетів; скорочення штату.

Вжиті державою заходи дають змогу підтримати аудиторські фірми, що працюють в умовах зниження економічної активності та дефіциту висококваліфікованих фахівців; та стимулювати ринок аудиторський послуг.

Для належної організації аудиту необхідна структурована послідовність дій,

ресурсне забезпечення та нормативна документація. Метою організації аудиту є досягнення визначених цілей та максимізація бажаних результатів [6].

Для ефективного проведення аудиту витрат важливо дотримуватися науково обґрунтованої структури та послідовності аудиторських процедур. Системний підхід до організації аудиту включає суб'єкт, об'єкт, методи, принципи, законодавчу та інформаційну базу. Хоча принципи є сталими для всіх видів аудиту, інші аспекти мають свою специфіку. Організація аудиту витрат базується на загальних принципах, але враховує особливості діяльності підприємства, забезпечуючи логічність та цілісність процесу. Для аудиту витрат є необхідними наступні інформаційні джерела: первинні зведені облікові документи; внутрішня організаційно-розпорядча документація; матеріали державного і внутрішнього контролю минулих років; реєстри бухгалтерського обліку; фінансова та статистична звітність.

Згідно з Міжнародними стандартами аудиту (МСА 200), основна мета аудиту – підвищити довіру користувачів шляхом висловлення думки щодо її відповідності концептуальним основам та законодавству. Для цього аудитор визначає використану концептуальну базу звітності та оцінює, чи відображає вона реальний стан справ.

Аудитор планує роботу, розробляючи детальну програму з визначенням характеру, часу та обсягу аудиторських процедур. Програма доповнює загальний план аудиту, організовує роботу асистентів та забезпечує контроль за її виконанням [3].

Під час проведення аудиту витрат необхідно вирішити кілька ключових завдань:

1. Провести огляд об'єктивних доказів наявних недоліків.
2. Поставити запитання.
3. Провести записи, необхідних для аудиторської перевірки.

Під час аналізу результатів аудиту витрат важливо, на наш погляд, визначити: чи є виявлені недоліки результатом окремої помилки або це системні помилки; чи обізнані співробітники, які проходять перевірку, про проблему; чи існують дані про нестачі; чи можна негайно вжити коригуючі заходи.

Після завершення аудиту аудитор повинен:

- переконатися, що запропоновані корекційні заходи виконані;
- забезпечити ефективність короткострокових і довгострокових дій;
- детально задокументувати всі дії, які слідують за аудитом;
- надати відповідні бланки і форми.

Існують помилки, які можуть виникнути під час аудиту витрат на виробництві. Найчастіше спостерігаються такі, як невідповідність застосовуваного методу обліку витрат; некоректна оцінка залишків незавершеного виробництва; неправильне розмежування витрат; необґрунтоване включення до собівартості деяких видів витрат; порушення при оформленні первинних документів [5].

Аудиторська перевірка зазвичай закінчується заключним етапом, а саме оформленням аудиторського висновку. Згідно зі ст. 7 Закону України «Про аудиторську діяльність», аудиторський висновок – це офіційний, стандартизований відповідними МСА документ, що передбачає надання впевненості користувачам щодо відповідності фінансової звітності або іншої інформації концептуальним основам, які були використані під час її складання [7].

Аудиторський висновок займає вагомe місце в житті підприємств, а саме:

1. Підвищує довіру користувачів до фінансової звітності підприємства. Незалежна думка аудитора щодо достовірності та повноти звітних даних додає їм більшої вагомості та авторитетності.

2. Слугує підставою для прийняття управлінських рішень власниками,

інвесторами, кредиторами тощо. На основі аудиторського висновку вони можуть оцінити фінансовий стан, результати діяльності та перспективи розвитку підприємства.

3. Забезпечує дотримання вимог законодавства. В Україні публічні акціонерні товариства, банки, страхові компанії та інші підприємства певних видів діяльності зобов'язані щороку проходити обов'язковий аудит згідно із законом.

4. Сприяє виявленню помилок, порушень та зловживань у веденні обліку та складанні звітності. Аудитори можуть ідентифікувати певні ризики та недоліки в системі внутрішнього контролю підприємства.

5. Дозволяє отримати об'єктивну оцінку стану справ на підприємстві незалежними фахівцями з відповідною кваліфікацією та досвідом роботи.

6. Надає рекомендації керівництву щодо можливих шляхів удосконалення системи обліку, звітності, внутрішнього контролю та управління ризиками.

Внутрішній контроль є необхідною складовою частиною системи управління витратами на підприємстві. Для оцінки ефективності функціонування системи управління необхідно використовувати службу внутрішнього контролю. Ця служба буде відповідати за точність розрахунків, виконання бюджетів витрат та збереження майна. Крім того, її основне завдання – це розробка пропозицій щодо удосконалення методів організації виробництва.

Інформаційна система управлінського обліку має відповідати витратам діючої технологічної структури. Увага повинна бути зосереджена на перевірці тих показників фінансово-господарської діяльності, які можуть позитивно вплинути на ефективність виробництва. Для цього потрібно створити систему контролю, яка буде спрямована на попередження відхилень від нормативно-правових актів, шляхом дослідження господарських операцій, які мають бути документально оформлені та відображені в облікових регістрах та фінансовій звітності [4].

Ефективна організація аудиту витрат є запорукою належного контролю та раціонального використання ресурсів підприємства. Проте, на практиці аудитори часто стикаються з низкою проблем, які знижують якість та результативність аудиторських процедур у сфері витрат.

Серед основних недоліків аудиту витрат можна виділити: застаріле методичне забезпечення, недостатню автоматизацію процесів, низький рівень кваліфікації аудиторського персоналу, неефективну взаємодію між аудиторами та керівництвом підприємства, відсутність дієвої системи управління ризиками.

Як наслідок, нагальною потребою є комплексне вдосконалення організації аудиту витрат на підприємствах шляхом реалізації таких ключових напрямків:

1. Удосконалення методичного забезпечення аудиту витрат:

– розробка та постійне оновлення внутрішніх стандартів, методик та програм аудиту витрат з урахуванням галузевої специфіки діяльності підприємства;

– використання сучасних методів збору аудиторських доказів, таких як аналітичні процедури, вибіркове тестування, підтвердження тощо;

– впровадження інформаційних технологій та комп'ютерних програм для автоматизації аудиторських процедур та аналітичної обробки даних.

2. Посилення внутрішнього контролю витрат:

– удосконалення організаційної структури підрозділу внутрішнього аудиту;

– чітке розмежування обов'язків та відповідальності працівників, задіяних у процесі формування витрат;

– впровадження ефективної системи документообігу та зберігання первинних документів з обліку витрат;

– автоматизація процесів внутрішнього контролю витрат за допомогою спеціалізованих інформаційних систем.

3. Підвищення кваліфікації аудиторського персоналу:

– організація регулярного професійного навчання та підвищення кваліфікації аудиторів;

– залучення висококваліфікованих фахівців з досвідом аудиту витрат;

– обмін досвідом та кращими практиками між аудиторськими фірмами та підприємствами.

4. Удосконалення комунікації та співпраці між аудиторами та керівництвом підприємства:

– забезпечення своєчасного інформування керівництва про виявлені недоліки та порушення в обліку витрат;

– розробка та впровадження системи моніторингу виконання рекомендацій аудиторів щодо удосконалення обліку та контролю витрат;

– проведення регулярних зустрічей та нарад для обговорення результатів аудиту витрат.

5. Впровадження системи управління ризиками в процесі аудиту витрат.

Аудит витрат є невід'ємним елементом системи внутрішнього контролю та управління ресурсами на підприємстві. Належна організація цього процесу дозволяє забезпечити достовірність обліку та звітності щодо витрат, виявити резерви підвищення ефективності діяльності, а також мінімізувати ризики неправомірного використання коштів. Нині аудит в Україні зазнав суттєвих викликів через війну, однак зусиллями держави, новітніх технологій та професійних спільнот вдається мінімізувати негативний вплив та підтримувати належний рівень кваліфікації аудиторів. Проведене дослідження виявило низку проблемних моментів у сфері організації аудиту витрат на вітчизняних підприємствах, зокрема застарілі методичні підходи, недостатній рівень автоматизації, недоліки у взаємодії аудиторів і керівництва тощо. З огляду на це, було обґрунтовано комплекс напрямків удосконалення аудиту витрат. Зокрема, пропонується модернізувати нормативно-методичне забезпечення, підвищити кваліфікацію аудиторського персоналу, посилити систему внутрішнього контролю витрат, налагодити ефективні комунікації між аудиторами та керівництвом, а також впровадити систему управління ризиками аудиту.

Таким чином, аудит має значний вплив на управління виробничо-господарською діяльністю підприємств, оскільки отримана в ході аудиту інформація дає можливість прийняти більш правильне, економічно доцільне рішення як у внутрішній діяльності самого підприємства, так і з боку потенційних інвесторів та ділових партнерів.

Список використаних джерел

1. Акімова Н. С., Наумова Т. А. Організація аудиторської діяльності в умовах воєнного та повоєнного стану. URL: <https://cutt.ly/o4dVnxI> (дата звернення 16.04.2024).

2. Бутинець Ф. Ф. Аудит: підручник. 3-тє вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута». 2006. 512 с.

3. Дяченко О. П., Ройченко А. О. Методичні аспекти проведення аудиту витрат виробництва. Одеський державний аграрний університет. 2017. С. 54-64.

4. Іванова Н. А., Ролінський О. В. Організація і методика аудиту: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури. 2014. 216 с.

5. Кулаковська Л. П., Піча Ю. В. Організація і методика аудиту : навч. посіб. Київ: Каравела. 2012. 544 с.

6. Огійчук М. Ф., Новіков І. Т., Рагуліна І. І. Аудит. Організація і методика: навч.

посіб. К. : Алерта. 2010. 584 с.

7. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. №2258-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> (дата звернення 16.05.2024).

8. П(С)БО 16 «Витрати», затверджено наказом МФУ від 19.01.2000 №27/4248. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення 16.04.2024).

ПРИНЦИПОВІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ СТРАТЕГІЙ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Івченко А. Г., аспірант

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Анотація. Розглянуто поняття безпекоорієнтованого розвитку підприємства, та показано актуальність саме безпеки як ключового орієнтиру під час розвитку підприємства. Надано розуміння стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства. Запропоновано та розглянуто зміст стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства та її окремі складники.

Ключові слова: розвиток, безпекоорієнтований розвиток, стратегія, співконкуренція, модель PARTS.

Abstract. The concept of security-oriented enterprise development is considered, highlighting the relevance of security as a key focus during enterprise development. Understanding of the security-oriented enterprise development strategy is provided. The content of the security-oriented enterprise development strategy and its individual components are proposed and disclosed.

Keywords: development, security-oriented development, strategy, co-competition, PARTS model.

Сучасні умови функціонування вітчизняних підприємств, зокрема в умовах воєнних дій проти України, істотною мірою актуалізували категорію безпекоорієнтованого розвитку підприємства. Традиційно розвиток підприємства пов'язують із позитивними змінами, покращаннями в діяльності підприємства, здобуттям нових можливостей, компетенцій тощо [1]. Втім розвиток підприємства, попри свою змістовну та гносеологічну цілісність, майже завжди має своє певне спрямування. За умов порівняно стабільного зовнішнього середовища розвиток підприємства може бути спрямований на його ринок (маркетингоорієнтований розвиток), удосконалення технологічного рівня (технологічний розвиток) тощо. У разі високотурбулентного зовнішнього середовища розвиток підприємства вимушено стає орієнтованим на забезпечення його безпеки, що дає емпіричні та гносеологічні підґрунтя розглядати безпекоорієнтований розвиток підприємства.

У першому наближенні безпекоорієнтований розвиток підприємства – це розвиток, який орієнтований на забезпечення безпеки підприємства, розвиток, у забезпеченні якого саме економічна безпека є пріоритетом, першочерговим критерієм вибору управлінських альтернатив та ухвалення управлінських рішень. Це зумовлює штучно низький прийнятний рівень ризику при ухваленні управлінських рішень, використання правил ухвалення рішень, які мінімізують ризик (наприклад, критерію Вальда), акцент на мінімізації загроз під час розвитку підприємств та подоланні наслідків актуалізації таких загроз.

Актуальність саме безпекоорієнтованого розвитку підприємства у сучасних умовах діяльності вітчизняних підприємств зумовлена тим, що за певного рівня загроз у зовнішньому середовищі підприємства (що, власне, зараз і відбувається в Україні) інші традиційні орієнтири його діяльності втрачають цінність. Орієнтуватися на розширення ринку, здобуття нових компетенцій, зростання вартості підприємства, навіть на збільшення його прибутку можливо та доцільно за умов захищеності підприємства від фізичної втрати майна. За умови ймовірності реального захоплення підприємств, знищення їхнього майна через воєнні дії проти України всі названі орієнтири, очевидно, стають другорядними порівняно із забезпеченням безпеки підприємства. Логічно, що дохід, прибуток, розширення ринку як орієнтири діяльності підприємства та його розвитку мають цінність після убезпечення підприємства від наявних загроз (наскільки це можливо), а не замість цього. Отже, саме емпіричні умови діяльності підприємств в Україні визначають пріоритет орієнтації розвитку підприємств, у першу чергу, саме на забезпечення їхньої безпеки.

Тісний зв'язок розвитку підприємства та його безпеки, зокрема економічної, не є принципово новим та вже отримав своє висвітлення у [2, 3]. Втім зміст поняття безпекоорієнтованого розвитку полягає не просто у окресленні тісних зв'язків між розвитком підприємства та його безпекою, а у розкритті нового виду розвитку підприємства, зокрема такого, який орієнтований на забезпечення його економічної безпеки. Мова йде саме про новий вид розвитку за критерієм його орієнтації.

Аксіоматично зрозуміло, що безпекоорієнтований розвиток підприємства не є іманентним підприємству, а виникає та існує виключно завдяки цілеспрямованим зусиллям з боку керівництва підприємства та використанню необхідних управлінських інструментів. Одним з таких інструментів, який знайшов широке використання у практиці управління підприємствами, є стратегія. Це дозволяє розглядати розроблення стратегій безпекоорієнтованого розвитку вітчизняних підприємств як актуальне завдання для теорії та практики управління сьогодні.

Розроблення стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства потребує конкретизації її змісту, яке здійснене з використанням результатів узагальнення у [4]. Авторські розроблені підходи до розуміння змісту стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства, розроблені з використанням [4] відповідно до наявних шкіл стратегічного управління, є такими:

школа позиціонування – позиція підприємства у стосунках із суб'єктами зовнішнього середовища, яка втілена у використовуваних теоретичних засадах та конкретних діях щодо використання можливостей зовнішнього середовища та нівелювання його загроз у забезпеченні безпекоорієнтованого розвитку підприємства;

школа конфігурації – конкретний план та сукупність дій, які відповідають обставинам у діяльності підприємства, можливим його станам та спрямовані на забезпечення безпекоорієнтованого розвитку підприємства;

школа планування – поставлена мета, визначений вектор дії та конкретні заходи для втілення з метою забезпечення безпекоорієнтованого розвитку підприємства;

школа влади – сукупність компромісних ухвалених та реалізованих рішень на основі балансу інтересів, комбінування та балансування повноважень посадових осіб та стейкхолдерів підприємства з метою забезпечення безпекоорієнтованого розвитку підприємства;

школа дизайну – сформована управлінська відповідність між можливостями підприємства та станом його зовнішнього середовища, спрямована на забезпечення безпекоорієнтованого розвитку підприємства;

школа зовнішнього середовища – управлінські реакції підприємства у відповідь на фактичні та прогнозовані сигнали зовнішнього середовища, спрямовані на підтримку сталого безпекоорієнтованого розвитку підприємства;

школа навчання – поведінка підприємства, яка утворюється як наслідок розуміння ситуації стосунків між підприємством та його зовнішнім середовищем, динамічних можливостей підприємства, спрямована на збереження та підтримку безпекоорієнтованого розвитку підприємства;

школа культури – уособлення мотивів та прагнень персоналу підприємства та його стейкхолдерів щодо забезпечення безпекоорієнтованого розвитку підприємства та втілення таких мотивів й прагнень у конкретних визначених діях;

школа підприємництва – індивідуалізоване бачення власників та керівників підприємства щодо збереження його сталої підприємницької діяльності за рахунок неухильного безпекоорієнтованого розвитку підприємства;

когнітивна школа – уособлення принципів відмінностей підприємства від конкурентів, які стають наслідком забезпечення неперервного безпекоорієнтованого розвитку підприємства у конкурентному середовищі.

Отже, можна зробити попередній висновок, що розуміння стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства, а, відповідно, й її зміст будуть залежати від вибраного підходу до розуміння стратегії як такої. З метою подальшого розроблення змісту стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства використано поєднання її розуміння у межах школи позиціонування та школи дизайну, що дозволяє сформулювати та підтримувати відповідність між можливостями та компетенціями підприємства, з одного боку, та загрозами й негативним впливом зовнішнього середовища, з іншого боку, і в такий спосіб спрямовувати управлінські дії на забезпечення розвитку підприємства за умови попередження та подолання впливу загроз та небезпек його зовнішнього середовища.

Запропонований зміст стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства у вигляді сукупності складників подано у табл. 1.

Таблиця 1

Зміст стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства
з виділенням окремих складників (розроблено автором)

Складники стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства	Зміст складників
Ідея співконкуренції за Б. Нейлбаффом та А. Бранденбургером	Принципові засади побудови відносин підприємства із конкурентами, які дають змогу досягти додаткових результатів щодо безпекоорієнтованого розвитку підприємства
Модель «PARTS» за Б. Нейлбаффом та А. Бранденбургером	Представлення стратегії як комбінації дій підприємства та змісту його зовнішнього середовища
Сценарії модифікації складників моделі «PARTS» за Б. Нейлбаффом та А. Бранденбургером	Можливі дії з боку підприємства для зміни складників моделі «PARTS» та реакції з боку підприємства на події у зовнішньому середовищі, що представляють собою зміну складників моделі «PARTS»
Способи реагування на загрози підприємству	Сукупність відносно універсальних способів реагування на загрози, які можуть бути адаптовані до умов діяльності конкретного підприємства, для зменшення та нівелювання негативного впливу загроз підприємству

Для побудови стратегії безпекоорієнтованого розвитку для вітчизняних підприємств використано компонентний підхід, який передбачає побудову стратегії як сукупності окремих пов'язаних між собою компонентів (складників). Перевагами компонентного підходу до побудови стратегії у цілому є висока гнучкість, функціональність (компоненти стратегії можуть бути використані як у цілому у рамках розробленої стратегії, так і порівняно окремо один від іншого), можливість пристосування до умов та особливостей діяльності конкретного підприємства, універсальність тощо.

Кожен із запропонованих складників стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства має своє чітке значення (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив складників стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства на забезпечення відповідного типу розвитку (розроблено автором)

Складники стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства	Значення складників для результативності стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства
Ідея співконкуренції за Б. Нейлбаффом та А. Бранденбургером	Принципові засади побудови відносин підприємства із конкурентами, які дають змогу досягти додаткових результатів щодо безпекоорієнтованого розвитку підприємства
Модель «PARTS» за Б. Нейлбаффом та А. Бранденбургером	Опис можливих дій підприємства та змісту його зовнішнього середовища дає змогу формувати сценарії зміни такого середовища (прогностичні або управлінські) та визначати цільовий зміст дій підприємства, який спрямований на зміну одного або декількох елементів такого середовища з метою забезпечення безпекоорієнтованого розвитку підприємства
Сценарії модифікації складників моделі «PARTS» за Б. Нейлбаффом та А. Бранденбургером	Сценарії модифікації дають змогу описати декілька можливих змін складників зовнішнього середовища підприємства та/або дій, що дозволяє гнучко підійти до забезпечення безпекоорієнтованого розвитку підприємства та скоротити час необхідної управлінської реакції
Способи реагування на загрози підприємству	Способи реагування на загрози дозволяють забезпечити найкращу та дієву управлінську реакцію підприємства щодо загроз у складі передумов безпекоорієнтованого розвитку, адаптувати загальні шляхи реагування під умови діяльності конкретного підприємства й визначити конкретні можливі дії з урахуванням умов функціонування конкретного підприємства

Коментуючи запропонований склад стратегій безпекоорієнтованого розвитку для вітчизняних підприємств у вигляді окремих складників у цілому, слід сказати таке.

У запропонованому складі стратегії безпекоорієнтованого розвитку представлено як загальнотеоретичні компоненти, які є теоретичним базисом для подальших дій (ідея співконкуренції, модель «PARTS» тощо), так і методичні компоненти, які можуть й мають бути адаптовані для конкретного підприємства (рекомендації щодо посилення можливостей та подолання загроз у складі передумов безпекоорієнтованого розвитку підприємства, сценарії модифікації складників моделі «PARTS»).

Запропоновані складники стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства передбачають увагу як до його зовнішнього середовища, яке часто підприємство не може змінити, але може адаптуватися до його впливу, врахувати стан такого

середовища під час ухвалення управлінських рішень, так і до внутрішнього середовища підприємства у вигляді сукупності певних елементів та конкретних управлінських дій у найбільш загальному випадку. Це дозволяє забезпечити адекватний управлінський вплив з боку підприємства для забезпечення його безпекоорієнтованого розвитку, враховуючи стан та можливі зміни зовнішнього середовища.

Значна кількість методів, прийомів та способів дії у межах стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства (сценарії модифікації складників моделі «PARTS», рекомендації щодо посилення можливостей підприємства, способи реагування на загрози у складі передумов безпекоорієнтованого розвитку підприємства) дозволяють пришвидшити імплементацію стратегії та забезпечити швидкість управлінських реакцій у разі певних змін у зовнішньому середовищі підприємства – фактично мова йде про швидку зміну використовуваного управлінського інструменту, наприклад заміну способу реагування на загрози або вибір сценарію зміни складнику моделі «PARTS». Все це забезпечує точність та швидкість управлінського реагування під час імплементації стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства.

Коментуючи окремі запропоновані складники стратегій безпекоорієнтованого розвитку для вітчизняних підприємств, слід сказати таке. Ідея співконкуренції за Б. Нейлбаффом та А. Бранденбургером [6] свого часу була революційною, згодом показала свою результативність за рахунок ефекту масштабізації ресурсів, комбінування компетенцій та спрямування зусиль не на суто конкурентну боротьбу, а на спільне досягнення корисних для всіх учасників результатів. Зрозуміло, що за складних умов зовнішнього середовища для українських підприємств сьогодні більш вигідно об'єднувати зусилля, навіть із конкурентами, ніж витратити ресурси у боротьбі. І саме співконкуренція за Б. Нейлбаффом та А. Бранденбургером закладає для цього теоретичні та інструментальні засади.

Модель «PARTS» за Б. Нейлбаффом та А. Бранденбургером [6] є основою для формування конкретних подальших дій підприємства щодо свого внутрішнього та зовнішнього середовища під час розроблення та реалізації стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства. Назва моделі – «PARTS» – має смислове навантаження й перекладається з англійської як «частини» (загальної позиції підприємства у зовнішньому середовищі). Водночас ця ж назва є акронімом (англійською мовою), який описує всі складники ринкової позиції підприємства у поєднанні зі станом його зовнішнього середовища:

учасники ринкової гри, «гравці» (англ. «Players») – підприємства, які у певній ніші ринку конкурують між собою, є реальними або потенційними конкурентами, хоча можуть й співпрацювати на засадах співконкуренції;

додані вартості (англ. «Added values») – кількісно вимірювана економічна цінність, яку у вигляді доданої вартості створює кожен з учасників ринкових відносин у певній ніші;

умови та правила взаємодії (англ. «Rules») – формалізовані та неформалізовані правила, умови, порядки, рішення, які визначають взаємодію всіх учасників відносин у ніші ринку та їхню взаємодію із іншими учасниками відносин (у тому числі, органами державної влади);

рішення та дії учасників ринкової гри (англ. «Tactics») – конкретні дії, рішення, здійснювані заходи кожним з учасників ринкової гри, фактичний «вибір» щодо подальших дій з боку підприємства;

ємність ніші ринку, масштаб заходів, «поле для ринкової гри» (англ. «Score») – специфікація та кількісні параметри ринкової ніші, її географічна прив'язка, структура

конкуренції у ринковій ніші або на географічному сегменту ринку.

Сценарії модифікації складників моделі «PARTS» за Б. Нейлбаффом та А. Бранденбургером як складник стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства передбачають опис можливих змін кожного із складників моделі і в такий спосіб дають можливість сформувати випереджальну управлінську реакцію з боку підприємства для забезпечення його безпекоорієнтованого розвитку. Такі сценарії потребують розроблення у загальному вигляді із подальшою адаптацією для рівня сукупності підприємств (наприклад, підприємств певного регіону) або окремо взятого підприємства з урахуванням особливостей його діяльності.

Нарешті, окремим складником стратегії безпекоорієнтованого розвитку підприємства є способи реагування на загрози. Сама природа безпекоорієнтованого розвитку передбачає здійснення розвитку з пріоритетом на економічній безпеці підприємства. Мінливе та агресивне зовнішнє середовище українських підприємств сьогодні формує численну кількість загроз. Тому у складі стратегії безпекоорієнтованого розвитку для кожного з українських підприємств обов'язково мають бути передбачені способи реагування на такі загрози з метою їхнього уникнення або послаблення їхнього негативного впливу.

Запропоновані принципові засади розроблення стратегій безпекоорієнтованого розвитку для вітчизняних підприємств з використанням компонентного підходу до побудови стратегії на основі уточненого її розуміння дають змогу сформувати відповідні стратегії для сукупності вибраних підприємств та для кожного конкретного підприємства та адаптувати зміст такої стратегії до умов його діяльності.

Список використаних джерел

1. Погорелов Ю. С. Оцінювання та моделювання розвитку підприємства: монографія. Луганськ: Глобус. 2010. 512 с.
2. Козаченко Г. В., Ілляшенко О. В. Діалектичний взаємозв'язок розвитку підприємства та його економічної безпеки. «Управління соціально-економічним розвитком держави, регіону, підприємства»: матеріали II Міжнар. наук.-практич. інтернет-конференції 1.11–1.12.2014 р. Полтава: ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка. 2014. С. 180-182.
3. Ляшенко О. М., Погорелов Ю. С. Взаємообумовленість та взаємозалежність економічної безпеки та розвитку підприємства. Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. 2008. №3 (45). С. 162-171.
4. Mintzberg H., Ahlstrand B., Lampel J. Strategy Safari: A Guided Tour Through the Wilds of Strategic Management. Cheney, WA: Free Press. 2005. 416 p.
5. Boyett J. H., Boyett J. T. The Guru Guide: The Best Ideas of the Top Management Thinkers. London: Wiley. 1998. 400 p.
6. Brandenburger A. M., Nalebuff B. J. Co-opetition: A revolutionary mindset that combines competition and cooperation. New York: Currency Doubleday. 1997. 304 p.

ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Ізоткін В. Д., аспірант

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Цифрові технології та цифрова трансформація впливають на всі сфери економіки, включаючи логістику. У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних

технологій, електронної комунікації та автоматизації процесів, логістика перетворюється і стає все більш цифровою. Цифровізація логістичних процесів відкриває нові можливості та виклики, які варто розглянути та вивчити.

Ключові слова: цифрова економіка, цифрові технології, бізнес, трансформація бізнесу, інновації, логістика, логістична діяльність.

Abstract. Digital technologies and digital transformation affect all areas of the economy, including logistics. In connection with the rapid development of information technologies, electronic communication and process automation, logistics is transforming and becoming increasingly digital. Digitization of logistics processes opens up new opportunities and challenges that are worth considering and studying.

Keywords: digital economy, digital technologies, business, business transformation, innovation, logistics, logistics activities.

Сучасна логістична діяльність відіграє вирішальну роль у глобальному економічному середовищі, де швидкість, ефективність та точність стали ключовими факторами успіху. Логістика, як наука та практика управління потоками товарів та послуг від постачальника до кінцевого споживача, перетворилася зі зміною часів та технологічного прогресу.

Сучасна логістика вирішує складні завдання, пов'язані зі забезпеченням оптимального рівня запасів, вчасною доставкою, управлінням складськими запасами та ефективними транспортними рішеннями. В умовах глобалізації та росту конкуренції, логістика стала стратегічною складовою успішної діяльності будь-якого підприємства, незалежно від його розміру чи галузі.

Сучасні технології, такі як штучний інтелект, блокчейн, інтернет речей (IoT) та аналітика даних, революціонізували логістичну галузь, дозволяючи підприємствам оптимізувати процеси, знижувати витрати та підвищувати задоволеність клієнтів [2].

Логістична діяльність в умовах цифровізації перетворюється та вдосконалюється завдяки впровадженню цифрових технологій та інновацій. Цифрова трансформація логістики охоплює весь ланцюг постачання, починаючи від замовлення товарів та закінчуючи доставкою до кінцевого споживача.

Основні аспекти цифрової логістики включають [1, 2, 3, 4]:

використання електронних засобів комунікації та обміну даними дозволяє логістичним підрозділам ефективно спілкуватися з постачальниками, перевізниками та іншими стейкхолдерами, а також автоматизувати процеси замовлення та відстеження вантажів;

застосування цифрових систем управління запасами дозволяє підприємствам точно прогнозувати попит, оптимізувати рівень запасів та уникати зайвих витрат;

використання геолокаційних технологій, систем GPS та аналітики дозволяє ефективно маршрутизувати та відстежувати транспортні засоби, зменшуючи час доставки та витрати на транспортування;

впровадження автоматизованих систем управління складом дозволяє оптимізувати розміщення товарів, прискорювати процеси приймання та відвантаження, а також підвищувати точність інвентаризації;

використання аналітики даних та штучного інтелекту дозволяє логістичним компаніям аналізувати великі обсяги інформації для прийняття кращих управлінських рішень та прогнозування майбутніх тенденцій.

Цифрова трансформація логістики прискорює обробку даних, підвищує точність та ефективність процесів, зменшує витрати та підвищує задоволеність клієнтів. Однак

успішна цифрова трансформація вимагає не лише впровадження нових технологій, а й зміну організаційної культури та вдосконалення навичок персоналу [3, 4].

Логістика, умови якої постійно змінюються та вдосконалюються завдяки цифровізації, відіграє вирішальну роль у сучасному бізнес-середовищі. Впровадження цифрових технологій у логістичну діяльність забезпечує оптимізацію процесів, підвищення ефективності та зниження витрат.

За допомогою цифрової трансформації, логістичні підрозділи можуть автоматизувати складні процеси, зменшити час на виконання завдань, покращити прогнозування попиту та забезпечити високу точність в управлінні запасами.

Важливо враховувати, що успішна цифрова трансформація логістики вимагає не лише впровадження нових технологій, але і зміну культури та методів роботи. Навчання персоналу, розвиток нових навичок та постійне вдосконалення процесів є ключовими компонентами успіху.

Отже, цифрові технології стають каталізатором для подальшого розвитку та вдосконалення логістичної діяльності, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності підприємств у глобальному ринковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. Журнал стратегічних економічних досліджень. №6 (17). 2023. С. 28-37 URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

2. Крисоватий І. А. Високотехнологічні кластери: інновації та цифровізація // Science and society: modern trends in a changing world. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Vienna, Austria. 2024. Pp. 590-595. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-society-modern-trends-in-a-changing-world-22-24-01-2024-viden-avstriya-arhiv>.

3. Птащенко О., Сохацька О. Особливості логістичної діяльності в умовах діджиталізації. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Вип. 6 (276). 2022. с. 50-54. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/issue/view/35>.

4. Mariya Naumenko, Nataliia Valiavska, Mariia Saiensus, Olena Ptashchenko, Vitalii Nikitiuk, Anton Saliuk. Optimization Model of the Enterprise Logistics System Using Information Technologies. International Journal of Management. 11 (5). 2020. pp. 54-64. URL: <http://www.iaeme.com/IJM/issues.asp?JType=IJM&VType=11&IType=5>.

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ БІЗНЕСУ

Імнадзе І. Н., аспірант

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Анотація. Використання цифрового інструментарію в бізнесі стає необхідністю у сучасному світі, де технології швидко розвиваються та проникають у всі сфери життя. Цифрові інструменти дозволяють підприємствам автоматизувати процеси, підвищувати продуктивність, залучати та зберігати клієнтів, а також вдосконалювати стратегії маркетингу та реклами.

Ключові слова: бізнес, цифрові технології, цифрові інструменти, цифрова трансформація, цифрова економіка.

Abstract. The use of digital tools in business is becoming a necessity in today's world,

where technologies are rapidly developing and penetrating all spheres of life. Digital tools allow businesses to automate processes, increase productivity, attract and retain customers, and improve marketing and advertising strategies.

Keywords: business, digital technologies, digital tools, digital transformation, digital economy.

У сучасному світі цифровий інструментарій стає не просто елементом розвитку бізнесу, але й ключовою складовою успішної стратегії конкурентоспроможності. Завдяки стрімкому розвитку технологій, компанії мають можливість використовувати широкий спектр цифрових інструментів для оптимізації процесів, підвищення ефективності та забезпечення високого рівня обслуговування своїх клієнтів.

Цифровий інструментарій бізнесу охоплює різноманітні технології, від веб-сайтів та мобільних додатків до аналітики даних та штучного інтелекту. Використання цих інструментів дозволяє компаніям покращити комунікацію з клієнтами, оптимізувати внутрішні процеси, а також швидше реагувати на зміни на ринку та впроваджувати інновації.

Цифровий інструментарій бізнесу – це сукупність технологічних засобів і ресурсів, які використовуються для забезпечення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності підприємства в умовах цифрової економіки. Він охоплює широкий спектр інструментів, від програмного забезпечення та онлайн-сервісів до різноманітних цифрових платформ і технологій.

Основна сутність цифрового інструментарію бізнесу полягає в можливості оптимізувати бізнес-процеси, підвищувати продуктивність працівників, поліпшувати взаємодію з клієнтами, аналізувати великі обсяги даних для прийняття стратегічних рішень та створення нових продуктів і послуг.

Цифровий інструментарій бізнесу може включати в себе такі компоненти [1, 2, 3]:
веб-сайти та мобільні додатки для представлення продуктів та послуг клієнтам;

CRM-системи для управління відносинами з клієнтами та автоматизації маркетингових і продажних процесів;

ERP-системи для автоматизації внутрішньої діяльності підприємства, включаючи фінанси, управління запасами та кадрами;

аналітичні інструменти для обробки та аналізу даних з метою виявлення тенденцій, прогнозування попиту та прийняття стратегічних рішень;

хмарні технології для зберігання та обробки даних, спільної роботи та доступу до інформації з будь-якої точки світу;

Використання цифрового інструментарію дозволяє підприємствам бути більш гнучкими, швидше реагувати на зміни на ринку та задовольняти потреби сучасних клієнтів.

Використання цифрового інструментарію в бізнесі є ключовим фактором у досягненні конкурентних переваг, підвищенні ефективності та забезпеченні успішності на ринку. На підставі аналізу можна зробити такі висновки [1, 2, 3]:

використання цифрових інструментів дозволяє автоматизувати багато бізнес-процесів, що призводить до підвищення продуктивності працівників та ефективного використання ресурсів;

цифрові інструменти дозволяють підприємствам створювати персоналізовані пропозиції для клієнтів, поліпшувати сервіс та взаємодію з ними, що сприяє підвищенню задоволеності клієнтів та їх лояльності;

за допомогою аналітичних інструментів можна обробляти великі обсяги даних

для отримання цінної інформації про ринок, конкурентів та клієнтів, що допомагає в прийнятті обґрунтованих стратегічних рішень;

завдяки цифровому інструментарію підприємства можуть швидко адаптуватися до змін на ринку та ефективно реагувати на зміни у вимогах клієнтів та конкурентному середовищі;

цифрові технології дозволяють оптимізувати внутрішні процеси підприємства та зменшувати витрати на інфраструктуру, обслуговування та управління.

Отже, використання цифрового інструментарію є необхідною умовою для успішного функціонування підприємства в умовах сучасного бізнес-середовища, де швидкість, ефективність та інноваційність визначають конкурентні переваги.

Список використаних джерел

1. Shtal T., Ptashchenko O., Rodionov S. & Kurtsev O. (2023). Implementation of modern marketing tools in entrepreneurial activity. *Economics of Development*. 22 (4). P. 53-63. DOI: 10.57111/devt/4.2023.53. URL: <https://ecdev.com.ua/uk/journals/t-22-4-2023/implementatsiya-suchasnogo-marketingovogo-instrumentariyu-v-pidpriyemnitsku-diyalnist>.

2. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

3. Птащенко О. В., Вовк В. А. Особливості торговельного співробітництва України в сучасних умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2021. №4. С. 42-47.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ЕКОСИСТЕМИ

Карпик Я. М., к.е.н., доцент

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Сучасна підприємницька екосистема відрізняється від традиційних моделей підприємництва своєю відкритістю, взаємозалежністю та активною взаємодією між учасниками. Підприємства активно співпрацюють між собою та з іншими гравцями екосистеми, щоб спільно розвивати нові продукти та послуги. Створення та розвиток інноваційних стартапів є важливою складовою сучасної підприємницької екосистеми. Інкубатори, акселератори та інші платформи сприяють створенню та розвитку нових ідей та проєктів.

Ключові слова: екосистема, підприємництво, конкурентоспроможність, підприємницька діяльність, економічний розвиток.

Abstract. The modern business ecosystem differs from traditional business models in its openness, interdependence and active interaction between participants. Enterprises actively collaborate with each other and with other ecosystem players to jointly develop new products and services. The creation and development of innovative startups is an important component of the modern entrepreneurial ecosystem. Incubators, accelerators and other platforms contribute to the creation and development of new ideas and projects.

Keywords: ecosystem, entrepreneurship, competitiveness, entrepreneurial activity, economic development.

Сучасний розвиток підприємництва є ключовим фактором у створенні інноваційних продуктів, зміцненні економіки та вирішенні складних соціальних

проблем. Підприємництво визначається не лише як створення нових підприємств, але і як культурний та соціальний рушій, який сприяє виникненню нових ідей, розвитку технологій та створенню робочих місць.

Сьогоднішній ландшафт підприємництва відзначається великим розмаїттям форм та моделей бізнесу, від традиційних підприємств до стартапів і криптовалютних проєктів. Ключовими факторами у цьому процесі є швидкість змін, доступність технологій та готовність до інновацій.

У цьому контексті важливо розглядати сучасне підприємництво як динамічний процес, що постійно еволюціонує та пристосовується до нових викликів і можливостей. Сприяє розвитку підприємництва означає створювати сприятливі умови для зростання бізнесу, підтримувати інноваційний дух та стимулювати підприємливість серед населення.

Підприємницька екосистема може бути визначена, як комплекс взаємопов'язаних елементів, які сприяють розвитку підприємництва в певній територіальній, галузевій або тематичній області. Ця екосистема включає у себе різноманітні суб'єкти, такі як підприємства, стартапи, акселератори, інкубатори, університети, дослідницькі центри, громадські організації, урядові структури та інші учасники.

Саме тому зазначимо, що сучасна підприємницька екосистема відрізняється від традиційних моделей бізнесу та управління великою кількістю нових факторів і впливів. В цьому контексті важливо розглянути особливості, що визначають її функціонування та розвиток. Сучасні тенденції, такі як цифрові інновації, глобалізація, зміни в споживчому поведінці, а також соціально-економічні виклики, створюють нові можливості і виклики для підприємств у різних секторах економіки.

При цьому можливо також дати визначення категорії «сучасна підприємницька екосистема». Сучасна підприємницька екосистема може бути визначена, як комплексна система взаємодії між підприємствами, стартапами, інвесторами, урядовими органами, академічними установами та іншими учасниками бізнес-спільноти, яка сприяє створенню та розвитку нових інноваційних продуктів і послуг.

Основні аспекти сучасної підприємницької екосистеми включають [1, 2, 3, 4]:

екосистема сприяє створенню інноваційних ідей, продуктів та послуг шляхом обміну знаннями та ресурсами між учасниками;

підприємства в екосистемі співпрацюють між собою та з іншими учасниками для спільного розвитку і виконання проєктів;

екосистема надає підтримку та ресурси для швидкого розвитку та масштабування стартапів;

учасники екосистеми отримують можливість залучати фінансування від інвесторів та венчурних фондів;

екосистема створює умови для розвитку талановитих людей та їх втілення в життя ідей та проєктів;

розвиток та підтримка інфраструктури, такої як інкубатори, акселератори, коворкінги, сприяє ефективній роботі учасників екосистеми.

Представлені аспекти допомагають підприємствам зростати, конкурувати на ринку та досягати стабільності та успіху в умовах постійних змін і викликів сучасного бізнес-середовища.

Отже, сучасна підприємницька екосистема включає у себе різні суб'єкти, від стартапів і малих підприємств до корпорацій, університетів, акселераторів, інкубаторів та державних органів. Також підприємницькі екосистеми активно сприяють розвитку інноваційних проєктів та впровадженню передових технологій у бізнес. Для створення

сприятливих умов для розвитку підприємництва важлива роль відводиться державній політиці, підтримці стартапів, спрощенню бізнес-процесів та створенню спеціалізованих програм та ініціатив. У цілому, сучасна підприємницька екосистема відіграє важливу роль у стимулюванні інновацій, розвитку бізнесу та забезпеченні економічного зростання, адаптуючись до змін у технологічному, економічному та соціальному середовищі.

Список використаних джерел

1. Krysovatyu A., & Ptashchenko O. (2023). The mechanism of entrepreneurial innovation system in institutions of higher education. *Economics of Development*. 22 (2). P. 51-60. DOI: <https://doi.org/10.57111/econ/2.2023.51>. URL: <https://ecdev.com.ua/uk/journals/t-22-2-2023/mekhanizm-pidpriyemnitskoyi-innovatsiynoyi-sistemi-u-zakladakh-vishchoyi-osviti>.

2. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

3. Крисоватий А., Десятнюк О., Птащенко О. Digital inclusion: financial and marketing aspects. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №3 (14). 2023. С. 93-102. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/08/3-2023-10.pdf>. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.10.

4. Крисоватий І. А. ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНІ КЛАСТЕРИ: ІННОВАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ // *Science and society: modern trends in a changing world. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference*. MDPC Publishing. Vienna, Austria. 2024. Pp. 590-595. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-society-modern-trends-in-a-changing-world-22-24-01-2024-viden-avstriya-arhiv>.

ГРОШОВІ КОШТИ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ І АНАЛІЗУ

Манухіна М. Ю., к.е.н., доцент

Льченко І. О., здобувач вищої освіти

Кошель Р. Ю., здобувач вищої освіти

Сєдашов М. О., здобувач вищої освіти

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. У статті розглянуто теоретичні основи виникнення та застосування поняття «грошові кошти та їх еквіваленти». Проведено аналіз відмінностей та схожості досліджуваного поняття згідно з Національними та Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Здійснено дослідження економічної сутності електронних грошей, визначення особливостей розрахунків з використанням таких коштів, а також дано рекомендації для полегшення використання нового виду розрахунків, який дасть можливість кількісного та якісного їх збільшення.

Ключові слова: грошові кошти, еквіваленти грошових коштів, електронні гроші, платіжна система, звіт про рух грошових коштів.

Abstract. The article considers the theoretical foundations of emergence and application of the concept of "cash and cash equivalents". The article analyses differences and similarities of the studied concept in accordance with the National and International

Accounting Standards. The economic essence of electronic money is studied, the peculiarities of settlements with the use of such funds are determined, and recommendations are made to facilitate the use of a new type of settlement, which will allow for their quantitative and qualitative increase.

Keywords: cash, cash equivalents, electronic money, payment system, statement of cash flows.

Значення грошових коштів в діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності та організаційно-правових форм важко переоцінити і слід визначати не тільки на мікро-, а й на макрорівні [1, с. 107]. Грошові кошти є найбільш вагомим чинником стабільного функціонування ринкової економіки, прямо впливають на стабільність економічного розвитку країни, сприяють максимальному використанню потужностей підприємств, повній зайнятості населення. Саме ефективно діюча грошова система є тим фундаментом, на якому тримається весь кругообіг доходів та видатків як економіки країни, так і економічного механізму будь-якого підприємства.

Гроші є стародавньою економічною категорією. Історія дослідження економічної природи грошей налічує століття, починаючи з Аристотеля, і досі питання визначення сутності грошей, їх функцій є досить складними, суперечливими і багатограними [2]. В економічній літературі наявні різноманітні визначення поняття «грошові кошти», для тлумачення якого у науковому обороті використовується широкий спектр термінів: «гроші», «грошові активи», «готівка», «грошові потоки», «фінансові ресурси», що призводить до неоднозначного розуміння сутності цих понять та зумовлює проблемні питання в бухгалтерському обліку цих об'єктів [3, с. 60]. Для упорядкування наведених термінів слід дослідити економічну природу грошових коштів. В економічній літературі грошові кошти трактують по-різному: як економічні відносини між суб'єктами господарювання, як товар, титул вартості, загальний еквівалент тощо [1; 2]. На основі аналізу праць вітчизняних дослідників встановлено, що грошові кошти є специфічним видом товару, мають історичний характер, в найбільшому ступені їх економічна природа розкривається у функціях, які вони виконують. В процесі еволюції суспільних відносин змінюються і форми грошових коштів, серед яких найбільшого розповсюдження набула кредитно-електронна форма грошей, що пов'язано із розвитком електронної комерції. Для чіткого розуміння економічної сутності категорії «грошові кошти» як об'єкту обліку, контролю і аналізу слід виділити їх найбільш характерні властивості. На думку більшості науковців основною характеристикою грошових коштів, яка має ключове значення для розуміння їх суті, є категорія ліквідності, саме вона відрізняє гроші від інших активів і тому повинна розглядатися як основний критерій віднесення активів до грошових коштів [1, с. 108].

Основними завданнями обліку грошових коштів є: суворий контроль за збереженням, надходженням і витрачанням грошових коштів; своєчасне оформлення цих операцій відповідними первинними документами; контроль за цільовим характером використання коштів; надання повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства, для складання звітності; правильне і своєчасне відображення руху грошових коштів у регістрах бухгалтерського обліку [3, с. 79].

До кардинальних змін у вітчизняній системі бухгалтерського обліку основним об'єктом обліку були грошові кошти. Проте, на сьогодні, крім поняття «гроші» з'явилися ще терміни «еквіваленти грошових коштів» та «електронні гроші».

Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» грошові кошти

(грошей) – це готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. А еквіваленти грошових коштів (грошей) – це короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошей і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості [4].

Крім того, слід враховувати, що грошові кошти є складовою фінансових активів, які належать до фінансових інструментів. Згідно з П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» фінансовий актив – це грошові кошти та їх еквіваленти; контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; інструмент власного капіталу іншого підприємства [5]. Фінансові активи включають грошові кошти, не обмежені для використання, та їх еквіваленти; дебіторську заборгованість, не призначену для перепродажу; фінансові інвестиції, які утримуються до погашення; фінансові активи, призначені для перепродажу; інші фінансові активи.

Облік грошей та їх еквівалентів за міжнародними вимогами регламентується МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» та МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів».

Так, відповідно до МСБО 7 грошові кошти складаються з готівки в касі, коштів на рахунках у банках і депозитів до запитання. Щодо еквівалентів грошових коштів, то під ними МСБО 7 розуміє короткострокові, високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості.

Еквіваленти грошових коштів призначені для погашення короткострокових зобов'язань, а не для інвестицій чи якихось інших цілей. Відповідно, критеріями класифікації інвестиції як еквівалента грошових коштів є такі:

- здатність вільно конвертуватися в заздалегідь відому суму грошових коштів;
- незначний ризик зміни вартості;
- короткий строк погашення (не більше трьох місяців).

Прикладами грошових коштів та їх еквівалентів згідно з МСФЗ можуть бути:

- гроші в касі;
- гроші в дорозі (інкасовані грошові кошти, ще не перераховані на розрахунковий рахунок банку);
- грошові кошти на поточних рахунках підприємства (у національній та іноземній валютах), доступні для користування;
- депозити до запитання та короткострокові депозити;
- векселі до пред'явлення або короткострокові векселі (до 3-х місяців);
- короткострокові облігації (до 3-х місяців).

МСБО 7 акцентує увагу на тому, що інвестиції в інструменти власного капіталу не входять до складу еквівалентів грошових коштів, якщо вони не є за суттю еквівалентами грошових коштів, наприклад у випадку привілейованих акцій, придбаних протягом короткого періоду їх погашення і з визначеною датою викупу.

До того ж якщо інвестиція початково має тривалий період погашення, то вона не може прирівнюватися до грошових коштів та їх еквівалентів і тоді, коли період погашення стане дорівнювати три місяці.

Електронні гроші все частіше використовуються для розрахунків між суб'єктами господарювання поряд зі звичайними грошовими коштами. Електронні гроші – це спосіб оплати, який існує лише в електронному вигляді, іншими словами, власне у вигляді інформації, що міститься в спеціалізованих базах даних. Це в першу чергу платіж, а не накопичення або інструмент капіталізації.

Нові платіжні інструменти з'явилися не випадково, їх поява є об'єктивним процесом, що викликаний новими незадоволеними потребами і підвищенням вимог до ефективності та надійності платежів. Традиційні технології проведення розрахунків через банк, пов'язані з ідентифікацією клієнта, виявляються дорогими для систем масових платежів. Очевидним варіантом вирішення питання ефективності платіжних трансакцій є відмова від зберігання конфіденційних відомостей при віддаленому здійсненні тих угод. Безпека без ідентифікації може бути реалізована за допомогою електронного платіжного засобу, а це собою власне і являють електронні гроші.

Однак використання електронних грошей зіштовхнулось з деякими проблемами, які пов'язані з недостатнім досвідом роботи підприємств, державних органів та споживачів з системами електронних коштів і платежів.

Для вирішення таких проблем часто доводиться приймати рішення без належного обґрунтування. Через це знаходження шляхів адекватного розв'язання даних проблем має велике значення для ефективного використання електронних грошей.

Депозитарієм електронних грошей виступає електронна програма, а пред'явником – пластикова картка, що використовується як символічний валютний документ.

Двома основними групами електронних грошей є карткові (card-based) і мережеві (network-based).

Сутність карткових грошей полягає у використанні смарт-карт – пластикових карт з мікропроцесорами. На них записується грошовий файл, заздалегідь переведений емітенту цих карт. Даний вид грошей менш зручні, ніж мережеві, оскільки потребують спеціального обладнання.

Друга варіація електронних грошей – мережеві гроші (інша назва – гроші на програмній основі), вони мають вигляд грошового файлу, що пересилається організатором розрахунків при отриманні ним традиційних грошей, зберігаються в пам'яті на жорстких дисках або інших змінних носіях. Вони використовуються для оплати товарів і послуг в інтернет-магазинах. Їх можна також обміняти на традиційні гроші.

З точки зору рівня емітента електронні гроші бувають фідуціарні (fiat money) – включені в державну фінансову систему на правах окремої платіжної підсистеми і номіновані завжди в національній валюті тієї чи іншої країни. Електронні гроші можуть являти собою і окрему приватну валюту (private currency), яка була визнана в цій якості державною, але вони потребують обміну на валюту державну [6].

Переваги використання електронних грошей: анонімність платежів (при оплаті електронними грошима зазвичай вам не потрібно надавати жодної інформації про себе, від вас вимагається лише номер гаманця); захист від податкових органів; швидкість і зручність оплати (транзакція відбувається майже миттєво, ви можете здійснювати платежі, не виходячи з дому); можливість переказу невеликих сум коштів.

Недоліки електронних грошей: кошти зберігаються на рахунок юридичних осіб; без відсотків при заощадженні грошей; ризик шахрайства; відсутнє зняття готівки без комісії (в середньому вона становить близько 1,5% -10% від суми трансакції).

Останнім часом електронні гроші набули популярності по всьому світу, перш за все, в Західній Європі і США. В Україні вони займають достатньо особливе становище, що пояснюється низьким рівнем поширення персональних банківських послуг. Тому електронні гроші – єдиний використовуваний спосіб безготівкових розрахунків для великої кількості людей.

Вимоги, що регулюють випуск та використання електронних грошей в Україні,

викладено у розділі №2 Закону України «Про платіжні послуги» від 01.02.2023. №1591-IX [7] та Закону №2888-IX, більш відомий як Закон про легалізацію електронних грошей, затверджений президентом України 30 січня 2023 року [8]. Дані документи регулюють діяльність, пов'язану з випуском електронних грошей в Україні, та запроваджує слідкування за такою діяльністю.

Випуск електронних грошей в Україні мають право здійснювати лише банки. Банк надає своїм клієнтам такі фінансові послуги у сфері використання електронних грошей: розповсюдження електронних грошей; здійснення обмінних операцій з електронними грошима; надання засобів поповнення електронними грошима електронних пристроїв; приймання електронних грошей в обмін на готівкові/безготівкові кошти.

Згідно з вимогами у розділі №2 Закону України «Про платіжні послуги» від 01.02.2023 №1591-IX [7] банк, який планує здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язаний спершу узгодити з Національним банком України правила їх використання в порядку, встановленому нормативно-правовим актом. Відповідно до вимог НБУ суб'єкти, що здійснюють операції з електронними грошима, можуть робити це тільки за правилами, погодженими з Національним банком України.

Електронні гроші – це сучасний так би мовити винахід, який має велику кількість переваг над готівковими і безготівковими коштами.

Однак поряд з численними перевагами ми спостерігаємо і недоліки та проблеми електронних грошей. Ці недоліки можна розділити на 3 групи: недоліки, пов'язані з фізичною безпекою е-грошей (шахрайство, хакерські атаки); недоліки, пов'язані з правовою безпекою (недосконалість законодавчих норм, анонімність); інші проблеми, що власне ми можемо виявити з самої сутності електронних грошей серед них, наприклад, необхідність інтернет-підключення).

Саме завдяки вищеперерахованим плюсам ми розуміємо, що електронні гроші дають можливість отримати значні економічні вигоди усім суб'єктам економіки країни.

Узагальнюючі результати дослідження можна зробити наступні висновки. Грошові кошти є важливим і незамінним ресурсом забезпечення платоспроможності будь-якого суб'єкта господарювання, умовою виконання договірних зобов'язань, необхідною ланкою всіх господарських процесів підприємств, тому складають важливий об'єкт обліку, контролю і аналізу. У нинішніх умовах розвитку економічних систем управління грошовими потоками є одним із найактуальніших завдань організації нормальної фінансово-господарської діяльності підприємства. Електронні гроші вже відіграють важливу роль в сучасних грошових системах і будуть провідними в грошових системах майбутнього. Методологічні засади обліку грошових коштів та їх еквівалентів та порядку відображення інформації про них у фінансовій звітності за вітчизняною та міжнародною стандартизацією містять багато спільних вимог.

Список використаних джерел

1. Сухораб В. П. Грошові кошти як об'єкт управління / В. П. Сухораб // Вісник Хмельницького національного університету. 2009. №6. Т. 1. С. 107-110.
2. Васильків О. Гроші як економічна категорія / О. Васильків // [Електронний ресурс]. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.
3. Побережець О. В. Методика обліково-аналітичного забезпечення системи управління грошовими потоками суб'єктів макроекономічного середовища / О. В. Побережець // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2016. Том 16. Вип. 3 (37). С. 55-70.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. №73. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затв. Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. №559. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>.

6. Стаття «Електронні гроші: види і системи» від Bankchart. URL: https://bankchart.com.ua/e_banking/statti/elektronni_groshi.

7. Закон України «Про платіжні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>.

8. Закон України №2888-IX, «Закон про легалізацію електронних грошей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0210500-22#Text>.

ВІДХОДИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ОБ'ЄКТ

Манухіна М. Ю., к.е.н., доцент

Тацій І. В., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Масштаби та значущість проблеми відходів в економіці України пов'язані як з домінуванням ресурсоемних технологій, технологій з великою кількістю відходів виробництва, так і через відсутність протягом багатьох років ефективної політики управління відходами. Потребують удосконалення методи екологічної оцінки та рівень деталізації обліково-аналітичної інформації для проведення такої оцінки.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, відходи, невідновні відходи, нормативні відходи, надлишкові відходи.

Abstract. The scale and significance of the waste problem in the economy of Ukraine is related to the dominance of resource-intensive technologies, technologies with a large amount of production waste, and the lack of an effective waste management policy for many years. Environmental assessment methods and the level of detail of accounting and analytical information for conducting such an assessment need improvement.

Keywords: accounting and analytical support, waste, irrecoverable waste, regulatory waste, excess waste.

Поводження з відходами в Україні є дуже гострою проблемою. Значні обсяги накопичених відходів, збільшення кількості несанкціонованих сміттєзвалищ та перевантажених полігонів, що не відповідають нормам екологічної безпеки; низька урегульованість на законодавчому рівні питання управління відходами; відсутність дієвої системи управління відходами та ефективних заходів, спрямованих на запобігання утворенню, рециклінгу, відновленню та видаленню відходів – основні фактори, що негативно впливають на екологічну безпеку нашої країни.

Поточну ситуацію погіршує військова агресія РФ проти України. Обсяг відходів руйнації в Україні через війну складає біля 7,5 млн. метрів кубічних – це бетон, цегла, скло, уламки інженерних мереж, побутових речей, деревини, матеріалів покрівлі, серед яких смола, руберойд, шифер – небезпечні відходи.

Питання еколого-орієнтованого управління відходами досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені Байер Е., Балацький О. Ф., Ворончук М. М., Галушкіна Т. П., Герасимчук З. В., Гринів К. С., Данилишин Б. М., Довжок Є. М., Карпінський Б. А.,

Мельник Л. Г., Мюррей Р., Нікітіна М. Г., Шпак П. Ф, Сухін О. І., Хвесик М. А., Хлобистов Є. В., Харічков С. К. та ін. Однак, їй досі потребують удосконалення методи екологічної оцінки та рівень деталізації обліково-аналітичної інформації для проведення такої оцінки.

Основними принципами Державної політики України з управління відходами є «пріоритетний захист навколишнього природного середовища та здоров'я людини від негативного впливу відходів, забезпечення ощадливого використання матеріально-сировинних та енергетичних ресурсів, науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства щодо утворення та використання відходів з метою забезпечення його сталого розвитку» [1].

Обсяги утворених відходів за період з 2013-2023 р.р. в Україні значно перевищують обсяги утилізованих відходів. Найбільша кількість відходів вивозиться на сміттєзвалища.

Аналіз даних дозволяє зробити висновки про збільшення обсягів утворених відходів у 2013-2015 роках та про зменшення їх динаміки протягом 2016-2023 років. Але ж така динаміка не є результатом управління відходами в Україні, а пов'язана зі зменшенням обсягів виробництва.

В Основних засадах державної екологічної політики зазначається, що «у структурі загальних обсягів відходів, що утворилися в державі, відходи І-ІІ класів небезпеки становлять менш як 2% загальної кількості. В Україні частка гірничопромислових відходів (розкритих порід та продуктів збагачення корисних копалин) є високою – понад 75% усіх утворених відходів, з яких на відходи комунальної сфери припадає менш як 2%. Фактичні обсяги накопичених відходів перевищують ті, що відображені у статистичній звітності, оскільки збанкрутілі та непрацюючі підприємства, які раніше накопичили значні обсяги відходів, не враховуються під час проведення державних статистичних спостережень. Місця видалення відходів, які розташовані на території таких підприємств, негативно впливають на стан довкілля» [3].

Великі обсяги відходів та низький відсоток їх використання як сировини, що може повторно використовуватися, склали ситуацію, коли в Україні накопичився значний обсяг відходів, з яких значна частина акумулюється на сміттєзвалищах. В розвинутих країнах, на відміну від України, існує чітко визначена інфраструктура поводження з відходами. За відсутності такої інфраструктури в нашій державі втрачаються значні обсяги ресурсів, і водночас погіршується екологічна ситуація.

Найбільша питома вага обсягів утворених відходів у 2021-2023 роках приходиться на Дніпропетровську, Кіровоградську, Полтавську та Донецьку області, в яких зосереджена велика кількість промислових підприємств України.

Масштаби та значущість проблеми відходів в економіці України пов'язані як з домінуванням ресурсоємних технологій, технологій з великою кількістю відходів виробництва, так і через відсутність протягом багатьох років ефективної політики управління відходами.

Відсутність дієвого державного аудиту в Україні у сфері утворення, використання та утилізації відходів призвела до виникнення звалищ, які не є несанкціонованими та численних порушень законодавства під час поводження з відходами, у тому числі й з небезпечними. В Україні дуже низький рівень перероблення та утилізації відходів і високий відсоток їх захоронення на полігонах. Більша кількість з полігонів в Україні вже не може приймати відходи й не відповідає ні природоохоронним, ні санітарним нормам.

У 2017 році було прийнято Національну стратегію управління відходами в

Україні, прийняття якої «полягало у необхідності вирішення критичної ситуації, яка склалася з утворенням, накопиченням, зберіганням, переробленням, утилізацією та захороненням відходів» [4].

Згідно з Директивою Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС про відходи: «управління відходами – збирання, перевезення, оброблення (включаючи відновлення та видалення), нагляд за такими операціями і подальший контроль, догляд за об'єктами видалення відходів після їх закриття, а також діяльність брокерів та дилерів» [5].

Національна стратегія управління відходами запроваджує принцип «відповідності засадам економіки замкненого циклу (англ. Closed-loop economy, Circulareconomy), це модель економічного розвитку, яка заснована на відновленні та раціональному споживанні ресурсів. Вона є альтернативою традиційній, лінійній економіці. Використовує економічні підходи з метою мінімізації негативного впливу на довкілля, безвідходного виробництва та досягнення цілей сталого розвитку» [6].

Цей принцип покладає основу для ієрархії управління відходами, де пріоритет надається запобіганню утворенню відходів та їх повторному використанню.

«П'ятиступенева ієрархія управління відходами базується на пріоритеті запобігання утворенню відходів, а якщо запобігти не вдається – докладаються зусилля для повторного використання, якщо і це неможливо – здійснюється рециклінг» [5].

Рециклінг передбачає: «повторне корисне використання відходів; виготовлення з вторинної сировини нових матеріалів і товарів; виділення з відходів корисних фракцій і утилізація того, що визнано безповоротними відходами; отримання енергії від спалювання або піролізу промислового і побутового сміття».

У разі неможливості рециклінгу відбувається або захоронення відходів, або їх знищення на спеціальному обладнанні за відповідними екологічним нормативам.

Розробка ефективної інформаційної системи на етапі впровадження системи управління відходами має як загальнонаціональне, так і регіональне значення. «Потрібен доступ до даних щодо ліцензій, дозволів, розміщення полігонів та сміттєзвалищ, актуальної інформації про забруднювачів та переробні потужності» [6].

Одним з принципів запровадження Національної стратегії управління відходами в Україні є розширення відповідальності виробника – «фінансовий і організаційний механізм спрямований на підтримку розробки та виробництва товарів, що повністю враховують та полегшують ефективне використання ресурсів впродовж усього їхнього життєвого циклу, включаючи їх відновлення, повторне використання, утилізацію без шкоди для вільного обігу товарів на внутрішньому ринку». Основна мета розширення відповідальності виробника – мінімізувати вплив відходів на довкілля.

На початку 1990-х років ХХ ст. у європейських державах розширюється відповідальність виробників стосовно політики поводження з відходами. Система РВВ дала змогу збільшити темпи переробки відходів та зекономити витрати на управління відходами.

Національна реформа управління відходами відповідає особливостям економіки України та європейському законодавству, при цьому, класифікація відходів повинна повністю відповідати стандартам ЄС. На цьому шляху є певні труднощі. Наприклад, й до тепер у вітчизняній практиці існують розбіжності у понятті «відходи».

Законом України «Про відходи» та Державним класифікатором відходів поняття відходів визначається наступним чином: «відходи – будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворюються у процесі людської діяльності і не мають подальшого використання за місцем утворення чи виявлення та яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення», а небезпечні відходи,

як «відходи, фізичні, хімічні чи біологічні, характеристики яких створюють чи можуть створити значну небезпеку для навколишнього природного середовища та здоров'я людини та які потребують спеціальних методів і засобів поводження з ними» [1, 7].

Таким чином, головною відзнакою відходів є те, що «вони втратили свої споживчі властивості, навіть частково» [1]. У бухгалтерському ж обліку матеріали, що утворилися при виробництві продукції та можуть бути використані повторно або ж реалізовані за ціною початкового ресурсу, відходами не визнаються. При цьому має значення розмежування відходів згідно класифікації, наведеної на рисунку 3.

Згідно п. 2.13 Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів поворотними відходами виробництва є «залишки сировини, матеріалів, напівфабрикатів та інших видів матеріальних цінностей, що утворилися у процесі виробництва продукції (робіт, послуг), утратили повністю або частково споживчі властивості вихідного матеріалу (хімічні та фізичні) і через це використовуються з підвищеними витратами (зниженням виходу продукції) або зовсім не використовуються за прямим призначенням» [8].

Згідно того ж п. 2.13 «безповоротними відходами вважаються відходи сировини та матеріалів, які у процесі виробництва повністю втратили свої корисні споживчі якості та не становлять цінності для підприємства: вони не можуть надалі бути використані на самому підприємстві або реалізовані. Такі відходи активом не визнають, оскільки підприємство не може отримати від них у майбутньому економічні вигоди і відображають в обліку тільки в кількісному вираженні. Оцінці ці відходи не підлягають».

Таким чином, можна зробити висновок про тотожність понять «відходи» за Законом про відходи та поняттям «безповоротні відходи» за п. 2.13 Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів №2. На наш погляд, неоднозначність визначення понять повинна знайти врегулювання у нормативних актах.

Облік загальної величини отриманих безповоротних відходів повинен вестись за місцями їх виникнення та за конкретною продукцією.

Безповоротні відходи підлягають утилізації та списуються з балансу на підставі Акту, форма якого затверджується наказом по підприємству. Витрати на утилізацію відходів, на наш погляд, доцільно відносити до інших операційних витрат.

Для обліку безповоротних відходів на підприємствах використовують встановлені норми витрат згідно внутрішньогалузевим документам, ДСТУ, технічним умовам або технічним регламентам. Якщо зазначені нормативи відсутні, їх необхідно затвердити наказом по підприємству.

Нормативні безповоротні відходи – відходи, які виникають при виготовленні продукції, тому їх вартість включається до собівартості виготовленої продукції. В п. 331 Методичних рекомендацій з обліку запасів №373 зазначено: «якщо пряме віднесення отриманих відходів на собівартість окремих виробів і замовлень є ускладненим, безповоротні відходи обліковують загальною масою за всією продукцією, а поділ їх на окремі вироби здійснюють пропорційно випущеній кількості продукції» [9].

Згідно ПКУ «в обліку з податку на прибуток операції з безповоротними відходами відображають за бухгалтерськими правилами, оскільки жодних коригувань фінансового результату до оподаткування не передбачено» [10].

Нормативні безповоротні відходи не впливають на облік з податку на додану вартість, так як виникнення нормативних безповоротних відходів пов'язане з виробничим процесом. Відповідно, «матеріали у вигляді безповоротних відходів

вважаються використаними в господарській діяльності платника податків, і нараховувати компенсуючі податкові зобов'язання в цьому випадку не потрібно» [п.198.5, 10].

Наднормативні безповоротні відходи утворюються при перевищенні норм витрат матеріалів, встановлених технологією виробництва, вимог нормативно-технічної документації на виробниче обладнання, низькою кваліфікацією працівників тощо. Згідно з п.11 П(С)БО 9 «Запаси» «наднормативні безповоротні відходи включають до собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг)» [11]. Тобто на суму таких витрат робиться проводка: Дт 901 – Кт 20.

При розрахунку податку на прибуток коригувань фінансового результату за операціями з наднормативними безповоротними відходами не здійснюються.

В обліку з ПДВ, на підставі абз. «г» п.198.5 ПКУ нараховуються компенсуючі податкові зобов'язання на вартість матеріалів, що належать до наднормативних безповоротних відходів.

Податкові зобов'язання нараховують на вартість придбання матеріалів (п. 189.1 ПКУ).

Таким чином, здійснюючи облік, необхідно пам'ятати про відходи, як фактор збільшення ресурсного потенціалу підприємства та зниження витрат виробництва.

Тому використовувані (поворотні) відходи повинні підлягати обов'язково плануванню, оцінці, обліку і звітності.

Безповоротні відходи підлягають визначенню, тобто розрахунку, але обліку і оцінці як матеріально-речовий результат виробничої діяльності не підлягають поки не створені умови для їх використання.

Кожному підприємству з метою ефективного управління відходами доцільно формувати наступну інформацію: перелік та склад відходів і їх фізичний стан, термін (період) за який здійснюється облік, перелік місць обліку відходів (код і найменування виробничо-технологічного процесу, установки де утворюються відходи), паспортизація, норматив утворення чи використання, напрямки використання, клас та категорія небезпеки, встановлення контрольованого показника відходу та методи їх вимірювання і контролю.

Список використаних джерел

1. Закон України про відходи від 5 березня 1998 року №187/98-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Економічна статистика / Навколишнє природне середовище.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Закон України «Про Основні засади (стратегію державної екологічної політики України на період до 2030 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.

4. Розпорядження КМУ України від 08.11.2017 р. «Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року».
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>.

5. Директива Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС про відходи та скасування деяких Директив. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/2008-98-ec.pdf>.

6. Waste Management & Research // Waste Management & Research. 2010. С.13. ISSN 10.1177/0734242X09356145.

7. Державний класифікатор відходів ДДК 005-96.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0089217-96#Text>.

8. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів, затверджені наказом Міністерства України від 10.01.2007 р. №2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07#Text>.

9. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, затверджені наказом Міністерства промислової політики України від 09.07.2007 р. №373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0373581-07#Text>.

10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», затверджене наказом Міністерства України від 20.10.99 р. №246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>.

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Мельнік М. А., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Теоретичні аспекти і практика ведення бухгалтерського обліку постійно змінюються та динамічно розвиваються в сучасному світі. Необхідним є перегляд процесу формування управлінської облікової політики як дієвого механізму регулювання обліку в умовах цифровізації.

Ключові слова: облік, управлінська облікова політика, цифровізація, управління.

Abstract. Theoretical aspects and practice of accounting are constantly changing and dynamically developing in the modern world. It is necessary to revise the process of formation of managerial accounting policy as an effective mechanism of regulation of accounting in conditions of digitalization.

Keywords: accounting, managerial accounting policy, digitization, management.

У світі цифрова трансформація є основним чинником економічного зростання. Цифровізація в останні роки набуває власної логіки та інерції і здійснює все більший вплив на розвиток всіх сфер управлінської діяльності. Впровадження цифрових технологій в облікові процедури призводить до трансформації підходів до організації фінансового та управлінського обліку на підприємстві. Тому дослідження формування управлінської облікової політики підприємства в умовах цифровізації є актуальним аспектом ефективного управління.

Проблеми розвитку бухгалтерського обліку в умовах цифровізації досліджувалися такими українськими вченими, як Т. В. Барановська, О. О. Бурлаков, В. М. Жук, Н. І. Коваль, С. Ф. Легенчук, М. С. Палюх, Д. С. Пілевич, Л. Ф. Соколенко, І. В. Спільник, І. М. Святенко, Г. В. Чабан, О. Є. Шмигель, С. Р. Яцишин та інші. Проте, поряд із важливими науковими результатами все ще залишаються дискусійними проблеми формування управлінської облікової політики підприємства.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей формування управлінської облікової політики в умовах цифровізації.

Методичні засади організації загального облікового процесу в країні регулюються Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національними Положеннями (стандартами) обліку та іншими нормативними документами. Практичне ведення обліку на підприємстві з урахуванням специфіки та

умов господарювання вимагає визначення власної облікової політики з можливістю вибору варіантів облікових процедур.

Відповідно до чинного законодавства «облікова політика» – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [1]. Основним завданням затвердженої облікової політики є максимально адекватне відображення діяльності підприємства, формування повної, об'єктивної і достовірної інформації про неї, прогнозування наслідків реалізованої облікової політики. Якісно сформована облікова політика надає системі бухгалтерського обліку підприємства максимум визначеності, однозначності та дозволяє об'єднати бухгалтерський облік з іншими складовими системи управління-аналізом, контролем, бюджетуванням, прогнозуванням.

В залежності від застосування на підприємстві певних концепцій управління виробництвом, бухгалтерський облік має бути спроможним надавати відповідну інформацію різним ланкам управління, що відповідно знаходить відображення в обліковій політиці. Саме у цьому ракурсі і простежується зв'язок облікової політики з потребами управління [2, с. 154].

Основною метою облікової політики є забезпечення одержання достовірної інформації про майновий і фінансовий стан підприємства, результати його діяльності, необхідні для всіх користувачів фінансової звітності з метою прийняття відповідних рішень.

Для успішного функціонування підприємства в сучасних умовах необхідно переорієнтувати систему обліку на задоволення внутрішніх потреб управління необхідними інформаційними ресурсами на основі розвитку управлінського обліку. Саме за даними управлінського обліку генерується інформація в реальному часі, яка необхідна для виконання поточної роботи та регулювання дій персоналу. Таким чином, управлінський облік надає інформацію для координації зусиль працівників з метою оперативного прийняття управлінських рішень. Потреби сучасного менеджменту не можуть бути задоволені інформацією про минуле (фінансовий облік), а для підвищення ефективності прийнятих рішень потрібна інформація, яка формується в рамках управлінського обліку. Така інформація характеризує внутрішнє середовище підприємства (відстежує, фіксує, вимірює окремі операції, процеси не лише в грошовому, а й у фізичному, технічному вимірах).

Підвищення ефективності діяльності підприємства вимагає створення оптимальної організаційної структури управління. Управлінський облік формує інформацію в розрізі окремих підрозділів (центрів витрат), а в середині центрів- у розрізі сфер відповідальності. Таким чином, ефективне управління здійснюється на основі виділення центрів витрат і сфер відповідальності в межах яких менеджери відповідають за результати роботи довіреного їм підрозділу, що створює можливість здійснювати облік витрат і результатів діяльності. Виділення в управлінському обліку центрів витрат вимагає децентралізації організаційної структури управління підприємством [3, с. 211].

Управлінський облік є складником процесу управління та надає інформацію, важливу для:

- визначення стратегії та планування майбутніх операцій підприємства;
- контролювання поточної діяльності;
- оптимізації використання ресурсів;
- оцінки ефективності діяльності;
- зниження рівня суб'єктивності в процесі прийняття рішень.

Підприємство може самостійно розробляти систему і форми внутрішньогосподарського управлінського обліку, а також звітності і контролю господарських операцій. Отже, неможливо визначити чіткий порядок організації управлінського обліку на кожне підприємство, однак можна визначити цілу низку факторів, які впливають на його побудову, а також визначити загальні принципи організації обліку для управлінських потреб та зафіксувати їх в обліковій політиці. Більш детальна регламентація об'єктів управлінського обліку повинна затверджуватися окремим наказом або положенням задля збереження комерційної таємниці.

У наказі про управлінську облікову політику затверджуються: варіанти обліку та оцінки об'єктів обліку; робочий план рахунків управлінського обліку; форми первинних документів і облікових реєстрів, форми звітів центрів витрат і центрів відповідальності; перелік центрів витрат і центрів відповідальності; перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг); методи калькулювання собівартості продукції; порядок оцінки незавершеного виробництва; бази розподілу загальновиробничих витрат; бази розподілу адміністративних витрат та витрат на збут для складання калькуляції собівартості з метою ціноутворення; трансфертні ціни; методи обчислення резерву сумнівних боргів; перелік створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів; поріг суттєвості щодо окремих об'єктів обліку; переоцінку необоротних активів; періодичність відображення відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань; правила документообігу і технологія обробки облікової інформації; порядок контролю господарських операцій; інші рішення, необхідні для організації управлінського обліку. На особливу увагу при формуванні облікової політики для цілей управлінського обліку заслуговують організаційно-методичні питання обліку витрат і формування фінансового результату. Тому в управлінській обліковій політиці мають бути прописані підходи до класифікації витрат, зокрема, до їх поділу на постійні та змінні. Для організації подібного обліку зазвичай передбачається спеціальний рівень аналітики.

Цифровізація обліку є логічним продовженням еволюції бухгалтерського обліку на підприємстві. В умовах розвитку цифрової економіки система бухгалтерського обліку набуває все більше управлінських рис. Коли настав момент, що бухгалтерський облік перестав задовольняти потреби зовнішніх та внутрішніх користувачів в оперативній інформації, виникла необхідність ведення його за допомогою застосування комп'ютерних систем і технологій. На думку окремих науковців, підприємства отримують економічний ефект використовуючи сучасні цифровізовані інформаційні системи управління, головним чином, за рахунок можливості контролю за господарськими процесами в режимі онлайн.

Саме впровадження цифрових технологій для оптимізації та автоматизації бухгалтерського обліку є важливим, оскільки дозволяє значно скоротити час, котрий витрачається на обробку бухгалтерських документів. Це збільшує ефективність роботи підприємства, знижує ризики помилок та недостовірності даних, суттєво покращує якість облікової інформації та підвищує довіру до фінансової звітності, зменшує навантаження на персонал підприємства, заощаджуючи його від рутинної роботи та дає змогу зосередитись на більш важливих завданнях. Так, дослідник О. Є. Шмигель зазначає: «Суттєвих змін в умовах використання цифрових технологій зазнає організація документування. По-перше, значно зростають обсяги використання електронних документів, по-друге, з'являється можливість автоматичного складання первинних документів. Крім того, нові технології створюють нові можливості для

створення нових умов безпеки даних» [4, с. 96].

Досягнення в галузі цифрових технологій вплинули на діяльність підприємств, призвели до комп'ютеризації та побудови інформаційних систем. Причому все частіше з'являється потреба у присутності професійних навичок вжитку автоматизованих систем. Застосування комп'ютеризованих облікових інформаційних систем призвело до більш результативної й ефективної організації бухгалтерського обліку, зменшення часових втрат та витрат на будь-які види операцій. Цифрові технології в бухгалтерському обліку передбачають такі вектори: великі дані та аналітика, блокчейн, оптичне розпізнавання, смарт-простір, цифрові двійники, електронний документообіг, електронний підпис, автоматизація бізнес-процесів.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій як провідного інструменту цифровізації у багатьох галузях істотно змінює життя людей та трансформує економічні структури. Л. Соколенко зазначає, що «...модернізація системи бухгалтерського обліку в умовах цифровізації має бути спрямована на: удосконалення матеріально-технічної, електронно-інформаційної та інституційної підтримки системи обліку; ідентифікацію суб'єктів бухгалтерського обліку та формалізацію їх повноважень в умовах цифровізації; формування професійних цифрових компетенцій та етичних норм фахівців з обліку; інтеграцію напрямів цифровізації у стратегічні та тактичні цілі компанії» [5, с. 47].

Вибір програмного продукту для ведення обліку та подання звітності суттєво впливає на формування облікової політики. Якщо для підприємства важливим є збереження порядку облікового відображення, характерного саме для нього, то кращим варіантом буде налаштування програми, вдаючись до послуг штатного програміста або ІТ-компанії. Проте, як правило, доопрацювання таких універсальних програмних продуктів не є суттєвими, адже це вимагає значних грошових витрат. Крім того, представлені на ринку програмні продукти для ведення бухгалтерського обліку враховують на сучасному етапі більшість вимог та потреб замовників.

Труднощі в комп'ютеризації можуть виникати при інтеграції інформаційних систем, що особливо актуально в умовах цифровізації. В такому випадку, якщо підприємство прагне до врахування всіх особливостей своєї діяльності, більш ефективним є створення програмного забезпечення, що може використовуватися і для потреб управлінського обліку. Після зростання кількості операцій безліч підприємств намагаються поєднати дані бухгалтерського обліку разом з управлінськими. Але це може викликати певні проблеми з обслуговування та підтримки системи в робочому стані. Першочергово важкість полягає в об'єднанні даних різних видів обліку. Посилення за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій інформаційної значущості бухгалтерського обліку саме для внутрішніх користувачів, на думку багатьох дослідників, забезпечує зближення фінансового й управлінського обліку в єдину інтегровану інформаційну систему.

Цифровізація облікових процесів дає можливість ідентифікувати об'єкти управлінського обліку, здійснювати оброблення не тільки фінансових і внутрішніх даних, але й нефінансової інформації із зовнішнього середовища, здійснювати оперативну підготовку управлінської звітності. Для забезпечення збереження і достовірності інформації доступ до неї повинен бути обмежений і можливий тільки для уповноважених осіб. Відповідальність за розмежування прав доступу доцільно покласти на керівника підприємства, що й передбачити в розпорядчому документі про облікову політику.

Відсутність практики перегляду організаційних, методологічних і методичних

аспектів системи бухгалтерського обліку під дією розвитку інформаційно-комунікаційних технологій може призвести до втрати бухгалтерським обліком статусу домінантної інформаційної системи, що продукує релевантну інформацію, до невиконання ним базових і нових функцій, які виникають в умовах ускладнення господарських та управлінських процесів. Правильним є твердження, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій створює «передумови для побудови такої системи бухгалтерського обліку, яка б відповідала запитам користувачів, містила інформацію про внутрішні бізнес-процеси та стан зовнішнього середовища, виражені у фінансових і нефінансових показниках, з урахуванням соціо-гуманітарних пріоритетів, передбачала застосування альтернативних облікових методів, нових об'єктів обліку, результати застосування інтегрованих видів обліку в режимі реального часу з використанням новітніх інформаційних технологій» [6, с. 85].

Впровадження електронних сервісів та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в українську систему бухгалтерського обліку уповільнюється проблемами захисту інформації, складністю верифікації інформації, недостатньою розвиненістю інформаційної інфраструктури (включаючи параметри доступу громадян до мережі інтернет, кількості користувачів електронних послуг), низьким рівнем медіаграмотності населення. Також варто акцентувати увагу на невисоких показниках розвитку електронного бізнесу в країні й обмеженості інвестицій у процеси цифровізації бухгалтерського обліку [7, с. 392].

Таким чином, розглядаючи перспективи формування управлінської облікової політики в умовах цифровізації можна визначити ключові орієнтири змін:

- розширення відображення галузі діяльності підприємства в обліку;
- підвищення якості та оперативності обліку;
- виявлення та збільшення кількості нових об'єктів обліку;
- розробку інноваційних методів оцінки нових об'єктів обліку;
- формування підходів до інтегрування різних видів обліку;
- використання більш вдосконалених вітчизняних та зарубіжних інформаційних технологій;
- розробку теоретичних, методичних та прикладних аспектів розвитку управлінського обліку.

Гармонізація всіх видів облікової системи дозволить збільшити ефективність роботи аналітиків, які за результатами аналізу отриманої інформації пропонують альтернативні варіанти рішення, поставлених перед економічним суб'єктом завдань.

Цифрові технології суттєво полегшують ведення обліку, дозволяють спростити трудомісткі та однотипні завдання, з якими бухгалтери мають справу на регулярній основі, допомагають у прийнятті управлінських рішень. Такі технології дозволяють бухгалтерам, менеджерам та керівникам приділити більше уваги аналітичній роботі, що, безперечно, впливає на ефективність та продуктивність підприємства. Серед позитивних змін можна відзначити і інформаційну безпеку, починаючи від обмеженого доступу та шифрування та закінчуючи резервними копіями та хмарними сховищами. Використання цифрових технологій сприяє поліпшенню якості відстеження облікових даних, зниження витрат на обробку великих обсягів інформації, а також формує умови для підвищення ступеня достовірності даних, що публікуються.

Забезпечення інформаційної безпеки стає необхідною умовою стійкого прогресу підприємницької діяльності для: – збереження конкурентних переваг; – захисту репутації; – забезпечення відповідності чинним законам та правилам.

Поряд з тим, збільшення обсягів і складності інформаційних потоків викликає і

зростання ризиків втрат, спотворення інформації, які можуть носити також умисний, корисливий характер. Таким чином, створюючи значні переваги, цифрові технології в своїй основі приховують і ризики, якими необхідно управляти.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
2. Коваль Н. І. Особливості облікової політики фермерських господарств / Н. І. Коваль // Збірник наук. праць. Вісник Сумськ. держ. аграр. ун-ту: Серія : Фінанси і кредит. Вип. №2. Суми. 2013. С. 152-157.
3. Нападовська Л. В. Управлінський облік [Текст] / Л. В. Нападовська. Дніпропетровськ. 2000. 450 с.
4. Шмигель О. Є. Модернізація бухгалтерського обліку в контексті сучасного розвитку цифрової економіки. Інноваційна економіка. 2023. №1 (93). с. 94-98.
5. Соколенко Л. Ф. Цифровізація як вектор розвитку економічних систем та модернізації системи бухгалтерського обліку. Облік і фінанси. 2019. №3. С. 40-48.
6. Спільник І., Палюх М. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2019. Вип. 1-2. С. 83-96. URL: <https://doi.org/10.35774/ibo2019.01.083>.
7. Пілевич Д. С. Напрями розвитку системи бухгалтерського обліку в умовах діджиталізації національної економіки. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. №4 (20). с. 387-395. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/204777>.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Олійник А., аспірант

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Ефективність антикризового управління обумовлюється сумісним впливом таких найважливіших факторів: професіоналізм суб'єкта антикризового управління та якість його фахової підготовки; підтримка суб'єкта антикризового управління трудовим колективом та керівництвом підприємства. Важливими умовами запобігання кризи на управлінні є забезпечення корпоративності, тобто інтеграції усіх ділових, соціально-психологічних та організаційних відносин, внутрішній патріотизм та ентузіазм; належна оперативність та гнучкість антикризового управління, насамперед в період реалізації антикризових заходів; якість розробленої антикризової програми та адекватність існуючим умовам та обмеженням антикризових заходів.

Ключові слова: антикризове управління, корпоративність, антикризові заходи, кризовий стан, управлінські системи, антикризова програма, життєздатність підприємства.

Abstract. The effectiveness of anti-crisis management is determined by the combined influence of the following most important factors: the professionalism of the subject of anti-crisis management and the quality of his professional training; support of the subject of anti-crisis management by the workforce and management of the enterprise. Important conditions for preventing crisis in management are ensuring corporatism, i.e. integration of all business, socio-psychological and organizational relations, internal patriotism and enthusiasm; proper efficiency and flexibility of anti-crisis management, primarily during the implementation of

anti-crisis measures; the quality of the developed anti-crisis program and adequacy to existing conditions and limitations of anti-crisis measures.

Keywords: anti-crisis management, corporatism, anti-crisis measures, crisis situation, management systems, anti-crisis program, viability of the enterprise.

Сучасні економічні умови характеризуються високою динамічністю, що визначає нестабільні умови функціонування і незадовільний рівень прогнозування динаміки розвитку соціально-економічних систем, до яких належать державні установи, організації, підприємства тощо. Це призводить до «уразливості» як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, і зумовлює необхідність використання спеціального апарату управління, такого, як антикризове управління.

Окремими українськими дослідниками, зокрема в роботі Н. В. Туленкова, висловлюється думка, що будь-яке управління підприємством повинно бути антикризовим, тобто побудованим на врахуванні ризику та небезпеки кризових ситуацій. Відповідно до його визначення «антикризове управління має свій предмет впливу – проблеми, реальні та очікувані фактори кризи, тобто усі прояви загострення протиріч, які викликають загрозу їх гострого прояву».

Метою антикризового управління підприємством, як складової частини сучасної економіки підприємства, є формування актуального економічного мислення та системи спеціальних знань в галузі антикризового управління, а саме: системи знань і навичок управління у кризових ситуаціях, розв'язання складних завдань стратегічного значення в ринкових умовах, організації системи управління, адаптованої потребам теперішньої економіки.

Відповідно до такого тлумачення проф. Н. В. Туленковим пропонується диференціювати антикризове управління залежно від стадії (глибини) кризи на такі підвиди:

- 1) передкризове управління, яке здійснюється для своєчасного виявлення та розв'язання проблем (прийняття рішень) з метою запобігання кризі;
- 2) управління в умовах кризи, метою якого визнається стабілізація нестійких станів та збереження керованості системи;
- 3) управління процесами виходу з кризи, яке здійснюється з метою мінімізації втрат та втрачених можливостей під час виведення організації зі стану кризи [3].

Так, С. Б. Смерека розглядає «антикризове управління» – як постійно організоване спеціальне управління, в основу якого покладена система методів та принципів розробки та реалізації специфічних управлінських рішень, що приймаються відокремленим суб'єктом в умовах суттєвих ресурсних та часових обмежень, підвищеного ризику, фінансових та інтелектуальних витрат для відновлення життєздатності підприємства та недопущення його ліквідації як господарюючого суб'єкта [2].

У сучасній спеціальній літературі відсутня єдність поглядів на процес антикризового управління організацією, тобто послідовність дій, які повинні бути здійснені з метою виведення його зі стану кризи. У окремих дослідників послідовність процесу антикризового впливу взагалі не формалізується, і тільки із логічного викладення матеріалу можна зробити необхідні висновки стосовно причинно-наслідкових зв'язків, які існують між окремими напрямками (блоками, етапами) роботи, підсистемами антикризового управління, а інші, зокрема проф. І. О. Бланк, пропонують чітке структурування послідовності управлінських зусиль [4]:

1 етап – діагностика кризового стану підприємства. Діагностика кризового стану підприємства може здійснюватися або безпосередньо співробітниками підприємства

або зовнішніми незалежними експертами.

2 етап – визначення мети і завдань антикризового управління. Результати проведеної діагностики дозволяють визначити глибину кризи, яка охопила підприємство, а отже – визначити мету та завдання антикризового управління.

3 етап – визначення суб'єкта антикризової діяльності. На цьому етапі роботи необхідно визначити суб'єкт, який бере на себе відповідальність за розробку і реалізацію антикризових процедур, встановити його повноваження стосовно розробки та впровадження антикризової програми.

4 етап – оцінка часових обмежень процесу антикризового управління, які визначаються часом, наявним у організації до адміністративного обмеження повноважень існуючого керівництва.

5 етап – оцінка ресурсного потенціалу антикризового управління. У сучасній економічній літературі підприємство розглядається як система ресурсів, що взаємодіють між собою і забезпечують досягнення певних результатів, мети діяльності. Основними видами використовуваних ресурсів є: технічні, технологічні, кадрові, просторові, ресурси організаційної структури системи управління, інформаційні, фінансові тощо.

6 етап – розробка антикризової програми підприємства, яка являє собою обґрунтовану сукупність заходів, що мають бути вжиті для досягнення визначених цілей та задач антикризового управління.

Таким чином, теоретичні положення антикризового управління базуються на творчому поєднанні (інтеграції) найсучасніших теорій та концепцій управління, з врахуванням специфіки антикризового процесу та специфіки діяльності підприємства в кризовому стані.

Проблематика оцінки ефективності антикризового управління належить до найменш розроблених теоретичних питань його побудови, хоча зрозуміло, що визначення таких ключових понять, як результат, ефект, критерії та показники ефективності є однією з необхідних передумов формування будь-якої системи управління.

Отже, антикризове управління має враховувати, по-перше, рухливість зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, швидкість змін його окремих параметрів та інтенсивність їхнього впливу на стан підприємства; по-друге, тривалість циклу управління, тобто час від прийняття рішення до отримання його результату.

Список використаних джерел

1. Микитенко В. В., Ігнатієва І. А. Діагностика стратегічного потенціалу підприємства / В. В. Микитенко, І. А. Ігнатієва // Вісник економічної науки України. 2005. №2. С.77-80.

2. Смерека Світлана Богданівна. Антикризове управління сфери послуг житлово-комунального господарства [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Світлана Богданівна Смерека. К. : НДЕІ. 2011. 19 с.

3. Туленков М. В. Організаційна взаємодія в соціальному управлінні : дис. ... д-ра соціолог. наук : 24.00.04 ; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя. 2010. 467 с. Сутність та відмітні особливості антикризового управління підприємством // URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_fks_2012_3_22.

4. Управління фінансами підприємств : підручник / І. О. Бланк, Г. В. Ситник, В. С. Андрієць. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2017. 792 с.

DIGITAL TRANSFORMATIONS OF THE INTERNATIONAL LABOR MARKET

*Островерхов В. М., к.е.н., доцент
Західноукраїнський національний університет*

Анотація. Цифрові трансформації на міжнародному ринку праці відображають значні зміни у способах пошуку, набуття та управління робочою силою. Застосування автоматизації та штучного інтелекту в обробці даних та виборі кандидатів для роботи допомагає покращити ефективність рекрутингу та відбору персоналу. Використання аналітичних інструментів дозволяє роботодавцям здійснювати прогнозування ринку праці, а також аналізувати тенденції та вимоги до робочої сили. Цифрові трансформації створюють нові можливості для глобального співробітництва, прискорюють швидкість пошуку та найму робочої сили та сприяють більш ефективному використанню ресурсів на міжнародному ринку праці.

Ключові слова: цифрові технології, цифровізація, цифрові інструменти, цифрова економіка, ринок праці, трансформація.

Abstract. Digital transformations in the international labor market reflect significant changes in the way labor is found, acquired and managed. The application of automation and artificial intelligence in data processing and selection of candidates for work helps to improve the efficiency of recruiting and personnel selection. The use of analytical tools allows employers to forecast the labor market, as well as analyze trends and workforce requirements. Digital transformations create new opportunities for global cooperation, accelerate the speed of finding and hiring labor, and contribute to more efficient use of resources in the international labor market.

Keywords: digital technologies, digitization, digital tools, digital economy, labor market, transformation.

Digital transformations are significantly changing the landscape of the international labor market, leading to significant transformations in the ways in which people search for work, acquire new skills and engage in working relationships. Online job search platforms, remote work and enhanced opportunities for global recruitment are just some of the aspects of digital transformation that are transforming the way people work and communicate in the international labor market.

Thanks to the development of technology and the growth of access to the Internet, there is an increase in virtual work opportunities, which allows working remotely, as well as attracting a workforce from anywhere in the world. Digital tools are also making the job search much easier and recruiting more efficient by analyzing large amounts of data and using artificial intelligence to select candidates.

The international labor market can be interpreted as a system of relationships between employees and employers from different countries, which provides the possibility of international labor mobility and exchange of labor resources. The main characteristics of this market include global competition, the movement of labor between countries, diversity of cultures and languages, the use of international labor standards, and the use of remote technologies to ensure flexibility and efficiency of work. The international labor market plays an important role in the global economy, facilitating the exchange of knowledge, technology and innovation between countries, as well as ensuring the standard of living and the development of the world's workforce.

The modern international labor market is a complex and dynamic system that includes a number of features:

globalization and international mobility of workers. Thanks to the growth of globalization and the development of technologies, the rapid and efficient movement of workers between countries becomes possible, which stimulates international companies to look for specialists from different countries and involve them in work;

diversity of cultures and languages. In connection with international labor relations, there is a wide variety of cultures, languages and social customs in the international labor market, which poses the task of creating an intercultural environment and adapting to various national characteristics [2];

use of information technologies. Information technologies play an important role in working on the international labor market. They facilitate the search for vacancies, communication between employees and employers, training and development of personnel, as well as the organization of remote work;

flexible forms of work. The modern international labor market is characterized by the use of various forms of work, such as freelance, contract work, temporary work, and others, which allows companies to quickly respond to changes in market demand and reduces the risks of hiring new personnel [3];

increasing specialization and professional development. In connection with the growth of competition on the international labor market, constant professional development and professional development are important. Professional specialization is becoming increasingly important, because it allows employees to stand out among competitors.

The modern international labor market is an important factor in the development of the global economy and ensuring the competitiveness of companies. It provides an opportunity for workers from different countries to realize their potential and promotes the exchange of knowledge and innovation between countries.

That is why the modern international labor market can be represented as a global system of interaction between employers and workers from different countries, which allows solving work tasks and needs through the international workforce. The main characteristics of the modern international labor market include [1, 2, 3]:

thanks to the growth of technological means of communication and transport, the workforce can move freely between countries to find work and develop a career;

companies actively use international channels to find and hire qualified candidates for vacancies, which allows them to attract talent from all over the world;

thanks to digital technologies, many work duties can be performed remotely, which opens up new opportunities for remote work and global collaboration;

workers and employers face competition from around the world, forcing them to look for new ways to improve efficiency and competitiveness;

an important component of the international labor market is the recognition and observance of international standards in the field of employment, wages, labor safety and other aspects of labor relations.

The modern international labor market is characterized by rapid changes and adaptation to new technologies and economic conditions, which is reflected in its constant development and change.

Thus, the digital transformation of the international labor market opens up new opportunities for cooperation and career development. With the help of digital tools and technology, people can find work in distant markets, communicate and collaborate with colleagues around the world, and continuously improve their qualifications and develop professional skills. However, digital transformation also poses challenges, such as the need to guarantee the safety and security of workers in a virtual environment, as well as to ensure

accessibility and equal opportunities for all market participants. In order to successfully adapt to digital changes, it is necessary to take into account the individual needs and capabilities of different countries and population segments, as well as to develop effective strategies for interaction between employers and employees in the digital economy.

List of sources used

1. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Птащенко О. В., Іващенко О. А. Цифрові трансформації міжнародного ринку праці в умовах платформізації зайнятості. Ефективна економіка. 2024. №2. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3063/3099>.

2. Панченко В., Резнікова Н., Птащенко О., Іващенко О. Інституційні механізми активізації ринку праці в умовах повоєнного відновлення економіки України. №23. 2023. Інвестиції: практика та досвід. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.23.18>. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2585>.

3. Резнікова Н. В., Чугаєв О. А., Птащенко О. В., Іващенко О. А. Вплив особливостей розвитку покоління Y на становлення сучасного міжнародного ринку праці. Бізнес Інформ. 2023. №1. С. 89-94. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2023-1_0-pages-86_94.pdf.

СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ

Пурей Є. Ю., аспірант

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Анотація. Цифровий інструментарій маркетингу є невід’ємною складовою сучасної бізнес-стратегії, яка дозволяє підприємствам ефективно взаємодіяти зі своєю аудиторією та досягати поставлених маркетингових цілей. Його використання дозволяє підприємствам залучати нових клієнтів, збільшувати свій брендовий образ, підвищувати продажі та підтримувати відносини зі своєю аудиторією. Завдяки цифровим інструментам, компанії можуть ефективно спілкуватися зі своїми клієнтами, аналізувати їхній взаємодії з брендом та вчасно реагувати на зміни на ринку. Такий інструментарій допомагає підприємствам бути більш гнучкими, конкурентоздатними та успішними в умовах сучасного бізнес-середовища.

Ключові слова: цифрова економіка, цифрові технології, цифровий маркетинг, інформаційні інструменти, цифрові трансформації, маркетинг.

Abstract. Digital marketing tools are an integral part of a modern business strategy, which allows enterprises to effectively interact with their audience and achieve their marketing goals. Its use allows businesses to attract new customers, increase their brand image, increase sales and maintain relationships with their audience. Thanks to digital tools, companies can effectively communicate with their customers, analyze their interactions with the brand and respond in time to changes in the market. Such tools help enterprises to be more flexible, competitive and successful in the conditions of the modern business environment.

Keywords: digital economy, digital technologies, digital marketing, information tools, digital transformations, marketing.

Цифровізація маркетингу – це процес перетворення та адаптації маркетингових стратегій та інструментів до цифрової сфери. Вона включає в себе використання цифрових технологій, інтернет-платформ, соціальних медіа та аналітики даних для

досягнення маркетингових цілей.

Основні аспекти цифрової трансформації маркетингу включають [1]:

створення та оптимізація веб-сайту, мобільних додатків та інших цифрових каналів комунікації для взаємодії з клієнтами;

використання платформ соціальних медіа для спілкування з аудиторією, побудови бренду та просування продуктів;

розвиток та оптимізація онлайн магазинів для продажу продуктів та послуг через Інтернет;

використання пошукових систем для просування веб-сайту та привертання цільової аудиторії через органічний та платний трафік;

використання різноманітних цифрових каналів, таких як банерна реклама, ретаргетинг та контекстна реклама, для досягнення маркетингових цілей.

Цифровізація маркетингу дозволяє підприємствам ефективніше спілкуватися з аудиторією, збільшувати свідомість про бренд, залучати нових клієнтів та підвищувати продажі. Однак успішна цифрова трансформація вимагає постійного вдосконалення та адаптації до змін у цифровому середовищі.

Сутність цифрового маркетингу полягає в використанні цифрових каналів комунікації та інструментів для побудови взаємодії з аудиторією, залучення уваги потенційних клієнтів, підвищення свідомості про бренд, збільшення продажів та покращення загального враження від компанії чи продукту. Основні аспекти цифрового маркетингу включають [1, 2, 3]:

веб-сайт та SEO (пошукова оптимізація). Оптимізація веб-сайту для пошукових систем (SEO) допомагає забезпечити його видимість у пошукових результатах і залучити органічний трафік;

контент-маркетинг. Створення та поширення цікавого, корисного та релевантного контенту для привертання аудиторії та встановлення експертності бренду;

соціальні медіа. Використання платформ соціальних медіа для спілкування з аудиторією, побудови спільноти, розміщення реклами та проведення промо-акцій;

електронна реклама. Розміщення рекламних оголошень на різноманітних цифрових платформах, таких як Google Ads, Facebook Ads, Instagram Ads тощо;

Email-маркетинг. Використання електронної пошти для надсилання персоналізованих розсилок клієнтам з пропозиціями, акціями та новинами про компанію;

аналітика та вимірювання результатів. Збір, аналіз та інтерпретація даних для оцінки ефективності маркетингових кампаній та прийняття дієвих стратегічних рішень.

Цифровий маркетинг включає в себе різноманітні інструменти та платформи, такі як соціальні медіа, контент-маркетинг, електронна комерція, електронна реклама, пошуковий маркетинг, email-маркетинг, аналітика та інші. Використання цих інструментів дозволяє підприємствам створювати стратегії взаємодії з клієнтами, підвищувати їхню свідомість про бренд, стимулювати продажі та збільшувати лояльність клієнтів.

Таким чином, цифровий маркетинг дозволяє підприємствам здійснювати цільове спрямування, підвищувати ефективність та ефективність рекламних кампаній, а також отримувати швидкі та точні результати. Він став невід'ємною складовою успішної маркетингової стратегії у сучасному цифровому світі.

Сучасний інструментарій цифрового маркетингу відіграє ключову роль у формуванні та розвитку успішних бізнесів у цифрову еру. Цифрові технології надають

компаніям можливість ефективно спілкуватися з аудиторією, просувати свої продукти та послуги, а також залучати нових клієнтів. Це відкриває широкі можливості для створення інноваційних маркетингових стратегій, які враховують психологію споживачів та використовують персоналізацію та аналітику даних.

Список використаних джерел

1. Ptashchenko O. & Shevchenko I. Маркетинговий контроль в умовах глобальних трансформацій: аудит бренду. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій. 1 (13). 2024. Р. 56-69. DOI: <https://doi.org/10.32750/2024-0107>. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/248>.

2. Shtal T., Ptashchenko O., Rodionov S. & Kurtsev O. Implementation of modern marketing tools in entrepreneurial activity. Economics of Development. 22 (4). 2023. Р. 53-63. DOI: 10.57111/devt/4.2023.53. URL: <https://ecdev.com.ua/uk/journals/t-22-4-2023/implementatsiya-suchasnogo-marketingovogo-instrumentariyu-v-pidpriyemnitsku-diyalnist>.

3. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. Журнал стратегічних економічних досліджень. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОНТРОЛЮ, ОБЛІКУ ПАЛЬНОГО НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Пчелинська Г. В., к.е.н., доцент

Кравченко В. С., здобувач вищої освіти

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Розглянуто проблеми у системі обліку та контролю пального в Україні, визначено основні напрямки їх розв'язання. Досліджено особливості обліку зберігання пального для електрогенераторів на підприємстві. Запропоновано напрямки удосконалення внутрішніх реєстрів бухгалтерського обліку витрат палива електрогенераторною установкою на підприємстві.

Ключові слова: облік, контроль, паливо, підприємство, електрогенератор.

Abstract. The problems in the fuel accounting and control system in Ukraine were considered and the main areas of their solution were determined. Peculiarities of accounting for fuel storage for electric generators at the enterprise were studied. Directions for improvement of the internal registers of accounting for fuel consumption by the electric generator at the enterprise are proposed.

Keywords: accounting, control, fuel, enterprise, electric generator.

Постановка проблеми. Кожне підприємство, яке має у господарстві транспортні засоби, приміщення, верстати тощо, користується паливом, ціни на яке останнім часом сягнули рекордної позначки, що суттєво підвищило рівень собівартості продукції (товарів, робіт, послуг), витрат діяльності. У зв'язку з чим питання забезпеченості підприємством палива, обліку та контролю його транспортування, зберігання й використання, перевірки якості згідно з вимогами вітчизняного законодавства, технічними вимогами в сучасних умовах стають вкрай актуальними.

Різноманітні аспекти управління паливом підприємства у своїх наукових працях

висвітлювали такі вітчизняні вчені, як Т. Божидарнік, О. Бондаренко, Ф. Бутинець, О. Вітковська, В. Гливенко, О. Коба, Я. Крупка, В. Лень, Т. Меліхова, А. Макаренко, Т. Мурашко, К. Нагірська, М. Огійчук, В. Плаксієнко, І. Садовська та ін.

Питанням обліку та контролю пального в умовах воєнного стану в Україні присвячено чимало робіт провідних економістів країни, бухгалтерів-практиків, науковців та аналітиків. Зокрема, останні дослідження проблем бухгалтерського та податкового обліку нормування та зберігання пального на підприємстві присвячені праці [3-6]; особливості підготовки основних первинних документів з придбання, списання пального у сучасних умовах розглядаються науковцями [7]; обліку примусового та добровільного вибуття майна в умовах воєнного стану присвячено праці [8, 9]; особливості обліку знищеного / втраченого пального під час війни досліджує автор [10]. Високо оцінюючи здобутки сучасної наукової думки, слід зазначити, що умови функціонування підприємств та зміни законодавства під час воєнного стану вносять корегування у механізм регулювання операцій з паливом та потребують подальшого дослідження.

Метою дослідження є визначення проблемних питань, які мають місце у чинній системі бухгалтерського обліку та контролю палива на підприємствах України, та окреслення напрямків їх подальшого розвитку.

Результати дослідження. Розгляд наукових праць [1-11] виявив, що за останні роки перелік проблемних питань обліку та контролю палива, як одного з об'єктів цілісної системи управління підприємством, суттєво не змінився. У полі зору дослідників були проблеми:

нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку: деякі аспекти законодавства, що регулюють облік пального, є застарілими та не відповідають сучасним потребам й викликам. Це обумовлює постійне удосконалення нормативно-законодавчої бази шляхом внесення змін та доповнень до чинних норм;

розробки наказів про облікову політику (номінальне відношення керівництва багатьох підприємств до даного інструменту управління діяльністю), технологічних карт (процедурних правил, структурних моделей або блок-схем), у яких встановлена чітка, логічна послідовність усіх операцій пов'язаних з рухом матеріальних ресурсів;

особливостей обліку палива в системі фінансового та управлінського обліку;

порядку відображення надходження палива (облік фактичних витрат на придбання та зберігання; встановлення єдиної економічно обґрунтованої класифікації; оцінка ресурсів; облік транспортно-заготівельних витрат; удосконалення складського господарства; методика розрахунку цін; методика проведення переоцінки тощо);

характерних ознак відображення операцій витрачення матеріальних ресурсів (система лімітування відпуску; організація нормування – розробка обґрунтованих норм витрачення палива; підвищення зацікавленості колективів в економії ресурсів тощо);

відсутності чіткої системи документообігу (первинної документації, облікових реєстрів, форм звітності);

відсутності чіткого розподілу завдань на облікові та контрольні;

нормативної бази необхідної для проведення контролю, методики контролю;

недосконалості системи внутрішнього контролю, що обумовлює крадіжки, шахрайства та інші зловживання з боку водіїв, диспетчерів та інших осіб, відповідальних за пальне;

організації контролю (попереднього, поточного, перспективного) за запасами матеріальних ресурсів, їх зберіганням та витраченням, уточнення об'єктів контролю;

організації аудиту (створення служб внутрішнього аудиту);

автоматизації обліку та контролю операцій пов'язаних з рухом палива (вибір моделі автоматизації бухгалтерських операцій, податкового обліку, які інтегровані у загальну комп'ютерну систему управління діяльністю підприємства, що забезпечують виконання всіх необхідних функцій, знижують ризик помилок в документах, дозволяють приймати ефективні управлінські рішення тощо);

державному регулюванню цін на пальне, оподаткуванню та адмініструванню операцій з ним, які є гнучкими та дієвими інструментами впливу на попит, пропозицію пального та похідними інструментами регулювання тіншового ринку. Частка тіншового ринку пального в Україні змінюється під впливом багатьох чинників, але залишається значною, що дає можливість для ухилення від сплати податків та інших зловживань.

Зазначені вище питання залишаються й дотепер актуальними, але нові політичні, економічні, фінансові, соціальні умови функціонування держави вносять свої корегування та потребують розв'язання проблем на новому рівні.

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України у 2022 році спричинило та продовжує спричиняти знищення, втрату майна багатьох підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств електроенергетичного сектору. Оскільки масовані ракетно-дронові атаки росіян спрямовані на українську енергосистему, вона регулярно страждає через влучення. Тому подекуди виробництва електроенергії не вистачає для забезпечення всіх абонентів. Внаслідок цього багато підприємців придбали електрогенератори та стикнулися з проблемою зберігання певного запасу палива для них. У 2023 році закон України №2836 [12] додав роз'яснення до базового закону №481 [13], який регулює питання ліцензування, зокрема щодо зберігання пального «на період дії воєнного стану та протягом 30 днів з дня його припинення або скасування» [12]. Цими змінами передбачено, що суб'єкт господарювання має право зберігати пальне, яке споживається для заправлення електрогенераторної установки, в обсязі до 2000 літрів на кожному об'єкті без документів дозвільного характеру, ліцензії на право зберігання пального, інших дозволів. В іншому випадку зберігання здійснюється суб'єктом господарювання на підставі безоплатного подання декларації про провадження господарської діяльності зі зберігання пального.

У декларації, зокрема, мають бути зазначені відомості про загальну місткість резервуарів, що використовуються для зберігання пального, та їх фактичне місцезнаходження. Декларацію можна подати у довільній формі, поштою або в електронному вигляді в порядку, встановленому ст. 42 ПКУ [14]. Необхідно зазначити, що за невиконання цих умов передбачена відповідальність – штраф 500 тис. грн.

Отже, якщо у підприємства є необхідність заправляти не тільки електрогенератор з одного того ж самого резервуару, то вважаємо за доцільне придбання ліцензії на зберігання.

Також підприємству необхідно організувати облік та списання палива, яке використовується для роботи генератора. Для розрахунку обсягу використаного палива, необхідно мати дані про кількість відпрацьованих генератором годин та його годинну витрату палива при номінальній потужності.

Вести облік відпрацьованого генератором часу пропонується в журналі обліку часу електрогенераторної установки, в якому потрібно зазначити:

- інвентарний номер,
- місцезнаходження генератора,
- дату роботи,
- час запуску та зупинки,

кількість годин роботи,
відповідальну особу,
підпис.

У формі щомісячного розрахунку використаного палива доцільно наводити наступні дані:

інвентарний номер,
місцезнаходження генератора,
період розрахунку,
тип палива,
кількість годин роботи (год),
годинна витрата палива при номінальній потужності (л/год),
обсяг витраченого палива (л).

Помноживши кількість відпрацьованих за місяць генератором годин на його годинну витрату палива, отримуємо обсяг палива до списання за місяць.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати дослідження проблемних питань з обліку і контролю палива дозволили виявити «традиційний» їх напрямки, деталізація яких корегується залежно від сучасних умов розвитку держави. Питання обліку та контролю палива в умовах збройної агресії, потребують вдосконалення як на законодавчо-нормативному рівні, так і на організаційно-методичному шляхом розширення аналітичних можливостей бухгалтерського обліку; підвищення оперативних властивостей бухгалтерського обліку; поглиблення взаємодії функції обліку з іншими функціями управління – плануванням, контролем, регулюванням, економічним аналізом; проектування завдань бухгалтерського та оперативного обліку в автоматизованих системах управління; розробки та впровадження чітких правил, процедур внутрішнього контролю тощо.

В умовах воєнного стану в Україні активізація використання електрогенераторів суб'єктами господарювання актуалізувало проблеми обліку та контролю палива для них. Дослідження законодавчих змін у даному напрямку дозволило констатувати, що нововведення полегшують умови адміністрування зберігання та використання палива для генераторів, але на практиці обумовлюють необхідність поглиблення аналітичного обліку та контролю цільового використання даного виду запасів.

Запропоновані в роботі напрямки удосконалення внутрішніх реєстрів бухгалтерського обліку витрат палива електрогенераторною установкою на підприємстві спрямовані на забезпечення внутрішнього контролю руху запасів з метою їх раціонального використання та підвищення ефективності роботи підприємства.

Список використаних джерел

1. Лень В. С., Гливенко В. В. Бухгалтерський облік у галузях економіки: підручник. Чернігів: ЧДТУ. 2015. 451 с.
2. Садовська І. Б., Божидарнік Т. В., Нагірська К. Є. Бухгалтерський облік: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури. 2016. 688 с.
3. Губіна І. Проблеми обліку пального на підприємстві в Україні на 2024 рік. URL: <https://ibuh.info/normi-vitrat-palnogo-yak-zastosovuvati-u-2024-roci> (дата звернення 24.04.2024).
4. Губіна І. Зберігання пального на період воєнного стану. URL: <https://7eminar.ua/events/2951/5427> (дата звернення 24.04.2024).
5. Пальне для генератора. Газета «Все про бухгалтерський облік». 2023.

URL: <https://gazeta.vobu.ua/archives/57601> (дата звернення 24.04.2024).

6. М. Фоменко. Генератор на підприємстві або у закладі: облік та податкові наслідки. *LIGA ZAKON*. 2023. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/217032_generator-na-pdprimstv-abo-u-zaklad-oblk-ta-podatkov-nasliski (дата звернення 24.04.2024).

7. Прийдак Т. Б., Лега О. В., Яловега Л. В., Мокієнко Т. В., Рудич А. І. Особливості документування паливно-мастильних матеріалів. *Ефективна економіка*. 2023. №2. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.43>.

8. Озерова О. Майно юридичної особи забрали на потребу оборони: що з обліком та податками. *Електронний журнал: Голоvbух*. 2022. №10. URL: <https://egolovbuh.mcfr.ua/960396> (дата звернення 24.04.2024).

9. Салова Н. «Відчуження», «вилучення», «добровільна передача» – у чому різниця? *ЛИГА : ЗАКОН*. 2022. URL: https://buh.ligazakon.net/aktualno/11939_peredacha-transportnikh-zasobv-dlya-potreb-arm-u-perod-vonnogo-stanu-yuridichn-aspekti-dokumentuvannya-ta-oblk (дата звернення 24.02.2024).

10. Морозовська Г. Пальне знищено/втрачено під час війни: списуємо без податкових наслідків. *Uteka*. 2023. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/agro-4-gospodarski-operacii-v-agrosektori-35-goryuchee-unichtozhenoutracheno-vo-vremya-vojnispisyvaem-bez-nalogovux-posledstvij> (дата звернення 24.02.2024).

11. Сиротенко Н. А. Проблемні питання і напрямки розвитку системи бухгалтерського обліку і контролю матеріальних ресурсів на кондитерських підприємствах. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/00690573-211c-49db-a82d-39e979c02cc6/content>.

12. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо сприяння відновленню енергетичної інфраструктури України : Закон України №2836-IX від 13.12.22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2836-20#Text> (дата звернення 24.02.2024).

13. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального : Закон України №481/95-ВР від 19.12.95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 24.02.2024).

14. Податковий кодекс України. Кодекс №2755-VI від 02.12.2010р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 24.02.2024).

ЦИФРОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ БІЗНЕСУ В ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

*Розумний О. М., аспірант
Західноукраїнський національний університет*

Анотація. Цифровий інструментарій в високотехнологічній сфері відіграє ключову роль у розвитку та інноваціях. Ця сфера характеризується високою швидкістю змін, постійними технологічними вдосконаленнями та необхідністю у прискореному впровадженні новацій. Цифрові інструменти дозволяють підприємствам високотехнологічного сектора оптимізувати виробничі процеси, підвищувати продуктивність, спрощувати спілкування та співпрацювати з партнерами та клієнтами. Вони також відкривають нові можливості для досліджень та розвитку нових продуктів та послуг. Це дозволяє підприємствам високотехнологічного сектора залишатися

конкурентоспроможними та адаптивними в умовах швидких змін на ринку.

Ключові слова: цифровий бізнес, цифрова економіка, цифрові трансформації, високі технології, високотехнологічний ринок, сфера високих технологій.

Abstract. Digital tools in the high-tech field play a key role in development and innovation. This field is characterized by a high rate of change, constant technological improvements and the need for accelerated implementation of innovations. Digital tools allow companies in the high-tech sector to optimize production processes, increase productivity, simplify communication and collaborate with partners and customers. They also open new opportunities for research and development of new products and services. This allows enterprises of the high-tech sector to remain competitive and adaptive in the conditions of rapid changes in the market.

Keywords: digital business, digital economy, digital transformations, high technologies, high-tech market, high-tech sphere.

Високотехнологічна сфера завжди була в центрі інновацій та технологічного прогресу. Сучасний бізнес у цій сфері вимагає використання передових цифрових інструментів для досягнення конкурентних переваг і забезпечення стабільного розвитку. Цифровий інструментарій стає необхідним компонентом успішного функціонування підприємств у високотехнологічних галузях, де швидкість, точність і інновації є ключовими факторами успіху.

Цифрові технології включають в себе широкий спектр інструментів, таких як штучний інтелект, машинне навчання, аналітика даних, блокчейн, Інтернет речей (IoT), великі дані та інші. Вони дозволяють підприємствам автоматизувати процеси, збільшувати продуктивність, покращувати якість продукції та послуг, знижувати витрати та ризики, а також швидше реагувати на зміни на ринку [1, 2, 3].

У наш час цифровий інструментарій стає ключовим фактором для розвитку високотехнологічного бізнесу, сприяючи зміцненню його позицій на ринку та забезпеченню конкурентоспроможності.

Сутність цифрового інструментарію бізнесу полягає в застосуванні передових цифрових технологій та інструментів для оптимізації бізнес-процесів, підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємства. Це широкий спектр інструментів, які використовуються для збору, аналізу, обробки та використання даних з метою прийняття кращих управлінських рішень, забезпечення співпраці та комунікації, автоматизації рутинних завдань, а також покращення взаємодії з клієнтами та партнерами.

Цифровий інструментарій бізнесу включає в себе такі ключові технології, що представлено в таблиці 1.

Цифровий інструментарій дозволяє підприємствам підвищити продуктивність, знизити витрати, вдосконалити процеси та забезпечити більш ефективну взаємодію з різними зацікавленими сторонами.

Використання цифрового інструментарію в високотехнологічній сфері є необхідним і важливим з точки зору забезпечення конкурентоспроможності та успішного розвитку підприємств. З цифровим інструментарієм пов'язано безліч переваг, серед яких: завдяки автоматизації процесів та аналізу великих обсягів даних можна оптимізувати виробничі процеси, управлінські рішення та стратегії розвитку; використання цифрових інструментів дозволяє економити кошти на оптимізації виробництва, збуті та рекламі, а також на автоматизації рутинних завдань; аналіз даних дозволяє підприємствам краще розуміти потреби своїх клієнтів та пропонувати

Цифровий інструментарій сучасного бізнесу

Цифровий інструмент	Характеристика
Аналітика даних	Використання алгоритмів та інструментів для аналізу великих обсягів даних з метою виявлення закономірностей, трендів та можливостей для бізнесу
Штучний інтелект	Використання комп'ютерних алгоритмів для розв'язання складних завдань, передбачення та автоматизації процесів
Блокчейн	Децентралізована система запису та підтвердження транзакцій, яка забезпечує безпеку, недоторканність та прозорість даних
Інтернет речей	Підключення різних пристроїв до Інтернету для збору та обміну даними, що дозволяє вдосконалити виробництво, логістику та обслуговування клієнтів
Big Data	Обробка та аналіз великих обсягів даних з метою виявлення корисної інформації для бізнесу
Цифрові платформи	Створення онлайн-середовищ для взаємодії з клієнтами, партнерами та постачальниками

Джерело: складено на основі [1, 2, 3]

їм більш якісні товари та послуги; завдяки доступності реального часу та можливості оперативного аналізу даних підприємства можуть швидко реагувати на зміни на ринку та відповідати на нові виклики; впровадження передових цифрових технологій дозволяє підприємствам вирізнятися на ринку та займати лідируючі позиції у своїй галузі.

Таким чином, використання цифрового інструментарію в високотехнологічній сфері є не лише необхідним, але і ключовим чинником успіху для підприємств, які прагнуть досягти стабільного розвитку та впевненого лідерства на ринку.

Список використаних джерел

1. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. Журнал стратегічних економічних досліджень. №6 (17). 2023. С. 28-37 URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

2. Крисоватий А., Десятнюк О., Птащенко О. Digital inclusion: financial and marketing aspects. Журнал стратегічних економічних досліджень. №3 (14). 2023. С. 93-102. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/08/3-2023-10.pdf>. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.10.

3. Крисоватий І. А. Високотехнологічні кластери: інновації та цифровізація // Science and society: modern trends in a changing world. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Vienna, Austria. 2024. Pp. 590-595. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-society-modern-trends-in-a-changing-world-22-24-01-2024-viden-avstriya-arhiv>.

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Серікова О. М., к.е.н., доцент

Воронкова А. О., здобувачка вищої освіти

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Україна, як держава з перехідною економікою, в останні десятиріччя активно залучає іноземний капітал для розвитку своєї банківської системи. Ця тема стала об'єктом інтересу для численних досліджень у зв'язку з постійними змінами в структурі власності та управління банками у контексті глобалізації фінансових ринків. Здійснено огляд впливу іноземного капіталу на банківську систему України з огляду на такі аспекти, як зміни в структурі власності банків, підвищення конкуренції, вплив на фінансову стабільність та доступність банківських послуг для населення та бізнесу. Використані дані з наукових статей, звітів Національного банку України, а також результати опитувань експертів у галузі банківської справи. Очікується, що ця робота допоможе краще зрозуміти вплив іноземного капіталу на банківську систему України та надати рекомендації стосовно оптимального використання зовнішніх фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку цього ключового сегменту економіки.

Ключові слова: Вплив іноземного капіталу, розвиток банківської системи, Україна, інвестиції, фінансова стійкість, конкурентоспроможність, регулювання.

Abstract. Ukraine, as a country with a transition economy, has been actively attracting foreign capital for the development of its banking system in recent decades. This topic has become an object of interest for numerous studies in connection with the constant changes in the structure of ownership and management of banks in the context of the globalization of financial markets. This abstract will review the impact of foreign capital on the banking system of Ukraine, taking into account such aspects as changes in the ownership structure of banks, increased competition, impact on financial stability and the availability of banking services for the population and business. The analysis will use data from scientific articles, reports of the National Bank of Ukraine, as well as the results of surveys of experts in the field of banking. It is expected that this work will help to better understand the impact of foreign capital on the banking system of Ukraine and provide recommendations on the optimal use of external financial resources to ensure the sustainable development of this key segment of the economy.

Keywords: Influence of foreign capital, development of the banking system, Ukraine, investments, financial stability, competitiveness, regulation.

Для досягнення поставленої мети будуть використані наступні методи дослідження: аналіз літератури, додаткове вивчення статистичних даних, порівняння різних аспектів розвитку банківської системи в Україні з іншими країнами, а також прогнозування можливих наслідків впливу іноземного капіталу. При проведенні аналізу будуть враховані світові тенденції та особливості банківської системи України.

Результати дослідження дадуть змогу зрозуміти основні переваги та недоліки впливу іноземного капіталу на банківську систему України та розкрити можливі проблеми, з якими можуть зіштовхнутися українські банківські установи в процесі використання іноземного капіталу. Будуть запропоновані рекомендації щодо покращення ефективності використання іноземного капіталу в банківській сфері України.

Отримані результати дослідження впливу іноземного капіталу на розвиток

банківської системи в Україні можуть бути корисними для широкого кола зацікавлених осіб, включаючи урядові органи, банківські установи, міжнародні організації та дослідницькі центри. Результати дослідження можуть сприяти прийняттю раціональних рішень щодо використання іноземного капіталу в банківській сфері, що позитивно вплине на подальший розвиток економіки України.

Банківська система – це сукупність різних видів національних банків і кредитних установ, що діють в рамках загального грошово-кредитного механізму. Включає Центральний банк, мережу комерційних банків і інших кредитно-розрахункових центрів. Центральний банк проводить державну емісійну і валютну політику, і є ядром резервної системи банківських операцій [4].

Банківська система України в контексті присутності іноземного капіталу пройшла в своєму розвитку декілька етапів:

- 1) Формування банківської системи (1991-1994 рр.).
- 2) Створення іноземних банків «з нуля» (1995-1998 рр.).
- 3) Модернізація банківської системи (1999-2004 рр.).
- 4) Період активної експансії іноземного капіталу під час економічного зростання (2005-2008 рр.).
- 5) Період фінансової кризи та посткризового відновлення (2008-2013 рр.).
- 6) Період очищення банківської системи (2014 р. - по теперішній час).

Україна, як країна з розвиваючоюся економікою, активно залучала іноземні інвестиції для стимулювання свого економічного росту саме в час експансії. Іноземний капітал має великий вплив на розвиток банківської системи в країні, а саме на модернізацію банківського сектору, зміцнення фінансової стійкості та підвищення конкурентоспроможності банків.

Серед основних переваг іноземного капіталу в банківському секторі в період активної експансії в Україні слід відзначити: позитивний вплив на економіку, прискорення розвитку фінансових ринків, розширення спектру банківських послуг, покращення їх якості; економія від масштабу; запровадження передових, новітніх технологій банківської діяльності, нових методів ведення банківської справи, використання світового досвіду фінансового менеджменту, антикризового управління, новітніх маркетингових технологій тощо; використання зарубіжного досвіду ведення банківського бізнесу та здійснення міжнародних фінансових операцій; залучення прямих іноземних інвестицій, сприяння збільшення капіталу в Україну та його диверсифікація; зростання конкуренції призводить до здешевлення банківських послуг та кредитних ресурсів, зростання строків користування кредитними ресурсами, підвищення ефективності функціонування, розширення спектру послуг, підвищення кваліфікаційного рівня банківських працівників, що насамперед вигідно для позичальника [1, 4].

В свою чергу, іноземні інвестиції в банківську систему України допомагають залучати нові технології та практики, що сприяють модернізації банківського сектору. Іноземні банки, які входять на український ринок, часто приводять з собою нові інформаційні технології та системи, які полегшують процеси банкінгу та покращують обслуговування клієнтів.

Крім того, іноземний капітал сприяє зміцненню фінансової стійкості банківської системи. Іноземні інвестиції нерідко супроводжуються введенням міжнародних стандартів та правил у фінансову діяльність банків. Це дозволяє покращити систему внутрішнього контролю, підвищити тривалість банківських установ на ринку та знизити ризики фінансових криз.

Іноземний капітал також впливає на конкурентоспроможність банків в Україні. Залучення іноземних інвестицій підвищує конкуренцію в банківському секторі, що спонукає банки до поліпшення своїх продуктів та послуг. Конкуренція сприяє зниженню вартості кредитних інструментів для клієнтів, збільшенню депозитів та розширенню клієнтської бази для банків.

Серед вищеперерахованих переваг треба зазначити ще й недоліки які приєдналися до банківської системи України. Основними негативними наслідками присутності іноземного капіталу вважаємо посилення структурних ризиків «залежного розвитку». Ризики відпливу капіталу: іноземні інвестори можуть бути більш чутливими до економічних та політичних ризиків в Україні, що може призвести до швидкого відпливу капіталу з банківського сектору в разі виникнення проблем, ризик банкрутства материнського банку, загострення соціальних, економічних та політичних ризиків; посилення іноземного контролю над банківською системою приймаючої країни; можливий неконтрольований відплив капіталу з країни через те, що акціонери банків з іноземним капіталом інвестують в ті галузі і в тих країнах, де прибуток і безпека є вищими; послаблення позицій недостатньо розвиненої банківської системи країни; відмінності у системах банківського регулювання створюють проблеми в процесі контролю за діяльністю іноземних банків; дестабілізація в світовій фінансовій системі негативно може вплинути на роботу вітчизняної банківської системи, зменшити довіру населення до банків в цілому; втрата незалежності в проведенні грошово-кредитної політики й ін. [2, 3].

Водночас, для успішного впровадження іноземного капіталу в банківську систему України, необхідні ефективні регуляторні механізми та контроль з боку держави. Держава повинна гарантувати стабільність інвестиційного клімату, забезпечувати виконання законодавчих норм та регуляцій в банківському секторі.

Проведемо аналіз та порівняємо головні переваги та недоліки впливу іноземного капіталу в банківській системі України.

Переваги іноземного капіталу:

- Підвищення капіталізації та фінансової стійкості банківської системи. Іноземні інвестиції дозволяють українським банкам нарощувати капітал, що сприяє їх здатності протистояти фінансовим кризам та розширювати можливості кредитування економіки.

- Впровадження інновацій та покращення якості послуг. Іноземні банки, як правило, мають доступ до передових технологій та досвіду управління, що дозволяє їм пропонувати українським клієнтам більш широкий спектр інноваційних продуктів та послуг, підвищувати рівень обслуговування та ефективність дистанційних каналів.

- Збільшення конкуренції та зниження процентних ставок. Зростання присутності іноземних банків на ринку стимулює конкуренцію, що може призвести до зниження процентних ставок за кредитами та депозитами, роблячи фінансові послуги більш доступними для населення та бізнесу.

- Інтеграція в світову фінансову систему. Збільшення присутності іноземних банків сприяє інтеграції української банківської системи у світову фінансову систему, відкриваючи нові можливості для міжнародної торгівлі та інвестицій.

- Підвищення стандартів корпоративного управління. Іноземні банки, як правило, дотримуються вищих стандартів корпоративного управління, що може мати позитивний вплив на загальний рівень корпоративного управління в українському банківському секторі.

Ризики іноземного капіталу:

- Втрата контролю над національними фінансовими ресурсами. Збільшення

частки іноземного капіталу в банках може призвести до того, що рішення щодо кредитування та інвестування прийматимуться з урахуванням передусім інтересів іноземних акціонерів, а не потреб національної економіки.

- Ризики відпливу капіталу. Іноземні інвестори можуть бути більш чутливими до економічних та політичних ризиків в Україні, що може призвести до швидкого відпливу капіталу з банківського сектору в разі виникнення проблем.

- Витіснення вітчизняного капіталу. Існує ризик, що іноземний капітал може витіснити вітчизняний капітал з банківського сектору, що може послабити його стійкість та обмежити можливості фінансування вітчизняних підприємств.

- Несприятливий вплив на національну економіку. У деяких випадках діяльність іноземних банків може бути спрямована на короткострокові спекулятивні операції, а не на довгострокове кредитування реального сектору економіки.

Загалом, вплив іноземного капіталу на банківську систему України можна оцінити як позитивний, але за умови ефективного державного регулювання та нагляду. Зараз, для більш ефективного використання переваг та мінімізування ризиків, треба вжити наступні заходи:

- Вдосконалення законодавства та регуляторних норм. Законодавство повинно забезпечувати рівні конкурентні умови для вітчизняних та іноземних банків, захищати національні фінансові інтереси та мінімізувати ризики, пов'язані з діяльністю банків з іноземним капіталом.

- Підтримка розвитку вітчизняного банківського сектору. Держава повинна створювати сприятливе середовище для розвитку вітчизняних банків, сприяючи їх капіталізації, впровадженню інновацій та підвищенню конкурентоздатності.

- Зміцнення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями дозволить Україні переймати передовий досвід регулювання банків.

За умови дотримання цих рекомендацій, іноземний капітал може стати потужним фактором розвитку банківської системи України та стимулювати її інтеграцію у світовий фінансовий простір.

Проаналізувавши та порівнявши всі недоліки та переваги іноземного капіталу в банківській системі України можемо дійти висновку. Вплив іноземного капіталу на банківську систему України є багатогранним та неоднозначним. З одного боку, іноземний капітал може сприяти розвитку банківського сектору, стимулюючи його капіталізацію, впровадження нових технологій та продуктів, а також підвищення якості банківських послуг. З іншого боку, існує ризик втрати контролю над національними фінансовими ресурсами, витіснення вітчизняного капіталу та несприятливого впливу на національну економіку.

Отже, можна стверджувати, що вплив іноземного капіталу на розвиток банківської системи в Україні є значним. Він сприяє модернізації та зміцненню фінансового сектору, а також поліпшенню доступності фінансових послуг для населення та бізнесу. Однак, необхідно забезпечити відповідний контроль за діяльністю іноземних банків та надати пріоритетність національним інтересам при привабленні зовнішнього капіталу. Це допоможе забезпечити стійкість та ефективність банківської системи в Україні.

Список використаних джерел

1. Аношина О. В., Олійник О. М. Вплив іноземного капіталу на розвиток банківської системи України // Вісник Національного університету «Львівська

політехніка». Економіка. 2019. №837. С. 114-121.

2. Роль банківської системи у фінансiалiзацiї економiчного розвитку України. / Н. В. Бичкова, І. А. Ломачиснька, А. О. Мумладзе // Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2015. том 20. Вип. 6. С. 202-206.

3. Стабільність банківської системи // Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання. 2011. 504 с. (Інституційні засади розвитку банківської системи України). ISBN 978-966-346-923-2.

4. Банківська система // Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. Юнін. Київ : Ваіте. 2018. С. 89-90. ISBN 978-617-7627-10-3.

БАНКІВСЬКІ МЕТАЛИ ТА ПЕРЕВАГИ ЇХ ВОЛОДІННЯМ КРІЗЬ ЧАС

Серікова О. М., к.е.н., доцент

Мельничук М. В., здобувач вищої освіти

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Банківські метали є важливою складовою банківської системи та економіки країни в цілому, але на питання їх можливостей та актуальності в умовах сьогодення не кожен може дати чітку відповідь. У роботі наведена інформація про золото, срібло та інші банківські метали, їх особливості, операції, можливості та позиція у сучасній світовій економіці.

Ключові слова: банківські метали, золото, срібло, операції.

Abstract. Banking metals are an important component of the banking system and the country's economy as a whole, but not everyone can give a clear answer to the question of their possibilities and relevance in today's conditions. The work contains information about gold, silver and other banking metals, their features, operations, opportunities and position in the modern world economy.

Keywords: banking metals, gold, silver, operations.

В умовах глобалізації економічних процесів та інтеграції держав у світове господарство важливе місце посідає проблема формування ефективного банківського сектора економіки, підлаштований під вимоги та потреби сучасного фінансового ринку. Банківські установи є основою господарського механізму країни, що зумовлено їх призначенням та специфікою діяльності. Банки не тільки обслуговують платіжний оборот держави, але і виконують важливу функцію мобілізації тимчасово вільних грошових ресурсів і перетворення їх у позиковий капітал.

Першим грошовим ресурсом, котрий був основою банку та його головним інструментом, було золото. Цей унікальний метал задовольняв усі потреби ринку та банківської системи і, що найголовніше, до сих пір не втратив своєї функціональності та залишається на провідних позиціях у банківських та економічних відносинах, фактично виступаючи їх творцем та основою. З часом з'явилися метали – аналоги золота, котрі мають аналогічні функції, але поступаються йому в розповсюдженні та популярності. Усі вони були об'єднані у визначенні банківських металів.

Банківські метали – це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені

(афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

В Україні золотом займаються переважно комерційні банки, адже торгівля золотом – одна з найстаріших банківських послуг. Зі срібла, золота, платини і паладію – металів, традиційно банківських, населенню, за великим рахунком, доступні перші два.

Серед плюсів володіння металами:

- зручність у транспортуванні та зберіганні;
- захист капіталу від знецінення;
- володіння вічними матеріальними цінностями;
- отримання доходу при розміщенні банківських металів на депозитний вклад, а також при зростанні ціни на світовому ринку.

Основний дохід власникам золота та інших банківських металів приносить зростання їх ціни. Так, наприклад, головним фактором, що впливає на зміну ціни на банківське золото є його реальна вартість на світовому ринку, скоригована на курс гривні до долара США. Істотна зміна світових цін робить помітний вплив на офіційний курс Національного Банку України на золото і як наслідок – призводить до зміни цін на банківське золото в злитках. Однак більш значиму роль все ж відіграє курс національної валюти до долара США, так як саме в американських доларах вимірюється вартість «жовтого металу» на міжнародному ринку. Ослаблення гривні проти долара США сприяє зростанню цін на золото.

Операції з готівковими банківськими металами:

- купівля у Клієнтів та продаж Клієнтам готівкових банківських металів (зливки різної ваги від 1 граму до 1 кг);
- відповідальне зберігання злиwkів банківських металів у сховищі Банку;
- експертиза банківських металів, що приймаються банком на відповідальне зберігання або купуються у клієнта;
- продаж готівкових банківських металів з відкладеною поставкою злиwkів.

Перевага готівкових металів полягає в тому, що золото є одним з найбільш надійних інструментів для інвестування коштів. Зливки металів компактні та зручні для зберігання. Готівкові банківські метали – відмінний фінансовий інструмент для довгострокового інвестування, який є невід’ємною частиною диверсифікованого інвестиційного портфелю.

Придбання банківських металів можливе згідно з діючим законодавством України у визначеному в ньому розмірі. Для здійснення операцій з готівковими банківськими металами, клієнту необхідно буде надати паспорт громадянина.

Операції з безготівковими банківськими металами:

- обслуговування поточного рахунку у банківських металах;
- купівля та продаж безготівкових банківських металів.

Перевага безготівкових банківських металів полягає в тому, що їх можна придбати дешевше за рахунок того, що відсутні витрати на виготовлення, страхування та перевезення злиwkів. Різниця між цінами купівлі та продажу безготівкових банківських металів мінімальна. В той же час безготівкові метали забезпечені відповідною кількістю злиwkів, тому надійність такого виду інвестування ні в чому не поступається готівковим зливкам.

Не дивлячись на весь функціонал банківських металів, протягом століть уряди країн та окремі фінансисти, які працювали з державними органами, намагалися створити більш функціональні валюти, котрі могли б задовільняти більше потреб. Найвідоміший приклад – створення фіантних (паперових) грошей, цінність яких

походить не від власної вартості, а законодавчо. Пізніше на основі цих ідей були створені електронні гроші та криптовалюта, котрі не мають не тільки власної вартості, але й власне форми. Ідея була в тому, щоб позбавити банківські метали центральних позицій в економіці та передати цю роль уряду та центральним банкам. Нажать, у часи економічної конкуренції між державами, коли піднімається питання створення нових валют та змін у системі, треба враховувати не тільки особливості країни, котра підняла питання, але й всі, з якими вона взаємодіє, а єдиними валютами, котрі підходять під усі системи, залишаються золото та срібло.

Варто зазначити, що на відміну від грошових банкнот та криптовалют, які за фінансового краху можуть втратити свою цінність, золото та срібло завжди матимуть матеріальну цінність, функціонують в усіх країнах світу та не мають аналогів. Інвестиції в метали захищені – вартість об'єкта вкладень не стане нульовою навіть у період глобальних економічних потрясінь. Так, наприклад, золото показує непоганий результат під час криз на ринках. Ціна банківського металу рухається в протилежному напрямку щодо інших активів, включаючи акції та облігації, і тому є надійним інструментом для хеджування позицій у разі просідання в інших частинах портфеля. Також золото добре росте в періоди дефляції і невизначеності на ринках. Тому золото, срібло та інші банківські метали ніколи не будуть витіснені з ринку.

Говорячи про важливість банківських металів для економіки, не можна не згадати про золотий запас України. Для кращого розуміння ситуації, перед викладом даних та наданням оцінки, треба згадати основні факти та поняття.

Золотий запас України (золоті резерви України) складається з афінованого золота в злитках (банківські метали), є державною власністю і становить частину державних золото-валютних резервів України.

Створюється Національним банком України і є державною власністю.

Управління золотим запасом України здійснюється Національним банком України у межах повноважень, визначених законодавством України.

Золотий запас формується шляхом закупівлі афінованого золота в злитках у фізичних та юридичних осіб, резидентів та нерезидентів за рахунок коштів Національного банку України.

Золотий запас України зберігається у Державній скарбниці Національного банку України та на металевих рахунках, відкритих Національним банком України в центральних банках інших країн та комерційних банках, в тому числі в іноземних.

Національний банк України організовує діяльність Державної скарбниці України та щорічно інформує Президента України та Верховну Раду України про стан накопичення та використання золотого запасу. Україну можна вважати тільки імпортером банківських металів, тому що власних джерел поповнення практично немає. Це можна вважати чинником стабільного здорожчання золота, оскільки зараз вітчизняні ціни на цей метал повністю відповідають світовим.

Свій найбільший розмір він мав у кінці 2012 – початку 2013 рр. й становив 1905,15 млн. доларів США. Потім він, як і решта запасів країни, різко і сильно впав восени 2014 року, до 988,66 млн. доларів США. У першій половині 2015 року розмір запасів залишався малим та поступово зменшувався далі до рекордних для України значень, але весною нарешті почав нарощуватись. Ще одне серйозне, але не різке падіння було в грудні 2016 року, впало до 941,71 млн. доларів США, що ще менше, ніж у 2014 році. Наступні роки держава продовжила нарощувати всі свої золотовалютні резерви разом із золотими запасами, котрі мали свої злети й падіння, але не такі серйозні, як до цього. В решті решт їх стан на сьогодні не такий, як у 2013 році, але

дуже близький до нього. Тим не менш, не змінним залишається одне – в усі роки золотий запас ніколи не був особливо важливим для держави.

В середньому, серед усіх золотовалютних запасів України, золотий запас є найменшим. Лівову частку міжнародних резервів складають активи в конвертованих валютах (цінні папери, валюта і депозити). Найбільшу частку у золотовалютних запасах, золотий становив на початку 2015 року – 16,4%, що відбулося лише за рахунок більш стрімкого падіння вартості інших запасів, в першу чергу – цінних паперів. Після цього його частка трималася на рівні 4-9,5%. Особливо низькою вона є в умовах сьогоднішнього дня, на фоні значного стрибку цінних паперів в іноземній валюті, власне іноземної валюти та депозитів.

Станом на 31 грудня 2023 офіційні резервні активи України становили 40514,4 млн. доларів США, при цьому монетарне золото (якщо включати золоті депозити та золото в свопах) – лише 1798,6 млн. доларів (4,44% від загального обсягу резервів).

Станом на 31 березня 2024 офіційні резервні активи України становили 43762,7 млн. доларів США, при цьому монетарне золото (якщо включати золоті депозити та золото в свопах) – лише 1917,6 млн. доларів (4,38% від загального обсягу резервів).

Але, не дивлячись на все, варто зазначити, що різкі та непередбаченні зміни у розмірі золотих запасів були лише один раз – в кінці осені 2014 року, про що було сказано вище. Після цього розмір запасів трохи колихався, але потроху стабільно збільшувався, на відміну від стрімко колихаючих цінних паперів та іноземної валюти, котрі протягом усіх років і стрімко зростали, і стрімко падали. Можливо держава має власні погляди на банківські метали чи свої плани на економіку, або ж вона не розуміє усі перспективи володіння банківськими металами, віддаючи перевагу вище названим аналогам через їх прибудковність та більшу передбачуваність. Тим не менш, таке ухилення не без основи.

Зараз досить складно говорити про перспективи золота. Процес інвестування в дорогоцінні метали досить специфічний, особливо з огляду на інвестування в банківські злитки. Одним з недоліків є істотна різниця між вартістю купівлі та продажу банківських злитків. Однак з огляду на той факт, що інвестування в золото має на увазі середньострокове (від 3 до 5 років) і довгострокове (від 5 років) інвестування, ця різниця покривається стрімким зростанням активу, особливо з огляду на динаміку ослаблення національної валюти. У зв'язку з цим інвестування в золото є вигідним в середньостроковій і довгостроковій перспективі, особливо в кризові періоди.

Список використаних джерел

1. О. М. Мозговий, Т. Є. Оболенська, Т. В. Мусієць: Навч. посіб. К.: КНЕУ. 2005. 557 с. URL: <https://buklib.net/books/23655>.

2. Інвестиції в дорогоцінні метали: плюси і мінуси. Інвестопедія. 19 червня 2020. URL: <https://ffin.ua/blog/articles/investopediia/post/investytsii-v-dorohotsinni-metaly-pliusy-i-minusy>.

3. Про затвердження Положення про здійснення операцій з банківськими металами та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0749-03#Text>.

4. Мінфін. Золотовалютні резерви України. 20.04.2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets>.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Смерека С. Б., к.е.н., доцент
Західноукраїнський національний університет

Анотація. В сучасних умовах інновації лежать в основі прогресу у всіх сферах життя, від технологій та медицини до бізнесу та державного управління. Інноваційна спрямованість діяльності суттєво впливає на загальну стратегію та тактику роботи підприємства. Тому майбутні менеджери повинні володіти теоретичними та методологічними основами управління інноваційними процесами. Успіх підприємства на ринку залежить від вміння його керівництва швидко та ефективно пристосовуватись до змін у зовнішньому середовищі, шляхом впровадження та поширення нововведень.

Ключові слова: інновації, інноваційне середовище, технології, нововведення, інноваційний менеджмент.

Abstract. In today's environment, innovation underlies progress in all areas of life, from technology and medicine to business and public administration. The innovative focus of activity significantly affects the general strategy and tactics of the enterprise. Therefore, future managers must possess the theoretical and methodological foundations of managing innovative processes. The success of an enterprise on the market depends on the ability of its management to quickly and effectively adapt to changes in the external environment, by introducing and spreading innovations.

Keywords: innovations, innovative environment, technologies, innovations, innovative management.

Інноваційний процес в економічному й організаційному розумінні поділяється на окремі етапи, стадії, фази, які розрізняються між собою цільовим призначенням, специфікою управління, фінансуванням, кінцевим результатом діяльності [1].

Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» інновації – це новостворені та вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери. Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції [2].

Інноваційний процес доцільно реалізовувати у кілька етапів:

1. Генерування ідей: на цьому етапі важливо генерувати якомога більше нових ідей щодо способів задоволення нових або існуючих потреб суспільства. Це може відбуватися за допомогою різних методів, таких як мозковий штурм, краудсорсинг, аналіз даних тощо.

2. Оцінка ідей: після генерування ідей їх необхідно оцінити на предмет їх ринкової привабливості, технічної реалістичності та фінансової життєздатності. Для цього використовується ряд методів, таких як аналіз ринку, аналіз конкурентів, SWOT-аналіз тощо.

3. Розробка задуму: для перспективних ідей розробляється детальний задум, який описує продукт або послугу, цільовий ринок, стратегію маркетингу та план впровадження.

4. Аналіз та планування: проводиться детальний аналіз інституційних умов

реалізації задуму, оцінюються необхідні інвестиції та супроводжувальні витрати. Ці дані зіставляються з фінансовими можливостями підприємства, щоб прийняти остаточне рішення про реалізацію проекту.

5. Розробка та тестування: якщо рішення про реалізацію проекту прийнято, розпочинається процес конструкторського та технологічного розроблення нового продукту або послуги. На цьому етапі також проводиться тестування прототипів, щоб переконатися, що вони відповідають вимогам ринку.

6. Маркетинг та впровадження: розробляється план маркетингу та впровадження нового продукту або послуги на ринок. Це може включати рекламу, PR, стимулювання збуту та інші маркетингові заходи.

7. Комерціалізація: новий продукт або послуга виводиться на ринок і починається його комерційна реалізація. На цьому етапі важливо постійно моніторити результати та вносити необхідні корективи до стратегії маркетингу та продажів.

Отже, стабільний розвиток забезпечення інновацій у ринковому середовищі можливий лише за умов цілеспрямованого і постійного вдосконалення усіх сторін її діяльності, підтримання здобутих і формування нових конкурентних переваг.

Динамічний соціально-економічний розвиток кожної країни неможливий без всебічного і безперервного використання нововведень, які є каталізаторами загального розвитку.

Досліджуючи структурні джерела економічного розвитку, американський економіст Майкл Портер виділив серед них три основні: виробничі чинники, інвестиції, інноваційна діяльність. Портер стверджував, що ефективність і конкурентоспроможність економіки визначається співвідношенням цих джерел. На різних етапах розвитку економіки це співвідношення може бути різним.

Й. Шумпетер виокремив п'ять типів інновацій:

- виробництво невідомого споживачам нового продукту або продукту з якісно новими властивостями;
- впровадження нового засобу виробництва;
- освоєння нового ринку збуту певною галуззю промисловості країни;
- залучення нових джерел сировини та напівфабрикатів;
- впровадження нових організаційних форм.

Керівництво підприємства має завжди аналізувати, який вид інновацій принесе більшу вигоду. Для цього слід враховувати різні обставини: гостроту конкурентної боротьби, вибагливість споживачів і рівень їхніх доходів, ресурсні можливості та конкурентні позиції підприємства тощо.

Види учасників інноваційної діяльності залежно від ролі в інноваційному процесі:

- суб'єкти інноваційної діяльності – юридичні або фізичні особи, які беруть безпосередньо участь у процесі створення інновацій;
- суб'єкти, що регулюють інноваційну діяльність – органи державної влади та органи місцевого самоврядування, що встановлюють загальні напрями інноваційної діяльності, стверджують інноваційні проекти і програми, виробляють основні принципи розвитку інноваційної діяльності, засновують і реєструють підприємства, що реалізують інноваційні проекти і т.п.;
- суб'єкти, які забезпечують інноваційну діяльність – юридичні та фізичні особи, які надають фінансові, інформаційні, маркетингові, патентно-ліцензійні, лізингові та інші послуги суб'єктам інноваційної діяльності.

Отже, інноваційна діяльність є основою конкурентоспроможності, тому кожен ринковий суб'єкт зацікавлений у створенні та використанні інновацій. Підприємства,

які не здатні самостійно створити інновацію, можуть підключатися до інноваційного процесу на стадії її дифузії. Це означає, що вони можуть впроваджувати інновації, які вже були розроблені іншими. Інновації – це ключ до успіху в сучасному ринковому середовищі, тому підприємства, які не інвестують в інновації, ризикують втратити свої позиції на ринку та стати нерентабельними.

Список використаних джерел

1. Буняк Н. М. Інноваційний менеджмент : конспект лекцій. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2022. 132 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21323/1/%D0%86%D0%9C_%D0%9A%D0%9B.pdf (дата звернення 09.05.2024).

2. Закон України «Про інноваційну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення 09.05.2024).

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Смірнова К. А., здобувач вищої освіти

Боєнко О. Ю., к.е.н., доцент

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Анотація. Цифровізація має суттєвий вплив на маркетингові стратегії підприємств, змінюючи підходи до взаємодії з клієнтами, продажів та реклами. Цифровізація змінює підходи до маркетингу, роблячи їх більш ефективними, цільованими та інноваційними. Вони використовують переваги цифрових технологій для привертання уваги аудиторії, збільшення продажів та підвищення конкурентоспроможності на ринку. Такий підхід дозволяє підприємствам зберігати свою актуальність і реагувати на зміни у споживчих звичках та технологічних трендах.

Ключові слова: цифрова економіка, цифрові технології, бізнес, трансформація бізнесу, інновації, стратегічний розвиток, маркетингові стратегії, маркетинг.

Abstract. Digitalization has a significant impact on the marketing strategies of enterprises, changing approaches to interaction with customers, sales and advertising. Digitalization is changing marketing approaches, making them more efficient, targeted and innovative. They take advantage of digital technologies to capture the attention of the audience, increase sales and increase competitiveness in the market. This approach allows companies to remain relevant and respond to changes in consumer habits and technological trends.

Keywords: digital economy, digital technologies, business, business transformation, innovation, strategic development, marketing strategies, marketing.

У сучасному світі цифровізація відіграє ключову роль у всіх сферах життя, включаючи бізнес та маркетинг. Цифрові технології не лише змінюють способи спілкування між брендами та споживачами, але й впливають на саму сутність маркетингових стратегій. Висока доступність Інтернету, розвиток соціальних медіа, аналітичні інструменти та інші цифрові ресурси створюють нові можливості для досягнення маркетингових цілей. У таких умовах важливо адаптувати стратегії маркетингу до вимог цифрової епохи, використовуючи інноваційні підходи та інструменти для залучення уваги аудиторії та збільшення конверсії. У цьому контексті

дослідження маркетингових стратегій в умовах цифровізації має велике значення для розвитку сучасного бізнесу.

Сучасні маркетингові стратегії орієнтовані на високий рівень персоналізації та взаємодії з аудиторією. Представлено декілька ключових аспектів сучасних маркетингових стратегій [1, 2, 3, 4]:

використання соціальних медіа, електронної пошти, мобільних додатків та веб-сайтів для прямого зв'язку з аудиторією;

створення цікавого та корисного контенту для привертання уваги аудиторії, встановлення авторитетності та підвищення відданості клієнтів;

використання даних та аналітики для створення індивідуалізованих пропозицій та рекламних кампаній для кожного клієнта;

співпраця з впливовими особистостями та блогерами для підвищення свідомості про бренд та залучення нової аудиторії;

використання різноманітних інструментів та платформ для автоматизації маркетингових процесів, таких як електронні розсилки, CRM системи та рекламні кампанії;

створення спільнот та форумів для взаємодії з клієнтами, збирання відгуків та відповідь на їх запитання та потреби.

Зазначені сучасні стратегії маркетингу відображають нові тренди та можливості, які виникають у зв'язку з розвитком цифрових технологій та зміною споживачьких уподобань. Вони дозволяють підприємствам більш ефективно спілкуватися з аудиторією та досягати своїх бізнес-цілей.

Таким чином, в сучасному бізнес-середовищі розвиток маркетингових стратегій є критично важливим для досягнення конкурентної переваги та залучення уваги споживачів. Основними тенденціями у цій галузі є зростання впливу цифрових технологій, персоналізація комунікації з клієнтами, зростання значення сталого розвитку та відкриття нових ринків через глобалізацію.

Залучення споживачів стає все складнішим у зв'язку зі зростанням конкуренції та змінами в їх поведінці. Тому компанії повинні постійно адаптувати свої стратегії, використовуючи аналіз даних, щоб зрозуміти потреби та уподобання своєї аудиторії.

Однією з ключових стратегій є перехід до цифрових платформ для залучення та утримання клієнтів. Це включає в себе створення ефективних веб-сайтів, використання соціальних медіа та електронної комерції для підтримки продажів та збільшення відомості про бренд.

Крім того, сталість розвитку дозволяє компаніям позиціонувати себе як соціально відповідальні і сприяти створенню позитивного іміджу, що стає все більш важливим для сучасних споживачів.

У майбутньому успішні маркетингові стратегії будуть ті, що будуть орієнтовані на інновації, персоналізацію та збільшення залучення клієнтів через цифрові канали комунікації.

Список використаних джерел

1. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. Журнал стратегічних економічних досліджень. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

2. Крисоватий І. А. Високотехнологічні кластери: інновації та цифровізація // Science and society: modern trends in a changing world. Proceedings of the 2nd International

scientific and practical conference. MDPC Publishing. Vienna, Austria. 2024. Pp. 590-595. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-society-modern-trends-in-a-changing-world-22-24-01-2024-viden-avstriya-arhiv>.

3. Македон В. В. Розробка стратегії розвитку промислового підприємства. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Вип. 1 (1). С. 369-373. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Траєів_2013_1_1_81.

4. Погорелов Ю. С. Способи розвитку підприємства: умови та результативність використання. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2017. №1. С. 76-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ejopu_2017_1_15.

УДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТУ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Тищенко І. В., здобувачка вищої освіти

Тацій І. В., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. У сучасних умовах ефективний аудит необоротних активів на підприємствах стає все більш важливим для забезпечення фінансової стабільності та прозорості. Необоротні активи, такі як основні засоби, нематеріальні активи та інші, відіграють важливу роль у формуванні фінансового стану підприємства та визначенні його потенціалу розвитку. Однак, процес аудиту необоротних активів часто супроводжується різними проблемами та недоліками, що можуть призвести до неправильної оцінки активів та недостатньої прозорості фінансової звітності.

Ключові слова: аудит, облік, необоротні активи, підприємство, методика аудиту, нематеріальні активи.

Abstract. In modern conditions, effective audit of non-current assets in enterprises is becoming increasingly important to ensure financial stability and transparency. Non-current assets, such as fixed assets, intangible assets and others, play an important role in shaping the financial condition of the enterprise and determining its development potential. However, the audit process of non-current assets is often accompanied by various problems and shortcomings, which can lead to incorrect valuation of assets and insufficient transparency of financial statements.

Keywords: audit, accounting, non-current assets, enterprise, audit methodology, intangible assets.

Необоротні активи відіграють ключову роль у діяльності будь-якого підприємства, забезпечуючи його виробничий процес та формуючи значну частину його вартості. Таким чином, точність інформації про необоротні активи у фінансовій звітності є критично важливою для користувачів цих звітів. Аудит необоротних активів виступає невід'ємною складовою аудиту фінансової звітності, що спрямований на виявлення ризиків, які можуть вплинути на підприємство та його інвесторів. Дослідження проблем аудиту необоротних активів є ключовим фактором для забезпечення достовірності фінансової інформації. На їх вирішення спрямована увага багатьох фахівців та вчених.

Вагомий внесок у розвиток теорії та практики аудиту необоротних активів підприємства зробили такі вітчизняні дослідники: Ф. Ф. Бутинець, М. С. Пушкар, М. Ф. Огійчук, М. В. Кужельний, Н. Г. Виговська, Н. М. Ткаченко та інші.

Метою даного дослідження є аналіз основних проблем та недоліків, які виникають

в процесі аудиту необоротних активів на підприємствах, а також розробка рекомендацій щодо їх удосконалення.

Завдання аудиту необоротних активів включає в собі ряд дій, спрямованих на перевірку правильності їх обліку та розкриття у фінансовій звітності підприємства. Аудитор насамперед має підтвердити, що необоротні активи обліковані правильно, з дотриманням вимог бухгалтерських стандартів, нормативних актів та чинного законодавства.

Методика аудиторської перевірки необоротних активів умовно поділяється на наступні етапи [1; 2; 4]:

1. Ознайомлення з діяльністю підприємства та його необоротними активами:

Першочерговим завданням аудитора на цьому етапі є вивчення специфіки діяльності підприємства, його організаційної структури, системи внутрішнього контролю та облікової політики щодо необоротних активів.

Аудитор також знайомиться з складом та структурою необоротних активів, їх вартістю, строками корисного використання, методами нарахування амортизації.

2. Оцінка ризиків:

На даному етапі аудитор аналізує можливі ризики значних викривлень у фінансовій звітності, що стосуються необоротних активів. Аудитор вивчає, чи підприємство дотримується внутрішніх політик та процедур щодо управління необоротними активами, чи існують можливі загрози втрати або знецінення активів, і які заходи приймаються для їх запобігання. Під час аудиторської перевірки аудитор розв'язує ряд завдань, пов'язаних з обліком та ефективністю застосування необоротних матеріальних активів.

3. Планування аудиту:

На цьому етапі аудитор розробляє план аудиту, який включає в себе:

- список аудиторських процедур;
- обсяг аудиторських вибірок;
- графік проведення аудиту.

4. Проведення аудиторських процедур:

На цьому етапі аудитор проводить аудиторські процедури, які дозволяють йому отримати достатні та відповідні аудиторські докази щодо необоротних активів.

До таких процедур можуть відноситися:

- перевірка первинних документів;
- огляд необоротних активів;
- аналітичні процедури;
- тестування системи внутрішнього контролю.

5. Оцінка результатів аудиту:

На цьому етапі аудитор оцінює результати аудиторських процедур та робить висновок про достовірність інформації щодо необоротних активів у фінансовій звітності. У разі виявлення суттєвих викривлень аудитор формулює відповідні аудиторські зауваження або думки.

6. Формування аудиторського висновку:

Аналізуючи дані звітності на предмет достовірності, аудитор на цьому етапі звертає увагу на інформацію про необоротні активи.

Найпоширеніші проблеми перевірки необоротних активів під час аудиту та дії які повинен застосувати аудитор задля їх вирішення [6]:

Достовірність фінансової звітності: підтвердження коректності та надійності інформації про активи у фінансових звітах;

Повнота та своєчасність обліку: перевірка наявності всіх необоротних активів у облікових документах та реєстрах та вчасне їх відображення;

Відповідність законодавству: перевірка відповідності ведення обліку чинному законодавству;

Фактична наявність активів: перевірка реальної наявності активів, які заявлені у фінансовій звітності;

Підстави для вибуття активів: контроль за підставами для вибуття активів та їх правильним відображенням відповідно до вимог;

Ефективність управління активами: аналіз ефективності управління необоротними активами та виявлення можливостей для покращення.

Удосконалення аудиту необоротних активів важливе з кількох причин [5]:

Забезпечення достовірності фінансової звітності: необоротні активи, такі як нерухомість, обладнання та інтелектуальна власність, займають значну частину активів підприємств. Удосконалення аудиту цих активів допомагає забезпечити точність та достовірність їх оцінки та відображення у фінансовій звітності, що є важливим для користувачів цієї звітності, таких як інвестори, кредиторі та регуляторні органи.

Зниження ризиків помилок та недоліків: необоротні активи можуть бути піддані різним ризикам, таким як неправильна оцінка, неправильна амортизація, втрата або пошкодження. Удосконалення аудиту допомагає виявляти та усувати ці ризики, знижуючи ймовірність помилок та недоліків у фінансовій звітності.

Підвищення ефективності та економічності: удосконалення аудиту необоротних активів може допомогти підвищити ефективність та економічність процесу аудиту. Використання сучасних технологій та методик дозволяє автоматизувати певні процедури, скоротити час та ресурси, необхідні для аудиту, та зосередитися на ключових ризиках та питаннях.

Відповідність регуляторним вимогам: у багатьох країнах існують регуляторні вимоги щодо аудиту необоротних активів. Удосконалення аудиту допомагає підтримувати відповідність цим вимогам, забезпечуючи дотримання правил та стандартів аудиту.

Підвищення довіри до підприємства: ефективний та надійний аудит необоротних активів підвищує довіру до підприємства з боку інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених сторін. Це може сприяти залученню інвестицій, покращенню репутації та підвищенню конкурентоспроможності підприємства.

Отже, з цієї інформації можна виділити наступні методи та інструменти удосконалення аудиту необоротних активів.

1. Використання сучасних технологій та програмного забезпечення:

АСУ (автоматизовані системи обробки даних):

- Застосування АСУ для автоматизації процесів обліку та аудиту необоротних активів, що дозволить економити час та ресурси, а також підвищити точність та достовірність інформації.

- Використання АСУ для аналізу даних про необоротні активи, що допоможе виявити потенційні ризики та проблемні моменти.

Хмарні технології:

- Зберігання даних про необоротні активи в хмарі забезпечить доступ до них з будь-якого місця та в будь-який час.

- Використання хмарних сервісів для надання аудиторських послуг дозволить оптимізувати витрати та підвищити ефективність роботи.

Штучний інтелект (ШІ):

- Застосування ШІ для автоматизації рутинних завдань аудиту, таких як аналіз даних, виявлення помилок та формування звітів.

- Використання ШІ для прогнозування ризиків, пов'язаних з необоротними активами.

Прогнозується, що до 2025 року у 30% фінансових аудитів буде використовуватись штучний інтелект. Використання штучного інтелекту в аудиторських процесах дозволяє компаніям забезпечити більшу прозорість, об'єктивність та надійність при оцінці фінансової звітності. Штучний інтелект стає важливим інструментом для аудиторів у виявленні потенційних ризиків та недоліків, що допомагає забезпечити високий стандарт професійної практики та довіру з боку клієнтів. Поєднання знань аудиторів з можливостями штучного інтелекту доводиться високоефективним способом досягнення успіху в аудиторській сфері. Керівництво провідних компаній аудиторського ринку проявляє все більший інтерес до використання технологій штучного інтелекту у своїй діяльності [3].

В цілому, використання технологій на основі штучного інтелекту в аудиті сприятиме підвищенню ефективності, точності та надійності аудиторської діяльності.

Інші сучасні технології:

- Використання технології блокчейн для забезпечення прозорості та незмінності інформації про необоротні активи.

- Застосування технології віртуальної реальності для візуального огляду необоротних активів.

2. Розробка нових методик аудиту необоротних активів:

Ризик-орієнтований підхід:

- Зосередження аудиту на необоротних активах, які мають високий ризик помилок або шахрайства.

- Використання методів аналізу ризиків для визначення пріоритетів аудиторських процедур.

Аналітичні процедури:

- Застосування аналітичних процедур для виявлення недоліків та відхилень у даних про необоротні активи.

- Використання аналітичних процедур для порівняння даних про необоротні активи з іншими джерелами інформації.

3. Підвищення кваліфікації аудиторів та спеціалістів з аудиту:

- Навчання аудиторів новим методикам аудиту необоротних активів.

- Отримання аудиторами сертифікатів професійної компетентності.

- Участь аудиторів у семінарах та конференціях з питань аудиту необоротних активів.

- Обмін досвідом з іншими аудиторами.

Вдосконалення методів та інструментів аудиту необоротних активів дозволить підвищити якість аудиту, а також достовірність та прозорість фінансової звітності підприємств.

Удосконалення аудиту необоротних активів на підприємстві є важливим кроком для забезпечення достовірності фінансової звітності, мінімізації ризиків знецінення активів та виявлення можливостей для оптимізації управління активами. Для досягнення цих цілей необхідно використовувати сучасні методи та підходи до аудиту, удосконалювати систему контролю за активами та вдосконалювати процедури обліку. Такий підхід дозволить підприємствам покращити якість фінансової звітності,

збільшити ефективність управління активами та залучити більше довіри.

Впровадження штучного інтелекту в аудиторську практику є перспективним напрямком розвитку, оскільки це дозволяє підвищити якість та об'єктивність фінансового аудиту. Використання технологій на основі штучного інтелекту в аудиторській діяльності може мати значний прикладний аспект в контексті діджиталізації. Це дозволить прискорити процес збору та аналізу великих обсягів інформації, підвищити довіру до аудиторських компаній, поліпшити якість наданих аудиторських послуг та зменшити їх трудомісткість. Застосування штучного інтелекту в аудиті дозволить ефективніше виявляти та аналізувати складні зв'язки в даних, а також автоматизувати рутинні процеси, що дозволить аудиторам зосередитися на стратегічних та аналітичних аспектах аудиту.

Використання сучасних технологій та програмного забезпечення, розробка нових методик аудиту, а також підвищення кваліфікації аудиторів – це лише деякі з інструментів, які можуть допомогти вдосконалити аудит необоротних активів.

Список використаних джерел

1. Аудит: методика і організація: навч. Посібник. Н. І. Гордієнко, О. В. Харламова, Ю. І. Мізік, О. О. Конопліна; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 2017. 319 с.

2. Бразілій М. Н. Організація і методика аудиту основних засобів та шляхи його вдосконалення. Економіка та держава. 2014. №24. С. 104-109.

3. Використання технологій на основі штучного інтелекту в аудиті URL: <https://kreston.ua/vykorystannia-tekhnolohiy-na-osnovi-shtuchnoho-intelektu-v-audyti> (дата звернення 19.04.2024).

4. Дядюн О. О. Планування та етапи аудиту нематеріальних активів підприємства. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2021. №2 (119). С. 79-85.

5. Задорожний З.-М., Муравський В., Костецький Я., Задорожний М. Удосконалення обліку необоротних активів у системі ефективного управління ними. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. 5 (46). С. 149-160.

6. Орехова А. І. Організація та методика аудиту необоротних активів : принципи та послідовність перевірки / А. І. Орехова, Л. В. Гольченко // Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 48. С. 271-275.

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ВАРТОСТІ БІЗНЕСУ

Фурик Ю., аспірант

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Цифрові технології дозволяють створювати інноваційні продукти та послуги, які задовольняють потреби клієнтів більш ефективно, що може сприяти підвищенню конкурентоспроможності та, відповідно, вартості бізнесу. Цифрові технології дозволяють збирати та аналізувати великі обсяги даних, що допомагає компаніям приймати більш обґрунтовані рішення, а також прогнозувати та адаптуватися до змін на ринку. Цифрова трансформація є ключовим фактором, який може значно підвищити вартість бізнесу, забезпечуючи йому конкурентні переваги, ефективність операцій та здатність до інноваційного розвитку.

Ключові слова: цифрова економіка, цифрові технології, бізнес, трансформація

бізнесу, інновації.

Abstract. Digital technologies enable the creation of innovative products and services that meet customer needs more efficiently, which can contribute to increased competitiveness and, consequently, business value. Digital technologies enable the collection and analysis of large amounts of data, which helps companies make more informed decisions and predict and adapt to changes in the market. Digital transformation is a key factor that can significantly increase the value of a business, providing it with competitive advantages, operational efficiency and the ability to innovate.

Keywords: digital economy, digital technologies, business, business transformation, innovation.

Цифрова трансформація суттєво змінює усі аспекти підприємницької діяльності, включаючи формування та зростання вартості бізнесу. Завдяки стрімкому розвитку технологій, компанії мають унікальну можливість перетворити свою діяльність, оптимізувати процеси та відкривати нові можливості для розвитку. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження впливу цифрової трансформації на формування вартості бізнесу та визначення стратегій, які дозволять компаніям успішно адаптуватися до цих змін.

Сутність трансформації вартості бізнесу полягає у зміні сприйняття та оцінки цінності компанії в контексті цифрової економіки. Це охоплює різноманітні аспекти, включаючи фінансові показники, стратегічні переваги, ринкову привабливість, репутацію бренду та здатність до інновацій. Трансформація вартості бізнесу відбувається під впливом швидкого розвитку цифрових технологій, що створює нові можливості та виклики для компаній у всіх галузях.

Основні аспекти трансформації вартості бізнесу включають [1, 2, 3, 4, 5]:

використання цифрових інструментів та платформ для оптимізації процесів, підвищення ефективності та досягнення конкурентних переваг;

збір, аналіз та використання великих обсягів даних для прийняття стратегічних рішень та вдосконалення бізнес-процесів;

здатність компанії до швидкої адаптації до змін у ринковому середовищі та впровадження нових інноваційних рішень;

створення унікальних та персоналізованих взаємодій з клієнтами за допомогою цифрових каналів та інструментів;

розвиток партнерських відносин та екосистем, які сприяють створенню та збільшенню вартості бізнесу;

ефективне використання ресурсів та інфраструктури для забезпечення стійкого та зростаючого розвитку компанії.

Таким чином, трансформація вартості бізнесу в умовах цифрової економіки вимагає від компаній постійної адаптації до змін та впровадження інноваційних підходів для забезпечення конкурентоспроможності та стійкого росту.

Список використаних джерел

1. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. Журнал стратегічних економічних досліджень. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

2. Крисоватий І. А. Високотехнологічні кластери: інновації та цифровізація // Science and society: modern trends in a changing world. Proceedings of the 2nd International

scientific and practical conference. MDPC Publishing. Vienna, Austria. 2024. Pp. 590-595. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-society-modern-trends-in-a-changing-world-22-24-01-2024-viden-avstriya-arhiv>.

3. Македон В. В. Розробка стратегії розвитку промислового підприємства. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Вип. 1 (1). С. 369-373. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Траєів_2013_1_1_81.

4. Панасюк В., Птащенко О., Клак О., Трубіцина О. Експортно-імпортні операції: реалії обліку і оподаткування в умовах воєнного стану. Журнал стратегічних економічних досліджень. №1 (12). 2023. С. 25-34. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/07/1-2023-3.pdf>.

5. Погорелов Ю. С. Способи розвитку підприємства: умови та результативність використання. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2017. №1. С. 76-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ejopu_2017_1_15.

СПЕКТР АКТУАЛЬНИХ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ПОКРАЩЕННЯ ЯКІСНОГО ОПИСУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА САНКЦІЙ ДЛЯ РАМКОВИХ ДОГОВОРІВ

Фурів К. Р., здобувачка вищої освіти

Кривуля П. В., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Розглянуто питання актуальності розвитку рамкових угод як формального інституту, який має доповнювати існуючий формальний інститут класичних контрактів. Оскільки така тематика нова, то її розробка потребує залучення багатої кількості учасників, тому запропоновано приклад виявлення актуальних науково-практичних завдань за такою тематикою.

Ключові слова: атрибути дослідження, рамкова договір, санкції, якісний опис.

Abstract. The question of the development of framework contracts as a formal institution, which should complement the existing formal institution of classic contracts, is considered. Its development requires the involvement of a large number of participants, therefore an example of identifying actual scientific and practical tasks on such a topic is proposed.

Keywords: framework contract, research attributes, sanctions, qualitative description.

Вступ. Існує протиріччя між потребою в чіткому та зрозумілому описі зобов'язань у рамкових договорах та складністю визначення таких зобов'язань (зобов'язання у рамкових договорах часто стосуються майбутньої діяльності сторін, яка може змінюватися). Через це проблемою стає щонайменше відсутність конкретним сполученням між описом зобов'язань та санкціями у рамкових договорах та забезпечення гнучкості та адаптивності в умовах невизначеності бізнес-середовища. Тож раціонально намагатися зменшити невизначеність зобов'язань у рамкових договорах для можливості надання чітких санкцій, але з запобіганням втрати рамковими договорами своїх позитивних властивостей.

Об'єктом дослідження теми є процес функціонування рамкових договорів, які застосовують умови співпраці між сторонами на тривалий час. І хоча мова йде про договори тривалої дії, але такий процес може мати переддоговірну стадію, та післядоговірну. Отже, об'єктом дослідження є процес підготовки, забезпечення та

реалізації рамкових договорів у різних сферах діяльності. Дослідження об'єкта включає аналіз різних аспектів укладання та виконання рамкових договорів, таких як механізми регулювання конфліктів, розгляд питань обов'язків сторінок, визначення санкцій за порушення умов договору та розробку рекомендацій щодо забезпечення якості опису зобов'язань та санкцій у рамкових договорах.

Предметом дослідження теми є аспекти комплексного підходу до організації та забезпечення процесу укладання та виконання рамкових договорів. Конкретно, досліджується якісний опис зобов'язань, які повинні бути визначені в рамковому договорі, а також ефективні та адекватні санкції, що застосовуються при порушенні умов договору. Питання, які вивчаються в рамках предмету дослідження, можуть включати розгляд правового регулювання рамкових договорів, аналіз використання класифікацій зобов'язань, визначення механізмів регулювання конфліктів та розробку рекомендацій щодо підготовки та виконання рамкових договорів. Предмет дослідження має на меті вдосконалення процесу навчання та реалізації рамкових договорів із забезпеченням більш якісних результатів і захисту інтересів. У подальшому будемо виходити з такого розуміння головних категорій у полі дослідження. У плануванні дослідження виходили з таких попередніх визначень. Рамковий договір – це договір, який укладається між замовником і постачальником з метою визначення загальних умов закупівлі товарів, робіт або послуг. Зобов'язання – це те, що одна сторона договору зобов'язується зробити для іншої сторони. Санкції – це заходи, які застосовуються до сторони договору у разі невиконання або неналежного виконання її зобов'язань. Якісний опис протиставлено кількісному.

Метою всього дослідження є висвітлення переваг використання рамкових договорів у різних господарчих ситуаціях у контексті післявоєнної України, а також надання практичних рекомендацій щодо їх застосування для підтримки розвитку та відновлення країни. У статті надано первинний огляд стану вирішення питання та розв'язання конкретного завдання демонстрації виявлення спектру актуальних науково-практичних завдань покращення якісного опису зобов'язань та санкцій для рамкових договорів.

Огляд стану вирішення питання поширення області застосування рамкових договорів у цілях сприяння стійкості розвитку договірних відносин. За результатами досліджень, перевагою користується використання лише двох видів домовленостей, традиційних контрактів та імпліцитних домовленостей, які до того ж використовуються у певних стратах суспільства, а не у окремих ситуаціях, що потребують домовленостей, тобто йде поляризація суспільства з використанням більш чітких експліцитних контрактів та більш імпліцитних. Це є ознакою нерівності в суспільстві, свідчить про процес розшарування суспільства, тому що різні види контрактів мають застосовуватися не у залежності від страти, а за ситуацією, та якщо їх використовують залежно від культурної страти, то це відбиває процес утворення верств. Саме в цьому слід бачити ознаки негативних процесів зменшення рівноправ'я, які стають на ваді сталості розвитку людства. Тому що якщо суспільство буде більш цілісне в цивільній компетентності та громадяни будуть більш рівноправні, що неможливо за відсутності інституційного та культурного забезпечення, то й їхня мотивація участі у процесах відродження економіки країни буде більшою.

У такому контексті було висунуто гіпотезу про можливість зменшення поляризації суспільства та сприяння більшому рівноправ'ю шляхом поширення області застосування рамкових договорів, які займають проміжну позицію між традиційними та імпліцитними, та потребують більшого розуміння ситуаційності використання

різних видів контрактів (та поширення культури такого мислення).

У зв'язку зі змінами в економіці, технологічному розвитку та глобальних викликах, область застосування рамкових договорів зазнала подальших змін. У запланованому дослідженні передбачаємо розглянути актуальність їх поширення та переваги використання рамкових договорів у багатьох господарських ситуаціях. Крім того, вважаємо за доцільне перевірити гіпотезу, що оскільки Україна після війни буде потребувати ефективних інструментів для відновлення та розвитку, то одним з таких інструментів можуть бути саме рамкові договори. За теперішніх умов підприємства працюють, не маючи змоги чітко розподіляти відповідальність за майбутні результати, що також робить більш доцільним використовувати рамкові договори, ніж традиційні контракти (не вважаючи, що рамковий договір це синонім рамкової угоди та є первинною формою домовленості: багато випадків потребують дій саме за рамковими договорами, які є самостійним інститутом, який доповнює інститути рамкових угод та традиційних контрактів). Крім того, у дослідженні буде проаналізовано потенційні переваги розширення рамкових контрактів і запропоновано рекомендації для політиків і практиків щодо ефективного впровадження та використання рамкових контрактів. Таким чином, ця стаття має на меті також зробити внесок у поточне обговорення сталого розвитку договірних відносин і надати цінну інформацію для майбутніх досліджень і практики.

Перш за все слід визначитись з тим, що саме означає поняття рамковий договір і як він може сприяти покращенню ситуації в країні. Рамковий договір (договір) за В. В. Луць [1; 2] – це договір між двома або більше сторонами, який встановлює загальні умови та порядок співробітництва на протязі певного періоду часу. Він надає можливість здійснювати багато операцій або трансакцій на основі попередньо встановлених умов. Але оскільки існують різні види контрактів (або навіть класи видів: традиційні, рамкові та імпліцитні), то слід зрозуміти, яке призначення у рамкових контрактів. Наприклад, у зв'язку зі зростанням важливості сталого розвитку та екологічних питань, рамкові контракти можуть бути застосовані з метою просування сталого виробництва та використання екологічно чистих технологій. Також, в контексті глобальних викликів, які включають пандемію, кризи змін клімату, кризи біорізноманіття та інші, рамкові контракти можуть бути використані для забезпечення постачання критичних медичних засобів, продуктів харчування, технологій та інших необхідних ресурсів у разі екстрених ситуацій.

Одним з напрямків, який може бути актуальним у розповсюдженні рамкових контрактів, є цифрові технології та інновації. Цифрові ринки швидко зростають, тож рамкові контракти можуть бути використані для управління постачанням цифрових продуктів і послуг. Зокрема, угоди можуть бути укладені для постачання програмного забезпечення, хмарних послуг, кібербезпеки та інших цифрових рішень, що є ключовими у багатьох сучасних галузях.

У більш глобалізованому світі рамкові контракти можуть бути важливим інструментом для управління міжнародними поставками та співпрацею. Вони дозволяють компаніям забезпечувати стабільність поставок та послуг у різних країнах, що може бути важливим у глобальних ланцюгах поставок.

Крім того, у контексті змін клімату і сталих виробничих практик, рамкові контракти можуть бути спрямовані на стимулювання сталого виробництва та екологічно чистих технологій через включення вимог щодо зменшення викидів вуглецю, використання відновлюваних джерел енергії та екологічної сертифікації.

Ефективним інструментом забезпечення безперервності договірних відносин між

двома або більше сторонами є саме рамкові контракти. Використання рамкових угод дозволяє сторонам встановити довгострокові ділові відносини, які можуть забезпечити більш безпечну та стабільну платформу для обох залучених сторін. Такий взаємозв'язок необхідний для сталого розвитку, оскільки допомагає підтримувати баланс між задоволенням сучасних потреб людства та збереженням природних ресурсів. Розширюючи сферу застосування рамкових контрактів, можна підвищити стабільність договірних відносин і забезпечити сталий розвиток у довгостроковій перспективі. З цією метою такі організації, як EVERLEGAL, вживають заходів для посилення своєї прихильності до сталого розвитку через партнерство з такими організаціями, як Teach for Ukraine. Такі ініціативи демонструють відданість залучених сторін довгостроковій стабільності, яка є важливою для досягнення цілей сталого розвитку.

Виходячи з цього можна зробити висновок, що рамкові контракти будуть мати перевагу над імпліцитними та експліцитними, тим, що не будуть мати таких проблем як вони. В імпліцитній сфері домовленостей не рідкою проблемою є складність з описом технічного завдання, тобто самої суті договору. Що стосовно експліцитної сфери домовленостей проблема полягає у формуванні зобов'язань сторін, що стає причиною відсутності гарантій і, звичайно, причиною непередбачуваності, невідомості майбутнього.

Одним із шляхів досягнення цих цілей є розширення рамкових контрактів, які є довгостроковими угодами, покликаними допомогти урядам і підприємствам подолати спільні виклики [7]. Рамкові контракти можуть сприяти сталому розвитку будь-якої економіки, дозволяючи урядам більш ефективно використовувати обмежені ресурси. Уклавши рамковий контракт, підприємства можуть отримати вигоду від підвищення ефективності, меншої кількості затримок і кращого обслуговування клієнтів. Крім того, розширення використання рамкових контрактів може допомогти урядам гарантувати, що їхні дії відповідають їхнім зобов'язанням щодо сталого розвитку. Це особливо важливо для країн Східного партнерства, де уряди намагаються забезпечити узгодженість своєї політики з цілями сталого розвитку.

Варто наголосити, що рамкові контракти є особливо корисними в ситуаціях, коли уряд має обмежені ресурси для прийняття рішень. Розширюючи рамкові контракти, уряди можуть приймати більш обґрунтовані рішення, одночасно зберігаючи свою прихильність до сталого розвитку.

Про переваги використання рамкових контрактів детально написали Ю. Битяк, О. Константий у праці «Правова природа адміністративних договорів» [4]. На їх думку, перевагами рамкових контрактів є: 1) стабільність (з огляду на нестабільність у світі, спричинену різноманітними факторами, такими як геополітичні конфлікти, глобальні пандемії та економічні кризи, рамкові контракти можуть бути спрямовані на забезпечення резервування критичних ресурсів і послуг, що дозволить компаніям та урядам мінімізувати вплив несподіваних подій на їх діяльність); 2) ефективність (рамкові контракти можуть включати в себе вимоги щодо дотримання етичних стандартів у всьому ланцюзі поставок, дозволяють скоротити час та зусилля, витрачені на укладання окремих угод, оскільки встановлюють загальні умови для багатьох схожих угод, змінюючи та адаптуючи умови угоди при зміні обставин); 3) гнучкість (рамкові контракти дають змогу здійснювати угоди на основі попередньо встановлених умов, але при цьому залишають простір для доповнень та модифікацій, що відповідають змінним потребам і обставинам); 4) безпека (у сучасності цифрові технології пронизують кожен аспект діяльності, а рамкові контракти можуть також

включати в себе вимоги щодо цифрової безпеки та захисту даних, що є особливо актуальним за умов зростаючих загроз кібератак та порушень безпеки даних).

З праці С. М. Бервено «Проблеми договірної права України» [3] можна дізнатися про проблеми застосування рамкових контрактів. Серед них: недостатня чіткість обумовлених параметрів угоди (рамкові контракти стикаються з проблемою формулювання умов, що можуть призвести до неоднозначності та конфліктів); неналежне виконання зобов'язань (що витікає з першого недоліку, не завжди рамкові контракти у змозі забезпечити те, що сторони виконують свої зобов'язання, як це відбувається за умовами традиційного контракту); недостатнє зниження ризиків (рамкові контракти потребують додаткового дієвого управління ризиками, оскільки чинники ризику можуть ставити під загрозу довгострокові відносини). Але слід розуміти, що ці недоліки є зворотною стороною їхніх позитивних рис, бо кожна конструкція відносин має позитивні та негативні риси. За неоднозначністю та проблемами стоїть множина переваг, які рамкові контракти надають. Якщо вони допомагають створювати стійкі та довгострокові договірні відносини, сприяють розвитку суспільства та економіки, та мають потенціал перетворити майбутнє, то саме довгострокові відносини, розвиток та майбутнє стають об'єктами дії чинників ризиків та загроз. Але розв'язання таких проблем додатковими організаційними рішеннями, що пов'язані з забезпеченням їх впровадження та використання, є ключовим аспектом успішного розвитку рамкових контрактів як засобу довгострокових відносин. Те, що буде затрачено зусилля на такі відносини є з одного боку недоліком, але ж врахування цього аспекту має стимулювати відмовлятися від ризикованого партнерства та контрактних відносин та обирати більш стійкі та привабливі довгострокові (коаліційні за своєю суттю) угоди.

У праці В. В. Домарева [6] проглядається взаємозв'язок між різними ситуаційними аспектами застосування рамкових договорів в Україні після війни з відновленням економіки, інфраструктури і взагалі стану держави. За таким поглядом рамкові договори можуть бути використані також і державними органами для більш ефективних закупок товарів та послуг, що допоможе скоротити бюрократичні процеси та знизити корупцію. За допомогою рамкових договорів можна прискорити відновлення та розвиток таких інфраструктурних об'єктів, як дороги, мости та будівлі, оскільки вони забезпечують стабільні та передбачувані умови співпраці з постачальниками. Також рамкові договори можуть бути використані для реалізації соціальних проектів: будівництво шкіл, лікарень та інших об'єктів громадського призначення, що сприяє покращенню якості життя громадян. До цього маємо додати, що саме думка про зв'язок рамкових договорів з ситуаційним управлінням є потенційно продуктивною гіпотезою вирішення проблем контрактних відносин та розв'язання багатьох проблем постконтрактної дії чинників ризику, про що йшлося також раніше. Тому вважаємо роботи з ситуаційного управління такими, що також належать предметному полю дослідження.

Основна частина: структуроване виявлення спектру актуальних завдань покращення якісного опису зобов'язань та санкцій для рамкових договорів. Розпочате дослідження на тему «Якісний опис зобов'язань та санкцій для рамкових договорів», частину якого подано у статті, має значимість у наш час у зв'язку зі зростанням глобалізації економіки і збільшенням міжнародних ділових відносин. Це зумовлено тим, що рамкові договори можуть бути широко застосованими в різних галузях економіки для регулювання відносин між різними сторонами. Ці договори можуть мати також глибокий екологічний вплив, тому що вони адекватні умовам

регулярної взаємодії, а тому можуть стосуватися діяльності компаній в галузях, пов'язаних з енергетикою, водокористуванням, транспортом, обробкою відходів та іншими секторами, що впливають на навколишнє середовище.

Якісний опис зобов'язань та санкцій для рамкових договорів може допомогти встановити стандарти екологічної відповідальності, забезпечити контроль за виконанням угод, включаючи положень, що стосуються обмеження забруднення довкілля. Ефективний механізм забезпечення відповідності компаній екологічним стандартам може сприяти зменшенню шкідливого впливу виробництва на навколишнє середовище і збереженню природних ресурсів. Окрім того, в контексті задекларованої міжнародної дії на захист навколишнього середовища, проведення дослідження на тему «Якісний опис зобов'язань та санкцій для рамкових договорів» може сприяти вдосконаленню нормативно-правових механізмів реалізації зобов'язань країн-учасниць у зменшенні впливу господарської діяльності на довкілля. Отже, дослідження на тему «Якісний опис зобов'язань та санкцій для рамкових договорів» необхідне і має важливе значення для збереження навколишнього середовища та покращення життя на планеті у цілому, та його значення для покращення економічної діяльності може бути значним. Але слід розглянути також і відповідність такого дослідження сучасності. Щодо цього сформулюємо такі міркування.

По-перше, рамкові договори є важливим інструментом для забезпечення співпраці і взаємовідносин між підприємствами. Вони дозволяють створити основу для ефективної роботи та уникнення можливих конфліктів. Проте, сам факт наявності рамкового договору не гарантує його успішного виконання. Часто виникає необхідність ретельного опису зобов'язань сторін та встановлення механізмів контролю за їх виконанням.

По-друге, рамкові договори можуть бути дуже складними документами з багатьма положеннями, що потребують детального опису. Якісний опис зобов'язань та санкцій допомагає уникнути непорозумінь та неоднозначних тлумачень, а також сприяє врегулюванню можливих спорів.

По-третє, належно описані санкції є важливим елементом в рамкових договорах. Вони відіграють роль стимулу для забезпечення виконання зобов'язань та регулювання випадків невиконання. Якщо санкції не вписані належним чином в договір, вони можуть втратити свою ефективність, що призведе до слабкої відповідальності за порушення договору.

Таким чином, дослідження якісного опису зобов'язань та санкцій для рамкових договорів є важливим для забезпечення успішного виконання договорів і зменшення ризику невиконання зобов'язань. Воно сприяє ефективнішому контролю і управлінню, а також сприяє вирішенню можливих спорів в мирний спосіб.

Сучасні та своєчасність інколи можуть розбігатися, але вважаємо, що потреба в удосконаленні рамкових договорів існує не просто саме зараз, особливо в сучасних умовах, коли співробітництво між різними сторонами стає все більш складним і розгалуженим, важливо мати чіткі та ефективні рамкові договори, а й через те, що дослідження буде сприяти удосконаленню зобов'язань та санкцій, що буде в нагоді для учасників договорів у досягненні їх мети.

Також слід розглядати використання рамкових договорів у деяких цільових контекстах, як то: зменшення можливих конфліктів, відповідність змінним умовам, ефективне виконання рамкових договорів, забезпечення єдності тлумачення. Розглянемо деякі з цих аспектів.

Незрозумілі або недостатньо визначені зобов'язання та санкції можуть призвести

до розбіжностей та конфліктів між сторонами договору. Своєчасне дослідження та опис зобов'язань та санкцій допоможе попередити та уникнути даних конфліктів, забезпечуючи зрозумілість та правову впевненість в договорі. Умови та потреби учасників рамкових договорів можуть змінюватися з часом, що вимагає оновлення та адаптації зобов'язань та санкцій. Своєчасне дослідження забезпечить адекватні зміни та модифікації, що відповідають новим умовам та потребам сторін договору. Таким чином, своєчасне дослідження на тему «Якісний опис зобов'язань та санкцій для рамкових договорів» є вкрай важливим і актуальним для набування правової впевненості сторін договорів, уникнення конфліктів та досягнення їх цілей. Дослідження є також доречним до проведення у полі не тільки зазначеного предмету, а й об'єкту (тобто є доречним у конкретному предметному полі) з декількох причин. Рамкові договори встановлюють загальні норми та принципи для співпраці між різними сторонами. Однак, без ясного опису зобов'язань та санкцій може бути важко забезпечити їх виконання. Дослідження може допомогти визначити конкретні зобов'язання сторін, а також належні санкції за їх невиконання.

У рамкових договорах зазвичай беруть участь різні сторони з різними правовими системами та культурними контекстами. Це може призвести до різних тлумачень зобов'язань та санкцій. Дослідження може сприяти створенню єдиного і зрозумілого опису, що є важливим для забезпечення єдності тлумачення та уникнення нечіткості чи конфліктів.

Рамкові договори вважаємо доцільним розглядати також у контексті завдань та цілей досягнення сталого розвитку. Зобов'язання та санкції в рамкових договорах можуть стосуватися різних аспектів, включаючи екологію, соціальні питання та економіку. Дослідження допоможе розробити більш ефективні та конкретні зобов'язання та санкції, що сприятимуть досягненню сталого розвитку та забезпеченню екологічної відповідальності сторін.

Дослідження має нагальність у зв'язку з тим, що зростання міжнародного бізнесу та глобалізації економіки породжує потребу в укладенні рамкових договорів між різними сторонами. Ці договори повинні містити зобов'язання сторін щодо збереження навколишнього середовища та дотримання екологічних стандартів. Однак, досі не існує єдиного стандарту, який можна було б використовувати в рамках договорів, тому кожна сторона може тлумачити зобов'язання та санкції по-різному. Це може спричинити проблеми з контролем за виконанням угод, а також порушення екологічних стандартів.

Розробка якісного опису зобов'язань та санкцій для рамкових договорів може стати кроком до створення міжнародного стандарту, який буде враховувати екологічну відповідальність сторін. Це забезпечить більш ефективний контроль за дотриманням екологічних норм та стандартів, а також сприятиме зменшенню негативного впливу на довкілля. Тому щодо достатності чи навпаки наявного у предметній області інструментарію зазначимо такі висновки.

По-перше, існуючий інструментарій переважно фокусується на формальному аналізі рамкових договорів. Такий підхід дозволяє виявити потенційні помилки у договорі, але не дозволяє оцінити його ефективність у реальній практиці.

По-друге, існуючий інструментарій не враховує специфіки рамкових договорів. Такі договори від традиційних контрактів відрізняються тим, що вони укладаються на тривалий термін і охоплюють широкий спектр відносин між сторонами. Це потребує застосування нових методів аналізу, які враховують ці особливості.

По-третє, існуючий інструментарій дозволяє врахувати вплив рамкових договорів

на поведінку сторін. Такі договори можуть значно впливати на поведінку сторін, наприклад, стимулюючи їх до співпраці або до конфлікту. Це потребує застосування методів аналізу, що дозволяють оцінити такий вплив.

Окрім цього, є приклади того, як існуючі інструменти аналізу рамкових договорів не дозволяють отримати повну картину їхньої ефективності. Формальний аналіз може виявити потенційні помилки в контракті, але не може передбачити, як ці помилки будуть реалізовані в реальній практиці. Наприклад, формальний аналіз може показати, що у контракті не передбачено можливість розірвання контракту в односторонньому порядку. Однак це не означає, що сторони не можуть розірвати контракт в односторонньому порядку у разі виникнення конфлікту.

Інструменти, які враховують специфіку рамкових договорів, можуть бути складними та трудомісткими у використанні. Це може обмежувати їх застосування практично. Інструменти, які дозволяють оцінити вплив рамкових договорів на поведінку сторін, ще перебувають у стадії розробки. Це пов'язано з тим, що вплив рамкових договорів на поведінку сторін є складним і багатофакторним явищем. З таких міркувань запропонуємо схему виявлення спектру актуальних завдань у першому наближенні – звісно її можна уточнювати та вдосконалювати за складом завдань та змістом формулювань. Її подано на рис. 1.

У схемі показано не тільки зв'язки між протиріччям, проблемами, можливими цілями та науково-практичними завданнями, а й між завданнями, що зроблено для того, щоб встановити можливу першочерговість їх вирішення, а таким чином і встановити пріоритети у вирішенні науково-практичних завдань у досліджуваному предметному полі.

Все ж таки неможна вважати, що можна вирішувати всі завдання водночас, тому очікуваною результативністю слід вважати та заявляти певні результати. Уточнення поняття зобов'язання і санкції: дослідження допоможе визначити, що саме розуміють під зобов'язаннями та санкціями в рамках договорів. Це допоможе стандартизувати визначення і уникнути непорозумінь між сторонами. Також дослідження допоможе виокремити основні проблеми та виклики, що стосуються зобов'язань та санкцій в рамкових договорах, сприяти детальному аналізу причин існуючих проблем. Це дозволить зосередитися на розв'язанні цих проблем та покращенні ефективності договорів та виявленні успішних практик: аналіз різних рамкових договорів дозволить виокремити успішні практики зобов'язань та санкцій. Ці практики можуть бути використані як приклади для вдосконалення майбутніх рамкових договорів. На основі проведених досліджень можуть бути розроблені рекомендації щодо покращення якісного опису зобов'язань та санкцій для рамкових договорів. Ці рекомендації будуть відображати кращі практики та стандарти, що можуть бути використані для покращення договорів. Покращення ефективності договорів також може забезпечити якісний опис зобов'язань та санкцій для рамкових договорів, бо він може сприяти збільшенню ефективності цих договорів. Пропозиції та рекомендації, розроблені у результаті дослідження, можуть допомогти уникнути конфліктів і реалізувати цілі договору.

Висновки. Нагальна потреба в розширенні сфери застосування рамкових договорів у сприянні сталому розвитку договірних відносин є надзвичайно важливою сферою, яка потребує уваги. Повертаючись до раніше написаного, рамкові договори є інструментом згуртування суспільства, інструментом об'єднання всіх шарів суспільства, незалежно від віку, місця проживання чи соціального статусу. А цілісне суспільство є першим кроком до відновлення всіх ланок держави після війни. Концепція сталого розвитку підкреслює важливість збалансування потреб людства з

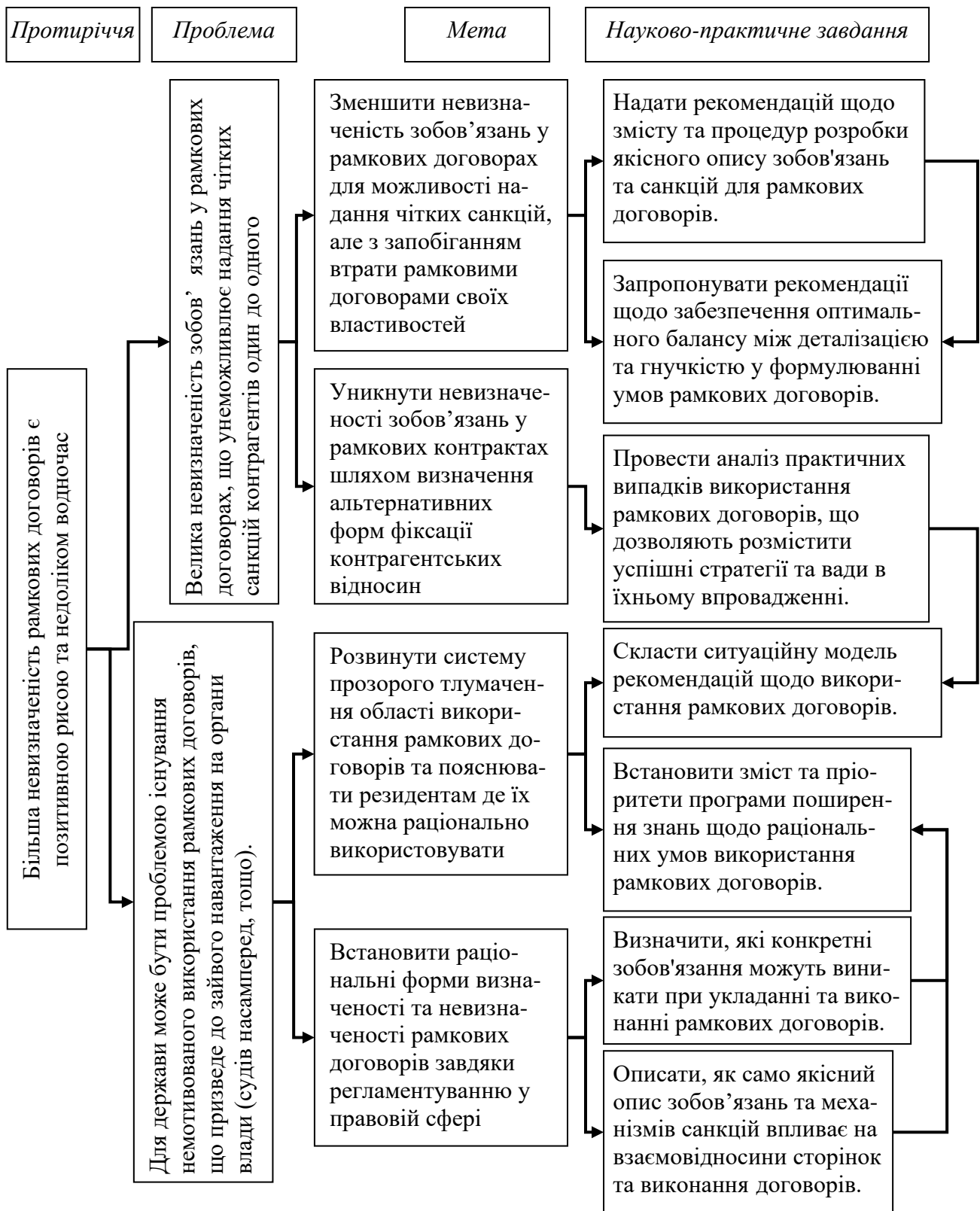

Рис. 1. Схематичне зображення виявлення актуальних науково-практичних завдань у полі дослідження покращення якісного опису зобов'язань та санкцій для рамкових договорів

ресурсами навколишнього середовища. Рамкові договори мають потенціал для того, щоб дозволити урядам приймати обґрунтовані рішення, тим самим зберігаючи їхню прихильність до сталого розвитку. Однак обмеження та проблеми з рамковими договорами можуть завадити їм бути ефективними для досягнення сталого розвитку.

Тому для забезпечення сталого розвитку вкрай важливо визначити поточні проблеми та обмеження рамкових договорів. Крім того, рамкові договори надають значні переваги в ситуаціях, коли уряд має обмежені ресурси для прийняття рішень, наприклад, у країнах із воєнним станом. Досягнення балансу між суспільством і природою має важливе значення для сталого використання природних ресурсів, особливо в країнах Східного партнерства, де уряди прагнуть забезпечити узгодженість своєї політики з цілями сталого розвитку.

Наприкінці зазначимо, що розширення сфери застосування рамкових договорів може сприяти сталому розвитку, дозволяючи урядам приймати обґрунтовані рішення, і важливо визначити та вирішити обмеження та проблеми рамкових договорів, щоб забезпечити сталий розвиток у майбутньому. Це ще раз підтверджує актуальність розширення області використання рамкових договорів.

Список використаних джерел

1. Луць В. В. Господарські договори: Лекція з спецкурсу «Господарський договір» для студентів юрид. факультету. Львів: Вид-во Львів. ун-ту. 1973. 27 с.
2. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності: Навч. пос. / В. В. Луць. К.: Юрінком Інтер. 1999. 560 с.
3. Бервено С. М. Проблеми договірного права України: Монографія / С. М. Бервено. К.: Юрінком Інтер. 2006. 392 с.
4. Битяк Ю., Константий О. Правова природа адміністративних договорів / Ю. Битяк, О. Константий // Вісник академії правових наук. 2001. №3. С. 101-109.
5. Бойко А. В. Стійкість національної економіки: теорія, методологія, практика / НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. Київ. 2014. 288 с.
6. Домарєв В. В. Система ситуаційного управління: теорія, методологія, рекомендації. Київ : Знання України. 2017. 347 с.
7. EVERLEGAL розширює зобов'язання у напрямі Сталого (n.d.) Retrieved November 27, 2023, from everlegal.ua.

ЧИННИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ У ПЕРІОДІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

*Шеремета О. М., к.м.н.
ЗВО «Університет Короля Данила»*

Анотація. Наведені оцінки економічних збитків України від воєнних дій. Окреслено та описано чинники, які позитивно впливають на інвестиційну привабливість України. Описано чинники, які негативно впливають на інвестиційну привабливість України.

Ключові слова: втрати, післявоєнне відновлення, інвестиційна привабливість, чинники.

Abstract. The estimates of Ukraine's economic losses from military actions are provided. Factors that positively impact Ukraine's investment attractiveness are outlined and described. Factors that negatively affect Ukraine's investment attractiveness are described.

Keywords: losses, post-war recovery, investment attractiveness, factors.

Одним із завдань, яке має бути вирішене в Україні паралельно із захистом держави від військової агресії, є забезпечення післявоєнного відновлення та розвитку

національної економіки. Зрозуміло, що втрати України за час воєнних дій є дуже великими, так само, як і навантаження на економіку в цілому. За оцінками [2], за інформацією Міністерства фінансів України видатки України на безпеку та оборону у 2023 році становили приблизно 2,6 трлн грн, або понад 40% від ВВП країни. При цьому видатки лише на армію в Україні перевищують третину ВВП. Важливо підкреслити, що Україна має можливість фінансувати армію та всі інші воєнні видатки виключно за рахунок власних коштів – Україна отримує дуже великі обсяги іноземної фінансової підтримки, але за існуючими правилами не може витратити іноземну підтримку на фінансування армії та купівлю зброї, тож все фінансування української армії повною мірою «лягає» на український бюджет. Слід підкреслити, що забезпечення макрофінансової стабільності в Україні стало можливим лише за рахунок безпрецедентної міжнародної підтримки, у тому числі у вигляді безповоротних грантів, прямого фінансування тощо. За оцінками [2], у 2022 році Україна отримала 31 млрд доларів США міжнародної фінансової допомоги, у 2023 році ця сума збільшилася до 42,5 млрд доларів. І значна частина цієї допомоги була витрачена на підтримку «цивільних» видатків бюджетного сектору – виплату соціальних платежів, заробітних плат освітянам, медикам, соціальним службам, державним службовцям тощо. Отже, міжнародна фінансова підтримка України є безпрецедентною.

Крім воєнного, гуманітарного, соціального вимірів війни цілком логічно, що велике значення має суто економічний вимір. І навіть суто економічні втрати від війни України є дуже великими: за оцінками Київської школи економіки [4], за період з лютого 2022 року по квітень 2024 року сукупні прямі втрати економіки України (тільки матеріальні, не враховуючи екологічних втрат, витрат на підтримку внутрішньопереміщених осіб, витрат на лікування, протезування тощо) склали 157,2 млрд доларів США. Найбільша шкода завдана житловим будівлям (58,9 млрд доларів США або 37,5% від загальної величини прямих збитків) – житло близько 1,4 млн домогосподарств (приблизно 3,4 млн осіб) є зруйнованим або істотно пошкодженим, великим є обсяг збитків, завданих інфраструктурі (36,8 млрд доларів США або 23,4% від загальної величини прямих збитків). Крім житла та інфраструктури дуже значних збитків зазнав і український бізнес: за оцінками Київської школи економіки [4], сумарні втрати активів підприємств та промисловості складають більше 13 млрд доларів США, але ця сума не є остаточною, і такі витрати продовжують зростання з кожним днем. Окремо 10,3 млрд доларів США складають втрати аграрного сектору та земельних ресурсів через воєнні дії, втрати енергетичного сектору в Україні вже становлять 9 млрд доларів, і така величина продовжує зростати. Варто підкреслити, що прямі матеріальні витрати відображають лише частину загальних витрат, вони не враховують зростання навантаження на державний бюджет. Наприклад, тільки у 2023 році виплати внутрішньопереміщеним особам в Україні склали більше 70 млрд грн, що вдвічі перевищує витрати на покриття усіх комунальних субсидій у країні, при цьому кількість таких внутрішньопереміщених осіб складає близько 3,6 млн осіб [4].

Недивно, що через воєнні дії ВВП України істотно скоротився. У 2022 році ВВП упав на 29,1% [2], що стало найбільшим падінням ВВП у Європі після громадянської війни у Югославії. У 2023 році, попри війну, ВВП України навіть зріс на 5% порівняно із 2022 роком, але ця величина є оманливою, по-перше, через скорочення бази для розрахунку зростання, по-друге, через інфляцію. Значне падіння ВВП України призупинилося, але, зрозуміло, що говорити про його зростання на фоні активних бойових дій та постійних обстрілів території України є неможливим.

Втрати України від війни, які вимірюється десятками мільярдів доларів, є

своєрідним феноменом ХХІ століття, шаленим викликом не тільки для української економіки, але й для міжнародних донорів, які підтримують Україну. Зрозуміло, що надвеликі витрати потребуватимуть екстраординарних зусиль для відновлення української економіки. І тут для України може бути дуже корисним досвід інших країн, які проходили післявоєнне відновлення – Італії, Японії, Південної Кореї, Ізраїлю тощо. Всі такі країни мали досвід післявоєнного відновлення, отримували такий досвід у різних історичних умовах, але можна виділити загальні риси успішного післявоєнного відновлення. На основі аналізу [3], спільною умовою (хоча й не єдиною) успішного післявоєнного відновлення економіки будь-якої країни є значні за обсягом інвестиції. Світова історія ХХ-ХХІ століть не знає прикладів успішного та порівняно швидкого відновлення економіки країни після війни без масштабних та значних за обсягом інвестицій. І дуже мало ймовірно, що Україна стане виключенням із такого емпіричного історичного ряду. Необхідність зовнішніх інвестицій для післявоєнного відновлення економіки будь-якої країни, яка постраждала внаслідок війни, є очевидною – така країна понесла значні втрати, вона просто не має сама необхідних ресурсів для економічного відновлення після війни, вона не може гарантувати повернення кредитів, отже залучення кредитних коштів для такої країни є вкрай сумнівним. І тому саме зовнішні інвестиційні ресурси стають одним (хоча й не єдиним) з найважливіших чинників післявоєнного відновлення.

Отже, ідея, що для післявоєнного відновлення економіки України інвестиційні ресурси є критично необхідними, є цілком логічною та майже аксіоматичною – національна економіка, український фінансовий сектор просто не мають достатньо коштів для фінансування післявоєнного відновлення економіки України. І тому потреба у зовнішніх інвестиціях для України є цілком обґрунтованою та зрозумілою.

Необхідність зовнішніх інвестицій для підтримки післявоєнного відновлення української економіки критично актуалізує питання інвестиційної привабливості України, адже питання інвестицій є цілком добровільним для інвестора та має економічне підґрунтя. Поточна потужна підтримка України у її оборонних діях має політичний характер й вирішується на міждержавному рівні – відповідні обсяги підтримки є політичним рішенням, сама підтримка має характер фінансових стосунків між окремими державами, та рішення щодо надання такої підтримки базуються не на економічних, а на інших критеріях. Майбутні інвестиції в українську економіку матимуть економічний характер, вони будуть представлені не політичними рішеннями, а рішеннями між окремими суб'єктами господарювання, і рішення щодо надання (або ненадання) інвестицій буде базуватися переважно на економічних критеріях. А це на пряму породжує питання інвестиційної привабливості України, українських підприємств та чинників, які на таку інвестиційну привабливість впливають.

Оцінюючи інвестиційну привабливість України, доцільно звернутися до точки зору представників бізнесу, які прямо ухвалюють рішення щодо інвестування (або деінвестування) коштів. За даними Європейської бізнес-асоціації, станом на кінець 2023 року (після майже двох років війни!) сукупний показник Індексу інвестиційної привабливості України склав 2,44 балів з 5 можливих [8]. При цьому загальна оцінка інвестиційного клімату в Україні з боку представників асоціації залишається переважно негативною, зокрема 84% керівників підприємств, які входять до Асоціації, вважають інвестиційний клімат в Україні несприятливим; як нейтральний інвестиційний клімат оцінюють 7% топ-керівників підприємств Асоціації; і тільки 9% топ-керівників – тобто тільки майже кожний десятий – оцінюють інвестиційний клімат в Україні як сприятливий [6].

Отже, на перший погляд, керівники значної кількості підприємств, скоріше, негативно схильні оцінювати інвестиційний клімат в Україні, при цьому 48% респондентів зазначили на подальше погіршення інвестиційного клімату (і ще 39% респондентів схильні стверджувати про відсутність змін щодо інвестиційного клімату), але парадокс полягає у тому, що, незважаючи на доволі негативні оцінки інвестиційного клімату в Україні та дуже стримані очікування щодо його можливого покращання, попри війну в Україні, 32% респондентів у 2023 році зазначили на вигідність «заходу» до України нових інвесторів (при тому, що аналогічну точку зору у 2022 році висловлювали лише 17% респондентів). Цікаво, що у 2023 році 57% підприємств з числа членів Європейської бізнес-асоціації, які вже присутні на українському ринку, висловили готовність й надалі здійснювати інвестиції в Україні (реінвестувати прибуток, розширювати виробництво тощо), а 79% підприємств з числа членів асоціації висловили готовність долучитися до відбудови України після війни [6].

Безумовно, за змістом інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість не є тотожними – хоча б тому, що інвестиційний клімат відображає оцінку середовища (у країні) для потенційних та реальних інвестицій, а інвестиційна привабливість характеризує міру готовності інвесторів реально вкладати кошти. Але ж зв'язок між цими поняттями та характеристиками країни є зрозумілим та односпрямованим: чим кращим є інвестиційний клімат, тим більшою є інвестиційна привабливість (і навпаки). І тому висловлені представниками бізнесу негативні оцінки поточного бізнес-клімату на фоні певних намірів здійснювати інвестиції в Україну у подальшому свідчать, що потенційно бізнес-клімат в Україні може бути значно кращим, і потенційна інвестиційна привабливість України може бути істотно вищою, ніж поточна інвестиційна привабливість, що додатково актуалізує питання дослідження чинників, які здійснюють на неї вплив.

Проведене дослідження з урахуванням [6, 8] дозволило виділити дві групи чинників, які впливають на інвестиційну привабливість України: чинники, які позитивно впливають на інвестиційну привабливість України, та чинники, які негативно впливають на інвестиційну привабливість України. Чинники, які позитивно впливають на інвестиційну привабливість України, подані на рис. 1.

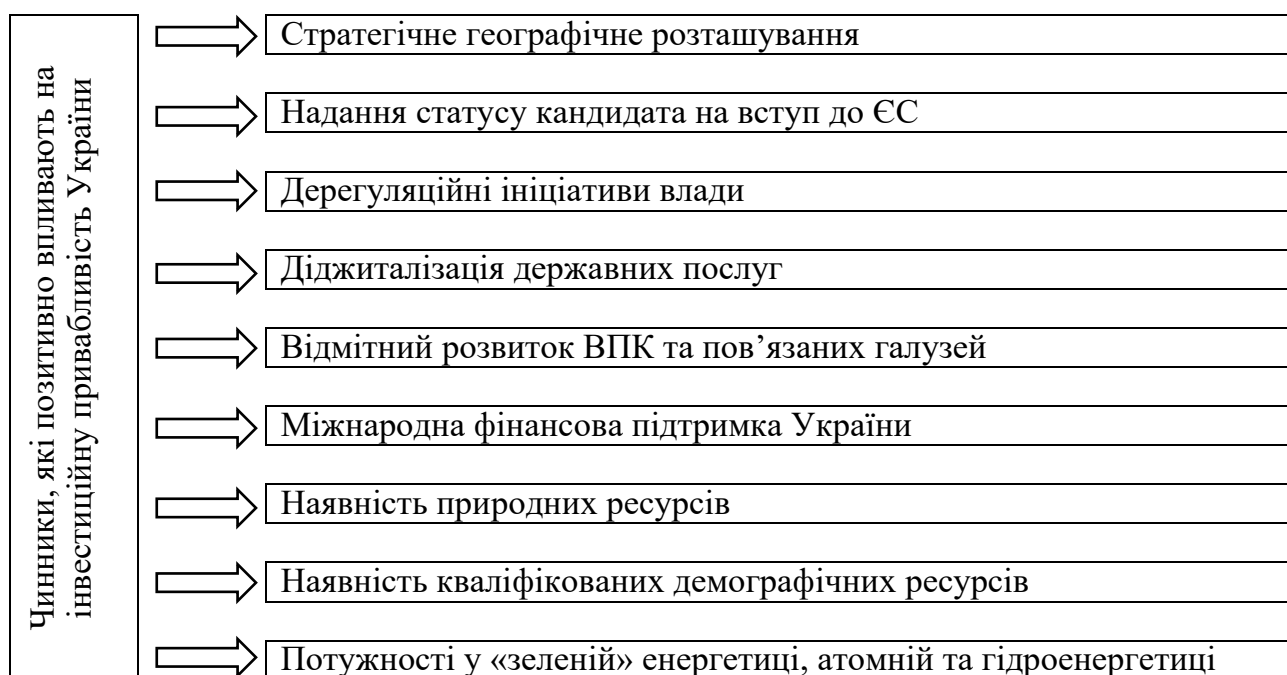

Рис. 1. Чинники, які позитивно впливають на інвестиційну привабливість України

Україна має певні чинники, які позитивно впливають на її інвестиційну привабливість. Перш за все, незважаючи на війну, Україна зберігає стратегічне географічне розташування як ланка у міжнародних транспортних коридорах. Цьому сприяє вихід до Чорного моря, можливість після завершення бойових дій використовувати авіаційні транспортні коридори тощо. Стратегічне географічне розташування покращує логістику, забезпечує порівняно низькі витрати на транспортування, робить можливими перевезення взагалі. Стратегічне географічне розташування для України є чинником, який позитивно впливає і на її імпорт, і на експорт, і на «вбудову» України до міжнародних інтегрованих логістичних ланцюжків.

Важливим чинником, який позитивно впливає на інвестиційну привабливість України, є надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. Цей крок має серйозні політичні та економічні наслідки, він підтверджує не тільки прихильність України до євроінтеграції, але й символізує про певні зрушення з боку ЄС щодо інтеграції України у майбутньому (у разі виконання всіх вимог). Логічно, що входження України до ЄС колись має відбутися, але навіть просто цей вектор свідчить про перспективу доступу до інвестиційних ресурсів, відновлення української інфраструктури, доступу до європейських ринків тощо. Отже, навіть надання Україні статусу кандидату до ЄС для довгострокових інвестиційних проєктів є позитивним маркером.

Попри іноді цілком справедливу критику української економічної політики, останнім часом мають місце дерегуляційні ініціативи української влади [8], які спрямовані на зменшення державного втручання у економічні процеси в Україні. Зрозуміло, що такі дерегуляційні ініціативи не вирішують всі питання взаємодії бізнесу з державою, але навіть вони позитивно впливають на інвестиційну привабливість України.

Україна демонструє високий рівень діджиталізації адміністративних послуг, який нерідко випереджає аналогічний рівень навіть у країнах ЄС, окремі з яких й досі «славляться» високим рівнем «паперової» бюрократії. Процедури відкриття банківського рахунку, інтернет-банкінгу, здачі фінансової звітності тощо в Україні є доволі простими та автоматизованими навіть порівняно з економічно розвиненими країнами. Тому такий високий рівень діджиталізації є однозначно чинником, який приваблює потенційних інвесторів.

Вимушеною особливістю української економіки протягом 2022-2024 рр. став значний розвиток ВПК, необхідність якого зумовлена потребами української армії для відбиття атаки агресора. Зрозуміло, що український ВПК не може по своїх технологічних можливостях зрівнятися з провідними виробниками озброєння у світі, і в цілому українські виробники зброї поступаються виробникам з Франції, Ізраїлю, Норвегії, Німеччини тощо. Але навіть за таких умов український ВПК має власні оригінальні напрацювання (повітряні та морські безпілотники, роботизовані платформи тощо), які у подальшому можуть бути привабливими для іноземних інвестицій та подальшого експорту. Зрозуміло, на період війни український ВПК повною мірою є орієнтованим на потреби України та на забезпечення української армії, але на перспективу і українські підприємства ВПК можуть стати привабливими об'єктами для інвестування та розширення виробничих потужностей.

Значною мірою на інвестиційну привабливість України впливає велика міжнародна фінансова підтримка, яка вимірюється мільярдами доларів США. Така підтримка виступає серйозним маркером довгострокової підтримки України з боку економічно розвинених країн і, з іншого боку, є джерелом коштів для потенційних інвесторів в економіку України – наприклад, щодо відновлення енергетичних

потужностей, відновлення інфраструктури або житла тощо. Така міжнародна підтримка, крім іншого, є передумовою для підтримки та посилення внутрішнього попиту на ринку України.

Позитивно на інвестиційну привабливість України впливає й наявність природних ресурсів. Попри окупацію частини країни, Україна все ж таки зберігає значну кількість корисних копалин і з цієї позиції також має свою інвестиційну привабливість. По окремих видах копалин Україна має їхні запаси, але не має власних розвинених технологій видобутку таких копалин. Отже, залучення іноземних інвесторів, які відповідні технології мають, може бути взаємовигідним і для самих інвесторів, і для України.

Зрозуміло, що будь-які економічні процеси, крім того, що потребують інвестицій та матеріального капіталу, є неможливими без залучення демографічних ресурсів, людей, населення країни. І з цієї точки зору Україна також є привабливою для потенційних інвесторів. Україна входить до топ-10 країн Європи (з 45 країн) за показником населення [9]. Навіть беручи до уваги негативні демографічні наслідки війни, зокрема виїзд частини українців до Європи та інших країн, Україна залишається у топ-10 країн Європи після Німеччини, Великої Британії, Франції, Італії, Іспанії та Польщі. При цьому особливістю демографічних ресурсів в Україні є їхній доволі високий рівень освіти, транскультурна толерантність, готовність до комунікації та інтеграції (що показало життя українських переселенців в Європі). Тому і з цієї позиції демографічні ресурси України позитивно впливають на її інвестиційну привабливість.

Незважаючи на постійні атаки на енергетику, Україна зберігає достатні потужності у «зеленій» енергетиці, має потужності у гідроенергетиці та атомній енергетиці, що також позитивно впливає на її економічну привабливість, тому що наявність енергії є об'єктивною потребою для розвитку майже будь-якого бізнесу.

Водночас, крім чинників, які позитивно впливають на інвестиційну привабливість України, на жаль, є й чинники, які впливають негативно. Вони подані на рис. 2.

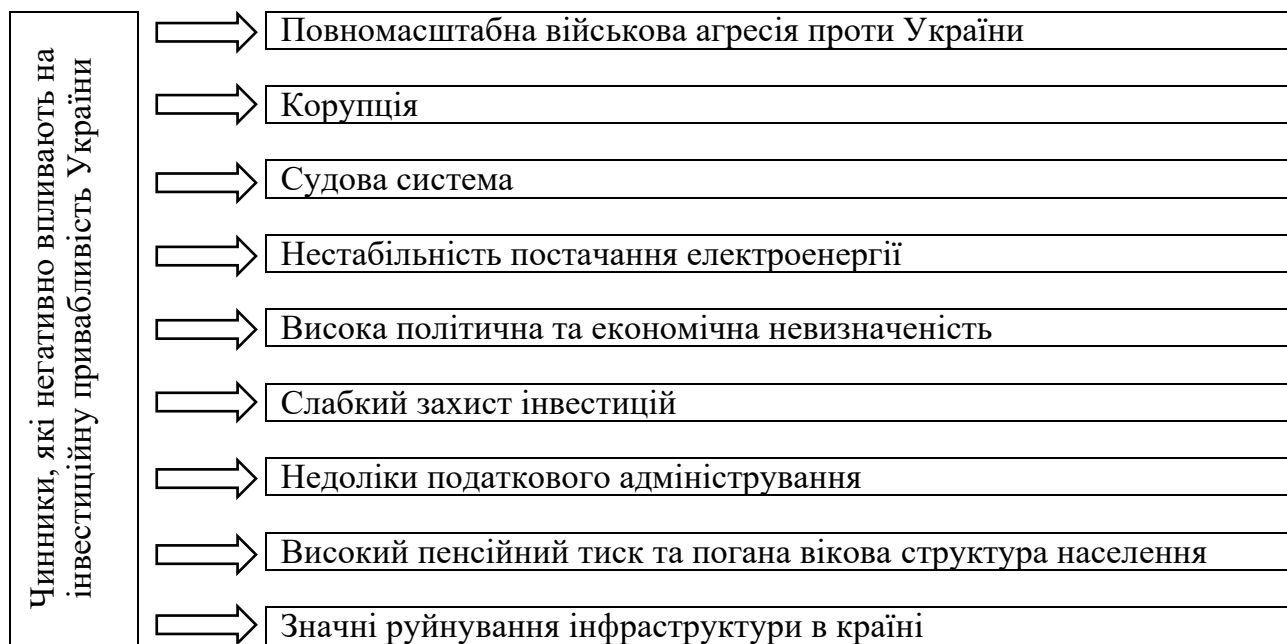

Рис. 2. Чинники, які негативно впливають на інвестиційну привабливість України

Найбільш вагомим чинником негативного впливу на інвестиційну привабливість України є повномасштабна військова агресія проти України. Зрозуміло, що мало-який

інвестор буде готовий вкладати кошти у країну, на території якої ведуться активні бойові дії, і будь-який район якої може бути атакований ракетами або безпілотними літальними апаратами. До припинення активних бойових дій на території України значне за обсягом інвестування в Україну є малоімовірним.

Наступним чинником, який здійснює значний негативний вплив на інвестиційну привабливість України, є корупція. За даними Національного агентства із запобігання корупції, Україна у 2023 році отримала 36 балів із 100 можливих у Індексі сприйняття корупції (0 балів свідчать про те, що корупція максимальна, 100 балів свідчать про те, що корупція відсутня) та посіла 104 позицію з 180 країн світу [7]. Зрозуміло, що такі показники корупції не сприяють надходженню інвестицій до України. За останні 10 років Україна додала 11 балів [7] – і це є найбільшим показником серед діючих кандидатів у члени ЄС, але ж зрозуміло, що корупція в Україні, на жаль, залишається доволі поширеним явищем.

За оцінками [6], судова система входить до топ-3 чинників, які негативно впливають на інвестиційну привабливість в Україні. Традиційно, можливість захисту власних інтересів у незалежному суді та верховенство права є необхідними умовами для залучення інвестицій. На жаль, в Україні, попри всі здійснювані реформи, за оцінкою представників бізнесу судова система залишається чинником, який не сприяє інвестиційній привабливості України, а протидіє їй.

Наступним важливим чинником, який негативно впливає на інвестиційну привабливість України, є нестабільність постачання електроенергії. Через воєнні дії та постійні атаки на енергетичну інфраструктуру в Україні мають місце аварійні та віялові відключення електроенергії. Зрозуміло, що наявність стабільного постачання електричної енергії є важливою умовою для нормального функціонування будь-якого бізнесу. Бізнес може частково компенсувати аварійні відключення електроенергії за рахунок використання власних генераторів живлення та потужних акумуляторів. Водночас, зрозуміло, що власні генератори живлення можуть бути достатніми для того бізнесу, який не використовує обладнання великої потужності – потужний акумулятор може бути достатнім для забезпечення роботи ноутбуку, але навряд чи акумулятори або генератори можуть забезпечити потреби виробничого підприємства, яке може мати потребу у потужності у декілька десятків кіловат. Крім того, використання акумуляторів та генераторів істотно збільшує витрати підприємства.

Для України у 2024 році вкрай високою залишається політична та економічна невизначеність, яка теж не сприяє залученню інвестицій. Традиційно, інвестиційний проєкт охоплює 5-8 років та більше. Поточний стан справ в Україні унеможливорює планування навіть на рік-півтора. Зрозуміло, що у такій ситуації значна частина інвесторів не захоче ризикувати й буде схильна дочекатися стабілізації політичної та економічної ситуації.

В Україні до сьогодні спостерігається слабкий захист інвестицій від адміністративного тиску з боку органів влади. Випадки неправомірного впливу правоохоронців, представників влади, у тому числі Державної податкової служби, на бізнес є численними [1], така проблема в Україні є добре відомою, але досі системного вирішення не отримала. Зрозуміло, що поширені випадки негативного безпідставного впливу органів влади на бізнес істотно погіршують інвестиційну привабливість України та погіршують імідж країни в очах потенційних інвесторів. Частковим випадком слабого захисту інвестицій від адміністративного тиску з боку органів влади є наявні в Україні недоліки податкового адміністрування. Цікаво, що ставки оподаткування в Україні порівняно із, наприклад, економічно розвиненими країнами

Європи не є високими, і це є справедливим для всіх податків, і податку на прибуток, і для податку на доходи фізичних осіб. Але податкове адміністрування в Україні, зокрема блокування податкових накладних з різних причин, створює значні проблеми для бізнесу й, у тому числі, відштовхує потенційних інвесторів. Проблема необґрунтованого блокування податкових накладних з ПДВ в Україні не є новою, така проблема є добре відомою і представникам влади, і представникам бізнесу, але системного вирішення така проблема не отримала.

Не явним, але від того не менш впливовим, є такий чинник, що негативно впливає на інвестиційну привабливість України, як високий пенсійний тиск та погана з точки зору вікова структура населення. Аксиомою для нормального функціонування економіки та можливості пенсійного забезпечення населення за солідарною системою, яка є в Україні, є збалансована вікова структура населення із наявністю значної частки економічно активного населення, яке працює, створює додану вартість та забезпечує можливість функціонування економіки в цілому. В Україні на початку 2023 року було більше 10 млн пенсіонерів [5], і витрати на виплату пенсій були доволі значними для державного бюджету України. З війною ситуація погіршилася в контексті скорочення надходжень до пенсійного фонду та зменшення кількості економічно активного населення – значна частина осіб, які знайшли прихисток у Європі, є якраз жінками із дітьми. Це погіршило і без того складну демографічну ситуацію в Україні. Для потенційних інвесторів погана вікова структура населення має два негативні наслідки – необхідність для держави здійснювати соціальні виплати для пенсіонерів (і тому підвищені податки та інші платежі) та скорочення кількості робочої сили, що ускладнює залучення персоналу. За таких умов, зрозуміло, що інвестиційна привабливість країни скорочується.

Свій негативний вплив на інвестиційну привабливість України здійснюють й значні руйнування інфраструктури у країні через військові дії. Завдяки міжнародній підтримці очікується, що така інфраструктура буде відновлена. Втім, відновлення інфраструктури потребує часу і навіть за умов міжнародної підтримки – значних коштів. Зруйнована інфраструктура – енергетична, логістична, транспортна – ускладнює ведення бізнесу й тому зменшує інвестиційну привабливість країни. Зрозуміло, що за однакових інших умов інвестор вибере країну з цілою сучасною інфраструктурою для ведення бізнесу, а тому за цим чинником Україна істотно програє Польщі, Румунії, Словаччині та іншим країнам-сусідам.

Виділені чинники, які позитивно впливають на інвестиційну привабливість України, та чинники, які на таку інвестиційну привабливість впливають негативно, формують поле для подальших досліджень щодо необхідних дій органів влади для покращання інвестиційного клімату та посилення інвестиційної привабливості України. Адже зрозуміло, що інвестування в Україну може бути лише добровільним вибором інвестора, а без значних за обсягом інвестицій в Україну її післявоєнне відновлення є неможливим. Водночас вітчизняний бізнес без цілеспрямованих дій органів влади та діалогу всіх зацікавлених сторін неспроможний самостійно вирішити питання забезпечення інвестиційної привабливості України, і тому це питання представляє очевидний інтерес для всіх зацікавлених сторін – української влади, українського бізнесу та українського суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Бондар Г. Штрафи податкової і тиск правоохоронців: з якими викликами стикається бізнес зараз. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/shtrafi-podatkovoji-i->

tisk-pravoohoronciv-z-yakimi-viklikami-stikayetsya-biznes-zaraz-12579384.html.

2. Війна у цифрах: як за останній рік змінилися Україна та українці. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv28871qdv8o>.

3. Железняк Я. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. Лівий Берег. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html.

4. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Київська школа економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf.

5. Ільченко Л. За квартал в Україні аномально зменшилася кількість пенсіонерів. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/08/7/702988>.

6. Ільченко Л. Інвестувати в Україну вигідно, попри війну: інвестори пояснили чому – дослідження. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/12/26/708137>.

7. Індекс сприйняття корупції-2023: Україна покращила свій показник на 3 бали. НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/indeks-spryuunyattya-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly>.

8. Кількість SEO, які вважають вигідними інвестиції в Україну зросла майже вдвічі з 2022 року. Європейська бізнес-асоціація. URL: <https://eba.com.ua/kilkist-seo-yaki-vvazhayut-vygidnymu-investytsiyi-v-ukrayinu-zrosla-majzhe-vdvichi-z-2022-roku>.

9. Країни Європи за населенням. URL: <https://merkator.org.ua/dovidnyk/krajiny-jevropy-za-naselennam>.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Шухманн В. А., здобувач вищої освіти

Птащенко О. В., д.е.н., професор

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Маркетингова діяльність у цифровій економіці відрізняється від традиційних підходів завдяки широкому використанню цифрових інструментів та технологій. Цифрові інструменти дозволяють підтримувати постійну взаємодію з клієнтами через коментарі, відгуки, онлайн-чати тощо. Цифрова економіка створює унікальні можливості для експериментів та впровадження новаторських підходів у маркетингу. Цифрова економіка перетворює спосіб, яким бізнес взаємодіє зі своєю аудиторією, і вимагає від компаній постійного вдосконалення та адаптації до нових технологій та трендів.

Ключові слова: цифрові технології, цифровізація, цифрові інструменти, цифрова економіка, маркетингова діяльність, трансформація

Abstract. Marketing activities in the digital economy differ from traditional approaches due to the extensive use of digital tools and technologies. Digital tools allow you to maintain constant interaction with customers through comments, reviews, online chats and more. The digital economy creates unique opportunities for experimentation and the introduction of innovative approaches in marketing. The digital economy is transforming the way businesses interact with their audiences and requires companies to constantly improve and adapt to new technologies and trends.

Keywords: digital technologies, digitization, digital tools, digital economy, marketing activity, transformation.

Трансформація маркетингової діяльності в умовах цифрової економіки відбувається за рахунок впровадження нових технологій, інструментів та стратегій, які спрямовані на залучення та утримання клієнтів у віртуальному середовищі. Цифрові канали комунікації, такі як соціальні мережі, електронна пошта, веб-сайти та мобільні додатки, надають можливість рекламувати продукти та послуги, спілкуватися з аудиторією та збирати дані про споживачів для аналізу та персоналізації пропозицій.

Така трансформація дозволяє компаніям бути більш гнучкими та реагувати на зміни в ринкових умовах швидше, а також створювати більш ефективні стратегії маркетингу. Використання цифрових інструментів також дозволяє знижувати витрати на маркетингові заходи та підвищувати їхню ефективність за рахунок точного спрямування рекламних повідомлень на цільову аудиторію.

Однак ця трансформація вимагає від компаній постійного вдосконалення своїх знань та навичок у галузі цифрового маркетингу, а також врахування особливостей цифрового середовища та поведінки споживачів. Тільки таким чином вони зможуть ефективно використовувати цифрові інструменти для досягнення своїх бізнес-цілей у цифровій економіці.

Маркетингова діяльність в умовах цифрової економіки орієнтується на використання цифрових технологій та інтернет-каналів для досягнення стратегічних маркетингових цілей. Представимо деякі ключові аспекти сутності маркетингу в цифровій економіці [1, 2, 3, 4, 5]:

в цифровій економіці маркетологи активно використовують дані про клієнтів для створення персоналізованих пропозицій та покращення взаємодії з ними;

маркетологи використовують широкий спектр цифрових каналів, таких як соціальні медіа, поштові розсилки, контент-маркетинг, пошукова оптимізація та інші, для залучення аудиторії;

важливим аспектом цифрового маркетингу є можливість аналізувати дані та вимірювати ефективність рекламних кампаній з використанням метрик, таких як конверсія, рівень відвідуваності, вплив на продажі тощо;

створення цікавого та корисного контенту для привертання уваги аудиторії та підвищення популярності бренду стає ключовим аспектом маркетингової стратегії в умовах цифрової економіки;

спілкування з клієнтами через соціальні мережі, онлайн-чати, коментарі та інші цифрові канали дозволяє підтримувати активну взаємодію з аудиторією та вирішувати їхні проблеми та запити в реальному часі;

цифрова економіка створює унікальні можливості для впровадження новаторських підходів та експериментів у маркетинговій стратегії, що дозволяє бізнесу бути в лідерах індустрії та підтримувати конкурентоспроможність.

У цілому, сутність маркетингової діяльності в умовах цифрової економіки полягає у використанні новітніх технологій та інструментів для побудови ефективних взаємин з клієнтами та досягнення бізнес-цілей.

Таким чином, цифрова трансформація маркетингової діяльності відкриває безліч нових можливостей для підвищення ефективності комунікації з аудиторією, підвищення впізнаваності бренду та збільшення продажів. Компанії, які вміло використовують цифрові інструменти та аналізують дані, можуть досягти значного успіху в умовах сучасного ринкового середовища.

Список використаних джерел

1. Bohdan Danylyshyn, Olena Bondarenko, Maryna Gudz, Olena Ptashchenko,

Anastasiia Mohylova and Larysa Radkevych. Marketing Tools to Increase Regional Investment Attractiveness. Vol. 21. 2023. P. 1101-1108. URL: <https://refpress.org/ref-vol21-a122/>

2. Svetlana Khaminich, Mykhailo Broshkov, Eduard Kuznietsov, Olena Ptashchenko, Viktoriia Milcheva, Olga Boiko. Transformation of Managerial Innovations in Conditions of Digitalization of Market Relations. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE). ISSN: 2277-3878. Volume-8. Issue-4. November 2019. P. 7888-7893. DOI: 10.35940/ijrte.D9137.118419. URL: <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i4/D9137118419.pdf>.

3. Ptashchenko O. & Shevchenko I. Маркетинговий контроль в умовах глобальних трансформацій: аудит бренду. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій. 1 (13). 2024. С. 56-69. DOI: <https://doi.org/10.32750/2024-0107>. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/248>.

4. Shtal T., Ptashchenko O., Rodionov S. & Kurtsev O. Implementation of modern marketing tools in entrepreneurial activity. Economics of Development. 22 (4). 2023. P. 53-63. DOI: 10.57111/devt/4.2023.53. URL: <https://ecdev.com.ua/uk/journals/t-22-4-2023/implementatsiya-suchasnogo-marketingovogo-instrumentariyu-v-pidpriyemnitskudiyalnist>.

5. Птащенко О. В., Шухманн В. А. Детермінанти цифрової економіки. Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 27-28 березня, 2024 р. / М-во освіти і науки України; Київ. ун-т культури. Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ. 2024. Част. 1. 267 с. С.66-68.

Тематичний напрям 2
**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

**РОЛЬ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ В СТРАХУВАННІ РИЗИКІВ В
УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ**

*Бекетов О. В., аспірант
Західноукраїнський національний університет*

Анотація. Сучасний розвиток фінансової сфери під впливом трансформаційних змін та цифровізації сьогодні спонукає розвиток нового фінансового інструментарію, що може бути використано у всіх напрямках. Страхування ризиків є важливим інструментом фінансового управління, який допомагає захистити фінансову стабільність та забезпечити мирний розвиток бізнесу та особистих фінансів в умовах непередбачуваних обставин.

Ключові слова: страхування, цифровізація, фінансові інструменти, цифровізація фінансової сфери, фінанси, фінансова сфера.

Abstract. The modern development of the financial sphere under the influence of transformational changes and digitalization today encourages the development of new financial tools that can be used in all directions. Risk insurance is an important financial management tool that helps protect financial stability and ensure the peaceful development of business and personal finances in the face of unforeseen circumstances.

Keywords: insurance, digitalization, financial instruments, digitalization of the financial sphere, finance, financial sphere.

Роль фінансових інструментів у страхуванні ризиків в умовах цифровізації набуває особливого значення в сучасному світі. Швидкий технологічний розвиток та поширення цифрових технологій змінюють способи, якими страхові компанії оцінюють, управляють та перетворюють ризики на можливості.

В цьому контексті важливо акцентувати увагу на ролі таких фінансових інструментів, як деривативи, форварди, опціони та інші, які допомагають страховим компаніям у зменшенні фінансових втрат від ризиків, пов'язаних зі змінами умов ринку та негативними подіями.

Використання фінансових інструментів в страхуванні ризиків дозволяє страховим компаніям знижувати фінансові витрати та ефективніше управляти ризиками, що дозволяє збільшувати прибутковість та конкурентоспроможність на ринку страхування. Такий підхід також дозволяє страховим компаніям надати клієнтам більш гнучкі та індивідуалізовані страхові продукти, що відповідають їхнім потребам та ризикам [1, 2].

У світлі цифровізації, фінансові інструменти стають важливим елементом у створенні інноваційних та ефективних рішень у сфері страхування. Отже, розуміння ролі цих інструментів у страхуванні ризиків в умовах цифрової трансформації є ключовим для успішного функціонування страхових компаній та забезпечення їхньої стійкості та конкурентоспроможності на ринку [2, 3].

Страхування ризиків представляє собою фінансову послугу, яка полягає в тому,

що страховик (страхова компанія) укладає зі страхувальником (клієнтом) угоду (страховий поліс), згідно з якою страховик зобов'язується виплачувати визначену суму грошей або надавати певні послуги страхувальнику в разі настання певних подій, відомих як ризики, зазначених у полісі. Страхові ризики можуть включати природні катастрофи, нещасні випадки, втрату майна, медичні витрати, відповідальність перед третіми особами та інші події.

Сутність страхування ризиків полягає в зменшенні фінансових наслідків негативних подій для страхувальника. Шляхом перекладення ризику на страховика за допомогою угоди про страхування, страхувальник отримує захист від можливих фінансових втрат, що можуть виникнути в результаті непередбачуваних обставин. З іншого боку, страхова компанія отримує плату за послуги страхування та управляє ризиком шляхом розподілу його між численними страхувальниками.

Основні складові страхового контракту включають премію (вартість страховки), обсяг покриття (суму, яку страховик зобов'язується виплатити у разі збитку) і умови страхового полісу (визначення ризиків, виключень, термінів тощо).

Страхування ризиків є важливим інструментом фінансового управління, який допомагає захистити фінансову стабільність та забезпечити мирний розвиток бізнесу та особистих фінансів в умовах непередбачуваних обставин.

Фінансові інструменти в страхуванні ризиків можливо визначити, як засоби та механізми, які використовуються страховими компаніями для управління та зменшення фінансових наслідків негативних подій або втрат, пов'язаних з ризиками.

Основна сутність фінансових інструментів в страхуванні ризиків полягає в їхній здатності зменшувати чи передавати фінансові наслідки негативних подій або ризиків, таких як природні катастрофи, нещасні випадки, технічні збої, ринкові коливання тощо.

Деякі основні типи фінансових інструментів, що використовуються в страхуванні ризиків, включають наступне (таблиця 1):

Таблиця 1

Типи фінансових інструментів в страхуванні ризиків

Інструмент	Характеристика
Деривативи	це контракти, вартість яких залежить від вартості базового активу або показника. Найпоширеніші деривативи в страхуванні – це опціони та ф'ючерси
Ретроцесія	це вид перестрахування, при якому страхова компанія передає частину свого ризику іншій страховій компанії
Catastrophe Bonds	це вид облігацій, випущених страховою компанією або іншою фінансовою установою, призначений для покриття фінансових втрат від природних катастроф
Структуровані продукти	це фінансові інструменти, створені для передачі або зменшення ризику шляхом комбінації різних видів активів і фінансових продуктів

Джерело: [1, 2, 4]

Отже, представлені фінансові інструменти допомагають страховим компаніям ефективно управляти ризиками та зменшувати фінансові втрати в умовах нестабільного ринкового середовища. Вони дозволяють страховим компаніям забезпечувати надійність та стійкість у своїй діяльності, а також надавати клієнтам ефективний захист від різних ризиків.

Список використаних джерел

1. Бруханський Р., Спільник І. Цифровий облік: поняття, витoki та актуальний дискурс. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2020. Випуск 3-4. С. 7-20.
2. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. Журнал стратегічних економічних досліджень. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.
3. Панасюк В., Птащенко О., Клак О., Трубіцина О. Експортно-імпортні операції: реалії обліку і оподаткування в умовах воєнного стану. Журнал стратегічних економічних досліджень. №1 (12). 2023. С. 25-34. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/07/1-2023-3.pdf>.
4. Спільник І. В., Палюх М. С. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Випуск 1-2. 2019. С. 83-96. DOI: <https://doi.org/10.35774/ibo2019.01.083>.

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ОЗЕЛЕНЕННЯ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ КАПІТАЛУ

Грод М. І., аспірант

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Анотація. Циркулярна економіка передбачає перехід від використання обмежених ресурсів до повторного використання та відновлення матеріалів. Фінансування такого перехідного процесу вимагає залучення інвестицій у зелені технології, створення відновлюваних джерел енергії та інфраструктуру для переробки відходів. Потреба у залученні фінансових ресурсів для ініціювання та підтримки циркулярних проєктів та ініціатив. Це можуть бути як державні субсидії та гранти, так і інвестиції від приватних фондів та інституцій. Розробка нових фінансових інструментів, таких як зелені облігації та екологічні інвестиційні фонди, які сприяють фінансуванню проєктів з відновлення та збереження навколишнього середовища.

Ключові слова: циркулярна економіка, фінансовий розвиток, зелена економіка, капітал, міжнародний ринок капіталів.

Abstract. The circular economy involves the transition from the use of limited resources to the reuse and recovery of materials. Financing such a transition requires investment in green technologies, renewable energy sources, and infrastructure for waste processing. The need to attract financial resources to initiate and support circular projects and initiatives. These can be both state subsidies and grants, and investments from private funds and institutions. Development of new financial instruments, such as green bonds and environmental investment funds, which facilitate the financing of environmental restoration and conservation projects.

Keywords: circular economy, financial development, green economy, capital, international capital market.

Однією з шести цілей Таксономії сталого розвитку Європейського Союзу (Таксономії ЄС) є перехід до економіки замкнутого циклу [1]. Для європейських банків це означає вимогу розкривати свій коефіцієнт «зелених активів», тобто частку сталої

діяльності у всіх своїх інвестиційних портфелях. Економічна діяльність, згідно Таксономії ЄС, буде вважатися сталою, якщо вона задовольняє одній із вимог: (1) суттєво сприяє переходу до економіки замкнутого циклу; (2) не завдає суттєвої шкоди реалізації будь-якої іншої екологічної цілі; (3) суттєво сприяє реалізації хоча б однієї екологічної цілі, не завдаючи при цьому суттєвої шкоди іншим екологічним цілям на шляху переходу до циркулярної економіки. Важливим нововведенням у сфері регулювання стало набуття чинності в січні 2023 р. Директиви з корпоративної звітності в галузі сталого розвитку (CSRD), яка вимагає від великих компаній, включаючи банки, та лістингових компаній, включаючи лістингові банки та лістингові МСП, розкриття інформації про свої соціальні та екологічні ризики, які впливають на реалізацію цілей сталого розвитку. Звітність має бути складена відповідно до Європейських стандартів звітності про сталий розвиток (ESRS), які включають стандарт із використання ресурсів та циркулярної економіки.

Концепції циркулярної економіки згадуються і в промисловій політиці Європейського Союзу, як, наприклад, в Індустріальному плані Європейського зеленого курсу, оголошеному у лютому 2023 року для підтримки переходу ЄС до кліматичної нейтральності [2]. Новий промисловий план Зеленої угоди базується на чотирьох стовпах: (1) передбачуване та спрощене регуляторне середовище; (2) швидший доступ до достатнього фінансування; (3) навички; (4) відкрита торгівля в межах стійких ланцюгів поставок. Окреслене свідчить про підвищений запит на стале фінансування і розвиток мережі зелених банків.

Швидкому доступу до джерел фінансування циркулярних проєктів сприятиме розвиток «зелених фінансових інститутів», до числа яких відносять як організації, створені спеціально для сприяння приватним інвестиціям у зелені сектори, так і національні інститути розвитку чи просування (промоційні банки), які мають в своїх мандатах згадку про забезпечення сталості. «Винятково зелені фінансові установи» зазвичай називаються зеленими банками або зеленими інвестиційними банками (GIB), які були створені на національному рівні (Австралія, Японія та Великобританія) або на рівні міст (Вашингтон в США, Масдар в Об'єднаних Арабських Еміратах). Фінансові установи з інтегрованою у свої мандати «зеленою» аджендою поступово розширюють арсенал «зелених» фінансових інститутів, зосереджуючись, в першу чергу, на сприянні економічному розвитку [3, с. 57].

Основна мета «зеленої» фінансової установи – мобілізувати приватний капітал за допомогою інвестування державних коштів у «зелені» сектори, які інакше не отримали б достатніх приватних інвестицій, при цьому ці сектори мають не суперечити зеленим цілям країни. Таким чином, «зелені» фінансові інститути є інструментом, який може підштовхнути економіку країни до досягнення визначених на урядовому рівні цілей щодо зниження викидів вуглекислого газу, адаптації до змін клімату та ширших цілей сталого розвитку, чому сприяє: (1) мандат на мобілізацію приватних зелених інвестицій з використанням механізмів зниження ризиків; (2) незалежність в прийнятті рішень щодо інвестицій; (3) розвиток державно-приватного партнерства.

Термін «зелене банківництво» зазвичай відноситься до сфери банківської справи, яка сприяє екологічно відповідальній практиці фінансування та екологічно стійким внутрішнім процесам, що мінімізують викиди парникових газів. «Зелений банкінг» при цьому фокусується на «зеленій» трансформації внутрішніх операцій фінансових установ, що передбачає прийняття відповідних способів використання різних екологічно чистих продуктів/проєктів/ініціатив та інших заходів для мінімізації вуглецевого сліду від діяльності банків та фінансових установ. «Зелене банківництво»

базується на принципі екологічно відповідального фінансування, що передбачає зважування екологічних ризиків проєктів перед прийняттям рішень про фінансування, підтримку існуючих та стимулювання зростання зелених ініціатив.

Хоча перехід до низьковуглецевої та стійкої до зміни клімату економіки в багатьох випадках є найвиразнішим мотивом для впровадження правил «зеленого банківництва», термін «зелене фінансування» включає не лише запобігання кліматичним змінам, мінімізацію наслідків зміни клімату та компенсацію шкоди від змін клімату, але й поширюється на довкілля, включаючи інвестиції в екологічні товари та послуги. Виходячи з того, що термін «стала банківська діяльність» охоплює весь Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року з усіма його 17 цілями, термін «стале банківництво» значно ширший за термін «зелене банківництво» і, тим більше, – «зелений банкінг». Цілком прогнозовано, що запровадження регулювання зеленого банківництва із вузьким акцентом на економічній діяльності, пов'язаній із кліматом та енергетикою, стикається зі значно меншим опором, ніж амбітніші екологічні норми в контексті побудови «сталого банківської системи».

Ми виходимо з того, що банк називається «зеленим», коли він надає екологічно чисті продукти та послуги у поточному періоді, при цьому орієнтуючись на довгострокову бізнес-стратегію, що відповідає екологічним критеріям та принципам соціальної відповідальності. До зелених банківських продуктів відносять: (1) зелені кредити; (2) зелені іпотечні кредити (на енергоефективну модернізацію або купівлю будинку, що відповідає конкретним стандартам енергоефективності); (3) зелені кредитні картки (використання біорозкладних матеріалів для емісії кредитних карток або просування безпаперових банківських операцій); (4) лічильники «зеленого каналу» (GCC) для переходу від традиційного банківського обслуговування на паперових носіях до «зеленої» банківської справи на основі карток; (5) рахунок зелених заощаджень; (6) мобільний банкінг та онлайн-банкінг; (7) сонячні банкомати (що частково вирішує проблему непрацездатності банкоматів через перебої у подачі електроенергії); (8) зелені облигації.

«Зелене» фінансування переважно орієнтоване на підприємства, а відтак підвищує вимоги до надання ними звітності задля оцінки ефективності здійснення ними їхнього «зеленого» переходу. Підприємства у своїй діяльності можуть добровільно дотримуватися, наприклад, Принципів зелених облигацій або Стандартів європейських інвестиційних банків. Водночас підприємства мають зовнішні інструкції для складання звітності у сфері сталого розвитку. Однією з найвідоміших рамок сталого розвитку є керівні принципи розкриття інформації ESG (довкілля, соціальна сфера та управління), однак не існує єдиної уніфікованої системи розкриття ESG, і компанії можуть обирати, наприклад, між Глобальною ініціативою зі звітності (GRI) або Принципами відповідального інвестування (PRI).

Список використаних джерел

1. European Commission. EU taxonomy for sustainable activities. 2023. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en (дата звернення: 05.11.2023).

2. European Comission. A Green Deal Industrial Plan for the Net-Zero Age. 2023. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2023-02/COM_2023_62_2_EN_ACT_A%20Green%20Deal%20Industrial%20Plan%20for%20the%20Net-Zero%20Age.pdf.

3. Грод М. Особливості фінансування розвитку циркулярної економіки і

міжнародної торгівлі на принципах циркулярності: нові інвестиційні інструменти й потенціал (над)національної регуляторної політики / Грод М., Резнікова Н. // Modeling the development of the economic systems. 2023. №2. С. 55-64. URL: <https://mdes.khmn.edu.ua/index.php/mdes/article/view/186>.

4. Грод М., Резнікова Н. Фінансові та інвестиційні інструменти сприяння циркулярній економіці: сталий розвиток і кліматична нейтральність як тригери озеленення міжнародних ринків капіталу. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки. 2023. №3 (318). С. 249-259.

5. Грод М., Резнікова Н. Особливості фінансування розвитку циркулярної економіки і міжнародної торгівлі на принципах циркулярності: нові інвестиційні інструменти й потенціал (над)національної регуляторної політики. MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS. 2023. №2. С. 55-64.

DIGITAL TRANSFORMATIONS: FINANCIAL AND SOCIAL SECURITY

Десятнюк О. М., д.е.н., професор

Птащенко О. В., д.е.н., професор

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Цифрові трансформації в сучасному світі значно змінюють парадигму фінансової та соціальної безпеки. Розвиток технологій створює нові можливості, але також приносить і нові виклики та загрози. Фінансова безпека стає більшою у зв'язку з появою цифрових фінансових інструментів, таких як криптовалюти, електронні платежі та інші. З одного боку, це може підвищити ефективність фінансових операцій та зручність користувачів, з іншого – призводити до нових видів фінансової злочинності, кібератак і порушень конфіденційності даних.

Ключові слова: фінансова безпека, соціальна безпека, трансформація, цифровізація, цифрова трансформація.

Abstract. Digital transformations in today's world significantly change the paradigm of financial and social security. The development of technology creates new opportunities, but also brings new challenges and threats. Financial security is becoming greater due to the emergence of digital financial instruments such as cryptocurrencies, electronic payments and others. On the one hand, it can increase the efficiency of financial operations and user convenience, on the other hand, it can lead to new types of financial crime, cyber attacks and data privacy violations.

Keywords: financial security, social security, transformation, digitization, digital transformation.

Digital transformations at the current stage of development of economic processes play a key role in shaping the economic, social and financial landscape of the world. They are dramatically changing the way people, businesses and governments interact, creating new opportunities and challenges. One of the main aspects of digital transformation is its impact on financial and social security.

Financial security is undergoing major changes due to the rapid development of digital technologies. From the transition to electronic payment systems and online banking to the use of cryptocurrencies and blockchain technologies, digital innovations in the financial sector open up new opportunities for the storage and processing of financial information, but also create new risks in the field of cyber security, data privacy and financial stability.

Social security is also affected by digital transformations as they affect the way we communicate, learn, work and receive services. On the one hand, digital technologies can facilitate access to education, health services and social support, as well as facilitate the development of new forms of communication and cooperation. On the other hand, they can increase the inequality of access to these services and create new challenges in the field of cyber security and privacy [1, 2].

Researching the impact of digital transformations on financial and social security is an urgent task in today’s world, as they reflect deep and large-scale changes in the ways of life and activities of people, enterprises and states [3].

Researching digital transformations in the financial and social spheres is a challenging task, as they involve multifaceted and dynamic processes. However, the increase in data volumes and the development of analytical and information technologies provide additional opportunities for conducting such research and identifying key trends and challenges.

Therefore, the study of digital transformations in the financial and social spheres is an important direction of research that contributes to the development of scientific knowledge and practical solutions to ensure stability, security and sustainable development of society.

The main aspects of the impact of digital transformations on financial and social security are presented in the Table 1.

Table 1

The impact of digital transformations on financial and social security

Aspect	Characteristic
Cyber security	The growing use of digital technologies increases the threat of cyber-attacks that can affect financial institutions, corporations and individuals, resulting in financial losses, leakage of sensitive information and breaches of privacy
Financial services	Digital technologies make it possible to expand access to financial services for a wide range of the population, reduce the cost and improve the quality of these services. However, unequal access to digital technologies can increase the risk of financial disadvantage and inequality
Transparency	The use of blockchain technologies can contribute to increasing transparency in financial transactions, as well as prevent financial fraud and abuse
Innovations in social spheres	Digital technologies can improve access to education, healthcare and other social services, as well as promote the development of new forms of communication and cooperation
Economical development	Digital technologies are a key factor for stimulating the innovative development of the economy, ensuring the competitiveness of enterprises and GDP growth

Source: compiled from [1, 2, 3]

In general, digital transformations require a comprehensive approach to ensuring financial and social security that takes into account both the benefits and risks of these technologies.

Digitalization has a significant impact on financial security, which is reflected in important changes in the financial sector. New technologies contribute to faster and more convenient access to financial services, reducing costs and increasing productivity. However, along with these benefits come risks such as cybercrime, cyberattacks, identity theft and financial crimes.

An important part of ensuring financial security in the digital environment is improving information protection and implementing effective cyber security measures. In addition, the development of a regulatory framework that takes into account the specifics of digital financial services and protects the interests of users is also a key aspect.

The impact of digitalisation on social security is also complex and has both positive and negative aspects. On the one hand, digital technologies increase access to information, education and health services, promote the development of online communities and simplify communication. On the other hand, they generate new challenges such as digital dividend, increased vulnerability to cybercrime, threats to privacy and data usage.

To ensure social security in the digital world, it is necessary to improve legal and ethical standards for the protection of personal information, increase the cyber protection of users, and also ensure the accessibility and inclusiveness of digital services for all segments of the population.

The general conclusion is that digitalization can bring significant benefits for the financial and social spheres, but to ensure stability and security, protection mechanisms must be constantly developed and improved, as well as the legal framework.

List of sources used

1. Desyatnyuk O., Krysovaty A., Ptashchenko O. and Kyrylenko O. Financial Security in the Conditions of Globalization: Strategies and Mechanisms for the Protection of National Interests. Econ. Aff. 69 (Special Issue). 2024. P. 261-268. URL: <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv69n1z1.pdf>.

2. Desyatnyuk O., Naumenko M., Lytovchenko I., Beketov O. Impact of Digitalization on International Financial Security in Conditions of Sustainable Development. Problemy Ekorozyju / Problems of Sustainable Development 1 / 2024. P. 104-114. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5325/4341>.

3. Птащенко О. В. Національна безпека: соціальний та економічний аспекти, цифровізація. Бізнес Інформ. 2023. №12. С. 11-17. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-12-11-17>. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2023&abstract=2023_12_0_11_17.

ПРОВЕДЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ СИСТЕМИ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В НЕБАНКІВСЬКИХ НАДАВАЧАХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Дмитренко Є. В., здобувач вищої освіти

Христенко Л. М., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. На основі практичного досвіду запропонований комплексний алгоритм проведення перевірок організації системи фінансового моніторингу в небанківських надавачах фінансових послуг.

Ключові слова: внутрішній аудит, фінансовий моніторинг, відмивання коштів, фінансові компанії, Національний банк України.

Abstract. Proposed a complex algorithm of conducting internal audit of the anti-money laundering (AML) system in non-bank financial institutions.

Keywords: internal audit, financial monitoring, anti-money laundering, AML, non-bank financial institutions, National Bank of Ukraine.

У світовій практиці процес приховування незаконних джерел походження коштів отримав назву «відмивання грошей», а в національному законодавстві він більш відомий під терміном «легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». Перед введенням злочинно отриманих коштів у легальну економіку виникає потреба скрити незаконний характер (злочинне джерело походження) вказаної категорії активів. На сьогодні легалізація коштів максимально тісно пов'язана з «нормальним» бізнес-середовищем. Основними суб'єктами через які злочинні доходи можуть вводитись в реальний оборот виступають суб'єкти первинного фінансового моніторингу – банки та небанківські надавачі фінансових послуг (далі – «НФП»).

НФП є професійними учасниками ринку фінансових послуг, які надають учасникам (бізнесу, приватним особам) максимально широкий асортимент вузькоспеціалізованих фінансових послуг (кредитування, страхування, факторинг, управління активами, переказ коштів та ін.). Національним банком України (далі – «НБУ»), що виступає регулятором ринку небанківських надавачів фінансових послуг, імплементовані норми (вимоги) щодо організації цілісної системи управління ризиками відмивання (легалізації) злочинних коштів у НФП. Для НФП основним ризиком є небезпека (загроза) бути використаним його клієнтами саме з метою відмивання (легалізації) злочинних коштів.

Обов'язковою умовою провадження діяльності (проходження авторизації/отримання ліцензії на надання фінансових послуг) є функціонування служби внутрішнього аудиту (контролю), як основної підсистеми у системі внутрішнього контролю.

Внутрішній аудит являє собою незалежну (але в інтересах власників), об'єктивну діяльність з надання впевненості (аудиторські послуги) та консультаційних послуг, що має приносити користь НФП та покращувати його діяльність. Аудиторські послуги передбачають об'єктивне оцінювання доказів для формування висновків стосовно функції, процесу, системи або інших об'єктів перевірки.

Метою цього дослідження є встановлення значення і місця внутрішнього аудиту в своєчасності виявлення проблемних питань та ознак неналежної системи управління ризиками відмивання (легалізації) злочинних коштів у НФП. Завданням дослідження є розробка практичних підходів з проведення внутрішніх перевірок системи антилегалізаційного фінансового моніторингу у НФП та оформлення їх результатів. При опрацюванні причинно-наслідкових зав'язків щодо організації внутрішніх перевірок системи антилегалізаційного фінансового моніторингу у НФП були використані методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу. Метод групування був використаний для класифікації нормативно-правового забезпечення. Отримані результати вирішують актуальну проблему розроблення й обґрунтування практичних підходів концептуального забезпечення проведення внутрішніх аудитів організації внутрішньої системи антилегалізаційного фінансового моніторингу у НФП.

НФП зобов'язані проводити внутрішні аудити своєї діяльності на предмет дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії. НФП зобов'язані запровадити та постійно вдосконалювати систему внутрішнього аудиту з питань протидії відмиванню коштів, зокрема забезпечувати своєчасне виявлення проблемних питань та ознак неналежної системи управління ризиками відмивання (легалізації) злочинних коштів. Внутрішній аудитор НФП повинен включати до внутрішніх перевірок питання щодо достатності вжитих НФП заходів для забезпечення функціонування належної системи управління ризиками відмивання (легалізації) злочинних коштів, достатності та ефективності запровадженої системи автоматизації

(за наявності) для виконання обов'язків суб'єктами первинного фінансового моніторингу, відповідності відповідального за проведення фінансового моніторингу працівника НФП вимогам, установленим Законом №361 та Положенням НБУ №107.

Однією з ознак неналежної системи управління ризиками відмивання (легалізації) злочинних коштів є несвоєчасне виявлення внутрішнім аудитом проблем та недоліків у внутрішній системі протидії відмиванню коштів та ознак неналежної системи управління ризиками відмивання (легалізації) злочинних коштів.

За 2023 р. департаментом фінансового моніторингу НБУ завершено 127 перевірок НФП. За результатами цих перевірок до НФП застосовано: 49 письмових застережень, 91 рішення про застосування штрафу, 5 анульованих ліцензій. Загальна сума штрафу становить близько 200 000 000 грн.

Не дивлячись на запровадження законодавчих вимог та наявності суттєвої відповідальності, НБУ не надав учасникам ринку методичних рекомендацій щодо організації, планування, проведення, документування та оформлення результатів перевірок внутрішньої системи відмивання (легалізації) злочинних коштів у НФП. На додаток того, за результатами державного нагляду НБУ висуває ряд зауваження до якості роботи внутрішніх аудиторів: звіти внутрішніх перевірок є формальними, не містять деталей перевірки (немає переліків конкретної інформації щодо клієнтів/операцій/документів), не здійснено перевірки питань, які є обов'язковими, не виявлення проблем та недоліків у внутрішній системі протидії відмиванню коштів.

Розглядаючи особливості проведення внутрішніх перевірок організації системи протидії відмиванню коштів у НФП варто звернути увагу на методи виконання аудиту, предмет та об'єкти перевірки.

У дослідженні запропоновано використання наступної сукупності методів:

1) загальнонаукові: аналіз і синтез; абстрагування і конкретизація; індукція і дедукція; аналогія і моделювання; системний аналіз.

2) прикладні: метод документальної перевірки (формальна, арифметична, реквізитна; нормативно-правова перевірка; хронологічна); метод зіставлення; метод економічного аналізу (горизонтальний (періодичний); вертикальний (структурний); аналіз відносних показників).

Важливим аспектом у проведенні перевірок є розуміння предмета та об'єкта аудиту системи протидії відмиванню коштів у НФП. Отже, предметом виступають:

1) Організаційне, інформаційне, ресурсне забезпечення функціонування системи протидії відмиванню коштів (оцінка ризиків, здійснення належної перевірки, моніторингу та повідомлення про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу);

2) Фінансові операції НФП (будь-які дії щодо активів клієнта, вчинені за допомогою НФП).

Свою чергою об'єктами внутрішньої перевірки системи протидії відмиванню коштів у НФП будуть документи, що підтверджують заходи, вжиті з метою виконання НФП вимог законодавства у сфері протидії відмиванню коштів: організаційно-розпорядча документація; первинно-облікова документація; банківська документація; фінансова документація; бухгалтерсько-облікова документація.

З урахуванням практичних напрацювань та досвіду автора нами запропонований наступний алгоритм проведення аудиту внутрішньої системи протидії відмиванню коштів у НФП у розрізі наступних блоків, з окремими основними підсистемами (предмет внутрішньої перевірки).

1. Перевірка організації внутрішньої системи протидії відмиванню коштів (блок

№1):

1.1. Призначення відповідального за проведення фінансового моніторингу працівника;

1.2. Наявність затверджених внутрішніх нормативних документів з питань протидії відмиванню коштів та розуміння працівниками своїх обов'язків та повноважень у цій сфері;

1.3. Забезпечення на постійній основі розгляду проблемних та актуальних питань функціонування системи протидії відмиванню коштів;

1.4. Забезпечення достатніх ресурсів для функціонування внутрішньої системи протидії відмиванню коштів;

1.5. Забезпечення належної обізнаності та виконання працівниками, визначених їм обов'язків у сфері протидії відмиванню коштів, розуміння такими працівниками своєї відповідальності за невиконання обов'язків та/або бездіяльності;

1.6. Проведення на постійній основі навчальних заходів для працівників;

1.7. Перевірка наявності бездоганної ділової репутації в усіх працівників, залучених до проведення фінансового моніторингу;

1.8. Функціонування дієвої та своєчасної системи ескалації підозр у сфері протидії відмиванню коштів. Перевірка додержання вимог щодо змісту внутрішніх нормативних документів з питань протидії відмиванню коштів (блок №2). Мінімальний перелік інформації, який має міститись у внутрішніх нормативних документів визначено у розділі III Постанови НБУ №107).

2. Перевірка системи управління ризиками протидії відмиванню коштів (блок №3):

2.1. Перевірка ризик-профілю НФП (виявлення та оцінка ризиків; аналіз наявних заходів з управління ризиками відмивання (легалізації) злочинних коштів; визначення ризик-апетиту);

2.2. Перевірка ризик-профілю клієнтів (виявлення та оцінка ризику ділових відносин з клієнтом; аналіз заходів з управління ризиками відмивання (легалізації) злочинних коштів для їх мінімізації до прийнятної для НФП (у межах ризик-апетиту).

Окремо хочемо звернути увагу на мінімальний перелік об'єктів внутрішньої перевірки, що мають бути досліджені внутрішнім аудитором під час проведення аудиту. Класифікацію об'єктів наводимо у розрізі блоків №1-3 (предмет перевірки), що описані вище.

З метою своєчасної організації, виконання та оформлення результатів внутрішнього аудиту системи протидії відмиванню коштів у НФП у дослідженні пропонується дотримання наступних етапів (кроків):

Підготовчий етап. Річне планування внутрішніх аудитів на відповідний рік.

Етап 1. Підготовка програми проведення внутрішнього аудиту.

Етап 2. Підготовка та направлення запиту до управлінського персоналу щодо надання інформації (документів).

Етап 3. Збір, аналіз та обробка отриманих документів (інформації).

Етап 4. Оцінка стану предмета, що перевіряється, і формулювання висновків.

Етап 4. Оформлення результатів аудиту (звіт у довільній формі).

Етап 5. Формування Плану заходів щодо усунення недоліків (у разі виявлення недоліків/порушень).

Етап 6. Надсилання звіту внутрішнього аудиту до НБУ.

Етап 7. Моніторинг здійснення заходів щодо усунення недоліків/порушень (у разі їх виявлення).

Предмет та об'єкти внутрішніх перевірок з питань протидії відмиванню коштів

Предмет перевірки	Об'єкти перевірки (мінімальний обов'язковий перелік)
Блок №1 «Перевірка організації внутрішньої системи протидії відмиванню коштів»:	
Призначення відповідального за проведення фінансового моніторингу працівника	Наказ про призначення (звільнення). Повідомлення до ДСФМУ. Статут установи. Посадова інструкція відповідального за проведення фінансового моніторингу працівника. Наказ про призначення тимчасово виконуюча обов'язків відповідального за проведення фінансового моніторингу працівника. Висновок про перевірку ділової репутації ВП (кандидата). Положення про відділ фінансового моніторингу.
Наявність затверджених внутрішніх нормативних документів з питань протидії відмиванню коштів та розуміння працівниками своїх обов'язків та повноважень у цій сфері	Правила фінансового моніторингу та Програма здійснення фінансового моніторингу (усі редакції). Організаційно-розпорядчий документ (наказ) про затвердження Правил та Програми фінансового моніторингу. Документальне підтвердження ознайомлення працівників з внутрішніх нормативних документів з питань протидії відмиванню коштів під підпис.
Забезпечення на постійній основі розгляду проблемних та актуальних питань функціонування системи протидії відмиванню коштів	Положення про Комітет з питань фінансового моніторингу. Організаційно-розпорядчий документ (наказ) про персональний склад Комітету з питань фінансового моніторингу. Протоколи засідання Комітету з питань фінансового моніторингу. Щомісячні звіти відповідального працівника. Щорічний звіт відповідального працівника.
Забезпечення достатніх ресурсів для функціонування внутрішньої системи протидії відмиванню коштів	Картки рахунків бухгалтерського обліку 10, 11, 12, 20 (основні засоби, малоцінні необоротні матеріальні активи; нематеріальні активи, запаси). Технічна документація на нематеріальні активи (опис програм, пояснювальна записка, керівництво системного адміністратора та ін.). Акти введення в експлуатацію/накази. Штатний розпис.
Забезпечення належної обізнаності та виконання працівниками, визначених їм обов'язків у сфері протидії відмиванню коштів, розуміння такими працівниками своєї відповідальності за невиконання обов'язків та/або бездіяльності	Попередження про відповідальність за порушення законодавства щодо протидії відмиванню коштів. Посадові інструкції працівників, які здійснюють заходи з протидії відмиванню коштів. Відомість щодо внутрішнього навчання працівників, залучених до протидії відмиванню коштів.
Проведення на постійній основі навчальних заходів для працівників	Програма та План навчання та підвищення кваліфікації працівників щодо здійснення заходів з протидії відмиванню коштів. Документальне підтвердження проведення інструктажів працівників (первинний; позаплановий; підвищення кваліфікації (плановий інструктаж). Навчальні матеріали (презентації, лекції), результати тестування працівників та інформація, про відвідування зовнішніх навчальних заходів працівниками, які залучені до системи протидії відмиванню коштів.

Предмет перевірки	Об'єкти перевірки (мінімальний обов'язковий перелік)
Перевірка наявності бездоганної ділової репутації в усіх працівників, залучених до проведення фінансового моніторингу	Висновки щодо ділової репутації та підтверджувальні документи.
Функціонування дієвої та своєчасної системи ескалації підозр у сфері протидії відмиванню коштів	Документальне підтвердження можливості будь-якого працівника установи повідомити про порушення вимог законодавства у сфері протидії відмиванню коштів. Перевірка функціонування системи ескалації підозр (тестове повідомлення).
Блок №2 «Перевірка додержання вимог щодо змісту внутрішніх нормативних документів з питань протидії відмиванню коштів»:	
Пункт 23 розділу III Постанови НБУ №107: 1. формальна перевірка; 2. нормативно-правова перевірка.	Правила фінансового моніторингу, а також інші внутрішніх нормативних документів з питань функціонування системи протидії відмиванню коштів.
Блок №3 «Перевірка системи управління ризиками протидії відмиванню коштів»:	
Організація та забезпечення ефективного функціонування системи управління ризиками протидії відмиванню коштів	Ризик-профіль НФП та Ризик-профіль клієнтів: вхідні дані; інформаційні джерела для проведення оцінки ризиків; алгоритм (модель) проведення оцінки ризиків; шкала визначення рівнів ризиків; адекватні кількісні межі для тих критеріїв, які містять кількісні характеристики («істотне збільшення», «великі обсяги», «регулярність»).

Тож, здійснення внутрішнього аудиту системи антилегалізаційного фінансового моніторингу у НФП за сучасних економічних умов є необхідним з кількох важливих причин, як то: по-перше, забезпечення дотримання регламентованих вимог, коли результати такого аудиту допомагають переконатися у дотриманні небанківськими надавачами фінансових послуг всіх відповідних законодавчих норм та внутрішніх сформованих стандартів; зменшення негативного впливу ризику відмивання (легалізації) злочинних коштів у НФП, що допоможе уникнути фінансових втрат, штрафів та інших небажаних наслідків, пов'язаних з участю у незаконних або сумнівних фінансових операціях; збереження репутації НФП, бо підозра в причетності до відмивання коштів може негативно позначитися на репутації надавача та викликати втрату довіри клієнтів, інвесторів та інших стейкхолдерів; підвищення ефективності НФП за допомогою виявлення слабких місць й недоліків у системі контролю та їхнє виправлення на користь вдосконалення внутрішніх фінансових процесів та підвищення ефективності управління ризиками. Довести ефективність такого аудиту можливо лише за умови чітко сформованої процедури та звітності за його результатами. А оскільки на сьогодні відсутні вимоги від регулятора щодо оформлення та змісту звіту внутрішнього аудиту системи протидії відмиванню коштів у НФП у цьому дослідженні запропоновано використовувати якісні характеристики до звітів внутрішнього аудиту згідно із Міжнародними стандартами професійної практики внутрішнього аудиту. Звіти повинні включати цілі, обсяг та результати завдання; відповідні висновки, а також – рекомендації та/або плани заходів. Звіти повинні бути точними, об'єктивними, чіткими, стислими, конструктивними, вичерпними та своєчасними. Отримані результати мають важливе значення для аудиторів-практиків НФП, оскільки дають їм можливість системно підійти до процесу планування, проведення та оформлення результатів внутрішніх перевірок функціонування системи протидії відмиванню

коштів у НФП. Застосування запропонованого алгоритму проведення перевірок дозволить мінімізувати зауваження до НФП зі сторони НБУ під час проведення контрольної-перевірчої роботи (нагляду).

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 №361-IX (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення 09.04.2024 р.).

2. Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу. Постанова правління Національного банку України від 28.07.2020 №107 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text> (дата звернення 09.04.2024 р.).

3. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту. Редакція 2017 р. The Institute of Internal Auditors Ukraine. URL: <https://www.theiia.org/globalassets/site/standards/mandatory-guidance/ippf/2017/ippf-standards-2017-ukrainian.pdf> (дата звернення 10.04.2024 р.).

4. Дмитренко Є. В. Літературний письмовий твір науково-практичного характеру з ілюстраціями «Внутрішній аудит системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом у суб'єктах первинного фінансового моніторингу (небанківських фінансових установах та учасниках ринків капіталу). Предмет, об'єкт, методики, форми та етапи проведення перевірок. Міжнародні стандарти внутрішнього аудиту під час проведення перевірок. Зразки документів». Свідоцтво про державну реєстрацію авторського права на твір №122821 від 11.01.2024. Офіційний електронний бюлетень «Авторське право і суміжні права Національного органу інтелектуальної власності Державна організація «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій». №79. 2024. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/bulletin-copyright> (дата звернення 10.04.2024 р.).

BANK LOAN SUPPLY AND SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH

Dziubliuk Oleksandr, Doctor of Economic Sciences, Professor

West Ukrainian National University

Анотація. Досліджено основні тенденції функціонування комерційних банків на кредитному ринку і особливості формування структури банківських активів. Систематизовано чинники впливу на кредитну активність банківської системи в умовах воєнного стану. Проаналізовано дії Національного банку щодо стимулювання роботи банківської системи з кредитування економіки і забезпечення стійкого економічного зростання.

Ключові слова: кредит, банк, депозитний сертифікат, кредитний портфель, процентна ставка, Національний банк України, банківська система.

Abstract. The main trends in the functioning of commercial banks on the credit market and the specific of the formation of the structure of bank assets are studied. Factors affecting the credit activity of the banking system under martial law are systematized. The actions of the National Bank in stimulating the work of the banking system in lending to the economy and ensuring sustainable economic growth are analyzed.

Keywords: credit, bank, certificate of deposit, loan portfolio, interest rate, National Bank of Ukraine, banking system.

Introduction. The difficult conditions of the economic situation in Ukraine during the period of martial law directly affected the activities of the banking system in terms of credit support for the production and consumer needs of all market participants. Large-scale military aggression had a comprehensive impact on all aspects of the economic life of society, including the credit activity of the banking sector. Therefore, the study of the main practical problems that arise in the field of bank lending to the real sector should be considered especially relevant, so that the functioning of banks under martial law is stable and maximally meets the needs of the national economy in credit resources.

Analysis of the latest research. The level of development of credit relations in the periods of previous crises is fundamentally different from the current one, because the scale of the impact of the war on the economy today cannot be compared and accurately assessed. Therefore, the main problems and trends in the organization of bank lending under martial law remain uncovered.

Purpose. The purpose of this study is to find out the main trends and problems of the organization of bank lending to the economy under martial law and to determine on this basis possible directions for optimizing credit relations between banks and customers.

Results of the study. The need for active credit support for businesses and households appeared long before the start of large-scale aggression, even in the context of the unfolding financial and economic crisis in Ukraine in 2014-2015. after the annexation of Crimea and the beginning of fighting in the east. And with the beginning of the war in 2022, this problem only worsened, as the internal resources of enterprises to restore production activity approached the minimum values. At the same time, even before the start of large-scale military aggression, the possibilities of obtaining a bank loan for business were characterized by a fairly high level of complexity. This was due to a number of objective factors, such as: 1) high interest rates on bank loans; 2) interest and commission payments could absorb almost all of the company's profits; 3) implementation of a restrained credit policy of commercial banks; 4) reluctance of banks to issue loans due to high risks of non-repayment.

As a result, over the past decade, the scale of credit support for the real sector of the economy has significantly decreased, which has affected the dynamics of production, gross domestic product and the well-being of society (Fig. 1).

At the same time, over the past decade, there has been a sharp increase in non-credit investments in the banking sector as part of the total portfolio of assets, in particular, investments of banking institutions in government securities, as well as certificates of deposit of the National Bank of Ukraine. The reason for this lies primarily in the implementation of the central bank's tight restrictive monetary policy to raise the discount rate, interest rates on NBU certificates of deposit, as well as yields on government securities. The NBU declares this as a means of effective control over inflation, which it sets as its priority goal [2]. However, as a result, the National Bank of Ukraine essentially negated the functions of the banking system as a financial intermediary. After all, by attracting funds from market participants, the banking sector does not issue loans to those enterprises or sectors of the economy that need them, but places the appropriate resources on NBU certificates of deposit, thereby accumulating significant amounts of excess liquidity.

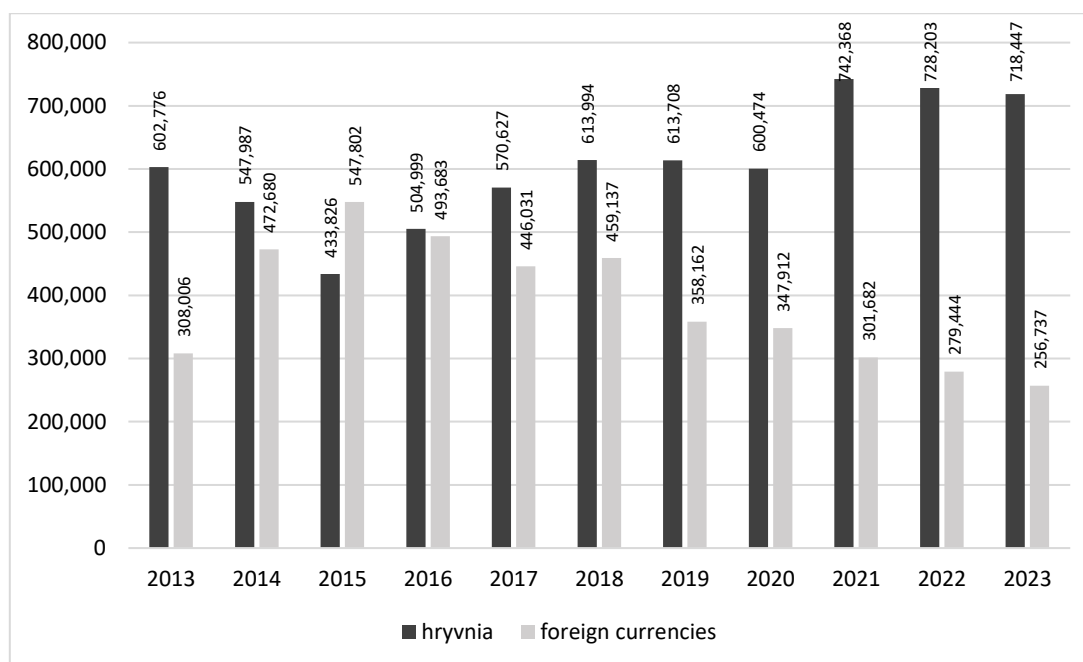

Fig.1. Loans granted by banks in national and foreign currencies, in millions of hryvnias [1]

As a result of the implementation of such monetary policy of the National Bank of Ukraine and the credit policy of commercial banks themselves, the structure of assets of the banking system has been distorted, when the share of the loan portfolio in the form of loans granted to business entities and individuals is only about a quarter of the total assets of banks. At the same time, bank funds invested in NBU certificates of deposit, placed on accounts with the NBU and other banks, as well as invested in government securities, together account for as much as 63.2% of the total portfolio of assets of the banking sector. This, in fact, may indicate the nullification of the fundamental function of banks regarding the organization of credit relations in society through financial intermediation and the transformation of savings into investments.

The National Bank of Ukraine explains this structure of assets of the banking sector by "low demand for loans during the war and continued inflow of customer funds to banks" [3]. However, it should be understood that in practice it was not only the war that influenced the formation of such a structure of banking assets. The fact is that as a result of the NBU's strict restrictive policy to raise the discount rate, interest rates on NBU certificates of deposit, as well as the yield on government securities, transactions with government securities began to dominate in the portfolio of assets of commercial banks.

The certificate of deposit of the National Bank is a tool for placing temporarily free monetary resources of commercial banks on a correspondent account with the National Bank of Ukraine. Its yield is pegged to the key policy rate and is 2 percentage points below its level. In addition, a significant increase in the risks of lending to the real sector in the context of the economic crisis during the war also became a significant factor in stimulating commercial banks to increase the volume of such "non-credit" investments. And this is not surprising in conditions when the interest rate on the NBU's certificates of deposit is tied to a high discount rate.

As a result of setting high interest rates on certificates of deposit, which guarantee banks virtually risk-free investments with a high rate of return, the National Bank of Ukraine has essentially destroyed the functions of the banking sector as a financial intermediary. After all, by attracting funds from market entities, the banking system does not issue loans to those

enterprises or sectors of the economy that need them, but places monetary resources on certificates of deposit, thereby accumulating significant amounts of excess liquidity. As a result, today commercial banks keep almost half a trillion hryvnias on correspondent accounts and in NBU certificates of deposit. In other words, despite the difficult situation in the economy provoked by the war, the volume of excess liquidity in the banking sector is only growing.

To facilitate the intensification of lending to the economy, the National Bank of Ukraine has taken some easing measures regarding the regulatory policy on credit risk assessment. In particular, some additional relaxation of the requirements for banks' assessment of credit risk was introduced, which was supposed to encourage commercial banks to restructure loans in a timely manner to support solvent debtors. In addition, in order to remedy the situation and maintain access to loans, the government has slightly expanded state support programs. They allowed small borrowers to get cheap loans, and commercial banks to reduce credit risks. The key driver of such hryvnia corporate lending is the state-launched program to support banks' lending activity "Affordable Loans 5-7-9%".

Nevertheless, high risks and the availability of alternative directions for banks to invest funds in the recent period have led to the actual redirection of cash flows from the real sector to the public administration sector. A dangerous situation arises in the economy related to the redistribution of credit resources in favor of the state or securities issued by the central bank. As a result, there is an artificial shortage of funds in the real sector, which has affected the performance of enterprises. This, in turn, has become one of the factors of a significant deterioration in the quality of banks' loan portfolios, which already account for a smaller share of the total assets of the banking system.

The growth of NPLs in the total loan portfolio is quite natural, because in the conditions of war, the destruction of assets and collateral, the fall in the incomes of almost all market participants and the deterioration of the solvency of borrowers reduce their ability to repay bank loans, reduce the quality of banks' loan portfolios and increase allocations to bank reserves. It should not be forgotten that with the outbreak of a large-scale war, most commercial banks announced "loan repayment holidays", in particular, they extended the repayment of loans and abolished penalties for late payments on loans.

It is important that in addition to the quantitative increase in the volume of lending to enterprises, it is necessary to improve the quality of such credit support by banks in the real sector. After all, the current structure of the loan portfolio of commercial banks in Ukraine is focused on areas with rapid capital movements, rather than on industries that can become the basis for creating added value and stimulating the development of the Ukrainian economy on an innovative, long-term basis.

A separate negative point among the significant problems of bank lending in Ukraine, related to the structure of the loan portfolio of the banking sector, is also the predominantly short-term nature of the loans granted. These circumstances significantly limit the investment potential of the economy, as they do not allow market participants to formulate long-term strategic goals for their development and build an effective business plan for a relatively long term, being confident in the availability of stable sources of funds to ensure the continuity of production activities. This means that the credit policy of banks today is focused on lending to those activities that have a relatively short operating cycle, or those industries in which production is characterized by a fairly low level of added value.

The NBU's monetary policy is not conducive to intensifying lending to the real sector, as price stability is one of the NBU's goals set by law, and ensuring economic growth and supporting government initiatives can only be done when it does not contradict the top

priority. Under such conditions, the anti-inflationary orientation of the NBU's monetary policy essentially acts not as a driver of economic growth, but as a brake on it, which should be regulated at the legislative level, based on the peculiarities of economic development under martial law.

As for the practical aspects of the NBU's monetary policy, given that non-monetary factors have had a major impact on the dynamics of inflationary processes in Ukraine for a long time, raising the NBU's key policy rate should be considered ineffective in terms of overcoming inflationary pressures. This also restricts credit injections into the real sector, which generally has an extremely negative impact on the recovery of the national economy.

These circumstances determine the objective need to implement economic policy measures to intensify bank lending to the real sector, the main among which are the following.

First, there should be a change in the strategic guidelines of the monetary policy of the National Bank of Ukraine, when, in order to achieve the declared inflation targets, extremely high interest rates are set on refinancing loans and on certificates of deposit, which prevents the investment of banking resources in enterprises of the real sector.

Secondly, it is necessary to develop mechanisms for targeted long-term refinancing of commercial banks, which is an important direction of optimization of monetary policy, which could allow, in conditions of low confidence in banks to place funds in them for long periods, to create a long-term resource base for lending to large-scale investment projects.

Thirdly, it is necessary to use fiscal mechanisms to stimulate lending to the real sector, which means the provision of state guarantees for loans from commercial banks, compensation of interest rates and the introduction of tax holidays, which reduces the debt burden on enterprises, especially small and medium-sized businesses, and, thus, creates appropriate conditions for their development.

Fourthly, it is necessary to take measures to deregulate the banking system of Ukraine, since the current model is not of particular interest to international banking groups as potential investors in the industry.

Conclusions and prospects for further research. Maintaining at least a minimum level of economic development under martial law is impossible without the banks fully performing their key function of financial intermediation, when funds are effectively redistributed to the real sector on the basis of credit, meeting the requirements of enterprises in the necessary monetary resources and creating the basic prerequisites for maintaining production activity and employment, which in the current crisis circumstances is a decisive factor in social security and stability. Intensification of bank lending to the real sector depends not only on the credit policy of commercial banks themselves, but is possible only if adequate decisions are made at the macro level, i.e. the state economic policy – through the appropriate regulatory influence of the National Bank of Ukraine and the government. Prospects for further research on ways to intensify bank lending to the real sector may relate to the macroeconomic prerequisites for the effective functioning of the credit mechanism.

List of sources used

1. Financial Sector Statistics. Official website of the National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/en/statistic/sector-financial>.

2. Monetary policy guidelines for the duration of martial law. Approved by a Decision of the Council of the National Bank of Ukraine dated 15 April 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/hJTwdIrBPNWeMzk>.

3. Annual report of the National Bank of Ukraine for 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2022-rik>.

ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ПРОЦЕСІВ

Задорожний М. Е., здобувач вищої освіти

Буяк Л. М., д.е.н., професор

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Цифрові трансформації фінансових процесів мають великий потенціал для зміни фінансової сфери, забезпечуючи більшу доступність та ефективність фінансових послуг для всіх зацікавлених сторін. Однак разом із цим вони також створюють нові виклики та ризики, пов'язані з кібербезпекою, захистом даних та регулюванням фінансових технологій. Для успішної реалізації цифрових трансформацій важливо розробляти ефективні стратегії управління ризиками та забезпечення безпеки в цифровому середовищі.

Ключові слова: цифрові технології, цифровізація, цифрові інструменти, цифрова економіка, фінанси, трансформація.

Abstract. Digital transformations of financial processes have great potential to change the financial sphere, ensuring greater accessibility and efficiency of financial services for all stakeholders. However, along with this, they also create new challenges and risks related to cyber security, data protection and financial technology regulation. For the successful implementation of digital transformations, it is important to develop effective strategies for managing risks and ensuring security in the digital environment.

Keywords: digital technologies, digitization, digital tools, digital economy, finance, transformation.

Цифрова трансформація в сфері фінансів представляє собою найбільш важливий і динамічний процес у світі сучасних фінансів. Завдяки швидкому розвитку технологій і впровадженню інновацій, фінансові установи та компанії переходять до цифрових платформ і рішень для оптимізації своєї діяльності та забезпечення ефективної роботи в умовах сучасного економічного середовища.

Цифрова трансформація фінансових процесів відбувається на всіх рівнях фінансової сфери, починаючи від банківських послуг та закінчуючи управлінням ризиками та інвестиціями. Впровадження цифрових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, аналітика даних, мобільні додатки та хмарні рішення, революціонізує способи, якими фінансові установи збирають, обробляють та використовують дані, а також як вони надають свої послуги клієнтам.

У наш час цифрова трансформація стає ключовим елементом конкурентоспроможності у фінансовому секторі, оскільки вона дозволяє фінансовим установам адаптуватися до швидкозмінюючихся потреб ринку та забезпечує більшу доступність, швидкість та ефективність фінансових послуг для клієнтів [2].

Цифрові трансформації фінансових процесів можливо визначити, як процес впровадження цифрових технологій та інновацій у фінансову сферу з метою покращення ефективності, швидкості та доступності фінансових послуг. Цей процес охоплює широкий спектр аспектів фінансової діяльності, включаючи банківські послуги, страхування, інвестиції, платіжні системи та управління ризиками.

Цифрові трансформації в фінансових процесах відбуваються завдяки впровадженню різноманітних технологій, таких як штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн, інтернет-банкінг, мобільні додатки та хмарні рішення. Ці технології дозволяють автоматизувати та оптимізувати фінансові процеси, зменшуючи витрати, збільшуючи швидкість обробки операцій та підвищуючи рівень

обслуговування клієнтів [2].

Основні аспекти цифрових трансформацій у фінансовій сфері включають [1, 2, 3]: розвиток інтернет-банкінгу та мобільних додатків дозволяє клієнтам здійснювати операції з банківськими рахунками, перекази коштів та керування фінансовими активами в будь-який час та з будь-якого місця;

розвиток електронних платіжних систем, таких як карти, мобільні гаманці та платіжні шлюзи, спрощує проведення транзакцій та зменшує потребу у готівкових операціях;

поява цифрових інвестиційних платформ та роботизованих консультантів дозволяє інвесторам здійснювати інвестиції в цінні папери та інші фінансові активи за допомогою онлайн-сервісів та алгоритмів;

використання технології блокчейн дозволяє створювати безпечні та прозорі фінансові системи, а також розвивати криптовалютні ринки та інші цифрові активи.

Цифрова трансформація фінансових процесів безумовно є ключовим та невід'ємним елементом сучасного фінансового сектору. Впровадження цифрових технологій та інновацій дозволяє фінансовим установам оптимізувати свою діяльність, підвищувати ефективність та швидкість обробки операцій, а також забезпечує більшу доступність та персоналізацію фінансових послуг для клієнтів.

Проте, разом з беззаперечними перевагами цифрової трансформації приходять нові виклики та ризики, такі як кібербезпека, захист даних та відповідність до регулятивних вимог. Для успішної реалізації цифрових ініціатив фінансові установи повинні активно працювати над забезпеченням безпеки та захисту своїх клієнтів, а також високого стандарту етичності та довіри.

Крім того, важливо враховувати, що цифрова трансформація є постійним процесом, який вимагає постійного оновлення та адаптації до змін у технологічному та економічному середовищі. Фінансові установи повинні бути гнучкими та інноваційними, щоб відповідати на нові виклики та вимоги ринку.

Отже, цифрова трансформація фінансових процесів є невід'ємною складовою успішного розвитку сучасного фінансового сектору. Правильно впроваджені та управляють цифрові ініціативи можуть стати ключем до успіху та конкурентоспроможності для фінансових установ у сучасному цифровому світі.

Список використаних джерел

1. Krysovatyu A., Ptashchenko O., Kurtsev O., Arutyunyan O. The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju / Problems of Sustainable Development* 1 / 2024. P. 164-172. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5755/4346>.

2. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

3. Крисоватий А., Десятнюк О., Птащенко О. Digital inclusion: financial and marketing aspects. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №3 (14). 2023. С. 93-102. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/08/3-2023-10.pdf>. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.10.

ФІНАНСОВА ІНФРАСТРУКТУРА: ЗМІСТ, СКЛАД ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Кириленко О. П., д.е.н., професор

*Кириленко С. В., к.е.н., старший викладач
Західноукраїнський національний університет*

Анотація. Для формування належного організаційно-економічного, обліково-аналітичного забезпечення розвитку регіонів необхідна ефективна ринкова, а в її складі – фінансова інфраструктура. Сучасний етап розвитку України характеризується процесом перебудови окремих складових елементів фінансової інфраструктури відповідно до зміни зовнішнього та внутрішнього середовища та появи нових викликів і загроз. В цих умовах особливої актуальності набуває проблема розвитку регіональної фінансової інфраструктури.

Ключові слова: фінансова інфраструктура, склад фінансової інфраструктури, регіональна фінансова інфраструктура, фінансовий інструментарій.

Abstract. For the formation of proper organizational, economic, accounting and analytical support for the development of regions, an effective market infrastructure is needed, and its composition includes a financial infrastructure. The current stage of Ukraine's development is characterized by the process of restructuring individual components of the financial infrastructure in accordance with changes in the external and internal environment and the emergence of new challenges and threats. In these conditions, the problem of regional financial infrastructure development becomes especially urgent.

Keywords: financial infrastructure, composition of financial infrastructure, regional financial infrastructure, financial instruments.

Важливим складовим елементом ринкової інфраструктури є фінансова інфраструктура. Сам термін «фінансова інфраструктура» застосовується у науковому обігу порівняно недавно. Серед вчених, які започаткували його активне застосування у вітчизняній науковій літературі і визначили зміст, складові елементи, роль в економічній системі держави, слід відзначити таких науковців: О. Іваницька, В. Опарін, А. Рибчук, В. Федосов та ін.

Так, О. Іваницька розглядає фінансову інфраструктуру як складну структуру «що, що виникла в результаті еволюції фінансової системи, її суб'єктів та об'єктів, є невід'ємною частиною ринку і щодо решти секторів реальної економіки виступає обслуговуючим, перетворюючим, стимулюючим елементом» [1]. Важливим є акцентування науковиці на тому, що фінансова інфраструктура може виступати каталізатором ринкових перетворень, впливати на напрямки економічного, соціального, політичного та фінансового розвитку, визначати його темпи; за допомогою інструментарію фінансової інфраструктури можна передбачати можливі позитивні та негативні ефекти. Таким чином, вчена дає визначення фінансової інфраструктури як сукупності «інститутів та організацій, науково-методичних і кадрових елементів, що забезпечує неперервне, прозоре й надійне функціонування фінансового ринку в його динамічному розвитку, переміщення та розподіл потоків капіталів між секторами, суб'єктами й об'єктами ринку» [1].

В. Опарін і В. Федосов трактують зміст поняття фінансової інфраструктури як «сукупність елементів, що забезпечують функціонування фінансів як суспільного інституту» [2, с. 222]. Одночасно вчені підкреслюють забезпечувальну роль фінансів як елемента економічної інфраструктури; пізніше в монографії «Фінансова

інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку» вище наведена дефініція була розвинута і фінансова інфраструктура визначена як «комплекс установ, використовуваного ними інструментарію і важелів, що забезпечують функціонування і розвиток фінансів і національної економіки» [3, с. 635].

Таку позицію підтримує О. Корсакова, зазначаючи, що «фінансова інфраструктура не обмежується сферою функціонування фінансів – її інституційне наповнення водночас обслуговує також сектори економічної інфраструктури» [4].

Розглядаючи склад фінансової інфраструктури, окремі вчені застосовують різні підходи, проте вони не мають принципових відмінностей, а виходять з того, що фінансова інфраструктура є складовою ринкової інфраструктури і відіграє у ній забезпечувальну роль. Заслуговує на увагу запропоноване В. Опаріним і В. Федосовим структурування та розгляд фінансової інфраструктури у двох вимірах – зовнішньому та внутрішньому. Згідно зовнішнього виміру, фінансова інфраструктура представляє собою «сукупність елементів фінансових відносин – платежів, внесків, відрахувань податків зборів, виплат, трансфертів, інвестицій, тощо» [2, с. 222]. За внутрішнім виміром фінансова інфраструктура – це сукупність «різних елементів, що забезпечують функціонування самих фінансів як суспільного інституту, у двох зрізах – організаційному та інструментальному» [2, с. 222].

Організаційна фінансова інфраструктура (як сукупність організаційних структур, які функціонують в окремих ланках фінансової системи), відповідно, включає такі складові елементи: управлінську, інституційну та обслуговуючу. Управлінська фінансова інфраструктура – це фінансові органи, які проводять оперативне управління державними фінансами, здійснюють державне регулювання фінансового, банківського та страхового ринків, а також фінансові служби галузевих міністерств, суб'єктів господарювання. До складу управлінської фінансової інфраструктури належать: Національний банк України, Рахункова палата України, Міністерство фінансів України, Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Державна аудиторська служба України, Державна казначейська служба України, Державна служба моніторингу України, Пенсійний фонд України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Інституційна фінансова інфраструктура охоплює фінансові інституції, які функціонують на фінансовому ринку та ринку фінансових послуг. В Україні до них, перш за все, слід віднести комерційні банки, небанківські кредитні установи, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, лізингові і факторингові компанії, інститути спільного інвестування, компанії з управління активами та ін.

До обслуговуючої фінансової інфраструктури включають: 1) різноманітних посередників, які працюють на фінансовому ринку (фондові та валютні біржі, брокерські та дилерські фірми); 2) установи, які виконують допоміжні функції на ринку цінних паперів (реєстратори, депозитарії); 3) установи, що надають нефінансові послуги у сфері фінансової діяльності (консалтингові та аудиторські фірми, рейтингові та аналітичні агентства, бюро кредитних історій та ін.).

Внутрішній зміст фінансової інфраструктури, її роль в економічній системі значною мірою характеризується інструментальним наповненням, яке включає набір фінансових інструментів, за допомогою яких відбуваються вплив на фінансові відносини, проводиться державне регулювання, спрямоване на забезпечення безперебійного функціонування національної економіки. Саме фінансові інструменти є найбільш динамічним складовим елементом фінансової інфраструктури, який постійно змінюється і вдосконалюється з метою більш повного врахування тенденцій

розвитку внутрішнього і зовнішнього економічного середовища, а також тих процесів, які відбуваються на макро-, мезо- і мікрорівнях в умовах новітніх викликів і загроз.

Виконання основного призначення фінансової інфраструктури, а саме – забезпечення повноцінного функціонування національної економіки, значною мірою залежить від того, наскільки раціонально розподілені в розрізі регіонів країни ті установи й інституції, які власне уособлюють собою фінансову інфраструктуру. Якщо звернутися до даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [5], то слід відзначити, що окремі види фінансових установ зовсім не представлені в регіональному розрізі і зосереджені або в столиці, або в крупних обласних центрах промислово розвинутих регіонів України.

Наприклад, у Реєстрі професійних учасників ринків капіталів та організованих товарних ринків всього 3 фондові біржі, 4 товарні біржі, 5 рейтингових агентств. Більш розвинута мережа таких установ фінансової інфраструктури, як недержавні пенсійні фонди (58), інституційні інвестори (69), страхові компанії (97), ломбарди (120), кредитні спілки (126), депозитарні установи (141), компанії з управління активами (279) [5].

Яскравою ілюстрацією для характеристики територіальної нерівномірності наявних установ фінансової інфраструктури є розміщення недержавних пенсійних фондів по території країни: з 58 діючих недержавних пенсійних фондів 41 фонд зареєстрований в столиці, 4 – в Донецькій області, 3 – в Івано-Франківській області і по 2 фонди – в Львівській, Харківській і Полтавській областях. Отже, у 18 регіонах недержавних пенсійних фондів немає і, по суті, не сформована інституційна основа для запровадження третього недержавного рівня пенсійного забезпечення і завершення розпочатої реформи пенсійної системи.

Ще одна неоднозначна тенденція розвитку фінансової інфраструктури країни, це – кількісне скорочення окремих видів фінансових інституцій, зокрема комерційних банків. Так, протягом останніх років внаслідок проведеного реформування банківської системи України кількість банків зменшилася майже удвічі з 117 на початку 2016 року до 63 у 2024 році [6]. Спостерігається також зменшення переліку діючих страхових компаній, кредитних спілок [7].

Нерівномірність інституцій фінансової інфраструктури в регіональному аспекті, а також тенденції щодо їх кількісного скорочення справляють негативний вплив на функціонування національної економіки загалом. Ми згідні з висновком О. Іваницької, що причиною такої ситуації є успадковані централізовані підходи у моделі вітчизняної економічної системи, зокрема у бюджетній системі, а також історично сформовані асиметрії економічного розвитку регіонів. Все це спричинює нестачу фінансових ресурсів на регіональному рівні і зумовлену цим несамостійність органів місцевої влади, що ускладнює процес децентралізації [1].

Новітні загрози для самого існування і подальшого розвитку нашої держави, що виникли внаслідок триваючої повномасштабної війни, яку розпочала російська федерація проти України, негативно відображаються на динаміці соціально-економічного розвитку. Війна принесла величезні людські, матеріальні і фінансові втрати, завдала і продовжує завдавати значних збитків національному господарству і природному середовищу. За оцінками Уряду, лише у 2024 році на потреби швидкого відновлення країни необхідно 15 млрд доларів США [8].

З початком війни у діяльності установ фінансової інфраструктури і, головне, у використовуваному фінансовому інструментарії відбулися суттєві зміни, спрямовані на протидію негативним наслідкам і тенденціям, зумовленим війною і воєнним станом.

Головна мета новацій у сфері державного регулювання економічної системи і фінансової інфраструктури, які були запроваджені в Україні у зв'язку з військовою агресією, полягала у створенні умов для фінансового забезпечення потреб оборони і Збройних Сил України, підтримки військовослужбовців і членів їх сімей, внутрішньо переміщених осіб, інших категорій населення, яке потребує соціального захисту; фінансування відновлення національного господарства.

Для вирішення цих завдань були змінені у напрямку спрощення окремі процедури бюджетного процесу, зокрема на регіональному і місцевому рівні; призупинені контрольні заходи фінансових органів за діяльністю суб'єктів господарювання і фізичних осіб, а також застосування штрафних санкцій; спрощено процедури публічних закупівель, в т. ч. на потреби оборони; зменшено податковий тиск по окремим податкам і зборам, зокрема тим, що сплачують фізичні особи-підприємці; оптимізовано бюджетні видатки тощо. Прийняті міри дали змогу забезпечити стабільність фінансової системи в умовах воєнного стану.

Як свідчить світовий досвід, під час таких надзвичайних станів як війна, а також терористичні загрози, перед фінансовою інфраструктурою виникають і зростають загрози, пов'язані з поширенням різноманітних видів фінансових порушень, збільшенням масштабів тіньової економіки, виникненням «чорного ринку» та нелегітимної фінансової інфраструктури, яка його обслуговує. На сучасному етапі розвитку нашої держави актуалізуються визначені ще у 2006 році О. Іваницькою характерні особливості такої інфраструктури [1]. Обґрунтовані вченою висновки, а також новітні дослідження українських вчених мають вагомим практичне значення для визначення векторів подальшого розвитку країни.

Підводячи підсумок, зазначимо, що фінансова інфраструктура відіграє важливу забезпечувальну роль у ринковій економіці; найбільш динамічним елементом фінансової інфраструктури є інструментарій, який застосовується управлінською фінансовою інфраструктурою; виконання основного призначення фінансової інфраструктури неможливе без постійного вдосконалення фінансового інструментарію з врахуванням стану соціального-економічного розвитку країни та окремих регіонів, впливу сучасних зовнішніх і внутрішніх загроз.

Подальший розвиток регіональної фінансової інфраструктури повинен відбуватися в частині відновлення і зміцнення системи фінансових установ, що сприятиме створенню необхідних умов для функціонування регіональної економіки, покращення бізнес середовища, надання більш повного задоволення потреб населення, забезпечення відновлення економіки країни. Важливу роль у цьому процесі повинні відігравати органи регіональної і місцевої влади, наділені відповідними повноваженнями щодо створення комунальних фінансових установ, запровадження місцевих податків і зборів, здійснення місцевих запозичень, проведення цінової і тарифної політики, створення різноманітних цільових фондів тощо.

Фінансовий інструментарій, який застосовується управлінськими фінансовими інституціями регіонального і місцевого рівня, має об'єктивні передумови для його ефективного використання внаслідок максимального наближення регіональної і місцевої влади до громадян і суб'єктів господарювання і, тим самим, можливості більш повного врахування їх потреб і запитів.

Список використаних джерел

1. Іваницька О. М. Державне регулювання розвитку фінансової інфраструктури в Україні : дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Національна академія держ. управління

при Президентіві України. К.. 2006. 419 с.

2. Фінанси. Бюджет. Податки. Національна та міжнародна термінологія: Науково-енциклопедичне видання. За редакцією Т. І. Єфіменко. У трьох томах. Том 2. К.. 2010. 647 с.

3. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку: монографія / [В. Опарін, В. Федосов, С. Львочкін та ін.] ; за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. К : КНЕУ. 2016. 695 с.

4. Корсакова О. С. Особливості формування фінансової інфраструктури на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки. Ефективна економіка. 2018. №1.

5. Реєстр професійних учасників ринків капіталів та організованих товарних ринків / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/reiestr-profesiinykh-uchasnykiv-rynkiv-kapitalu-ta-organizovanykh-tovarnykh-rynkiv>.

6. Основні показники діяльності банків України / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>.

7. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2022 року / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>.

8. Відбудова зруйнованого / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/priorytety-uriadu/vidbudova-zruinovanoho>.

USE OF DIGITAL TOOLS IN STOCK EXCHANGE ACTIVITIES

Крисоватий А. І., д.е.н., професор

Птащенко О. В., д.е.н., професор

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Використання цифрового інструментарію у діяльності фондових бірж відіграє ключову роль у поліпшенні ефективності та доступності торгівлі цінними паперами. Сучасні технології, такі як електронна торгівля, штучний інтелект, блокчейн та аналіз даних, революціонізують спосіб, яким здійснюється торгівля, забезпечуючи більшу швидкість, точність та безпеку операцій. Використання електронної торгівлі дозволяє здійснювати операції в реальному часі, що робить процес торгівлі більш ефективним та динамічним. Штучний інтелект використовується для прогнозування трендів ринку, виявлення аномалій та оптимізації стратегій торгівлі. Технологія блокчейн забезпечує безпеку та недоторканість даних, що є критичним у сфері фінансових операцій. Аналіз даних допомагає виявляти тенденції ринку та ризики, що дозволяє інвесторам та трейдерам приймати більш обдумані рішення.

Ключові слова: цифрові технології, фондовий ринок, біржа, цифровізація, цифрові інструменти, цифрова економіка.

Abstract. The use of digital tools in the activities of stock exchanges plays a key role in improving the efficiency and accessibility of securities trading. Modern technologies such as e-commerce, artificial intelligence, blockchain and data analytics are revolutionizing the way trading is done, ensuring greater speed, accuracy and security of transactions. The use of electronic trading allows you to perform transactions in real time, which makes the trading process more efficient and dynamic. Artificial intelligence is used to predict market trends, identify anomalies and optimize trading strategies. Blockchain technology provides security and integrity of data, which is critical in the field of financial transactions. Data analysis helps identify market trends and risks, allowing investors and traders to make more informed

decisions.

Keywords: digital technologies, stock market, stock exchange, digitization, digital tools, digital economy.

The essence of digitalization of the stock market is to combine advanced technologies with financial services to create innovative and efficient trading and investment tools that meet the requirements of the modern electronic market. This process opens up new opportunities for the development of the financial sector and increasing its competitiveness in the global economic environment.

Digitization of the stock market in a general sense is the process of introducing and using digital technologies in all aspects of the functioning of the financial market, including securities trading, settlement procedures, customer service and data analysis. This transformation makes the stock market more efficient, accessible and transparent for all participants.

Digital technologies allow trading operations to be performed in real time, simplify settlement processes and reduce transaction costs. They also provide quick and convenient access to market information, analysis and forecasting that helps investors make informed decisions.

Digitization of stock exchanges involves a transition from traditional methods of securities trading to the use of modern digital technologies to ensure a more efficient and accessible market for participants. The main aspects of the essence of digitalization of stock exchanges are presented in Fig. 1.

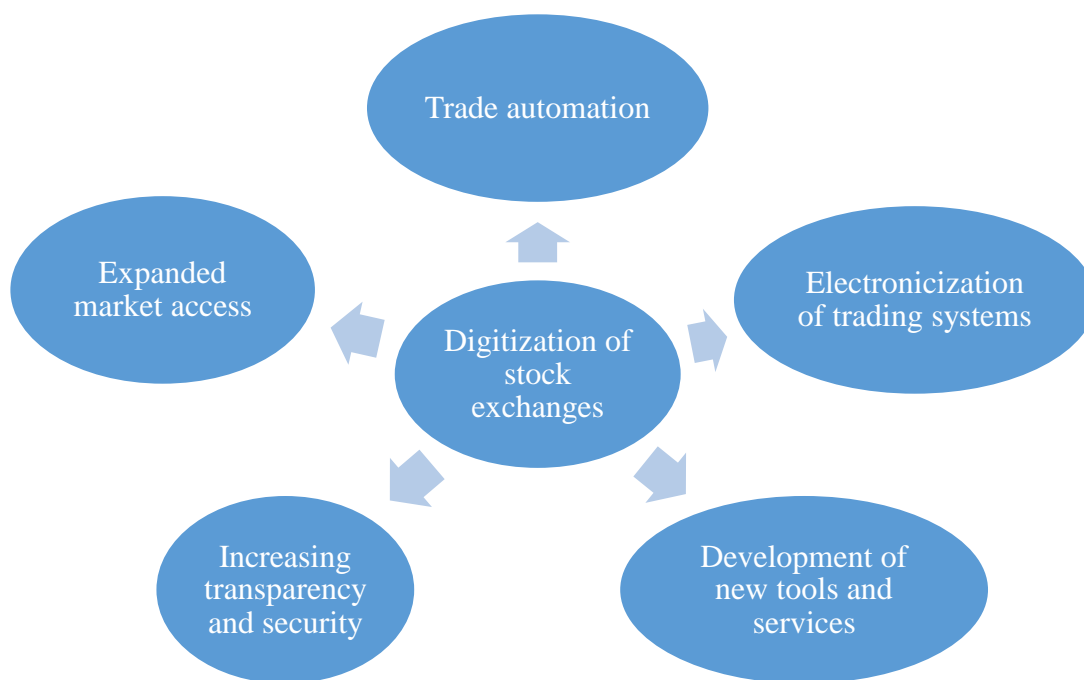

Fig. 1. Elements of digitalization of stock exchanges
Source: formed by the authors based on [1, 2, 3]

Some features should also be noted:

instead of traditional trading platforms and transactions using telephone calls, most operations are now performed through electronic trading platforms, which allows to reduce trading time and costs, increase the speed of order execution and improve accessibility for market participants;

with the help of algorithmic trading strategies and automation software, market participants can perform trading operations without the need for constant monitoring of market conditions, which allows for quick response to changes and reduces the risk of errors;

digital technologies allow investors from all over the world to access various stock markets, regardless of their physical location, which expands investment opportunities and allows portfolio diversification;

the application of blockchain technologies allows to ensure the safety and reliability of calculations, as well as to increase the transparency of the management and ownership of securities;

digitalization creates unique opportunities for the development and implementation of new financial instruments, such as cryptocurrencies, derivatives and others. It also promotes the development of various financial services, including analytics, consulting and asset management;

Digitization of stock exchanges is a necessary condition for the development of the modern financial market, which contributes to increasing its efficiency, transparency and accessibility for a wide range of participants. Taking into account the powerful development of digital technologies and their impact on various sectors of the economy, the digitalization of stock exchanges is a strategically important direction for implementing innovative approaches and increasing competitiveness in the international financial environment.

Thus, it should be noted that under the conditions of transformational changes, the emergence of a digital economy and digitization, digital tools play a key role in the activity of stock exchanges, helping them to provide faster, more efficient and affordable trading for market participants. Some of the most important digital instruments used on stock exchanges are presented in Table 1.

Table 1

Digital instruments of stock exchanges

Tool	Characteristic
Electronic trading platform	It is software that allows market participants to interact with each other to buy and sell securities. They provide fast and reliable access to the market, as well as the ability to automate trading strategies
Algorithmic trading software	These programs use algorithms to analyze market data and execute trades without the need for human intervention. They allow you to quickly react to changes in market conditions and perform operations with great speed and accuracy
Analytical platforms	These tools provide market participants with access to advanced analysis of market data, including charts, reports, news and forecasts. They help investors make informed decisions about buying and selling securities
Mobile applications	Many stock exchanges provide mobile applications that allow market participants to track market data and execute trades from their smartphones or tablets, providing convenience and accessibility anytime, anywhere
Blockchain technology	Blockchain makes it possible to ensure the security and reliability of trade, as well as to increase transparency and automate settlement processes. It can be used to register and track ownership of securities, execute smart contracts and other digital innovations

Source: compiled by the authors based on [1, 2, 3]

Thus, the presented digital tools play an important role in maintaining the efficiency and competitiveness of stock exchanges, as well as providing wider and more affordable access to the market for all participants. Thus, the use of digital tools allows you to trade securities in real time from anywhere in the world, which makes the market more accessible and efficient for investors. Blockchain technologies ensure the safety and integrity of data, while digital signatures and encryption ensure the security of financial transactions, which is important to maintain the trust of market participants. The use of artificial intelligence and data analysis helps in identifying market trends, predicting price movements and making informed investment decisions. In general, the use of digital tools in the activity of stock exchanges is an important factor for improving the efficiency, security and accessibility of the market, which contributes to the development of financial markets as a whole.

List of sources used

1. Desyatnyuk O., Krysovaty A., Ptashchenko O. and Kyrylenko O. Financial Security in the Conditions of Globalization: Strategies and Mechanisms for the Protection of National Interests. *Econ. Aff.* 69 (Special Issue). 2024. P. 261-268. URL: <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv69n1z1.pdf>.

2. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. *Журнал стратегічних економічних досліджень.* №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

3. Птащенко О. Exchange activity: current state and trends. *Журнал стратегічних економічних досліджень.* №4 (15). 2023. С. 57-64. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/12/4-2023-7.pdf>.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Курцев О. Ю., к.ю.н., доцент

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Анотація. Цифровізація міжнародної торгівлі відіграє ключову роль у зміні підходів до ведення бізнесу на міжнародному рівні. Вона включає в себе використання цифрових технологій та інструментів для покращення всіх аспектів торговельних операцій, від управління логістикою до здійснення фінансових операцій.

Ключові слова: міжнародна торгівля, цифровізація, цифрові технології, електронна комерція, цифрова економіка.

Abstract. Digitization of international trade plays a key role in changing approaches to conducting business at the international level. It includes the use of digital technologies and tools to improve all aspects of trade operations, from logistics management to financial transactions.

Keywords: international trade, digitalization, digital technologies, electronic commerce, digital economy.

Цифровізація міжнародної торгівлі стає одним із найважливіших факторів в економічному розвитку сучасного світу. Це обумовлено швидким розвитком технологій та зростанням числа цифрових платформ, які сприяють здійсненню торговельних операцій між країнами. Цифрова торгівля відкриває нові можливості для

бізнесу, сприяючи збільшенню обсягів торгівлі та зниженню торговельних бар'єрів. Однак вона також вносить виклики, пов'язані з кібербезпекою, захистом даних та регулюванням.

Цифрова торгівля перетворює традиційні моделі бізнесу, прискорює процеси логістики та сприяє розвитку нових форм комунікацій між бізнес-партнерами. Вона розширює географію торгових операцій та сприяє більш гнучким умовам для підприємств у міжнародному співробітництві. Однак разом з перевагами цифрової торгівлі виникають і певні виклики, такі як кіберзагрози, недостатність регулятивної бази та нерівність доступу до цифрових технологій. У зв'язку з цим важливо забезпечити адекватне регулювання цифрової торгівлі для забезпечення стабільності та безпеки в міжнародних економічних відносинах.

Цифрова торгівля на глобальному ринку має свої особливості, які впливають на спосіб функціонування та взаємодії між учасниками. Представимо деякі з них [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]:

цифрова торгівля дозволяє підприємствам з усього світу здійснювати торгівлю без обмежень щодо географічного розташування, що розширює ринки збуту та збільшує конкуренцію;

більшість цифрових торгових операцій здійснюється через електронні платформи, що дозволяє швидше та ефективніше виконання угод. Вони забезпечують прозорість, автоматизацію та безпеку у торговельних операціях;

цифрова торгівля дозволяє підприємствам пропонувати різноманітні товари та послуги через інтернет, включаючи товари, послуги, цифровий контент тощо;

великий обсяг даних, що генерується в процесі цифрової торгівлі, дозволяє використовувати аналітичні інструменти та технології Big Data для прогнозування тенденцій ринку, виявлення попиту та пропозиції, а також управління запасами;

оскільки цифрова торгівля залежить від інтернету та комп'ютерних систем, виникають нові виклики у забезпеченні кібербезпеки та захисту конфіденційності даних. Це вимагає відповідних заходів захисту та управління ризиками;

Представлені особливості визначають сучасний образ глобальної цифрової торгівлі та впливають на стратегії бізнесу підприємств на міжнародному ринку.

Цифровізація міжнародної торгівлі відіграє важливу роль у формуванні сучасного глобального економічного ландшафту. Це явище приводить до значних змін у способах взаємодії між учасниками торговельних операцій, забезпечуючи їм нові можливості та виклики. Нові технології та цифрові інструменти дозволяють підприємствам розширювати свої ринки збуту, ефективно керувати ланцюгами постачання, прогнозувати попит та пропозицію, а також забезпечувати безпеку та кіберзахист у торговельних операціях [2, 3, 4, 6].

Однак цифровізація також вносить нові виклики та ризики, пов'язані з кібербезпекою, конфіденційністю даних та етичними аспектами використання технологій. Для того щоб використовувати потенціал цифровізації максимально ефективно, підприємства повинні розробляти та впроваджувати стратегії цифрової трансформації, а також вдосконалювати свої кіберзахисні системи.

Загалом, цифрова торгівля відкриває нові можливості для підприємств у глобальному ринковому середовищі, сприяючи підвищенню ефективності, конкурентоспроможності та інноваційного розвитку. Проте успішна імплементація цифрових стратегій вимагає уваги до ризиків та вдосконалення систем управління, що становить важливий аспект сучасного бізнесу у міжнародному контексті.

Список використаних джерел

1. Птащенко О. В., Вовк В. А. Особливості торговельного співробітництва України в сучасних умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2021. №4. С. 42-47.
2. Птащенко О., А. Пастушенко, І. Імнадзе і А. Солдатова. Тенденції розвитку глобальних ринків в умовах цифровізації. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. Вип. 6 (270). 2021. С. 125-8. DOI: doi:10.33216/1998-7927-2021-270-6-125-128. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/36>.
3. Птащенко О., Резнікова Н. & Іващенко О. Міжнародні стратегічні альянси в умовах цифрових трансформацій і розвитку ринку даних. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2 (12). 2023. С. 214-227. DOI: <https://doi.org/10.32750/2023-0218>. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/250>.
4. Резнікова Н. В., Панченко В. Г., Іващенко О. А. Від ревізії економічної теорії до ревізії економічної політики: пастки нового макроекономічного консенсусу. *Економіка України*. 2021. №3 (712). С. 19-40. URL: <https://DOI.org/10.15407/economyukr.2021.03.019>.
5. Шевченко І. О. Аналіз українського ринку цифрової торгівлі: структура, зміст, інсайти та топ-рейтингу. *Інтелект XXI*. 2022. №3. С. 48-57.
6. Шевченко І. О. Електронна комерція як інструмент забезпечення розвитку цифрової торгівлі. *Science, trends and development methods: VIII Міжнародна науково-практична конференція*. Токіо, Японія. 2022. С. 84-88.
7. Шевченко І. О. Формування методологічного підходу до визначення розвитку цифрової торгівлі на глобальних ринках. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. №3 (03). С. 65-73.

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Литовченко І. В., к.е.н., доцент

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Анотація. Розвиток інтелектуального капіталу підприємства в умовах цифровізації є важливим аспектом для забезпечення конкурентоспроможності та стійкості на ринку. У цифрову епоху інтелектуальний капітал, який включає знання, навички, інноваційність та досвід, стає ключовим ресурсом для успішного функціонування підприємства. Розвиток інтелектуального капіталу підприємства в умовах цифровізації вимагає комплексного підходу, який враховує не лише технологічні інновації, але й культурні та організаційні зміни. Він є стратегічною необхідністю для успішного ведення бізнесу у сучасному світі.

Ключові слова: цифрова економіка, цифрові технології, інтелектуальний капітал, потенціал, цифровізація.

Abstract. The development of the intellectual capital of the enterprise in the conditions of digitalization is an important aspect for ensuring competitiveness and stability in the market. In the digital age, intellectual capital, which includes knowledge, skills, innovation and experience, becomes a key resource for the successful functioning of an enterprise. The development of an enterprise's intellectual capital in conditions of digitalization requires a comprehensive approach that takes into account not only technological innovations, but also cultural and organizational changes. It is a strategic

necessity for successful business in today's world.

Keywords: digital economy, digital technologies, intellectual capital, potential, digitization.

У сучасному бізнес-середовищі важливість інтелектуального капіталу для підприємств надзвичайно актуальна, особливо в умовах швидкого розвитку цифрових технологій. Цифровізація перетворює спосіб функціонування бізнесу та вимагає нових підходів до управління та використання ресурсів.

Інтелектуальний капітал включає в себе знання, навички, інноваційність та досвід, які є ключовими факторами для досягнення конкурентної переваги та забезпечення сталого розвитку підприємства в сучасному світі. У контексті цифрової епохи, інтелектуальний капітал набуває ще більшого значення, оскільки він стає основою для ефективного впровадження цифрових стратегій, розвитку нових продуктів та послуг, а також для взаємодії з клієнтами та конкурентами.

У цьому контексті важливо розглянути як поняття інтелектуального капіталу, так і вплив цифровізації на його розвиток та використання в діяльності підприємств. Детальний аналіз цих аспектів дозволить краще зрозуміти сутність і значення інтелектуального капіталу в умовах цифровізації та розробити стратегії для його оптимального використання в бізнесі.

Спираючись на теоретичні дослідження [1, 2, 3, 4, 5] інтелектуальний капітал підприємства можливо визначити, як сукупність невидимих активів, що становлять його конкурентну перевагу та забезпечують стійкість на ринку. Це включає в себе знання, інформацію, навички, досвід, інноваційність та репутацію, які є ключовими факторами для успіху підприємства.

Сутність інтелектуального капіталу полягає у його здатності створювати, зберігати, передавати та використовувати знання та інформацію для досягнення стратегічних цілей та створення цінності для підприємства. Це може бути як формально зареєстрований інтелектуальний власник, так і невизначений «тактичний» знання в мозку працівників. Інтелектуальний капітал може виявлятися в різних формах, таких як патенти, авторські права, бренди, технології, процеси, клієнтські бази даних, навички персоналу, корпоративна культура та репутація.

Основні складові інтелектуального капіталу [1, 2, 4, 5]:

людський капітал (навички, знання, досвід та творчий потенціал працівників підприємства, які дозволяють ефективно вирішувати завдання та інноваційно розвивати бізнес);

структурний капітал (внутрішні процеси, процедури, системи управління, бази даних, технології та інші ресурси, які сприяють ефективному використанню інформації та знань в організації);

клієнтський капітал (зв'язки з клієнтами, їхні вподобання, відгуки та лояльність, які дозволяють підприємству забезпечувати високу якість обслуговування та задоволення потреб споживачів);

інтелектуальна власність (патенти, авторські права, бренди та інші права, що дозволяють підприємству захищати свої інновації та створювати унікальний імідж на ринку).

Загалом, інтелектуальний капітал підприємства визначається його здатністю до створення, використання та захисту знань та інформації, що дозволяє підприємству досягати успіху в умовах змінного бізнес-середовища.

Таким чином, у сучасному цифровому світі інтелектуальний капітал стає ключовим ресурсом для успішного функціонування підприємства. Цифрові технології

та зміни у бізнес-середовищі прискорюють розвиток інтелектуального капіталу, забезпечуючи нові можливості для збагачення знань, створення інновацій та впровадження стратегічних ініціатив.

Процес цифровізації дозволяє підприємствам збільшувати обсяги даних, які можна аналізувати та використовувати для прийняття стратегічних рішень. Це відкриває нові можливості для вдосконалення процесів, створення персоналізованих продуктів та послуг, а також для взаємодії з клієнтами на більш індивідуалізованому рівні.

Успішний розвиток інтелектуального капіталу в умовах цифровізації вимагає постійного навчання та розвитку персоналу, інвестування в цифрові технології та створення відкритої культури, що сприяє інноваціям та обміну знаннями.

Крім того, підприємства повинні активно захищати свою інтелектуальну власність, використовуючи відповідні правові засоби та стратегії, щоб запобігти незаконному використанню своїх технологій та ідей.

У майбутньому підприємства, які успішно розвивають свій інтелектуальний капітал в умовах цифровізації, матимуть конкурентну перевагу на ринку та зможуть ефективно адаптуватися до змін у бізнес-середовищі. Тому важливо продовжувати інвестувати в розвиток цього капіталу та вдосконалення його використання у всіх аспектах діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Бойчик І., Стахурська С. Оцінювання ефективності управління інтелектуальним потенціалом молокопереробних підприємств. Інноваційна економіка. 2023. №2 [94]. С. 49-58.

2. Бойчик І., Стахурська С. Підходи до оцінювання ефективності управління нетрадиційними об'єктами інтелектуальної власності молокопереробних підприємств. Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень. Матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Хмельницький, 21 липня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця : Європейська наукова платформа. 2023. 208 с. С. 64-67. URL: <https://archive.mcnrd.org.ua/index.php/conferenceproceeding/article/view/672/683>.

3. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. Журнал стратегічних економічних досліджень. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

4. Собко О. М., Стахурська С. В. Механізм управління інтелектуальним потенціалом підприємства. Science and technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2023. Pp. 243-246. URL: <https://sci-conf.com.ua/xi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-technology-problems-prospects-and-innovations-3-5-08-2023-osaka-yaponiya-arhiv>.

5. Собко О. М., Бойчик І. М., Крисоватий І. А., Смерека С. Б. Розвиток інтелектуального капіталу та управління інноваційними проектами в торгівлі. Економічний аналіз. 2020. Том 30. №2. С. 7-16.

НАПРЯМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ГРОШОВОГО ОБІГУ У ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМІ. ВИКОРИСТАННЯ ТА ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Чередниченко Н. В., здобувач вищої освіти

Бурко Я. В., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Стаття розглядає два основні типи цифрових валют: цифрові валюти центральних банків (ЦВЦБ) та криптовалюти. Проведено порівняльний аналіз переваг та недоліків кожного з цих видів, їх вплив на фінансову систему та суспільство загалом, та надано рекомендації щодо подальшої цифровізації та забезпечення сталого розвитку економіки України. Результати аналізу наукової та законодавчої баз надають змогу визначити напрями щодо імплементації тієї, чи іншої форм грошового обігу в українське законодавство та фінансову систему. На актуальність теми вказує насамперед необхідність швидкого відновлення економічних показників, а також використання поточної кризи, як вікно можливості для глобальних реформацій та прискорення темпів розвитку країни.

Ключові слова: криптовалюти, цифрові валюти центральних банків, мультивалютна система.

Abstract. The article examines two main types of digital currencies: central bank digital currencies (CBDCs) and cryptocurrencies. A comparative analysis of the advantages and disadvantages of each of these types, their impact on the financial system and society as a whole is carried out, and recommendations for further digitalization and sustainable development of Ukraine's economy are provided. The results of the analysis of the scientific and legislative frameworks make it possible to determine the directions for the implementation of a particular form of money circulation in Ukrainian legislation and the financial system. The relevance of the topic is primarily indicated by the need for a rapid recovery of economic indicators, as well as the use of the current crisis as a window of opportunity for global reforms and acceleration of the country's development.

Keywords: cryptocurrencies, digital currencies of central banks, multicurrency system.

Постановка проблеми. Цифрові валюти стають все більш важливим елементом сучасної фінансової системи. Однак, існує два основних підходи до створення та використання цифрових валют: цифрові валюти центральних банків (ЦВЦБ) та криптовалюти. Обидва ці підходи мають свої переваги та недоліки, які варто розглянути. Так для нашої країни вельми важливо не залишитися осторонь всіх сучасних трансформаційних змін, для цього зокрема важливі наукові дослідження, присвячені визначенню технологічних, організаційних та регулятивних аспектів запровадження CBDC та криптовалют, обґрунтуванню передумов безпечного та ефективного впровадження цифрової валюти Національного банку України поряд із створенням безпечних умов для обігу криптовалют у країні.

Цифрову трансформацію грошової системи варто розглядати як один з різновидів еволюційної трансформації, рушійними чинниками якої, насамперед, є технологічний прогрес, який своєю чергою, глибоко та системно змінює суспільство, у тому числі впливаючи на його споживчі потреби та уподобання. Варто відмітити, що особливістю цифрової трансформації фінансової сфери є її розвиток за принципом «знизу-догори», а вже активність та масштаби таких змін зумовлюються рівнем підтримки з боку регулюючих органів. Досить яскравим прикладом є саме

цифрова трансформація грошового ринку та поява у 2009 році Bitcoin, який у тому числі продемонстрував успішний досвід застосування технології розподілених реєстрів та окреслив її високий потенціал у конструюванні фінансової інфраструктури майбутнього.

Очевидно, що з моменту появи біткоіну відношення регуляторів до криптовалют зазнало кардинальних змін, а поточна відсутність єдиних уніфікованих стандартів регуляторного впливу на ринок цифрових валют вказує на внутрішню складність цієї проблематики та її неоднозначність з точки зору забезпечення фінансової стабільності як одного з пріоритетів діяльності центральних банків. Водночас, технологічна унікальність криптовалют стала предметом жвавої дискусії на рівні центральних банків [1].

Аналіз останніх досліджень. У сучасних наукових публікаціях питання цифрових валют знайшли широке відображення. Так, можна зазначити, роботи Т. Гудіми, R. Ali, J. Barrdear, R. Clews, J. Southgate, О. Жмай, М. Мамуненко [1, 2, 3], які присвячені дослідженню переваг та недоліків обігу криптовалют. На особливу увагу заслуговують роботи П. Кривулі, Е. Кулакова, М. Дученко, Т. Павленко [8, 10, 11] присвячені вивченню впливу криптовалют на економіку України та дослідженню перспектив функціонування мультивалютних систем як регуляторних механізмів.

Мета. Метою даного дослідження є порівняння напрямів цифровізації грошового обігу у державі, виявлення ризиків використання цифрових активів в Україні та рекомендації щодо їх ефективної інтеграції у фінансову систему країни. Для дослідження було використано такі методи, як порівняльний аналіз, системний підхід, класифікація та узагальнення. Очікується, що результати дослідження допоможуть визначити напрями та ризики розвитку цифрових валют у країні та запропонувати рекомендації щодо їхньої ефективної імплементації у фінансову систему держави.

Виклад основного матеріалу. Криптовалюта, з одного боку, схожа на звичайні гроші: її можна обміняти на долари, євро тощо. Віртуальними грошима можна розрахуватися за покупку в Інтернеті, їх можуть вкрати. З іншого боку, спільного з тією ж гривнею у біткоіна дуже мало. У нього немає фізичної форми, немає емітента – юридичної особи, яка його випускає. Як немає і одного місця, де знаходяться дані про криптовалюту – ця інформація зберігається на сотнях комп'ютерів одночасно як торрент-файли. Виходячи з цього, як таких біткоінів немає, є тільки інформація про їх передачу. Відмінність криптовалюти від звичайних грошей – те, як відбувається передача грошей від однієї людини іншій. Наприклад, у людини є банківська карта, яка прив'язана до банківського рахунку. Банк фіксує інформацію про гроші на рахунку: скільки коштів надійшло або списалося, звідки, куди і о котрій годині. За це він щорічно справно списує з власника карті гроші. Плюс він платить банку комісію під час переказу грошей на інший рахунок. Якщо банк вирішить, що активність на рахунку підозріла – він має повне право заморозити рахунок. А гроші з рахунку можете зняти не тільки власник, але і, наприклад, судовий пристав. У підсумку ми маємо купу комісій і ризик, що хтось заарештує частину грошей людини або заморозить рахунок цілком. А ось біткоін такого не допустить, бо в його основі не банк, а блокчейн. Блокчейн (ланцюжок блоків) – це розподілена база даних, у якій пристрої зберігання даних не підключені до загального сервера. Ця база даних зберігає постійно зростаючий список упорядкованих записів, які називають блоками. Кожен блок містить мітку часу і посилання на попередній блок. Застосування шифрування гарантує, що користувачі можуть змінювати тільки ті частини ланцюжка блоків, якими

вони «володіють», у тому сенсі, що у них є закриті ключі, без яких запис у файл неможливий. Крім того, шифрування забезпечує синхронізацію копій розподіленого ланцюжка блоків у всіх користувачів [3].

Безпека в технології блокчейн забезпечується через децентралізований сервер, що проставляє мітки часу, і однорангові мережеві з'єднання. У результаті формується база даних, яка управляється автономно, без єдиного центру. Це робить ланцюжки блоків дуже зручними для реєстрації подій та операцій з даними, управління ідентифікацією та перевірки походження. Біткоїн побудований на основі надійного доказу і ретельної верифікації. Верифікація – ключовий робочий принцип і механізм біткоіну. Кожна операція фіксується всіма користувачами мережі таким чином, що вони ведуть єдиний загальний реєстр балансу і руху коштів. Всякий раз, коли один користувач переводить деяку кількість криптовалюти іншому користувачеві, всі члени мережі можуть підтвердити, що платник має потрібну суму, і вузли мережі кожні 10 хвилин змагаються за те, хто першим оновить реєстр, ввівши в нього новий блок транзакцій. Для того щоб вузол зробив запис у реєстрі, йому потрібно витратити обчислювальні потужності і вирішити складну задачу. Так влаштована система доказу роботи: тільки за правильного рішення блок може бути доданий до реєстру і верифікований усіма користувачами мережі. Якщо рішення задачі буде сфальсифіковано, потужності згорять даремно. Якщо ж комп'ютер надає вірний доказ роботи і заявляє транзакцію, інші машини мережі «голосують» за її валідність. Коли більшість машин проголосують за схвалення блоку, вузли починають записувати транзакцію в новий блок, який додається до попереднього, а потім переходять до вирішення наступного доказу роботи. Тут необхідно зазначити, що вузол, який додав до реєстру валідний блок транзакцій, отримує винагороду у вигляді партії випущених біткоінів плюс комісію, виплачену учасниками транзакції. Цей процес прийнято називати майнінгом [3].

Розрізняють два способи зберігання криптовалюти: «гарячий» і «холодний». «Гарячий» називається так через те, що монети в ньому завжди доступні онлайн, і ви можете витратити їх у будь-який момент. Такі гаманці вимагають доступу до Інтернету, оскільки вони підтримують активне з'єднання з блокчейном. Також під час застосування гарячого гаманця треба розуміти, що інформація про використання гаманця, наприклад така, як IP-адреса, може бути доступна третім особам. «Холодний», навпаки, призначений для автономного зберігання без підключення до мережі. Для цього можна використовувати особистий комп'ютер, телефон, флешкарту або навіть звичайний аркуш паперу, але найбільш безпечними вважаються апаратні гаманці.

Криптовалюти класифікуються як підмножина цифрових валют, а також як підмножина альтернативних та віртуальних валют. Всі типи криптовалют децентралізовані – вони функціонують самостійно і не розробляються та не регулюються єдиним центральним органом керування. Отже, вартість криптовалюти встановлюють лише учасники ринку, які беруть участь у процесі купівлі та продажу на платформі обміну. Нараховують понад 1000 видів криптовалют, і з розвитком цієї сфери їх кількість постійно зростає [2]. Ринок криптовалют функціонує і дає змогу проаналізувати детальніше їхню вартість. 5 найбільших за обсягом капіталізації видів наведено у (табл. 1).

Основні переваги криптовалют можна згрупувати за цільовими аудиторіями користувачів.

Таблиця 1

N	Ім'я	Ціна, UAH	Ринкова капіталізація, UAH	Обсяг (24г)	Циркуляційний запас
1	Біткойн	2,5..04	49,800,091,111,196	1,278,210,684,231 UAH 504,239 BTC	19,687,687 BTC
2	Етеріум	120..	14,508,136,896,555	500,350,231,379 UAH 4,126,086 ETH	120,072,140 ETH
3	Тезер	39,79	4,355,650,397,723	2,234,876,591,058 UAH 56,159,540,251 USDT	109,469,563,907 USDT
4	BNB	22061	3,298,910,729,984	31,981,435,022 UAH 1,438,864 BNB	149,533,274 BNB
5	Солана	5599	2,502,036,257,252	133,433,123,280 UAH 23,549,013 SOL	446,812910 SOL

Банківська система: криптовалюти можуть впливати на банківську систему, оскільки вони пропонують альтернативний спосіб проведення фінансових операцій, який може обійти банківські установи. Криптовалюти створюють новий ринок, де учасники можуть взаємодіяти безпосередньо один з одним, обходячи традиційні фінансові посередники [8].

Бізнес: компанії можуть використовувати криптовалюти для залучення інвестицій або для проведення транзакцій [8].

Приватний сектор: криптовалюти можуть пропонувати переваги, такі як швидкість транзакцій та нижчі комісії. Завдяки технології блокчейн, яка лежить в основі більшості криптовалют, можливість здійснювати прямі транзакції без потреби третіх сторін або посередників скорочує час збору та передачі, а також витрати на цю операцію [8].

На думку більшості дослідників можна виділити наступні основні недоліки криптовалют.

Недостатнє державне регулювання. Недостатня врегулюваність та нормативна база для будь-яких криптовалют, може створювати правову неясність та невизначеність для суб'єктів ринку віртуальних активів та ускладнювати їх взаємодію з традиційними фінансовими інституціями та органами державної влади, а у разі функціонування мультивалютної системи – також і додаткові внутрішні конфлікти різних агентів владних органів [10];

Ризики шахрайства. Оскільки криптовалюти виходять на світовий ринок, збільшення шахрайства та відмивання грошей може стати однією з найбільших (і найсерйозніших) проблем при роботі з цими цифровими валютами [9];

Збереження вартості активів. Криптовалюти мають такі ризики як волатильність цін, та частий делістинг (виведення з обігу) деяких альткоїнів.

Інший елемент сучасної фінансової системи – це цифрові валюти центральних банків (ЦВЦБ). Еволюція світової фінансової системи поступово призводить до того, що все більше країн думають про національні цифрові валюти, та Україна тут не виняток.

Абревіатура CBDC розшифровується як central bank digital currency, українською – цифрова валюта центрального банку. Це аналог існуючих у країні звичайних грошей, що є законним платіжним засобом на території країни. Більшість проєктів CBDC передбачають використання технології блокчейн для функціонування системи, тож тут можна провести аналогію і з криптовалютами.

Головна відмінність CBDC від звичайної кріпти (bitcoin, ethereum тощо) – така валюта має централізований контроль, адже її емітентом є саме центробанк. Крім

цього, від криптовалют CBDC відрізняється ще тим, що це є легальний платіжний засіб (тоді як криптовалюта у більшості країн світу такою не являється) і що вона має прив'язку до свого фізичного аналога – місцевої національної валюти.

Дослідження CBDC світовими центробанками почалися ще у 2014 році – тоді ця тема зацікавила Фінляндію та Уругвай. Зараз же більшість країн світу або досліджують CBDC, або запустили пілотні проекти. Найвідоміший, мабуть, – використання цифрового юаня (eCNY) на Зимових Олімпійських іграх 2022 року. Під час відкриття Олімпіади кількість транзакцій eCNY навіть перевищила кількість транзакцій у системі Visa. Якщо ж казати про повноцінний запуск CBDC, то це поки що відбулося у двох карибських країнах – Ямайці та Багамських Островах.

Впровадження цифрових валют центральних банків може принести ряд позитивних моментів.

Пришвидшення та здешевлення платежів. При впровадженні CBDC відпадає необхідність у посередниках для здійснення транзакцій, а саме банків, платіжних систем та провайдерів тощо. Люди можуть відправляти кошти безпосередньо на гаманці одне одного. Зникнення посередників прискорить обробку платежів та суттєво знизить їх вартість, адже зникне банківська комісія та/або комісія платіжної системи. Сюди ж відноситься і суттєве здешевлення та прискорення транскордонних платежів, що позитивно вплине на бізнес, особливо на компанії, що ведуть діяльність у сусідніх країнах.

Підвищення фінансової інклюзії. Цей плюс особливо актуальний у країнах, що розвиваються. За відсутності у багатьох регіонах нормальної платіжної інфраструктури, можливість користуватися цифровою валютою лише за допомогою смартфона та інтернета серйозно розширить географію безготівкових операцій та дозволить долучитися до кешлес-економіки людям, які ніколи не мали справ з традиційними платіжними картками та не відвідували банки;

Боротьба з відмиванням коштів. CBDC дозволить центральному банку відстежувати точне місцезнаходження кожної одиниці валюти, що потенційно унеможливить незаконні операції та відмивання грошей та сприятиме росту прозорості фінансової системи та довіри до неї.

Боротьба із шахрайством. Можливість відслідковувати транзакції у блокчейні CBDC дозволить легко повертати гроші законним господарям, якщо їх ошукали. Це стосується як банального інтернет-шахрайства, так серйозніших злочинів.

Надійність зберігання коштів. Завдяки сучасним системам ідентифікації доступ до електронного гаманця матиме лише власник. Так само лише він зможе здійснювати операції з власними грошима [5].

Попри велику кількість переваг, цифрові валюти центральних банків мають і ряд суттєвих недоліків.

Проблеми з приватністю. Буквально кілька тижнів тому з'явилася новина, що законодавці Техасу розробили законопроект про повну заборону CBDC на території штату. Вони заявили, що ця технологія може привести до безпрецедентного рівня державного нагляду та контролю над приватними коштами та транзакціями.

Такі побоювання дійсно мають під собою підґрунтя. Тоді як традиційні криптовалюти є децентралізованими та частково анонімними, модель роботи більшості CBDC передбачає вельми жорстку централізацію системи, що дозволить чиновникам відслідковувати транзакції користувачів. Особливо небезпечним цей інструмент може стати в авторитарних та тоталітарних країнах, де уряди прагнуть контролювати всі аспекти життя громадян.

Не дарма CBDC активно тестується в Китаї – на додачу до місцевої системи соціальних рейтингів, впровадження цифрового юаня допоможе комуністам посилити контроль над суспільством. І мова йде не тільки про відслідковування транзакцій. Наприклад, що людина з низьким соціальним рейтингом матиме обмежений ліміт на місячні витрати або зможе купувати товари лише у спеціально відведених торгових точках.

Те, що уряди зможуть напряду відслідковувати транзакції громадян непокоїть і людей у демократичних країнах. Приклад із Техасом – один з багатьох, коли у західних країнах виступають проти CBDC саме через проблеми приватності.

Загрози банківській системі. Люди можуть вважати платоспроможність і зручність CBDC більш привабливими, тож відмовляться від частини банківських послуг. До колапсу фінансової системи це, звісно, не призведе. Але проблеми у деяких банків, особливо дрібних, напевне виникнуть.

Питання кібербезпеки. Централізація системи CBDC також передбачає, що вона може бути вразливою для хакерів, особливо підтримуваних урядами деяких країн. Не важко уявити собі картину, коли кіберзлочинці зламали чи поклали блокчейн CBDC і всі люди водночас втратили гроші на своїх гаманцях. При впровадженні цифрової валюти центрального банку питання кібербезпеки мають виходити на перший план.

Вітчизняні дослідники та державні органи також вивчають CBDC – ще в 2018 році НБУ запустив пілотний проєкт е-гривні. В обіг було випущено 5500 цифрових гривень, якими користувалися співробітники НБУ за допомогою спеціального застосунку. Вони могли переказувати ці кошти одне одному і навіть робити покупки у партнерів проєкту.

В НБУ говорять, що впровадження е-гривні сприятиме цифровізації економіки, подальшому поширенню безготівкових розрахунків, зменшенню їх вартості, зростанню рівня їх прозорості й підвищенню довіри до національної валюти загалом. У регулятора впевнені, що вітчизняну CBDC можна буде використовувати для соціальних виплат, оплати комунальних послуг, при здійсненні операцій з віртуальними активами, для транскордонних платежів тощо [7]. Запуск великих пілотних проєктів із застосування е-гривні очікується в Україні у 2024 році – про це сказав міністр цифрової трансформації України Михайло Федоров в січні цього року на форумі у Давосі.

Таким чином, очікувати на повноцінне впровадження е-гривні можна вже за кілька років. CBDC дійсно підвищить рівень фінансової інклюзії та сприятиме цифровізації економіки та дійсно може бути зручним інструментом для розрахунків. Проте вищезгадані ризики вимагають дуже серйозного підходу до впровадження е-гривні [5].

Висновок та напрями подальшого дослідження. На сучасному етапі у період озброєної агресії проти України цифрові активи вже відіграють величезну роль у нашій державі. Криптовалюти використовуються для підтримки військових зусиль України. За даними аналітичної компанії Elliptic, було пожертвувано більше 212 мільйонів доларів на підтримку військових зусиль України. Ці кошти використовуються на різноманітні потреби, включаючи купівлю бронезилетів, шоломів, обладнання для розмінування та дронів. Децентралізована природа криптовалют дозволяє проводити транзакції швидко, що робить їх корисним інструментом для переказу грошей в зони конфліктів [9].

У 2022 році Україна посіла третє місце в індексі глобального прийняття криптовалют Chainalysis [9]. Країна, яка переживає значну інфляцію та економічну нестабільність через війну, побачила збільшення криптовалютних переказів відразу

після вторгнення. Але незважаючи на потенційні переваги, криптовалюти також можуть створювати проблеми через відсутність регулювання та потенційні проблеми з безпекою.

Отже, кожен з розглянутих видів цифрових валют має свої переваги та недоліки. Аналізуючи велику наукову базу досліджень з питань використання цифрових валют, автори прийшли к висновку що обидві види потрібно імплементувати у фінансову систему держави. Так, наприклад, у роботі «Перспективи використання за умов кризи національних мультивалютних систем як регуляторних інструментів» [11]. П. В. Кривуля вказує на те, що створення мультивалютної національної системи може сприяти протистоянню кризи, сприяти використанню регуляторних інструментів стабілізації фіскальної та монетарної політики держави.

Головною проблемою створення цифрової мультивалютної системи, що нормально функціонує, автори бачать недостатньо якісне державне регулювання, що й визначає напрями подальших досліджень. Державні органи та НБУ повинні с одного боку впроваджувати таку систему е-гривні котра збереже принципи демократичності та не зажене населення у «фінансове рабство», з іншого боку потрібно створити таку нормативно правову базу, яка дозволить користувачам криптовалют уникнути шахрайських дій, а державі запобігти фінансуванню тероризму, відмиванню незаконних коштів та ухиленню від сплати податків.

Список використаних джерел

1. Гудіма Т. Цифрова валюта центрального банку: особливості впровадження та вплив на грошово-кредитну політику. *National Law Journal: Theory and Practice*. 2020. №1. С. 86-89. URL:<http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/1/19.pdf> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Ali R., Barrdear J., Clews R., Southgate J. Innovations in payment technologies and the emergence of digital currencies. *Bank of England Quarterly Bulletin*. 2014. Q3. Bank of England. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2499397 (дата звернення: 10.04.2024).
3. Жмай О. В., Мамуненко М. С. Переваги та недоліки застосування криптовалют в умовах сучасної ринкової економіки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. №26 (1). С. 127-130.
4. Дюк Р. Що таке CBDC і чи потрібно це Україні. *Fintech Insider*. 2023. URL: <https://fintechinsider.com.ua/shho-take-cbdc-i-chy-potribno-cze-ukrayini>.
5. Хуторна М., Ткаченко Ю. Світові моделі регулювання цифрових валют і сучасні ініціативи центральних банків. *Вісник університету банківської справи*. 2021. №1 (40). С. 42-49. DOI: [https://doi.org/10.18371/2221-755X1\(40\)2021237578](https://doi.org/10.18371/2221-755X1(40)2021237578).
6. UAH. A stablecoin: always equivalent to 1 Hryvna. URL: <https://uah.co.ua/index.html>.
7. Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України, щодо оподаткування операцій з віртуальними активами» від 13.03.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245233>.
8. Дученко М. М., Павленко Т. В. Вплив криптовалют на економіку країни. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 19/2018. С. 1002-1008. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-150>.
9. BBC News Україна. Чому криптовалюта важлива у війні Росії проти України і як вона допомагає ЗСУ. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c4nv3m1nlno>.

10. Бурко Я. В., Кривуля П. В., Кулаков Є. В. Перспективи та ризики розвитку національної криптовалюти в Україні та рекомендації щодо її ефективної інтеграції у фінансову систему країни. Обліково-аналітичне та організаційно-економічне забезпечення розвитку регіону: збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції, 27 квітня 2023 року, м. Київ. Київ: СНУ ім. В. Даля. 2023. С. 98-101.

11. Кривуля П. В. Перспективи використання за умов кризи національних мультивалютних систем як регуляторних інструментів. Актуальні проблеми розвитку фінансової системи України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф. Херсон: ХНТУ. 2020. С. 33-35.

Тематичний напрям 3
**ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

**ОЦІНКА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ І ЙОГО ПЕРСПЕКТИВ В
УМОВАХ ВІЙНИ**

*Бабуняк І. Є., здобувач вищої освіти
Козюк В. В., д.е.н., професор
Західноукраїнський національний університет*

Анотація. Оцінка державного боргу України в умовах війни є складною задачею через низку факторів, які впливають на економічну ситуацію країни. Війна може мати значний вплив на фінансову стабільність держави через збільшення витрат на оборону, зменшення виробництва та економічний спад. Найбільші виклики виникають у забезпеченні фінансування військових операцій, відновленні інфраструктури та підтримці соціальних програм для постраждалих громадян.

Ключові слова: борг, фінансові інструменти, державний борг, розвиток, економічний розвиток.

Abstract. Estimating the national debt of Ukraine in wartime conditions is a difficult task due to a number of factors that affect the country's economic situation. War can have a significant impact on a nation's financial stability through increased defense spending, reduced production, and economic decline. The biggest challenges arise in securing funding for military operations, rebuilding infrastructure, and supporting social programs for affected citizens.

Keywords: debt, financial instruments, public debt, development, economic development.

У 2015-2019 роках Україна проводила виважену фіскальну та боргову політику, намагаючись утримувати бюджетний дефіцит на рівні до 3% від ВВП, прагнучи мати первинний (до сплати відсотків) бюджетний профіцит та зменшуючи боргове навантаження з 79% до 49% від ВВП. Однак у 2022 році розпочалася повномасштабна війна. Через необхідність фінансування значних військових витрат України та пов'язаного з цим бюджетного дефіциту (16,3% від ВВП у 2022 році), загальна сума державного та гарантованого боргу зросла до 120 млрд доларів США. Україна не мала доступу ні до зовнішнього ринку, ні до ресурсів на внутрішньому ринку. Внаслідок цього збільшились зобов'язання уряду перед НБУ у формі довгострокових внутрішніх державних боргових цінних паперів (ОВДП) (монетарне фінансування), а також зовнішній борг – з 48 млрд доларів США у 2021 році до 71 млрд доларів США станом на 31 березня 2023 року, оскільки фінансова допомога від західних партнерів надходила не завжди у формі грантів.

Крім того, економіка країни впала майже на третину – втрата 12% територій, контрольованих Україною у 2021 році (20% на піку вторгнення), масова міграція населення, жорстокі обстріли міст та енергетичної інфраструктури, а також численні ризики для бізнесу призвели до падіння ВВП на 29% у 2022 році. Девальвація гривні зумовила переоцінку боргу, номінованого в іноземній валюті. Внаслідок цього

наприкінці 2022 року співвідношення державного та гарантованого боргу до ВВП становило 78%. Значна міжнародна фінансова підтримка у формі грантів (17,7 млрд доларів США з січня 2022 року по березень 2023 року) дозволила сповільнити зростання боргового навантаження, яке інакше перевищило б 86%.

Станом на кінець березня зовнішній борг становив близько 65% від загального державного та гарантованого боргу. Понад половина цієї суми – це пільгові довгострокові кредити від донорів та іноземних країн (ЄС, МБРР, МВФ, Канада та ЄІБ є найбільшими кредиторами) на виключно сприятливих умовах зі строком погашення до 35 років, пільговими періодами до 10 років для виплати основної суми та низькими відсотковими ставками. Також є зобов'язання за єврооблігаціями та комерційними кредитами від банків та інших іноземних фінансових установ. Найбільшим внутрішнім кредитором уряду, що володіє майже половиною ОВДП, є НБУ; ще 30% належать державним банкам, а решта розподілена між приватними комерційними банками, компаніями, нерезидентами та населенням України.

Відповідно до Закону України про Державний бюджет, у 2023 році ліміт державного боргу становитиме 6,2 трильйона гривень, або 152,3 мільярда доларів США за прогнозним обмінним курсом МВФ (1 долар США = 40,7 гривні). За оцінками МВФ, наприкінці 2022 року співвідношення державного боргу до ВВП мало б становити 81,7% (за даними Міністерства фінансів, державний борг України зріс до 78,5% від ВВП), а у 2023 році воно зросте до 98,3% від ВВП. Наразі, завдяки Збройним Силам України, стійкості українців, допомозі донорів та політиці уряду й НБУ, Україна рухається більш оптимістичною траєкторією.

Держава витрачає понад половину своїх коштів на оборону та безпеку, а її доходів (податкових і неподаткових) вистачає лише для їх покриття. Для фінансування всіх інших секторів (державне управління, освіта, медицина тощо) уряд вдається до залучення коштів у формі грантів і позик.

Україна увійшла в 2023 рік з рекордним за роки незалежності бюджетним дефіцитом – близько 31,9 мільярда доларів США за прогнозним обмінним курсом, або понад 20% від ВВП. У березні він зріс майже до 42 мільярдів доларів США через необхідність додаткових витрат на оборону. Для покриття дефіциту та виплат за боргами планується залучити значну допомогу від іноземних партнерів (39,5 мільярда доларів США), яка переважно надходитиме у формі позик, а не грантів, тому залучення грантової допомоги, ймовірно, зменшить очікуваний борг. Крім того, є потреба в отриманні 17 мільярдів доларів США на проекти швидкого відновлення.

За оцінками МВФ, щомісячні фінансові потреби Державного бюджету від донорів становитимуть приблизно 3-4 мільярди доларів США. Згідно з керівником НБУ, фінансування за рахунок емісії гривні не планується, а грошові джерела будуть замінені вже наявними з точки зору доступності, включно з активізацією внутрішнього ринку запозичень та мобілізацією міжнародного фінансування й допомоги.

Більшість поточних потреб на 2023 рік вже покрито: наприкінці 2022 року було узгоджено макрофінансову допомогу від ЄС у розмірі 18 мільярдів євро на 2023 рік, а також щомісячну допомогу від США в розмірі 1,1 мільярда доларів США через механізми Світового банку у формі грантів на 9 місяців. Кредит МВФ в розмірі 15,6 мільярда доларів США, який виплачуватиметься траншами, дасть змогу рефінансувати борг України перед Фондом.

Міністерство фінансів прогнозує, що у 2023 році Україна витратить 19,7 мільярда доларів США на обслуговування та погашення боргу, або 12% від ВВП 2022 року. З цієї суми 7,4 мільярда доларів США буде спрямовано на обслуговування боргу та 12,3

мільярда доларів США – на його погашення.

Близько 82%, або еквівалент 16,2 мільярда доларів США, у 2023 році підуть на виплати внутрішнім кредиторам – НБУ, державним і приватним банкам та іншим власникам облігацій. Протягом наступних років виплати на обслуговування внутрішнього боргу також будуть значними, оскільки уряд позичав гривні під високі відсоткові ставки за допомогою ОВДП (середньозважена ставка у 2022 році становила 12,7% річних). Короткостроковий внутрішній борг, ймовірно, буде частково або повністю рефінансовано, і в наступні роки витрати на його обслуговування істотно не зменшаться, оскільки відсоткова ставка, за якою нині розміщуються ОВДП, становить 19,5% річних у гривні. Номіновані в іноземній валюті ОВДП, натомість, випускаються за ставкою близько 3% річних в євро та 5% річних в доларах США.

Майже половина (45%) номінованих в іноземній валюті та гривні ОВДП буде погашена протягом наступних трьох років і, ймовірно, буде частково або повністю рефінансована. У період 2026-2036 років здійснюватимуться виплати лише за облігаціями внутрішньої державної позики в гривні, але з поступовим зростанням у 2036 році. Оскільки понад 50% ОВДП належить НБУ, виплати регулятору становлять найбільшу частку. Відомо, що у 2023-2025 роках НБУ очікує отримати 6,4 мільярда доларів США відсоткових платежів за облігаціями, придбаними в Міністерства фінансів під час «друкування гривні» у 2022 році. Це відповідає 41,3% від прогнозованих виплат з обслуговування боргу за ці роки. Стосовно ВВП 2022 року, сукупні внутрішні виплати за боргом становитимуть 10% від ВВП у 2023 році, 6% від ВВП у 2024 році та 5% від ВВП у 2025 році.

Список використаних джерел

1. Repko M., Samoiliuk M., Tomilina M. Management of the government debt of Ukraine during the war and in the post-war period. Analytical report. CES. 2023. URL: <https://ces.org.ua/en/managment-of-the-government-debt-of-ukraine-during-the-war-and-in-the-post-war-period>.

2. State Debt and State Guaranteed Debt. Ministry of Finance of Ukraine. URL: <https://mof.gov.ua/en/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>.

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ПОДАТКОВИХ УГОД В ОПОДАТКУВАННІ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ

Красніков Д. О., аспірант

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Міжнародні податкові угоди надають правила, які дозволяють уникнути ситуацій, коли один той самий дохід може бути оподаткований в двох або більше країнах. Це створює стабільність для міжнародних бізнесів та забезпечує прозорість у оподаткуванні. Угоди можуть передбачати знижені податкові ставки для певних видів доходів, що сприяє стимулюванню міжнародної торгівлі та інвестицій. Міжнародні податкові угоди надають правовий фреймворк, який сприяє стабільності та передбачуваності для бізнесу, сприяючи розвитку міжнародної торгівлі та інвестицій. Міжнародні податкові угоди є важливим інструментом для забезпечення ефективного функціонування міжнародного оподаткування та сприяють розвитку міжнародних бізнес-відносин

Ключові слова: оподаткування, міжнародні стандарти, податкові угоди,

міжнародні податкові угоди, глобальний економічний простір.

Abstract. International tax treaties provide rules to avoid situations where the same income may be taxed in two or more countries. This creates stability for international businesses and ensures transparency in taxation. Agreements can provide for reduced tax rates for certain types of income, helping to stimulate international trade and investment. International tax treaties provide a legal framework that promotes stability and predictability for businesses, facilitating international trade and investment. International tax agreements are an important tool for ensuring the effective functioning of international taxation and contribute to the development of international business relations

Keywords: taxation, international standards, tax agreements, international tax agreements, global economic space.

Міжнародна торгівля та фінансові операції стали неодмінною складовою глобалізованої економіки. Зростання обсягів міжнародних розрахунків вимагає належного оподаткування, яке регулюється міжнародними податковими угодами. Важливим аспектом цього є забезпечення ефективного функціонування міжнародних фінансових відносин та уникнення подвійного оподаткування.

Міжнародні податкові угоди, такі як подвійні оподаткування угоди та угоди про обмін інформацією, відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості, стабільності та взаєморозуміння між країнами. Вони створюють правовий фундамент для оподаткування міжнародних трансакцій та регулювання фіскальних відносин між країнами.

Міжнародні податкові угоди можливо визначити, як угоди між двома або більше країнами, спрямовані на регулювання оподаткування міжнародних трансакцій та уникнення подвійного оподаткування. Основна сутність міжнародних податкових угод полягає у встановленні правил і процедур, за якими оподатковуються доходи та майно, що перетинають межі країн.

Ці угоди містять положення про розподіл податкових прав між державами, процедури вирішення спорів щодо подвійного оподаткування, а також механізми для обміну інформацією між податковими органами країн-учасниць. Вони регулюють оподаткування різних видів доходів, таких як прибуток від діяльності підприємства, відсотки, дивіденди, а також процедури відшкодування податку.

Сутність міжнародних податкових угод полягає також у створенні стабільного та прозорого правового середовища для міжнародних бізнес-відносин, сприяючи розвитку міжнародної торгівлі та інвестицій. Вони відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування глобальної економіки та стимулюванні міжнародного співробітництва.

Отже, міжнародні податкові угоди відіграють ключову роль у регулюванні оподаткування міжнародних розрахунків і сприяють забезпеченню ефективної податкової системи в умовах глобалізації. Основна мета таких угод – уникнення подвійного оподаткування та стимулювання міжнародного бізнесу та інвестицій.

Роль міжнародних податкових угод представлено в таблиці 1.

Отже, міжнародні податкові угоди відіграють важливу роль у створенні сприятливих умов для міжнародних бізнес-відносин, забезпечуючи правову впевненість та стимулюючи економічний розвиток.

Роль міжнародних податкових угод

Роль	Характеристика
Уникнення подвійного оподаткування	Угоди встановлюють принципи та процедури для розподілу податкових прав між державами та визначають механізми вирішення спорів, пов'язаних із подвійним оподаткуванням
Стимулюванні міжнародного бізнесу та інвестицій	Зменшення податкових бар'єрів, створення прозорих та стабільних умов для підприємництва та інвестицій, сприяють зростанню міжнародної торгівлі та залученню капіталу
Забезпеченні правової впевненості	Міжнародні податкові угоди створюють стабільне та прозоре правове середовище для міжнародних бізнес-відносин, що сприяє розвитку бізнесу та інвестиційної діяльності
Зменшенні ризиків для підприємств	Угоди надають підприємствам можливість планування своєї податкової стратегії та мінімізації податкових ризиків в міжнародних операціях

Джерело: складено на основі [1, 2, 3, 4]

Список використаних джерел

1. Бруханський Р., Спільник І. Цифровий облік: поняття, витоки та актуальний дискурс. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2020. Випуск 3-4. С. 7-20.

2. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. Журнал стратегічних економічних досліджень. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

3. Панасюк В., Птащенко О., Клак О., Трубіцина О. Експортно-імпорتنі операції: реалії обліку і оподаткування в умовах воєнного стану. Журнал стратегічних економічних досліджень. №1 (12). 2023. С. 25-34. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/07/1-2023-3.pdf>.

4. Спільник І. В., Палюх М. С. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2019. Випуск 1-2. С. 83-96. DOI: <https://doi.org/10.35774/ibo2019.01.083>.

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНАХ

Шулик В. О., аспірант

Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»

Анотація. У науковій праці розглянуто ключові проблеми постраждалих від війни громад у частині формування та реалізації податкової політики. Визначено основні недоліки податкової системи приналежно до формування відновлювального потенціалу прифронтових територій, запропоновано рішення щодо подолання ключових проблем на місцевому та національному рівнях.

Ключові слова: податки, фіскальна політика, відновлення, адміністрування.

Abstract. In the scientific work, the key issues of communities affected by war in terms of forming and implementing tax policy are considered. The main shortcomings of the tax

system related to the formation of the recovery potential of the frontline territories are identified, and solutions are proposed to overcome the key problems at the local and national levels.

Keywords: taxes, fiscal policy, recovery, administration.

Під час війни та повоєнного відновлення фіскальні преференції для постраждалих регіонів можуть стати додатковим аргументом для бізнесу при ухваленні рішень щодо вибору регіонів діяльності та продовження/припинення роботи. Водночас, громади, на території яких відбувались бойові дії, мають низку економічних проблем, тому зниження податкового навантаження без належних компенсаторів лише погіршить ситуацію із бюджетним фінансуванням місцевих управлінських систем, спроможністю підтримувати належну якість комунальної інфраструктури, наданням соціальних та інших публічних послуг за рахунок коштів місцевих бюджетів. Питання справедливого оподаткування та фіскальних преференцій постраждалих від війни регіонів є актуальним як для збереження спроможності громад, так і формування нових економічних контурів цілих регіонів.

Метою наукової праці є аналіз фіскального законодавства України через призму адміністративної спроможності громад, впливу податкових преференцій на бізнес та можливості розвитку постраждалих від війни територій.

Проблеми системи встановлення та справляння податків на місцевому рівні визначені в аналітичному дослідженні «Діагностика системи місцевого оподаткування», авторства д.е.н. К. Швабія, д.е.н., Т. Богдан, М. Джуса та ін. [1]. Окрім того, змістовно особливості фіскального регулювання під час війни розглянуто у колективній монографії за редакцією Т. Єфименко [2] та монографії за авторства Т. Кошук, К. Клименко, К. І. Швабія та ін [3]. Варто зазначити, що типову проблему податкової системи України – орієнтування на податки з праці та ділової активності при поступовому погіршенні ситуації у цих сферах, досить змістовно досліджено на прикладі інших країн та відображено у робочих документах ОЕСР «Вплив податкового балансу на нерівність та економічне зростання», які були оприлюднені ще у 2017 р. [4].

Податкова політика відіграє ключову роль у формуванні ділового середовища через встановлення певних преференцій пріоритетним секторам економіки або на певних територіях. Чинне законодавство України передбачає можливість встановлення пільг / податкових преференцій зі сплати окремих податків та зборів. Серед податкових пільг, які можуть бути встановлені зі сплати податків доцільно виділити пільги, визначені окремими нормативно-правовими актами на загальнодержавному рівні та пільги, які можуть встановлюватись місцевими органами влади щодо окремих податків. Прикладом першої категорії пільг є стимули для учасників індустріальних парків. Іншим прикладом галузевих податкових пільг було тимчасове звільнення від ПДВ імпорту окремих товарів – відповідне пільгове оподаткування передбачали Закони України №2836-IX від 13.12.2022 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо сприяння відновленню енергетичної інфраструктури України» та №2837-IX від 13.12.2022 р. «Про внесення зміни до розділу XXI «Прикінцеві та перехідні положення» Митного кодексу України щодо сприяння відновленню енергетичної інфраструктури України». Прикладом секторального податкового стимулювання є податкові преференції, встановлені для резидентів індустріальних парків відповідно до Закону України №2330-IX від 21.06.2022 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для діяльності індустріальних парків в Україні». Це – пільги зі

сплати податку на прибуток для підприємств певних видів діяльності на 10 років з метою реінвестування вивільнених коштів, якщо такі підприємства відповідають іншим умовам; звільнення окремих операцій від ПДВ, зменшення регулювання повноважень органів місцевого самоврядування шляхом можливості встановлення податку на землю нижче, ніж визначені рішеннями ОМС для певного типу земельної ділянки у відповідній громаді. Варто зазначити, що податкові преференції підтримують інтерес до індустріальних парків навіть за мінімальної участі місцевої влади у розбудові їх інфраструктури. За даними компанії PROPERTY TIMES, у 2023 році створено не менше 30 індустріальних парків, 13 з них офіційно зареєстровано в єдиному реєстрі індустріальних (промислових) парків України [5]. Серед 235 встановлених чинним законодавством пільг станом на 27.03.2024 р., більшість має стимулюючий характер для вузько-спрямованих секторів економіки [6]. Менше 10% від діючих пільг можуть встановлюватись безпосередньо громадами, виходячи з потреб їх економік, проте частка пільг за податками, яка зараховується до доходів місцевих бюджетів, перевищує 20% (за кількістю типів пільг).

У перші місяці широкомасштабного російського вторгнення були спроби через фіскальний механізм підтримати бізнес. Прикладом такої підтримки на рівні країни є ухвалення Закону України №2120-IX від 15.03.2022 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», який передбачав скасування акцизного збору та зниження ставки ПДВ на пальне із 20% до 7%, можливість сплачувати податки за спрощеною системою оподаткування (за ставкою 2%), звільнення підприємців від сплати ЄСВ «за себе», звільнення від сплати земельного податку та орендної плати за земельні ділянки, які розташовані на територіях, де йдуть бойові дії, а також введено інші податкові послаблення. Більшість податкових змін мали характер «косметичних» і тимчасових (до закінчення воєнного стану) та не призводили концептуальної зміни податкових відносин. При цьому, вже на другому році війни країна повернулася до довоєнного застосування більшості податкових норм. Так Законом України №3219-IX від 30.06.2023 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» було скасовано спеціальний режим оподаткування за ставкою 2% та повернуто податкові перевірки. Ще раніше Законом України №2618-IX від 21.09.2022 р. «Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо ставок акцизного податку на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану» було повернуто «довоєнний рівень акцизного податку та ПДВ на пальне.

Ситуація зі встановленням податкових преференцій із місцевих податків виглядає складнішою з низки причин. Навіть попри широкомасштабне військове вторгнення місцеві ради/військові адміністрації не мають можливості самовільно встановлювати податкові преференції без належних підстав, визначених чітким переліком нормативно-правових документів, оскільки їх рішення мають ознаки нормативно-правових актів. Враховуючи зазначене вище, місцева влада не має можливостей своєчасно реагувати на виклики та змушена при ухваленні рішень керуватись формальними нормами та обмеженнями більше, ніж можливими вигодами для бізнесу і економіки від таких фіскальних рішень. Особливо гострою ця проблема є для деокупованих громад та громад, які розташовані поблизу лінії бойового зіткнення чи державного кордону з РФ.

У зоні підвищених ризиків через військові дії, у першу чергу, знаходяться громади Херсонської, Харківської, Запорізької, Сумської, Донецької та Чернігівської областей,

розташовані на відстані до 50 км від лінії бойового зіткнення або кордону з РФ. При цьому щодо застосування податкових виключень чинне законодавство застосовує, наприклад, не фактичні обмеження через військові дії, а формалізований підхід. Прикладом такого підходу є Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій №309 від 22.12.2022 р. (зі змінами) «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією». Таким чином, наразі в Україні склалася ситуація, коли окремі громади мають гірші можливості для розвитку через наближеність до лінії бойового зіткнення або державного кордону з РФ, а можливості фіскального маневру для органів місцевої влади є обмеженими навіть у частині встановлення і справляння місцевих податків. Це продиктовано громіздким регуляторним механізмом щодо рішень громад зі встановлення податків і податкових преференцій, який є жорсткішим, ніж зміни до податкового законодавства. Так, з часів прийняття Податкового кодексу України було ухвалено понад 200 змін до документу, чверть яких була ухвалена після початку повномасштабного російського вторгнення. При цьому навіть у 2022-2023 рр. було отримано роз'яснення стосовно встановлення певних податкових преференцій. Так, відповідно до Роз'яснень Східного міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків від 30.10.2023 р. ОМС можуть ухвалювати рішення щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» [7]. Варто зазначити, що такі податкові преференції мають не стимулюючий характер для платників податків, а лише можуть бути вимушеним реагуванням на неможливість використовувати це майно. Роз'яснення Головного управління ДПС у Дніпропетровській області від 06.02.2024 р. конкретизувало порядок надання податкових пільг з місцевих податків і зборів за об'єкти оподаткування, які розташовані в межах територій можливих бойових дій. Відповідно до цього роз'яснення, навіть за знищене або пошкоджене майно у зоні бойових дій рішення про податкові преференції мають увалюватись на індивідуальній основі щодо кожного об'єкту [8].

Опитування, проведені VNG International у межах розроблення Планів відновлення та розвитку (4 прифронтові громади, 2023 р.), а також опитування, проведене серед працівників ОМС проектом USAID GOVERLA (304 громади по всій території України, 2024 р.) свідчать про близький до критичного кадровий дефіцит в ОМС та складну комунікацію із платниками податків на прифронтових територіях. Враховуючи складну кадрову ситуацію у громадах та низьку доступність верифікованої інформації про ділову активність у прифронтових регіонах, встановлені вимоги до ОМС щодо податкових пільг на індивідуальній основі призводять до надмірного навантаження на персонал та можуть призвести до посиленого впливу людського чинника та додаткових конфліктів між платниками податків та особами, що адмініструють встановлення та сплату податків. Виходячи із результатів моніторингу роз'яснень Державної регуляторної служби, найближчим часом суттєвого коригування державного підходу до оцінювання рішень ОМС із фіскальних питань не плануються. Наразі представники ОМС орієнтуються на «Методичні роз'яснення щодо регуляторності рішень органів місцевого самоврядування про встановлення місцевих податків і зборів в розрізі постанови Верховного суду від 10.12.2021 р. у справі №0940/2301/18», оприлюднені на сайті ДРС 05.01.2022 р. [9]. Іншим опорним документом, яким керується місцева влада, є оприлюднені у травні 2022 року. Рекомендаційні роз'яснення Антимонопольного комітету України «Щодо

застосування законодавства про захист економічної конкуренції органами місцевого самоврядування під час прийняття управлінських рішень щодо встановлення розмірів ставок плати за землю і ставок податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки» [10]. Слідування нормам цього документу повністю виключає можливість застосування фіскальних преференцій для окремого бізнесу на місцевому рівні.

Від початку широкомасштабного російського вторгнення в Україні склалась унікальна ситуація фінансування більшої частини бюджетних видатків за рахунок зовнішніх ресурсів. Так, за даними інформаційно-аналітичної системи «Державний веб-портал бюджету для громадян» у 2023 році рівень покриття загальних видатків зведеного бюджету надходженнями від податків склав лише 37% (у 2021 році – 79%, у 2022 році – 44%), а кумулятивний дефіцит зведеного бюджету за 3 роки склав майже 2,4 трлн грн. [11]. Така ситуація демонструє зниження ролі податків у фінансуванні місцевих і державних видатків, що давало можливість реалізувати концептуальні зміни податкових відносин та закласти фундамент для прискореного економічного відновлення.

Враховуючи зобов'язання України щодо стабілізації фінансово-бюджетної політики та зниження залежності від зовнішнього фінансування (як приклад, Меморандум про економічну і фінансову політику між Україною та МВФ), із кінця 2023 року формалізувався вектор на зростання ролі податків у формуванні фінансової спроможності держави. Найбільш знаковим є Розпорядження КМУ від 27 грудня 2023 р. №1218-р «Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року». Документ серед іншого передбачає комплекс заходів та зміну повноважень щодо адміністрування податків, перегляд ставок окремих податків та принципів оподаткування, скасування більшості податкових преференцій. При цьому документ не вносить суттєвих змін до самої концепції податкових відносин в Україні, які базуються на двох основних типах податків – на працю та на ділову активність.

Отже, підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати:

- чинне законодавство обмежує можливість застосування фіскальних преференцій на місцевому рівні навіть для стимулювання пришвидшеного відновлення найбільш постраждалих від війни громад;
- анонсована трансформація податкової системи поки не передбачає заходів, спрямованих на підтримку прифронтових громад, а сам перехід моделі адміністрування окремих податків від ДПС до місцевих органів влади в умовах кадрового голоду в останніх може призвести до погіршення якості інформаційно-аналітичного забезпечення процесу наповнення місцевих бюджетів;
- навіть в умовах широкомасштабного військового вторгнення місцева влада має обмежені повноваження як щодо встановлення податків («вилки» визначено Податковим кодексом України), так і щодо їх адміністрування, що суттєво обмежує операційні можливості громад із формування ділового середовища;
- для швидкого відновлення економіки постраждалих від війни громад доцільним є запровадження стимулюючих податкових преференцій для територій з підвищеними ризиками (а не лише для індустріальних парків) за умови поєднання таких заходів із відповідними бюджетними компенсаціями і трансфертами (на розбудову інфраструктури, на утримання апарату тощо).

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в розробленні фіскальної моделі, орієнтованої на випереджаюче відновлення постраждалих територіальних громад в умовах обмеженого загально-державного економічного ресурсу.

Список використаних джерел

1. Діагностика системи місцевого оподаткування : аналітичний звіт / К. Швабій та ін. 2023. URL: <https://www.growford.org.ua/research/diagnostyka-systemy-mistsevogo-opodatkuвання> (дата звернення: 23.04.2024).
2. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки в умовах глобальних викликів і загроз / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ «Акад. фін. Управління». 2023. 1157 с.
3. Оподаткування домогосподарств як елемент справедливої податкової системи / Т. Кошук, К. Клименко, К. Швабій та ін. Київ : ДННУ «Акад. фін. Управління». 2023. 203 с.
4. The effects of the tax mix on inequality and growth. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/the-effects-of-the-tax-mix-on-inequality-and-growth_c57eaa14-en (дата звернення: 23.04.2024).
5. Кирилко В. Індустріальні парки: підсумки 2023 року. URL: https://propertytimes.com.ua/industrialnaya_nedvizhemost/industrialni_parki_pidsumki_2023_roku (дата звернення: 23.04.2024).
6. Державна податкова служба України. Довідники пільг. URL: <https://tax.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/dovidniki-/54005.html> (дата звернення: 23.04.2024).
7. Порядок прийняття рішень про встановлення податкових пільг зі сплати місцевих податків та/або зборів на виконання Закону України від 11 квітня 2023 року №3050-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно». URL: <https://evp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/722941.html> (дата звернення: 23.04.2024).
8. Про податкові пільги з місцевих податків і зборів за об'єкти оподаткування, які розташовані в межах територій можливих бойових дій. URL: <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/752765.html> (дата звернення: 23.04.2024).
9. Методичні роз'яснення щодо регуляторності рішень органів місцевого самоврядування про встановлення місцевих податків і зборів в розрізі постанови Верховного суду від 10.12.2021 у справі №0940/2301/18. URL: <https://www.drs.gov.ua/press-room/metodychni-roz-yasnennya-shhodo-regulyatornosti-rishen-organiv-mistsevogo-samovryaduvannya-pro-vstanovlennya-mistsevyh-podatktiv-zboriv-v-rozrizi-postanovy-verhovnogo-sudu-vid-10-12-2021-u-spravi-094> (дата звернення: 23.04.2024).
10. Щодо застосування законодавства про захист економічної конкуренції органами місцевого самоврядування під час прийняття управлінських рішень щодо встановлення розмірів ставок плати за землю і ставок податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки : Рекомендаційні роз'яснення Антимонопольного комітету України від 19 травня 2022 р. №4-pp URL: https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/62c/56e/4a0/62c56e4a_0e28f627060455.pdf (дата звернення: 23.04.2024).
11. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 23.04.2024).

Тематичний напрям 4
**УПРАВЛІННЯ РІЗНОРІВНЕВИМИ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ**

**ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ
НА ПРИКЛАДІ ЯПОНІЇ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Андрєєв А. А., здобувач вищої освіти

Бучнєв М. М., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. У сучасному світі, де економічна конкуренція стає все більш інтенсивною, важливо розуміти та аналізувати фактори, які впливають на конкурентоспроможність країни. Це поняття враховує різні аспекти, такі як ефективність виробництва, інновації, якість продукції, доступність ресурсів, рівень технологічного розвитку, ефективність управління, торгові відносини та багато інших факторів. Оцінка конкурентоспроможності країни важлива для розвитку її економіки та визначення стратегій її подальшого розвитку і може включати в себе такі критично важливі аспекти, як інновації, інфраструктура та виробництво, людський капітал, правова стабільність і порядок, географічне розташування і вплив міжнародних економічних та політичних об'єднань із іншими країнами.

Ключові слова: Конкурентоспроможність, фактори конкурентоспроможності, моделювання, індекс глобальної конкурентоспроможності, лінійна багатофакторна регресія, метод найменших квадратів, рівень безробіття, іноземні інвестиції, модель лінійної регресії, експертне анкетування, міжнародний ринок.

Abstract. In today's world, where economic competition is becoming more and more intense, it is important to understand and analyze the factors that affect a country's competitiveness. This concept takes into account various aspects such as production efficiency, innovation, and product quality, availability of resources, level of technological development, management efficiency, trade relations and many other factors. Assessing a country's competitiveness is important for the development of its economy and the determination of strategies for its further development and may include such critical aspects as innovation, infrastructure and production, human capital, legal stability and order, geographical location and the influence of international economic and political associations with other countries.

Keywords: Competitiveness, factors of competitiveness, modeling, index of global competitiveness, linear multivariate regression, method of least squares, unemployment rate, foreign investment, linear regression model, expert questionnaire, international market.

Актуальність тематики дослідження полягає у важливості правильного оцінювання значимості факторів формування конкурентоспроможності країни через забезпечення конкурентоспроможності її економіки та лежить у площині розуміння формування правильних підходів до реалізації управлінських рішень на державному рівні. Оцінювання факторів формування конкурентоспроможності такої країни як Японія, може мати позитивний вплив на формування цілей розвитку економіки України. Аналіз впливу факторів дозволяє ідентифікувати сильні та слабкі сторони

економіки та дає можливість розробити стратегії підвищення конкурентоспроможності країни в цілому. Перевірка значимості впливу через процеси моделювання може сприяти покращенню ефективності управління економікою країни та зростанню її позицій на міжнародному ринку.

Дослідженнями питань конкурентоспроможності займалась значна кількість як вітчизняних вчених, так і всесвітньо відомих, серед яких є такі відомі імена, як: Портер М., Шумпетер Й., Маршалл А., Хайек Ф., Хамел Г., Прахалад К., Грубер Г. та багато інших.

Метою роботи є аналіз факторів та потенційних викликів у формуванні конкурентоспроможності країни на прикладі економіки Японії, їх оцінка та використання в розробці стратегій підвищення конкурентоспроможності не лише в національному масштабі, але й на міжнародному рівні. В рамках даного дослідження конкурентоспроможності економіки Японії був обраний метод експертних оцінок та економетричне моделювання процесу з метою перевірки дійсності факторів впливу та їх значимості на кінцевих результат. Обрані методології не є вичерпними та можуть бути доповнені іншими або мати альтернативні. Отримані результати можуть бути корисними у подальшій розробці планів підвищення конкурентоспроможності не тільки Японії, а й України, що надасть можливість більш ґрунтовно розробляти плани та прогнози по зміцненню та розвитку конкурентоспроможності нашої країни у світі.

Вчені Білорус О. та Мацейко Ю. вважають що не існує єдиного підходу до розуміння поняття «міжнародна конкурентоспроможність» серед низки іноземних та вітчизняних вчених [1]. Полунєєв Ю. В. дуже слушно зазначає про те, що «концепція конкурентоспроможності країни має свою специфіку, оскільки країни не можуть зникнути під впливом міжнародної конкуренції так, як зникають неконкурентоспроможні компанії». Важливими показниками, що впливають на конкурентоспроможність, на його думку є питомі витрати у обробній промисловості, ціни, обмінний курс [2].

Для оцінки рівня конкурентоспроможності певної країни на глобальному рівні існує індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index), що залежить від раціональності використання країною власних ресурсів. Його створено в рамках Всесвітнього економічного форуму у 2004 році. За допомогою індексу глобальної конкурентоспроможності можна оцінити здатність країн забезпечувати високий рівень добробуту населення та спроможність підтримувати ринкові відносини на належному рівні [3].

Глобальний індекс конкурентоспроможності надзвичайно комплексний індекс, який охоплює мікроекономічні та макроекономічні основи національної конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність як сукупність інститутів, політики та факторів, що визначають рівень продуктивності країни [4]. Індекс глобальної конкурентоспроможності складається з 12 стовпів конкурентоспроможності: інститути, інфраструктура, впровадження ІКТ, макроекономічна стабільність, здоров'я, навички, ринок продукції, ринок праці, фінансова система, розмір ринку, бізнес, динамізм та інноваційний потенціал [5].

Однією з країн, яка відома своєю високою конкурентоспроможністю та інноваційним підходом до економічного розвитку є Японія. Стратегічний підхід цієї країни до розвитку економіки, її унікальний досвід та особливості розвитку надають можливість глибокого вивчення факторів, що впливають на її конкурентоспроможність. В рамках даної теми було проведено дослідження факторів впливу на конкурентоспроможність та національної економіки Японії, та її формування.

В результаті проведення експертного анкетування методом ранжування важливості факторів впливу на конкурентоспроможність було отримано результати, які відображені на рис. 1. Кількість залучених експертів – 20 осіб, віком від 29 до 54 років, з вищою освітою на посадах керівників та експертів відповідних галузевих підприємств та організацій.

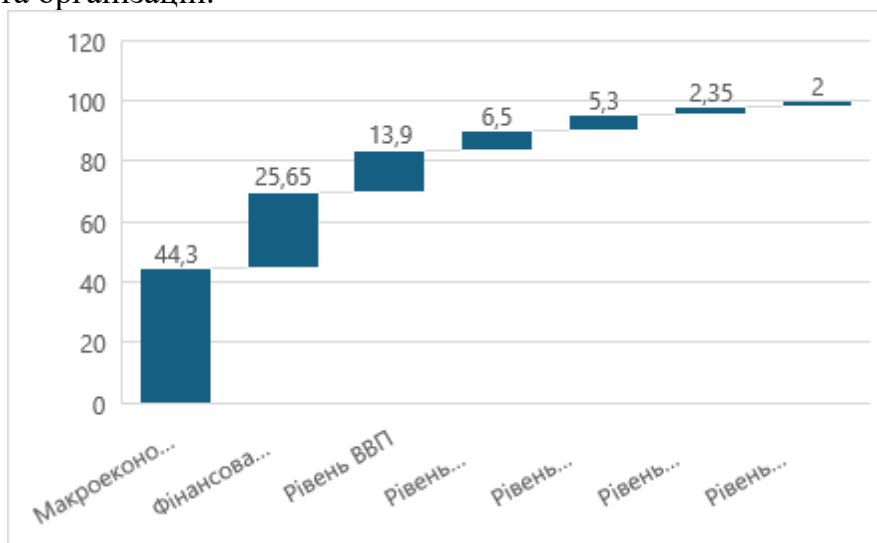

Рис. 1. Фактори формування конкурентоспроможності

Найбільш вагомими факторами впливу на конкурентоспроможність економіки країни експерти вважають макроекономічні показники – 44.3%, фінансову стабільність – 25.65% та рівень ВВП – 13.9%, питома вага яких в сукупності становить 83.85% від усіх факторів. Менш значною вагомістю впливу експерти вважають рівень безробіття, інвестицій, інновацій та здоров'я нації в цілому.

Будь-який економічний процес, особливо якщо його всебічно можна виразити чи визначити через кількісні характеристики, часто піддається математичному моделюванню, тобто його вираженню через рівняння регресії. При цьому, під регресією розуміється залежність однієї випадкової величини від іншої випадкової величини. Такий процес побудови математичних залежностей між факторною ознакою та залежною змінною дозволяє не тільки визначити наявний тісний зв'язок між даними показниками (що вирішується за допомогою кореляційного аналізу), але й прогнозувати одну змінну (Y) на основі іншої змінної (X). Таким чином, регресійний аналіз дозволяє робити аргументовані висновки щодо розвитку даного економічного процесу, що базуються та підкріплюються конкретними математичними розрахунками [6].

Лінійна багатofакторна регресія, яка описує лінійний зв'язок між досліджуваними даними має вигляд:

$$Y = A_0 + A_1X_1 + \dots + A_nX_n \quad (1)$$

де Y – залежна змінна, функція;

A_0, \dots, A_n – коефіцієнти регресії;

X_1, \dots, X_n – залежні змінні.

Для оцінювання залежності впливу факторів на формування конкурентоспроможності Японії та моделювання процесу був проведений лінійно-регресійний аналіз за методом найменших квадратів за допомогою аналітичного пакету даних Microsoft Excel. Математично-статистичні розрахунки дають змогу зробити

оцінку впливу певних чинників на глобальний індекс конкурентоспроможності. В рамках даного дослідження було обрані наступні фактори формування моделі залежності (у відсотковому значенні): рівень безробіття, іноземні інвестиції у відсотковому відношенні до ВВП, державний борг у відсотковому відношенні до ВВП. Вхідні дані для розрахунку були використані із відкритих джерел, а саме статистичні дані Світового банку та tradingeconomics.com за проміжок часу з 2010 по 2019 рік.

При перевірці залежності змінних X_1, X_2, X_3 колінеарність зберігається. Коефіцієнт детермінації складає 0.87 та показує загальну якість моделі. Чим ближче до 1, тим краще. Коефіцієнт надійності моделі – 0.95, при чому рівень значимості гіпотези становить – 0.05. Значення критерію Фішера –4.8. Модель є адекватною за критерієм Фішера з рівнем надійності 0.95, про що вказує значення Significance F і становить 0.004, тобто є меншим рівня значимості гіпотези 0.05. Значення коефіцієнтів лінійної регресії перевіряються за допомогою значення критерію Стюдента для кожного коефіцієнту окремо. При рівні значимості гіпотези 0.05, величини для перевірки критерію P-value повинні бути меншими 0.05. Всі окрім одного коефіцієнта є статистично значимими. При величині одного із коефіцієнтів більше рівня значимості гіпотези, вважають що він є статистично не значимим, або статистичним нулем. При тому, що один із коефіцієнтів є не значимим, модель є адекватною. Внесок до пояснення кожної з цих змінних не значимий, а спільна пояснююча здатність змінних висока. Не можна оцінити вплив кожної змінної окремо, але можна оцінити їх сумарний ефект.

Рівняння лінійної багатофакторної регресійної моделі індексу конкурентоспроможності економіки Японії матиме наступний вигляд:

$$Y = 1192,83 - 97,56 X_1 - 63,015 X_2 - 4,24 X_3 \quad (2)$$

У нашому випадку коефіцієнти лінійної регресії мають негативний знак. Це означає, що значення Y , а з ним і індекс конкурентоспроможності збільшується, коли змінні X_1, X_2, X_3 зменшуються, і навпаки. Існує зворотна залежність між індексом конкурентоспроможності та змінними моделі. Таким чином, можна зробити висновок про те, що за моделлю лінійної регресії для збільшення індексу конкурентоспроможності Японії треба зменшувати всі три змінні величини, а саме: рівень безробіття, державного боргу та рівень іноземних інвестицій по відношенню до ВВП, або ж навпаки, нарощувати рівень ВВП при збереженні цих величин. Теоретична лінійно-регресійна багатофакторна модель може бути використана для прийняття управлінських рішень на державному рівні та дозволяє прогнозувати рівень конкурентоспроможності країни при зміні величин від яких вона залежить. Модель є адекватною і підтверджує кореляційний зв'язок із результатом експертного анкетування та оцінки факторів формування конкурентоспроможності економіки.

В результаті аналізу складових формування конкурентоспроможності економіки Японії експертами було визначено такі показники та найбільшу значимість їх впливу: макроекономічні показники, фінансова стабільність, рівень валового внутрішнього продукту. В сукупності своєї важливості вони становлять 83,85% від загальної ваги питомої ваги критеріїв. Тобто, це саме ті складові, що є основою формування конкурентоспроможної економіки Японії на думку експертів. Внаслідок лінійно-регресійного аналізу впливу на глобальний індекс конкурентоспроможності таких факторів як, як рівень безробіття, іноземні інвестиції у відсотковому відношенні до ВВП, державний борг у відсотковому відношенні до ВВП було визначено стійкий

лінійно-кореляційний зв'язок між цими змінними і кінцевим результатом у вигляді значення індексу.

Значимістю виконаної роботи є те, що теоретично обґрунтована лінійно-регресійна модель залежності індексу конкурентоспроможності є досить важливим результатом дослідження і підтверджує зв'язок між факторами та їх впливом на формування конкурентоспроможності Японії, а також правильність ранжування показників, які були попередньо зазначені експертами. Аналізуючи статистично розраховану модель, можна оцінити значимість кожної її складової частини, а саме рівень безробіття, іноземні інвестиції у відсотковому відношенні до ВВП, державний борг у відсотковому відношенні до ВВП. Отримана модель може бути використаною для прогнозування конкурентоспроможності та вагомості впливу того чи іншого фактора на кінцевий результат. Проведене дослідження є внеском у розвиток і може буде корисним для прийняття подальших управлінських рішень як на рівні національної економіки, так і на правильній оцінці перспектив на міжнародному ринку праці та послуг, а його результати бути використані у стратегічному плануванні та для розвитку економіки з метою підвищення конкурентоспроможності не тільки Японії, але й України.

Список використаних джерел

1. Білорус О., Мацейко Ю. Конкурентоспроможність у сучасному глобальному світі // Економічний часопис XXI. 2002. №9. С. 7-13.
2. Полунеев Ю. В. Технологія економічного прориву: конкурентоспроможність країни та визначення стратегічних орієнтирів // Соціальні аспекти конкурентоспроможності національної економіки. 2008. С. 30.
3. The Global Competitiveness Report 2014-2015. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf (дата звернення 28.03.2024).
4. Databank. Meta data Glossary. URL: https://databank.worldbank.org/metadataglossary/africa-development-indicators/series/GCI_INDEX.XQ (дата звернення 22.03.2024).
5. Japan: Competitiveness. The Global Economy. URL: https://www.theglobaleconomy.com/Japan/davos_competitiveness_new_measure (дата звернення 22.03.2024).
6. Надь Н. М. Застосування багатофакторного регресійного аналізу у моделювання економічних процесів. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/7380> (дата звернення 22.03.2024).

ЦИФРОВА ТОРГІВЛЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Арутюнян О. Г., аспірант

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Анотація. Розвиток економічних процесів в умовах глобалізації, трансформації та цифровізації спонукає до появи нових економічних формацій. Вплив цифровізації на економічні процеси та становлення цифрової економіки призвів до трансформації торгівлі та появи цифрової торгівлі, як нової економічної категорії. При цьому слід зазначити, що доступність економічних процесів та їх інклюзивність стає все більш актуальною за таких трансформаційних змін.

Ключові слова: інклюзія, цифрова економіка, електронна комерція, цифрові технології, цифровізація, цифрова інклюзія.

Abstract. The development of economic processes in the conditions of globalization, transformation and digitization encourages the emergence of new economic formations. The impact of digitization on economic processes and the formation of the digital economy led to the transformation of trade and the emergence of digital trade as a new economic category. At the same time, it should be noted that the availability of economic processes and their inclusiveness is becoming more and more relevant under such transformational changes.

Keywords: inclusion, digital economy, e-commerce, digital technologies, digitalization, digital inclusion.

Цифрова торгівля, або електронна комерція, є ключовим аспектом сучасного економічного життя, що революціонізує способи купівлі, продажу та обміну товарів та послуг. Вона охоплює широкий спектр діяльності, від онлайн-магазинів та електронних платіжних систем до електронних договорів та цифрових платформ для торгівлі активами.

Сутність цифрової торгівлі полягає в перетворенні традиційних методів комерції за допомогою цифрових технологій, таких як Інтернет, мобільні додатки, блокчейн і штучний інтелект. Вона відкриває нові можливості для підприємств будь-якого масштабу, сприяючи їхньому розвитку, зростанню ефективності та розширенню географії діяльності.

Цифрова торгівля перетворила спосіб, яким споживачі здійснюють купівлю товарів та послуг, надаючи їм більш широкий вибір, зручність та доступність, а підприємствам – нові можливості для залучення клієнтів та розвитку бізнесу. Вона є не лише економічним явищем, але й важливим фактором трансформації суспільства та культури споживання [3, 4].

Цифрова торгівля, у контексті економічної інклюзії, стає ключовим інструментом для забезпечення доступу до ринків та ресурсів для всіх верств населення, незалежно від їхнього соціального статусу та місця проживання. Вона пропонує можливості для розвитку бізнесу, самозайнятості та підвищення доходів, сприяючи створенню економічної стабільності та зменшенню нерівності.

Сучасні технології, такі як Інтернет, мобільні додатки та блокчейн, відкривають нові можливості для участі в цифровій торгівлі, навіть для тих підприємницьких структур, які раніше були відокремлені від глобальних ринків. Вони дозволяють створювати інноваційні рішення для вирішення соціально-економічних проблем, сприяючи економічному зростанню та розвитку суспільства в цілому.

У такому контексті, цифрова торгівля стає важливим інструментом для забезпечення економічної інклюзії та створення рівних умов для всіх учасників економічного процесу. Нижче наведено деякі ключові аспекти цифрової торгівлі в контексті економічної інклюзії [1, 2, 3]:

цифрова торгівля дозволяє навіть найвіддаленішим регіонам мати доступ до глобальних ринків і можливостей. За допомогою Інтернету та цифрових технологій підприємства та споживачі можуть легко здійснювати торгівлю та взаємодіяти без значних фізичних обмежень;

розширює коло учасників економічної діяльності, дозволяючи навіть найменш забезпеченим групам населення входити на ринок і отримувати доступ до ресурсів, які раніше були недоступні;

для малих та середніх підприємств цифрова торгівля відкриває широкі

можливості для конкуренції на глобальному ринку. Завдяки Інтернету та електронним платформам підприємства можуть збільшити свою видимість, привернути нових клієнтів та розширити свої бізнес-можливості;

цифрові технології дозволяють автоматизувати та оптимізувати бізнес-процеси, що сприяє підвищенню продуктивності та зниженню витрат на виробництво та торгівлю;

цифрові платформи дозволяють людям отримувати доступ до різноманітних фінансових послуг, таких як банківські послуги, мікрокредити, електронні платежі та інвестиції, незалежно від їхнього географічного розташування чи соціального статусу.

У цілому, цифрова торгівля відіграє важливу роль у сприянні економічній інклюзії, забезпечуючи доступ до нових можливостей та ресурсів для широкого кола учасників економічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Krysovatyu A., Ptashchenko O., Kurtsev O., Arutyunyan O. The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju / Problems of Sustainable Development* 1 / 2024. P. 164-172.
URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5755/4346>.

2. Птащенко О. В., Вовк В. А. Особливості торговельного співробітництва України в сучасних умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2021. №4. С. 42-47.

3. Шевченко І. О. Електронна комерція як інструмент забезпечення розвитку цифрової торгівлі. *Science, trends and development methods: VIII Міжнародна науково-практична конференція*. Токіо, Японія. 2022. С. 84-88.

4. Шевченко І. О. Формування методологічного підходу до визначення розвитку цифрової торгівлі на глобальних ринках. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. №3 (03). С. 65-73.

ЗНАЧЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ У ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Бабік К. В., здобувачка вищої освіти

Христенко Л. М., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. У дослідженні розкрито зміст експортної стратегії як інструменту ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів аграрного сектору економіки; досліджено стан вітчизняного аграрного сектору у період війни; наведені виклики й проблеми функціонування аграрних підприємств на міжнародних ринкових майданчиках; узагальнені чинники, що впливають на умови функціонування ринку сільськогосподарської продукції; наводиться думка про адаптивний характер експортної стратегії до ситуативних ринкових умов.

Ключові слова: стратегічне планування, експортна стратегія, аграрний сектор, сільськогосподарські підприємства, глобальне ринкове середовище, зовнішньоекономічна діяльність, адаптація.

Abstract. The research revealed the content of the export strategy as a tool for effective management of the foreign economic activity of subjects of the agrarian sector of the economy; the state of the domestic agricultural sector during the war was investigated; the

challenges and problems of functioning of agricultural enterprises on international market sites are given; generalized factors affecting the conditions of functioning of the market of agricultural products; an opinion is given about the adaptive nature of the export strategy to situational market conditions..

Keywords: strategic planning, export strategy, agricultural sector, agricultural enterprises, global market environment, foreign economic activity, adaptation.

В сучасному світлі глобальних й політичних змін і постійних криз, Україна, як гарант продовольчої безпеки на світовому рівні, постає перед необхідністю переглянути й адаптувати свою експортну стратегію. Загострення конфліктів та нестабільність у міжнародних відносинах створюють серйозні виклики для зовнішньої торгівлі. У цьому контексті, розробка та впровадження нових підходів до експортної діяльності є критично важливою для забезпечення ефективного функціонування української економіки. Саме тому актуалізуються питання, що стосуються стратегічних напрямів розвитку, спрямованих на збереження стабільності й конкурентоспроможності українського експорту, особливо в аграрній сфері, в умовах сучасних глобальних викликів.

За останній час спостерігається тенденція, відповідно до якої компанії більш уважно ставляться до планування своєї діяльності та розвивають стратегічне планування у різних сферах і напрямках свого бізнесу, особливо це стосується експорту. Мінливість економічних та політико-соціальних умов, які приводять до складності повноцінного функціонування компаній на внутрішніх вітчизняних ринках посилюють актуальність стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю. А отже, набуває актуальності формування й реалізація ефективних експортних стратегій, реалізація яких є критично важливими для економічного зростання, створення додаткових робочих місць і відновлення грошових потоків шляхом отримання валютних надходжень.

Різноманітність трактування сутності експортної стратегії з наукового погляду пов'язана з відсутністю універсальних вимог щодо змісту та наповнення, оскільки це значною мірою залежить від характеристик конкретної компанії (галузевої приналежності, форми власності, розмірів, виду і напрямів діяльності та ін.).

Експортну стратегію, як правило, розглядшають як «детальний план експортної діяльності компанії, призначений забезпечити конкурентоспроможність її продукції на міжнародному ринку та досягти визначених стратегічних цілей» [1]. Експерта стратегія є важливим базисом для успіху компаній на зовнішніх ринках і сприяє веденню ефективної й успішної діяльності компаній, їх активному економічному розвитку у стратегічній перспективі. Вона містить відповіді на такі важливі питання як: які критерії ефективного експорту розглядає керівництво компанії; на яких міжнародних ринках існують найефективніші зони розвитку для компанії; хто є основними конкурентами і які існують умови попиту на питомі види продукції; які існують умови виходу на окремі міжнародні ринки та чи може компанія відповідати таким умовам; як правильно організувати логістичні маршрути постачання продукції та ін. Ідея експортної стратегії полягає в тому, щоб розширити обсяги збуту продукції внаслідок збільшення продажів за кордоном з урахуванням всіх можливих ризиків, загроз та небезпек, які супроводжують вихід й функціонування компаній на міжнародних ринках, без значних фінансово-економічних втрат на користь підвищення ефективності діяльності й економічного розвитку.

Питання експорту продукції та запровадження дієвих експортних стратегій є

кричущими для компаній вітчизняного агропромислового комплексу, бо: «по-перше, агропромисловий комплекс посідав і продовжує посідати важливе місце у вітчизняній економіці; по-друге, він є найбільш чутливим як до внутрішніх, так і до зовнішніх чинників, що значною мірою ускладнює розробку експортної стратегії; по-третє, різноманітність галузей, що формують аграрний комплекс, дозволяє говорити про неоднорідність та варіативність експортних стратегій навіть у його межах – оскільки агропромисловий комплекс об'єднує кілька галузей економіки, спрямованих на виробництво та перероблення сільськогосподарської сировини та отримання з неї готової продукції, можна стверджувати про необхідність розробки принаймні 3-х варіацій експортних стратегій: стратегії для підприємств сільського господарства, забезпечувальних галузей, а також переробних заводів» [2]. Це підкреслює необхідність детального вивчення питань стратегічного планування у сфері зовнішньоекономічної діяльності компаній агропромислового сектору та, перш за все, встановлення чинників, які мають бути враховані при формуванні нової або зміні чинної експортної стратегії, бо, як свідчить практика, повторення вже наявних шаблонів стратегій не приводить до досягнення встановленої мети та отримання бажаних результатів. Пошук нових індивідуальних шляхів адаптованих до актуальних умов функціонування компаній агропромислового комплексу дозволить не втратити контроль над ситуацією в експортній сфері.

Попри всі негаразди, які пов'язані з військовою агресією РФ проти України, аграрний сектор продовжує бути розвиненим вітчизняною галуззю, що за умови реалізації у повоєнний період може в перспективі перетворитися у високоефективну сферу економіки. Варто відзначити, що експорт української сільськогосподарської продукції грає провідну роль у забезпеченні продовольчої безпеки у світі та розвитку міжнародних торгових відносин. А умови війни ще більше підкреслюють важливість збереження й розширення експортних можливостей для економічного виживання України.

Україна була й до тепер залишається великим експортером сільськогосподарської продукції. До повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році Україна експортувала понад 60 мільйонів тонн зерна на рік, що становило 10 відсотків світового ринку.

Проте аграрне виробництво і, як наслідок, аграрний експорт України від початку війни не мають стійкої та вираженої тенденції зміни. Так за останній 2023 рік експорт аграрної продукції у грошовому вимірі скоротився на 1,5 млрд дол. у відношенні до експорту 2022 року, про що свідчать річні підсумкові дані про агроекспорт від Мінагрополітики. Проте натуральний обсяг агроекспорту за 2023 рік зріс на 9,5 млн тонн. Головною причиною такого розриву між натуральним та грошовим виміром експорту агропродукції є зниження експортних цін, ускладнила експортних шляхів, втрата відпрацьованих ринків збуту та інші причини, і все це через воєнний стан у нашій країні [3].

Зауважимо, що до головних ТОП-10 продуктів у загальній структурі агроекспорту України у 2023 становлять: олії соняшникова, сафлорова або бавовняна 23% (за останній рік відбулося зменшення їхнього експорту на 16%); кукурудза – 23% (зменшення на 9%); пшениця – 13% (зростання обсягу на 10%); соєві боби – 6% (зменшення на 17%); насіння свиріпи або ріпаку – 5% (зменшення на 7%); макуха, тверді відходи від вилучення рослинних жирів і олій – 4% (зростання на +12%); м'ясо та їстівні субпродукти птиці – 4% (зменшення на 7%); цукор з цукрової тростини або з цукрових буряків у твердому стані – 2% (зменшення на 50%); ячмінь – 2% (зменшення на 19%); насіння соняшнику – 1% (зростання на 98%) [3].

Основні ринки збуту сільськогосподарської продукції розташовані переважно у країнах Європи (Румунія, Іспанія, Польща, Нідерланди, Італія, Німеччина, Угорщина та ін.), Східної (Китай) та Західної (Туреччина) Азії, а також на Близькому Сході (Єгипет). Слід зауважити, що протягом 2023 року спостерігається зміна обсягів експорту до країн-споживачів української агросировини. На перше місце за 2023 рік вийшов агроекспорт до Румунії (на загальну суму 2,9 млрд дол., +12% за рік), що змінило картину розташування країн-імпортерів, де у 2022 році перше місце належало Польщі Польща. Проте, таке зростання зумовлено рухом агропродуктів саме через порт Константа, що говорить про лише про транзитне зростання експорту. На другому місці за експортом знаходиться Китай (2,2 млрд дол., +17% за рік зростання). Тобто якщо дивитися на кінцевого споживача української агропродукції, то саме Китай є фактично найбільшим імпортером нашої агропродукції [3].

Геополітична напруженість вплинула на торговельні відносини з певними країнами, що також стало причиною коливань обсягів експорту та цін. Так, певні країни Європи через побоювання заповнення своїх ринків українською агропродукцією перейшли до блокування її експорту на кордонах. Як приклад, це Польща, Словаччина, Угорщина та ін. До того ж певні країни, що прямо, або завуальовано надають підтримку росії або мають з нею близькі відносини, почали обмежувати українську агропродукцію на своїх ринках за допомогою політичних та економічних санкцій. Все це негативно позначається на вітчизняному експорті, призводить до значних втрат для українських аграрних підприємств та створює загрозу їхньому функціонуванню.

Подальший аналіз показав, що через військовий конфлікт сільськогосподарський сектор України зіткнувся з проблемами, особливо у регіонах, які безпосередньо постраждали від бойових дій чи окупації. Пошкодження інфраструктури, включно з дорогами, мостами, портами та іригаційними системами, призвело до переривання сільськогосподарської діяльності та перешкоджанню транспортуванню товарів. Негативні наслідки дій окупантів призвели до серйозного псування промислового сектору та значних втрат у сфері торгівлі. Станом на вересень 2023, загальну суму збитків від вторгнення оцінюють в понад 151,2 млрд доларів [4]. Крім того, забрудненість земель боєприпасами створюють загрозу для безпеки фермерів та обмежують їх діяльність. Загалом понад 400 тис. гектарів сільськогосподарських земель забруднено нерозірваними боєприпасами мінами та уламками [5].

Всупереч цьому, значна частина сільськогосподарських угідь в Україні залишається в експлуатації, особливо в західних і центральних областях. Ці території менш постраждали від війни, що дозволило фермерам продовжувати звичайну практику вирощування. Фермери цих регіонів вирощують переважно пшеницю, кукурудзу, ячмінь, соняшник, ріпак. Вони використовують сучасну сільськогосподарську техніку та техніку для максимізації врожайності та підтримки рівня продуктивності.

Як бачимо, різні чинники, як то дипломатичні зусилля, торговельні угоди та підтримка міжнародних партнерів, впливають на те, якою мірою товар продовжуватиме надходити на міжнародні ринки, особливо ринки Європи. Крім того, стійкість і адаптивність українських фермерів і експортерів відіграють вирішальну роль у підтримці торговельних зв'язків, попри складні обставини. Варто також зазначити, що зазвичай геополітичні події можуть змінити динаміку торгівлі, що призводить до розширення співпраці або опори на альтернативних торгових партнерів. Це потенційно може відкрити нові можливості для української сільськогосподарської продукції на ринках за межами Європи.

Якщо говорити про ринок Азії, то, як і всюди, на тлі триваючого військового конфлікту експорт української сільськогосподарської продукції представляє як виклики, так і можливості. Геополітична нестабільність, спричинена війною, як вже зазначалося, порушує торговельні шляхи та дипломатичні відносини, ускладнюючи спроби встановити стабільні торгові канали. Крім того, пошкодження інфраструктури, спричинене бойовими діями, наприклад доріг, портів і складських приміщень, перешкоджає транспортуванню та зберіганню товарів. Також не варто забувати і про напруженість у Південно-Китайському морі, що також опосередковано впливає на експортні перспективи України в Азії [6].

Однак серед цих викликів для українських експортерів є можливості. Азійські ринки пропонують широку та різноманітну споживчу базу, що дає можливість диверсифікувати клієнтський портфель. Українська сільськогосподарська продукція, яка відома своєю якістю, може стати ключовим пунктом продажу на азійських ринках, де зростає попит на продукцію преміумклас. Використовуючи наявні торговельні угоди або укладаючи нові з країнами Азії, українські експортери можуть полегшити доступ на ринок і зменшити торговельні бар'єри.

Деякі азійські країни можуть бути схильні підтримати Україну через гуманітарну допомогу, яка може передбачати імпорту української агропродукції. Визначення ринкових ніш або спеціалізованих продуктів на азійському ринку, де українські товари мають конкурентну перевагу, також може допомогти пом'якшити конкуренцію. А отже, щоб досягти успіху в експорті на азійський ринок українські експортери повинні підтримувати якість і надійність продукції, а також використовувати наявні торгові можливості та здійснювати підтримку міжнародних партнерів.

Щодо африканського напрямку, то, попри виклики, пов'язані з війною, українська сільськогосподарська продукція продовжує мати попит на цьому ринку [7]. На експорт з України на африканський ринок в умовах воєнного конфлікту та ситуації в Африці впливає кілька факторів. По-перше, у відповідь на геополітичну нестабільність, Україна активізувала зусилля щодо диверсифікації своїх експортних ринків, зокрема через розширення торгових відносин з африканськими країнами, які дедалі більше стають важливими гравцями у світовій торгівлі. Населення багатьох африканських країн зростає, а економіка потребує імпортової агропродукції для задоволення внутрішнього попиту. Для українських продуктів, таких як зерно (пшениця, кукурудза), соняшникова олія та інші харчові продукти, ринок в Африці є сприятливим. По-друге, логістичні проблеми, обмеження інфраструктури та бюрократичні перепони, шкодять торговим потокам, не зважаючи на попит української агропродукції в Африці. І дуже важливими є зусилля, які спрямовані на розв'язання цих проблем – інвестиції в інфраструктуру, оптимізація процедур експорту та ін. По-третє, політична стабільність та економічні умови в африканських країнах також впливають на їх здатність імпортувати сільськогосподарську продукцію, а саме на купівельну спроможність і попит.

До того ж Україна, попри всі її політичні негаразди, стикається з жорсткою конкуренцією з боку внутрішніх учасників міжнародних ринків та інших експортерів сільськогосподарської продукції на ринкових майданчиках Європи, Азії та Африки.

Попри можливу ефективність глобальних ланцюжків постачань, вони вразливі до збоїв, спричинених глобальними впливами (стихійними лихами, пандеміями, геополітичною напругою). Існують певні чинники, взаємодія яких має неабиякий вплив на основні умови функціонування ринку сільськогосподарської продукції. До можна віднести:

1) схильність ринку сільськогосподарської продукції до впливу сезонних чинників (сезони посіву та збору врожаю, погодні умови, біологічні цикли окремих культур і худоби), що стає причиною коливань попиту та пропозиції протягом року;

2) нестабільність цін на агропродукцію, яка створює проблеми для фермерів, трейдерів, переробників харчової продукції, особливо в управлінні ризиками та плануванні виробництва, як наслідок таких явищ як: несприятливі погодні явища (посухи, повені та ін.), геополітична напруженість, зміна у державній політиці (податки, субсидії, тарифи та ін.), зміна в уподобаннях споживачів та ін.;

3) залежність торгівлі на міжнародних ринках від заздалегідь укладених торговельних угод на загальнодержавному (на рівні окремих країн) та місцевому (на рівні конкретних ринкових майданчиків) рівнях та окремих умов, які ними передбачені (тарифи, транспортування, страхування та ін.);

4) залежність функціонування ринків сільськогосподарської продукції від чинників виробництва (насіння, добрив, пестицидів, води, енергетики) та роботи ринків, на яких вони торгуються, як то ринок насіння, добрив, пестицидів та ін. Зміни в доступності або цінах на ці ресурси можуть вплинути на витрати виробництва і, зрештою, вплинути на динаміку ринку.

5) вплив стандартів якості та нормативних вимог до сільськогосподарської продукції, які прийняті окремими країнами та регіонами, на потрапляння виробників агропродукції на відповідні міжнародні торгові майданчики;

б) активний розвиток прогресу у сільськогосподарських технологіях, як то генетично модифіковані культури, методи точного землеробства та механізація та ін., що впливає на рівень продуктивності, витрати виробництва та динаміку ринку;

7) вплив на споживчі вподобання та ринкові тенденції більшої обізнаності щодо проблем навколишнього середовища й практики сталого розвитку через перехід до органічного землеробства, чесної торгової практики, зменшення впливу агровиробництва на навколишнє середовище та ін.;

8) вплив на динаміку ринку змін у державній політиці в аграрній сфері за допомогою субсидій, стимулів та програм підтримки для стабілізації доходів, стимулювання виробництва та забезпечення продовольчої безпеки;

9) залежність функціонування ринків та їхньої динаміки від логістичних ланцюгів постачання (транспортних мереж, складських приміщень, каналів розподілу та ін.);

10) залежність ринків збуту сільськогосподарської продукції від зміни споживчих уподобань, харчових звичок, способу життя, що може стимулювати попит на певні продукти або методи виробництва, формуючи ринкові тенденції та можливості для виробників і торговців.

Тож, попри те, що війна в Україні створила значні виклики для вітчизняного аграрного сектору, він все ж таки продовжує відігравати важливу роль на світових ринках агропродукції та у сфері забезпеченні міжнародної економічної безпеки. Розв'язання багатьох проблем, з якими стикаються українські агровиробники, торгові та трейдингові компанії при виході на міжнародні ринки, вимагає якісного стратегічного планування, вираженням якого є експортна стратегія. Така стратегія має чітко формулювати всі умови забезпечення ефективного експорту агропромислової продукції та мати можливість змінюватися залежно до поточної ситуації, що склалася. Дослідження експортних стратегій сільськогосподарських підприємств у глобальному ринковому середовищі є багатограним полем, готовим для досліджень і розробок. Розробляючи стратегії виходу на ринок, підприємства мають зосередитися на низці варіантів, включаючи прямий експорт, партнерство, спільні підприємства або прямі

іноземні інвестиції. Кожен підхід має власний набір переваг і проблем, що потребує ретельної оцінки на основі ринкової динаміки та організаційних можливостей.

Список використаних джерел

1. Експортна стратегія підприємства. Чому вона необхідна?
URL: <https://www.mikhailenko.com.ua/08-02-2024/eksporna-strategiya-pidpryyemstva-chomu-vona-neobhidna> (дата звернення: 23.04.2024).
2. Галаган О. В. Сутність та особливості формування експортної стратегії підприємств АПК. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2011. №9.
URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=708> (дата звернення: 23.04.2024).
3. Як змінився агроекспорт України і його структура за 2023 рік?
URL: <https://agropolit.com/blog/536-yak-zminivsia-agroekspport-ukrayini-i-yogo-struktura-za-2023-rik> (дата звернення: 23.04.2024).
4. Kyiv School of Economics (3 жовтня 2023) «Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, сягає \$151,2 млрд – оцінка станом на 1 вересня 2023 року». URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-syagaye-151-2-mlrd-otsinka-standom-na-1-veresnya-2023-roku> (дата звернення: 23.04.2024).
5. Радіо Свобода (16 травня 2023) «Сільськогосподарські угіддя України можуть на роки стати непридатними через міни – Червоний Хрест». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-miny-chervonyi-khrest/32414189.html> (дата звернення: 23.04.2024).
6. Reuters (14 лютого 2024) “Philippines deploys warship in western waters to ‘safeguard maritime interests’”. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/philippines-deploys-warship-western-waters-safeguard-maritime-interests-2024-02-14> (дата звернення: 23.04.2024).
7. Павло Мартишев, Економічна Правда (7 вересня 2023) «Зерно для Африки: потенціал експорту для України у найближче десятиліття». URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/7/704046> (дата звернення: 23.04.2024).

РОЗВИТОК МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Беспалько О., здобувач вищої освіти

Смерека С., к.е.н., доцент

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Розвиток малих підприємств у контексті цифровізації є ключовим фактором економічного зростання та інноваційного розвитку. Цифрові технології відіграють важливу роль у перетворенні способів ведення бізнесу, забезпечуючи малим підприємствам доступ до нових ринків, інструментів управління та способів взаємодії з клієнтами.

Ключові слова: цифровізація, підприємництво, підприємницька діяльність, цифрові технології, цифрова економіка.

Abstract. The development of small enterprises in the context of digitalization is a key factor in economic growth and innovative development. Digital technologies are playing an important role in transforming the way business is done, providing small businesses with access to new markets, management tools and ways to interact with customers.

Keywords: digitization, entrepreneurship, entrepreneurial activity, digital technologies, digital economy.

Розвиток малих підприємств у контексті цифровізації стає ключовим аспектом економічного прогресу в сучасному світі. Цифрові технології відкривають перед малими підприємствами безліч нових можливостей і створюють унікальні умови для їхнього розвитку та конкурентоспроможності.

Цифрова трансформація змінює не лише способи ведення бізнесу, а й саму природу підприємництва. Вона перетворює традиційні підходи до виробництва, маркетингу, фінансів та управління, надаючи малим підприємствам невідомі раніше можливості.

Розвиток малих підприємств у контексті цифровізації представляє собою складну, але водночас дуже перспективну сферу. Цифрові технології перетворюють способи ведення бізнесу, надаючи навіть найменшим компаніям доступ до різноманітних інструментів та можливостей, які колись були доступні лише великим корпораціям. Складові розвитку малих підприємств в умовах цифровізації [1, 2]:

використання цифрових інструментів, таких як програмне забезпечення для управління виробництвом, обліком або маркетингу, дозволяє малим підприємствам автоматизувати процеси та оптимізувати ресурси;

Інтернет та цифрові майданчики, такі як онлайн-маркетплейси або соціальні мережі, надають малим підприємствам можливість легко здійснювати продажі та взаємодіяти з клієнтами не лише на локальному, але і на глобальному рівні;

малим підприємствам доступні інноваційні цифрові рішення, які дозволяють їм створювати нові продукти та послуги, відповідати на зміни у попиті та конкурувати на ринку;

завдяки цифровим технологіям малі підприємства можуть зменшити витрати на маркетинг, дистрибуцію та інфраструктуру, що дозволяє їм більш ефективно конкурувати з великими гравцями;

з'явлення цифрових платіжних систем, краудфандингових платформ та онлайн-кредитів робить фінансування малих підприємств більш доступним та зручним.

У підсумку, цифрові технології надають малим підприємствам широкий спектр можливостей для розвитку, і успіх у цьому середовищі залежить від їх готовності використовувати ці можливості належним чином. Тільки ті підприємства, які зможуть адаптуватися до цифрових тенденцій та використовувати їх в своєму бізнесі, будуть мати шанси на стабільний успіх у майбутньому.

Розвиток малих підприємств у умовах цифровізації відображає сучасні тенденції в економіці, де цифрові технології відіграють ключову роль у формуванні конкурентоспроможного бізнесу. Цифрова трансформація надає малим підприємствам широкий спектр можливостей для розвитку та успіху на ринку, проте вона також вимагає адаптації та гнучкості.

Однією з основних переваг цифрової трансформації для малих підприємств є збільшення ефективності операцій та підвищення доступності ринків через використання цифрових інструментів і технологій. Це дозволяє підприємствам залучати нових клієнтів, оптимізувати внутрішні процеси та створювати конкурентні переваги.

Проте, разом з перевагами, цифровізація також вносить нові виклики для малих підприємств, такі як необхідність постійного навчання та адаптації до швидкозмінюваних технологій, збільшення кібербезпеки та захисту даних, а також

конкуренція з боку великих корпорацій.

Успіх малих підприємств у цифрову епоху залежить від їхньої готовності до використання цифрових можливостей для інновацій та підвищення продуктивності. Для цього важливо виробити стратегію цифрової трансформації, інвестувати в відповідні технології та навчання персоналу, а також активно впроваджувати цифрові рішення в усі сфери бізнесу.

Отже, малі підприємства мають потенціал відігравати важливу роль у цифровій економіці, проте їхній успіх залежить від їхньої здатності ефективно використовувати цифрові можливості для досягнення своїх стратегічних цілей та забезпечення стійкого розвитку.

Список використаних джерел

1. Собко О., Крисоватий І. Вдосконалення управління інноваційними проектами та поживлення інноваційної активності підприємств України. Вісник економіки. 2021. №3. С. 84-97. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1268>.

2. Собко О. М., Стахурська С. Б. Оцінювання ефективності управління інтелектуальним потенціалом молокопереробних підприємств. *Економічний аналіз*. 2023. №1. Том 33. С. 323-330. URL: <https://doi.org/10.35774/econa2023.01.323>.

ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ ДОСВІДУ РЕГІОНІВ СХІДНОЇ ПОЛЬЩІ ЩОДО ПРОГРАМНОЇ ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Бородіна О. А., к.н. держ. упр.

Інститут економіки промисловості НАН України

Анотація. Проаналізовано негативний вплив кризових факторів на соціально-економічну інфраструктуру регіонів України. Констатовано регіональну асинхронність, суттєві економічні дисбаланси, зміну регіонального ландшафту. Зафіксовано максимальну кількість збитків у східних регіонах України та зміну економічного і виробничого тяжіння до західних областей. Наведено позитивний досвід використання коштів європейських структурних фондів в рамках політики згуртованості для східних регіонів Польщі, а також, пріоритети для отримання коштів шляхом європейського цільового фінансування. Надано пропозиції щодо використання польського досвіду для можливої імплементації у повоєнному економічному розвитку України.

Ключові слова: економічний розвиток, повоєнне відновлення, Польща, структурні фонди, регіони, територіальні громади.

Abstract. The negative impact of crisis factors on the socio-economic infrastructure of the regions of Ukraine is analyzed. Regional imbalances, significant economic imbalances, changes in the regional landscape were noted. The maximum number of losses was recorded in the eastern regions of Ukraine and the change of economic and production attraction to the western regions. The positive experience of using funds from European structural funds as part of the cohesion policy for the eastern regions of Poland, as well as priorities for obtaining funds through European targeted financing, is given. Proposals regarding the use of Polish experience for possible implementation in the post-war economic development of Ukraine are provided.

Keywords: economic development, post-war recovery, Poland, structural funds, regions, territorial communities.

Актуальний стан функціонування економіки України в критичних умовах військового положення характеризується значними негативними наслідками розвитку, в тому числі на регіональному рівні. Втрати людського капіталу, значні пошкодження інфраструктури, припинення роботи частини підприємств, релокація капіталу та виробництв до інших регіонів, – все це значно трансформувало регіональний економічний ландшафт у порівнянні з довоєнною Україною. Суттєвих змін зазнали також пріоритети у розвитку територіальних громад, основними з яких стали принципи безпеки та виживання. Тож, вітчизняна економіка за часи війни стала набагато більш адаптивною, пружною, але і зазнала суттєвої трансформації – структурної, територіальної, регіональної. Дослідження сконцентровано на вивченні змін сучасного регіонального соціально-економічного ландшафту з метою виявлення критичних дисбалансів та надання пропозицій щодо гармонійного повоєнного відновлення, що актуалізує не тільки його теоретичну вагомість, а й надає йому прикладного значення.

Так, тільки за перший рік війни, загальне падіння економіки України, за даними KSE Institute, склало більше 30% [1]. Переважною більшістю (70%) збитки припадають на регіони Сходу України (Донецька, Луганська області), області Слобожанського макрорегіону (Харківська, Сумська) та південні області (Херсонська, Запорізька). Загальна інфографіка по збитках регіональної інфраструктури, відповідно до даних Світового банку, станом на теперішній час, наведена на рис.1 (сума збитків у млрд. долл):

Збитки*, млрд дол.

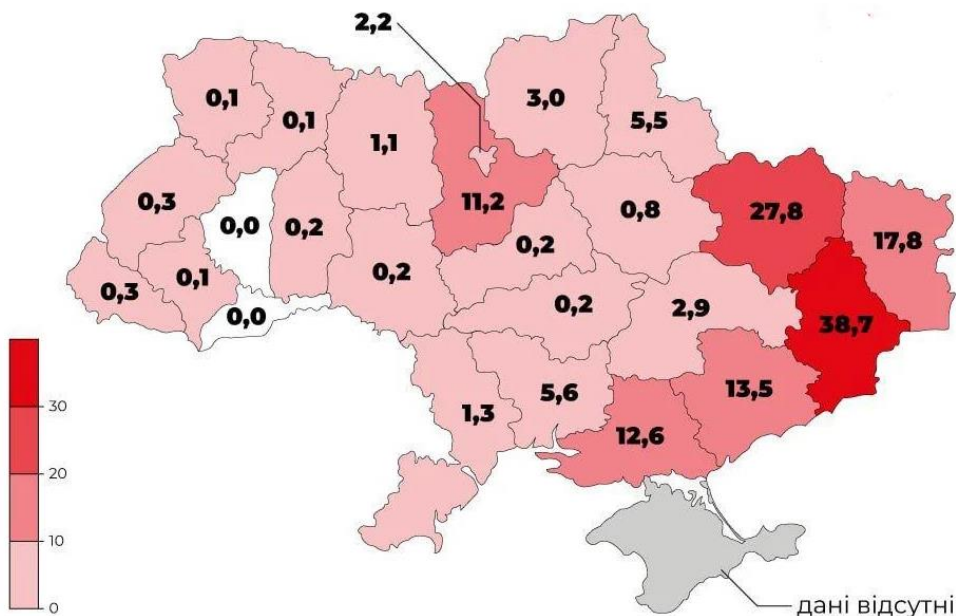

Рис. 1. Збитки регіональної інфраструктури, млрд долл.
(лютий 2022-теперішній час)

Джерело: [2]

З огляду на географію знищеної регіональної інфраструктури, релокацію бізнесу внаслідок військових дій, а також, факту того, що у східних областях деіндустріалізація відбувалася ще до 2022 року, економічна активність за останні роки стала мати вектор тяжіння до західних областей держави. Водночас, для гармонійного повоєнного відновлення, як це зафіксовано у Програмі фінансової підтримки України від Європейського союзу «План Ukraine Facility», передбачається відновлення

регіонального інфраструктурного ландшафту, а також, сприяння зміцненню співпраці між регіонами, включаючи співпрацю з партнерами з ЄС в ініціативах з відновлення за принципом «рівний-рівному», які слугуватимуть подальшій інтеграції українських місцевих органів влади в мережі ЄС [3].

З метою гармонійного повоєнного відновлення, в тому числі, реконструкції вищезазначених багаторівневих просторових утворень Сходу України, слід, на нашу думку, використовувати позитивний досвід країн-сусідів. Так, наприклад, вкрай цікавими для вивчення та можливої імплементації є досвід східних регіонів Польщі та програм їх регіональної підтримки, які вони отримують з зовнішніх джерел (в тому числі, Фондів ЄС) [4].

Східні воєводства Польщі характеризуються нижчим рівнем економічного розвитку, ніж інші регіони. Однак саме тут, у пандемічний 2020 рік, темпи зростання ВВП були вищими, ніж у середньому по країні. Отримання коштів на розвиток дозволить прискорити процес вирівнювання економічного статусу регіону з рештою країни.

Місцевим підприємцям, місцевим органам влади та ініціаторам у наведених регіонах Польщі, які створюють стартапи, із фондів ЄС запланована підтримка у розмірі 1,39 млрд євро [5]. Інфографіка щодо отриманої допомоги регіонами (воєводствами) Польщі від європейських Фондів у рамках політики згуртованості має наступний вигляд (Рис. 2), переважною більшістю вона приходилася на східні регіони Польщі:

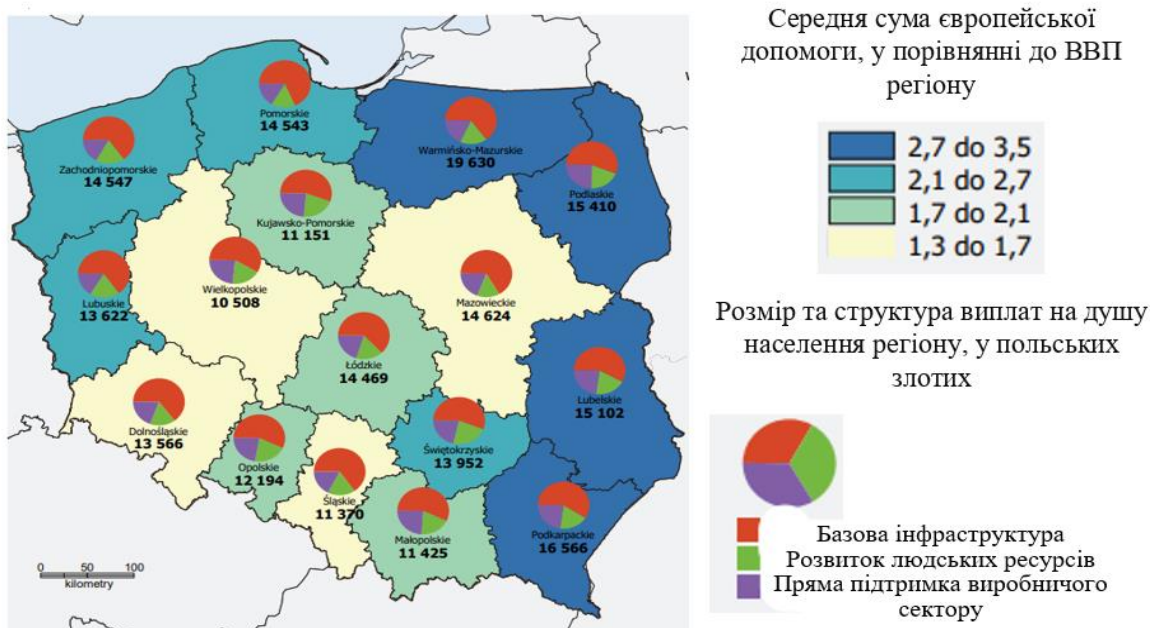

Рис. 2. Підтримка польських воєводств в рамках політики згуртованості від європейських Фондів у 2005-2020 р.р.

Джерело: [5]

За 2011-2020 роки рівень безробіття у Східній Польщі знизився з 11% до 4,3%. На жаль, незважаючи на явну готовність працювати та готовність місцевих компаній розвиватися, воєводства макрорегіону, як і раніше, залишаються на нижчому економічному рівні порівняно з іншими регіонами Польщі. Щоб вирівняти чинні диспропорції, завдяки підтримці ЄС вкотре буде реалізовано програму Європейських фондів для Східної Польщі (FERW), яка є продовженням Програми Східної Польщі

(POPW). За проведення конкурсів відповідає Польська агенція розвитку підприємництва (PARP) [6].

Програма Європейських фондів Східної Польщі (FERW) орієнтована на підтримку підприємств, що працюють у наступних воєводствах: Люблінському, Підкарпатському, Підляському, Свентокшиському, Вармінсько-Мазурському та деяких частинах Мазовецького воєводства (за винятком Варшавського та прилеглих повітів). Основна мета програми – закріплення умов, що сприяють конкурентоспроможності макрорегіону, та забезпечення вищої якості життя у цій частині країни [7].

До 2027 року польські підприємці із сектору мікро-, малих та середніх підприємств зі східних воєводств матимуть змогу скористатися численними програмами підтримки, адаптованими до потреб регіону. Стартапи також зможуть розраховувати на допомогу у своєму розвитку. Інкубаційні програми реалізовуватимуться спеціалізованими інноваційними центрами, які працюють у партнерстві з іншими суб'єктами екосистеми підтримки стартап-підприємництва (у тому числі університетами, венчурними фондами, інститутами бізнес-середовища, підприємцями). Фінансування підтримуватиме розвиток підприємництва, нових технологій, рішень, корисних для довкілля та туризму. Новими стануть конкурси у галузі автоматизації та роботизації виробничих процесів. Припущення FERW входило проведення процесу трансформації компанії у бік Індустрії 4.0. Щобільше, підприємці матимуть змогу трансформувати бізнес-моделі у бік економіки замкнутого циклу. Програма також передбачає підтримку одиниць місцевого самоврядування (ОМСУ) у сфері транспортних мереж.

Підприємці та інші суб'єкти матимуть змогу подати заявку на фінансову допомогу в областях, які відповідають на проблеми, що виникають у Східній Польщі. Пріоритети, що реалізуються через PARP, включають: підприємництво та інновації, стійку міську мобільність, стійкий туризм та цілісну транспортну мережу.

Підприємцям будуть доступні такі види діяльності:

– «Стартові платформи для нових ідей» – орієнтовані подальше впровадження та розвитку стартап-екосистеми у Східній Польщі, тобто, підтримку стартапів та інноваційних рішень на різних стадіях розвитку. Він включає тестування і перевірку початкових ідей до підготовки відповідної бізнес-моделі. Більш просунуті стартапи також отримують допомогу у розвитку свого бізнесу.

– «Зміни у малому та середньому підприємстві (МСП)» – його метою є підвищення конкурентоспроможності підприємців зі Східної Польщі, які часто ґрунтують свою діяльність на місцевому рівні та конкурують за ціною, а не за якістю та різноманітністю пропозиції. Фінансування дозволить провести аудит та створити стратегію дизайну на основі процесу проектування, що дозволяє впроваджувати інновації та реалізовувати ідею екодизайну. Завдяки програмі молоді компанії матимуть можливість створювати продукти, що суворо відповідають потребам одержувачів, а також проводити інноваційний маркетинг та просування бренду, що підвищить їхні шанси на досягнення успіху на ринку.

– «Zr Sustainable Urban Mobility» – конкурс, присвячений стійкій міській мобільності, включаючи будівництво та розширення інтегрованих міських транспортних мереж та цифровізацію системи міської мобільності. Програма також спрямована на посилення розвитку сталого, інтелектуального, мультимодального транспорту та його розвиток у напрямі економіки з нульовим рівнем викидів.

– «Дорожня інфраструктура» – засоби для створення надрегіональної дорожньої

інфраструктури, особливо інвестиції в інтеграцію регіональних та національних транспортних систем, включаючи створення інфраструктури заряджання автомобілів з нульовим рівнем викидів. Метою є покращення доступності регіональних шляхів сполучення та доступу до TEN-T.

– «Стійкий туризм» – основним завданням, що реалізується в даному напрямку, буде модернізація або будівництво об'єктів, що становлять елемент інтегрованого туристичного продукту та інфраструктури, що полегшує доступ до туристичних об'єктів. Зокрема, реалізовуватимуться туристичні продукти з надрегіональним впливом, які мають право на допомогу, і насамперед ті, що проходять через межі воєводства (так звані внутрішні периферії) і з'єднують щонайменше два з них.

Новими заходами, реалізованими для підприємців зі східної Польщі, будуть:

– «Автоматизація та роботизація на МСП» – до програми увійдуть конкурси з автоматизації та роботизації виробничих процесів на польських підприємствах. Його мета – посилити стійке зростання та конкурентоспроможність МСП та створити робочі місця у цьому секторі, у тому числі за допомогою виробничих інвестицій. Розвиток у цьому аспекті прискорить процес трансформації компаній у бік Індустрії 4.0, що, як очікується, спричинить створення довгострокової конкурентної переваги з урахуванням світових тенденцій. Заходи, на які поширюється підтримка, включатимуть: проведення аудиту виробничих, сервісних та бізнес-процесів компанії та впровадження рішень, запланованих у карті цифрової трансформації, включаючи навчання/перенавчання співробітників управлінню новими процесами.

– «Циркулярна економіка в МСП» – конкурс, присвячений зокрема темам, пов'язаним з енергетикою та кліматом, з упором на проекти, які прискорять адаптацію міст до зміни клімату, підтримають біорізноманіття та стійку міську мобільність. Програма спрямована на задоволення потреб ринку, таких як труднощі із впровадженням рішень економіки замкнутого циклу або низька поінформованість учасників ринку. Зокрема, основна увага приділятиметься: усунути дефіцит компетентності та проблеми, пов'язані з фінансуванням розробки та впровадження рішень у галузі економіки замкнутого циклу. Він включатиме двоетапну підтримку комплексних проектів МСП з реалізації бізнес-моделі трансформації економіки замкнутого циклу, у тому числі: консалтинг, включаючи аудит та аналіз потреб та потенціалу на можливість впровадження нових рішень чи створення карти зеленої трансформації, а також реалізацію заходів, що впливають із розробленої бізнес-моделі, наприклад, проектування та проведення необхідних коригувальних робіт, придбання або проектування нових технологій, навчання чи перепідготовка співробітників.

Східна Польща все ще має невикористаний економічний потенціал, історично обумовлений серйозними проблемами розвитку. Польське агентство розвитку підприємництва бере участь у діяльності, спрямованій на усунення цих перешкод та посилення компаній, що там працюють, надаючи їм відповідні інструменти підтримки. Ключові програми для регіону включають програму «Європейські фонди для Східної Польщі», завдяки якій 1,39 мільярда євро підуть у східні воєводства.

З огляду на позитивний досвід Польщі щодо отримання та використання коштів європейської підтримки для розвитку інфраструктури воєводства, зокрема, на реалізацію інноваційних проектів малого і середнього підприємництва, а також, враховуючи євроінтеграційні напрямки зовнішньої політики України, вважаємо необхідним розглянути можливість застосування наведених зразків фінансової допомоги для повоєнного відновлення економіки України.

Так, вкрай актуальними для східних регіонів України, продовжують залишатися тренди деіндустріалізації, критичного зниження інноваційної активності, переміщення великого капіталу. Тому, підвищення підприємницької активності, розвитком підприємств малого та середнього бізнесу як за рахунок державної підтримки, так і за рахунок міжнародних партнерів та грантових програм, є одним з першочергових завдань для відбудови регіональної інфраструктури, формування ланцюгів поставок та логістичних шляхів.

Слід також зазначити, що інноваційна траекторія розвитку корелює з браком інвестицій та висококваліфікованих фахівців, які, в свою чергу, повинні мати практичну підготовку на високотехнологічних підприємствах та теоретичну підготовку науково-технічних кадрів. Відновлення практично зруйнованої матеріально-технічної бази релокованих вузів та науково-дослідних інститутів також може відбуватися за рахунок фондів надходжень [8].

Перспективи євроінтеграції України, безумовно, відкривають можливості для потенціальної спроможності працювати з відповідними структурними фондами ЄС з метою отримання грантової підтримки для розвитку стартапів у регіональних інфраструктурних проектах. Окрім того, представляється можливим запропонувати українським інституціям та бізнес-структурам, які займаються розробкою і впровадженням технологічних стартапів, звернутися до відповідних польських та європейських структур з пропозицією організації комплексних технологічних інноваційних хабів (ЄС-Польща-Україна). Предметом розробки у таких хабах можуть стати пропозиції українських вчених, науковців, практиків, бізнесменів щодо чистих технологій, nano-tech, bio-tech, нових матеріалів, робототехніки, а також ІТ та програмних додатків у галузі промисловості, забезпечені коштами європейських структурних фондів, або зацікавлених іноземних, в тому числі польських інвесторів.

Перевагою для європейських партнерів у разі реалізації таких проектів буде вагомий вклад у швидку повоєнну трансформацію та сучасну структурну перебудову регіональної інфраструктури, отримання інтелектуального капіталу, розвиток сучасних виробництв. Перевагами для регіонів Сходу України стане відновлення інфраструктури, виробничої активності, створення робочих місць, відновлення роботи промислових підприємств, наповнення бюджетів територіальних громад.

Список використаних джерел

1. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зросла до майже \$155 млрд – оцінка KSE Institute станом на січень 2024 року. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zroslo-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-standom-na-sichen-2024-roku> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Get the latest infographics and maps about the war in Ukraine. URL: <https://www.uawarinfographic.toplead.com.ua/> (дата звернення: 12.04.2024).
3. Програма фінансової підтримки України від Європейського Союзу «План для Ukraine Facility». URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua> (дата звернення: 12.04.2024).
4. Бородіна О. А., Ляшенко В. І. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. Вісник економічної науки України. 2022. №1 (42). С. 121-134.
5. Wpływ polityki spójności na rozwój społeczno-gospodarczy Polski i regionów w latach 2004-2020. URL: https://www.ewaluacja.gov.pl/media/108925/Broszura_modele2021_web_pl.pdf (дата звернення: 12.04.2024).

6. Польська агенція розвитку підприємництва (PARP). URL: <https://en.parp.gov.pl> (дата звернення: 12.04.2024).

7. FEPW – Fundusze Europejskie dla Polski wschodniej 2021-2027. URL: <https://inteligentny-rozwoj.com.pl/index.php/fundusze-europejskie-2021-2027/fepw-fundusze-europejskie-dla-polski-wschodniej-2021-2027> (дата звернення: 12.04.2024).

8. Бородіна О. А. Інтеграція в європейський науково-освітній простір як фактор модернізації економіки України. Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16-17 січня 2021 р.). Львів: Львівський науковий форум. 2021. Ч. 1. С. 15-17.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Волошин Р. В., к.е.н., доцент

Кісіль Р. В., здобувач вищої освіти

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Трансформація логістичної системи України в умовах війни вимагає комплексного підходу та невідкладних заходів з метою забезпечення ефективного функціонування постачальницького ланцюга та збільшення військової мобільності. Військові конфлікти створюють загрози для транспортних маршрутів, складів та інших логістичних об'єктів. Зростає значення заходів з підвищення безпеки, таких як встановлення контрольних пунктів, захисних споруд і маршрутів, щоб запобігти атакам та саботажам.

Ключові слова: логістика, логістична система, трансформація, логістичний процес, трансформаційні зміни.

Abstract. The transformation of the logistics system of Ukraine in the conditions of war requires a comprehensive approach and urgent measures to ensure the effective functioning of the supply chain and increase military mobility. Military conflicts pose threats to transport routes, warehouses and other logistics facilities. There is an increasing importance of security measures, such as the establishment of checkpoints, protective structures and routes, to prevent attacks and sabotage.

Keywords: logistics, logistics system, transformation, logistics process, transformational changes.

Логістична система будь-якої країни є невід'ємною складовою її економіки та критично важливим елементом забезпечення життєдіяльності суспільства. Руйнівний вплив воєнних дій торкнувся фундаментальних засад функціонування транспортної галузі в Україні. Перед учасниками ринку постали безпрецедентні виклики, пов'язані з порушенням налагоджених маршрутів і ланцюгів постачання, загрозами для життя та здоров'я персоналу, дефіцитом пального і складських потужностей. У цьому контексті особливої ваги набуває осмислення й узагальнення досвіду адаптації транспортного сектору до реалій війни, що дозволить визначити найбільш ефективні підходи до відновлення та забезпечення стабільного функціонування логістичної системи України в майбутньому.

Російська агресія проти України стала серйозним випробуванням для всього українського суспільства, включно з логістичним бізнесом. Труднощі у сфері внутрішніх та зовнішніх вантажних перевезень, що виникли з перших годин війни, змусили транспортні компанії здійснити оптимізацію та трансформацію всіх бізнес-

процесів, пов'язаних з організацією перевезення різноманітних вантажів. Це призвело до майже повного «перезавантаження» та переформатування логістики.

Така нагальна потреба була спричинена, насамперед, порушенням давно налагоджених та перевірених логістичних схем і ланцюгів постачання, а отже, необхідністю розробки та впровадження нових актуальних маршрутів у найкоротші терміни. Другим ключовим аспектом стало максимальне зниження ризиків для життя та здоров'я всіх учасників цього процесу. Наступною проблемою постали складнощі з паливом та його значне подорожчання. Також відбувся перерозподіл обсягів вантажів між різними видами транспорту, оскільки морські порти були заблоковані, а авіадоставка стала неможливою. Таким чином, основні обсяги вантажів під час війни в Україні перевозяться залізничним та автомобільним транспортом.

Слід зазначити, що багато невеликих транспортних компаній були змушені припинити діяльність або перебувають на межі закриття. Водночас провідні учасники логістичного ринку активно розвиваються та розширюють свою діяльність, оскільки попит на внутрішні та міжнародні вантажні перевезення зростає, незважаючи на той факт, що лише незначна частка комерційних структур відновила довоєнні обсяги роботи.

Основні зміни в діяльності транспортних підприємств в умовах воєнного стану:

- вирішення питання дефіциту складських приміщень. До початку повномасштабного російського вторгнення понад 70% усіх професійно облаштованих складських приміщень знаходилося в Київській області. Після початку бойових дій та ракетних обстрілів більшість компаній терміново евакуювали їх вглиб країни, де вже відчувався гострий дефіцит відповідних складських потужностей;

- відмова від накопичення великої кількості продукції на складах через загрози безпеці та заморожування фінансових ресурсів, які є дефіцитними;

- сприяння пошуку надійних постачальників і виробників товарів та організації їх безпечної й оперативної доставки. Для більшості підприємців самостійно вирішити ці питання стало набагато складніше, тому ці завдання беруть на себе працівники великих логістичних компаній;

- оптимізація логістичних процесів шляхом чіткого дотримання чинних норм і законодавства, налагодження партнерських відносин з іншими вітчизняними та іноземними перевізниками, а також забезпечення тісної взаємодії між усіма учасниками логістичного ланцюжка.

Таким чином, повномасштабна російська агресія проти України завдала нищівного удару по логістичній системі держави. Транспортні компанії були вимушені кардинально переглянути свої операційні процеси задля адаптації до нових викликів воєнного часу. Ключовими труднощами стали порушення звичних логістичних ланцюгів, брак пального та складських потужностей, загрози життю персоналу, необхідність терміново розробляти альтернативні маршрути доставки вантажів. Чимало дрібних гравців ринку були змушені припинити діяльність.

Водночас, провідні логістичні компанії оперативно переформатували свою роботу, оптимізувавши процеси відповідно до нових реалій. Вони забезпечили тісну взаємодію з партнерами, чітко дотримання норм і законодавства, сприяючи безпечній і своєчасній доставці вантажів залізничним та автомобільним транспортом. Досвід адаптації логістичної галузі до умов війни безцінний для відновлення та розбудови ефективної транспортної системи в повоєнний період. Осмислення та узагальнення цього досвіду посприяє формуванню оновлених підходів до організації логістики з урахуванням потенційних загроз майбутнього.

Список використаних джерел

1. Гринів Н. Т., Равліковська А. А. Перебудова логістики в умовах воєнного стану в Україні. *Академічні візії*. №13. 2022. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/84>.

2. Рябчук О., Сміччик С. Логістика України в умовах війни. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем* : Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 17 листопада 2022 р. Кропивницький: ЦНТУ. 2022. С. 238-240.

АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ В ОРГАНІЗАЦІЯХ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Галгаш М. Р., аспірант

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. В публікації визначена актуальність формування безпекоорієнтованого управління в організаціях в контексті відновлення України. Визначено важливість безпекоорієнтованого управління та принципи формування такої системи.

Ключові слова: безпека, безпекоорієнтоване управління, ризики, загрози, економіка, менеджмент, відновлення, принципи безпекоорієнтованості.

Abstract. The publication indicates the relevance of the formation of safety-oriented management in organizations in the context of Ukraine. The importance of safety-oriented management and the principles of formation of such a system are indicated.

Keywords: security, safety-oriented management, risks, threats, economy, management, discovery, principles of safety-oriented management.

Військова агресія проти України вже отримала довготривалого характеру та викликала необхідність розробки та впровадження такої системи управління в організаціях, яка буде здатна швидко адаптуватися та реагувати на будь-які нові виклики з урахуванням поточної ситуації на фронті та в економічній системі. Зважаючи на світовий досвід повоєнної відбудови та вже десятирічний досвід національних інституцій, включаючи органи центральної та регіональної влади, бізнес-організації та інші установи, дана проблематика для України стає все більше актуальною через значну зміну інтенсивності та характеру бойових дій, економічні виклики та потреби швидкої адаптації.

Економічна система в цілому та система управління організаціями має бути не лише ефективною, а й безпекоорієнтованою в умовах постійних змін: бойових дій, викликів щодо підтримки функціонування та повоєнної відбудови, економічної та політичної кризи, стихійних лих тощо. Для досягнення безпекоорієнтованості, доцільно буде розвинути такі властивості у системи управління, які б давали змогу швидко реагувати на всі можливі ризики. Безпекоорієнтована система управління організаціями має бути гнучкою, адаптивною, диверсифікованою, готовою до постійних швидких змін та одночасно залишатися сталою і стійкою. Для досягнення зазначених характеристик, коло яких ще потребує свого детального обґрунтування, доцільним є впровадження підходів до управління, які використовуються як у відомих та поширених концепціях менеджменту, так і специфічні підходи, як наприклад підходи до управління у військових та інших науках, зокрема методики шести сігм [9] або екстремального програмування [1], оскільки нетипова ситуація потребує певного

унікального підходу та застосування нетипових ситуаційних підходів. Не менш важливим при розробці та застосування таких підходів є дослідження досвіду інших країн, особливо зі схожими викликами та ситуаціями.

Дослідженнями пов'язаними з безпекоорієнтованим управлінням різною мірою займалися такі вчені, як Цвігун Т. В. [6], Овчаренко Є. І. [3], Івченко Є. А. [7], Гришова І. Ю., Гнат'єва Т. М. [8]. Серед іноземних вчених можна звернути увагу на дослідження Джона Грималді та Пола Хопкіна. Окрім того, не менш важливим є дослідження вчених з інших областей, таких як В. Копен, К. Вітфогель та А. Маслоу, оскільки сфера менеджменту безпеки є всеохоплююча, та невід'ємно пов'язана і зазнає впливу з боку географічних, психологічних та навіть факторів, які пов'язані з історичним детермінізмом. Цікавим є досвід південнокорейського науковця Ха Джун Чхан, особливо стосовно дослідження економіки Республіки Кореї та розробленої їм теорії промислової політики й економіки розвитку, цей досвід і теорії можуть бути цікавими для України в контексті економічних чинників безпекоорієнтованості. Тим більше, що такий напрям досліджень як «економічна безпека підприємства» став вже дуже поширеним і розробленим саме в Україні.

Зосередимо увагу саме на економічній складовій системи безпекоорієнтованого управління, оскільки саме ця складова є наразі найбільш актуальною та важливою в контексті відновлення України в умовах війни. Поняття економічної безпеки увійшло в науковий обіг та практичне використання як властивість та функція економічної системи. З роками поняття економічної безпеки набувало подальшого розвитку в напрямі розширення меж реалізації функцій з нейтралізації загроз, що формують небезпеку діяльності підприємства [2]. Виходячи з аналізу сучасних існуючих трактувань економічної безпеки, різні дослідники виявляли розуміння даного поняття незалежно від рівня економічної системи (глобальний, міжнародний, макро-, мезо-, мікро-) та об'єкту її формування (держава, регіон, підприємство). Основними критеріями економічної безпеки зокрема є: захист від загроз, стійкість і стабільність, захист інтересів, здатність до розвитку [2]. Проблему економічної безпеки в різних контекстах пропонувалося вирішувати, виходячи з передумови, що рівень надійності всієї системи зберігання інформації визначається рівнем безпеки найслабшої її ланки, якою вважається персонал підприємства.

В контексті досліджень безпекоорієнтованого управління, важливим є поняття ризиків. Ризики виступають досить важливою складовою, оскільки саме вони є тією подією, через яку розробляється система безпекоорієнтованого управління. Згідно з визначення Інституту управління ризиками, «ризик – це сукупність ймовірностей події та її наслідок. Наслідки можуть різнитись від позитивного до негативного» [4]. Слід зауважити, саме на тому що наслідки можуть бути в тому числі й позитивними, натомість ризиків треба уникати або принаймні зм'якшувати їх наслідки за будь яких умов, тому що навіть за позитивних наслідків, вони все одно лишаються неконтрольованими, але разом з тим, позитивні наслідки не слід плутати з таким поняттям, як допустимий ризик, оскільки він є іншою категорією. Допустимий ризик – це загроза повної втрати прибутку від реалізації того чи іншого проекту або програми, або підприємницької діяльності загалом. У цьому разі втрати можливі, але їх розмір менший, ніж розмір очікуваного підприємницького прибутку. Таким чином, певний вид підприємницької діяльності або конкретна угода, попри ймовірність ризику, зберігає економічну доцільність [5].

Ключовим фактором при формуванні системи безпекоорієнтованого управління є визначення джерел і методів планування економічної небезпеки, оскільки саме це

відповідає головній цілі даної системи – протидія та зм'якшення ризиків. Орієнтуючись на джерела небезпеки, можна зорієнтувати подальшу стратегію дій відповідно до певних принципів. Безпекоорієнтованість може базуватися на принципах, які відображають закономірності між джерелами небезпек та результатами діяльності підприємства. До таких принципів можна віднести:

принцип логічної впорядкованості, який базується на логічному взаємозв'язку між джерелами виникнення загроз, небезпек та ризиків та їх наслідками. При цьому джерелами виникнення загроз є економічні явища та події. Джерелами виникнення небезпек є загрози. Джерелами виникнення ризиків є небезпеки;

принцип пролонгованості дії передбачає врахування різних часових лагів між появою загрози та виникненням небезпеки, небезпекою та ризиком. План економічної безпеки повинен розроблятися з урахуванням реалізації наступних дій: аналізу загроз, контролю небезпек та управління ризиками;

принцип багатоваріантності полягає у розробці декількох варіантів планів з формування системи економічної безпеки, що обумовлено самою сутністю ризику як невизначеності впливу події на результати діяльності підприємства [2];

Підводячи підсумки, варто зазначити, що при формуванні принципів системи безпекоорієнтованого управління, слід брати до уваги певні ключові характеристики та властивості, які будуть притаманні як окремим підходам до захисту будь-якої структури на рівні підприємства, держави, некомерційної організації та будь-якого суб'єкта економіки.

Список використаних джерел

1. Beck K. Extreme Programming Explained / Kent Beck.. 2000. 190 с.
2. Данілова Е. І. Концепція системного підходу до управління економічною безпекою підприємства. URL: <https://publishing.logos-science.com/index.php/books/article/view/danilova.kontseptsia-2020/7>.
3. Овчаренко Є. І. Система економічної безпеки підприємства: формування та цілепокладання : монографія. Лисичанськ : «КИТ-Л». 2015. 483 с.
4. Institute Of Risk Management. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.theirm.org>.
5. Шклярук С. Г. Управління фінансовими ризиками : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал». 2019. 494 с.
6. Цвігун Т. В. Стратегія управління ризиками на підприємстві. Вісник Хмельницького національного університету. 2017. Т. 1. №2. С. 84-88.
7. Івченко Є. А., Мартинова Л. В., Мартинов А. А. Передумови формування системи антикризового управління на промислових підприємствах. Економіка. Фінанси. Право. 2021. №5/2. С. 5-12.
8. Гришова І. Ю., Гнат'єва Т. М. Управління ризиками у контексті стратегії антикризового управління. Український журнал прикладної економіки. 2016. Том 1. №3. С. 32-40.
9. Функціонування і розвиток системи управління якістю : навч.-метод. матеріали / В. М. Сороко. К. : НАДУ. 2013. 80 с.

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

*Горожанська Ю. В., викладач
Західноукраїнський національний університет*

Анотація. Активація інноваційної діяльності в умовах цифрової економіки є надзвичайно важливою для підприємств у забезпеченні їхньої конкурентоспроможності та сталого розвитку. Цифрові технології прискорюють темпи змін у бізнес-середовищі, створюючи як нові можливості, так і виклики для підприємств.

Ключові слова: цифрові технології, цифровізація, цифрові інструменти, цифрова економіка, підприємництво, трансформація, інновації, інноваційна діяльність.

Abstract. Activation of innovative activities in the conditions of the digital economy is extremely important for enterprises in ensuring their competitiveness and sustainable development. Digital technologies are accelerating the pace of change in the business environment, creating both new opportunities and challenges for enterprises.

Keywords: digital technologies, digitization, digital tools, digital economy, entrepreneurship, transformation, innovation, innovative activity.

Однією з ключових переваг цифрової економіки є швидкість розробки та впровадження інновацій. Цифрові технології дозволяють підприємствам швидше реагувати на зміни у попиті та ринкових умовах, а також швидше впроваджувати нові продукти та послуги. Вони також забезпечують доступ до великого обсягу даних та аналітики, що дозволяє підприємствам краще розуміти своїх клієнтів та оптимізувати свою стратегію.

Однак цифрова економіка також ставить перед підприємствами нові виклики, зокрема, вимагає постійного оновлення та адаптації до швидких змін. Також виникають питання щодо кібербезпеки та захисту даних, які стають все більш актуальними у світі цифрових технологій.

Отже, активація інноваційної діяльності в умовах цифрової економіки є необхідною для забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку підприємств. Вона вимагає поєднання швидкості та гнучкості з постійним прагненням до удосконалення та інновацій.

Спираючись на теоретичні дослідження [1, 2, 3, 4, 5, 6] можливо зазначити, що цифрова економіка представляє собою економіку, в якій інформаційні технології, цифрові платформи та інтернет-технології відіграють ключову роль у виробництві, розподілі і споживанні товарів і послуг. Інноваційна діяльність в умовах цифрової економіки набуває особливого значення, оскільки цифрові технології стають основою для розвитку нових продуктів, послуг і бізнес-моделей. Основні аспекти сутності цифрової економіки включають:

цифрові технології дозволяють підприємствам швидко розробляти та впроваджувати нові продукти та послуги на ринок. Завдяки цьому можна швидше реагувати на зміни в умовах ринку та задовольняти потреби споживачів [1, 2, 4];

цифрові технології дозволяють створювати гнучкі інноваційні процеси, що дає можливість швидко змінювати та адаптувати продукти та послуги відповідно до вимог ринку та потреб споживачів;

цифрові технології надають можливість отримувати доступ до великого обсягу даних та проводити аналітичні дослідження, що дозволяє здійснювати більш точне

прогнозування та приймати обґрунтовані рішення;

цифрова економіка створює унікальні можливості для розвитку інноваційних бізнес-моделей, таких як платформи спільного використання, сервіси на засадах мережі та екосистеми, що дозволяє змінювати традиційні моделі бізнесу [5, 6];

цифрові технології створюють сприятливі умови для колаборації та взаємодії між різними гравцями екосистеми, в тому числі між підприємствами, стартапами, вченими, інвесторами та урядовими органами.

Також слід зазначити, що цифрова економіка базується на використанні інформаційних технологій, таких як штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн, аналітика даних, хмарні технології та інші, що дозволяють автоматизувати процеси, оптимізувати ресурси і створювати нові можливості. А також вона характеризується великою кількістю цифрових платформ, які забезпечують спільноту користувачів доступом до різних товарів і послуг, таких як електронна комерція, соціальні мережі, сервіси обробки платежів та інші.

Цифрова економіка передбачає перехід від традиційних бізнес-процесів до цифрових. Це означає, що більшість операцій, комунікації та взаємодії між підприємствами, споживачами і іншими учасниками економіки здійснюються через цифрові канали. У цілому, цифрова економіка відображає зміни в способі, якими суспільства виробляють, розподіляють і споживають ресурси, забезпечуючи нові можливості для ефективного використання та інноваційного розвитку.

В цілому, інноваційна діяльність в умовах цифрової економіки сприяє створенню нових можливостей для підприємств, що дозволяє їм успішно конкурувати на ринку та досягати сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Krysovatyu A., Ptashchenko O., Kurtsev O., Arutyunyan O. The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju / Problems of Sustainable Development* 1 / 2024. P. 164-172. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5755/4346>.

2. Svetlana Khaminich, Mykhailo Broshkov, Eduard Kuznietsov, Olena Ptashchenko, Viktoriia Milcheva, Olga Boiko. Transformation of Managerial Innovations in Conditions of Digitalization of Market Relations. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*. ISSN: 2277-3878. Volume-8 Issue-4. November 2019. P. 7888-7893. DOI: 10.35940/ijrte.D9137.118419. URL: <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i4/D9137118419.pdf>.

3. Бойчик І. М. Ринкова інфраструктура: сутність та характеристика. Сталій розвиток економіки. 2013. №3. С. 34-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_3_9.

4. Крисоватий А., Десятнюк О., Птащенко О. Digital inclusion: financial and marketing aspects. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №3 (14). 2023. С. 93-102. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/08/3-2023-10.pdf>. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.10.

5. Крисоватий І. А. Розвиток інноваційних парків в умовах цифрової економіки. / *Global science: prospects and innovations. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2024. Pp. 498-501. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-global-science-prospects-and-innovations-1-3-02-2024-liverpul-velikobritaniya-arhiv>.

6. Собко О., Крисоватий І. А. Вдосконалення управління інноваційними проектами та поживлення інноваційної активності підприємств України. *Вісник*

EXPLORING MOLDOVAN EDUCATIONAL OFFERINGS AND PREDICTING COMPETENCES IN INTELLIGENT SPECIALIZATION DOMAINS: A COMPREHENSIVE STUDY

Gribincea C., Ph.D., Senior Scientific Researcher, INCE
Ungur C., PhD, Senior Scientific Researcher, INCE
Academy of Economic Studies of Moldova

Abstract. This paper examines the challenges hindering the alignment of skills with labor market demands in Moldova. Two main issues are identified: first, the educational system's inability to respond adequately to labor market needs, resulting in a significant disparity between required skills and those produced by educational programs. This disconnect may stem from outdated curriculum, inadequately trained specialists lacking updated knowledge, and skills relevant to contemporary industries. Second, there exists a weak strategic collaboration between key stakeholders, notably between companies and educational institutions. Insufficient collaboration hampers efforts to identify skills gaps and tailor educational offerings to meet industry requirements. The repercussions of these challenges are profound, as the shortage of qualified personnel impedes enterprise performance and necessitates the curtailment of development plans and production indicators for many employers. Addressing these issues requires concerted efforts to bridge the gap between education and industry and foster stronger partnerships between stakeholders to ensure a more responsive and effective labor market.

The article was developed within the framework of 23.70105.0807.10T Project for Young Researchers “*Development of new working models in the context of post-pandemic consequences and strengthening of job-specific skills for occupations and areas of smart specialization in the Republic of Moldova*”.

Keywords: educational offer, competences, intelligent specialization, Moldova.

Introduction

In recent decades, the problem of matching between candidates and available jobs has become more and more present. This discrepancy between the requirements of employers and the skills of job seekers generates significant gaps between the number of people available for employment and the number of vacant positions. According to research by Flisi and his collaborators (2017), this phenomenon can be attributed to several factors, including increased global competition, changes in skills caused by technological progress, increasing educational levels of the workforce and an aging population.

Studies at the European level have also highlighted that migration can amplify these discrepancies. For example, young people with higher education who migrate to other countries for work opportunities may experience difficulties in finding positions relevant to their specialization, according to the conclusions of Landolt and Thieme (2018).

Economic theory emphasizes the existence of these discrepancies in the context of structural unemployment, which results from the mismatch between demand and supply in the labor market segments. This unemployment is largely attributed to the fact that labor supply does not adjust to market demand, according to studies by Benjamin et al (2005).

Since the 90s, the need for active labor market policies (ALMP) has been recognized,

which would strengthen the link between social protection and employment, according to the reports of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD, 2006). These policies are essential to counter gaps between labor supply and demand and to promote greater cohesion between the labor market and social protection systems.

In an ever-evolving world, adaptability is essential for economic and social success. Thus, it is imperative to develop and implement policies and programs that support the continuous training and reskilling of the workforce to meet the changing demands of the labor market.

The negative effects of the mismatch between labor demand and supply are not long in making themselves felt and can have significant consequences for the individual and the labor market as a whole. When people are forced to work in fields different from the ones they wanted or in which they completed their studies, various negative impacts can be registered, according to research:

- ✓ Decreased work productivity and, by implication, lower wages: When employees work in an area that does not correspond to their training or their professional interests, their performance can be affected, which can lead to lower productivity and, in some cases, the latter, at lower wages. Studies such as those by Chevalier (2003), Béduwé and Giret (2011), and Romero et al. (2017) support this conclusion.

- ✓ Increased staff turnover in the labor market: The mismatch between demand and supply can lead to increased instability in the labor market, with employees frequently changing jobs to find more suitable positions. Studies such as those by Allen and van der Velden (2001) and Wolbers (2003) have highlighted this phenomenon.

- ✓ Decreased job satisfaction: When people work in fields they are not passionate about or that do not match their training, their level of job satisfaction can drop significantly. This can have a negative impact on their motivation and commitment to the workplace. Studies such as those by Belfield and Harris (2002) and Bender and Heywood (2006) have identified this link.

- ✓ Increase in workplace accidents: The mismatch between labor demand and supply can lead to people being employed in positions for which they are not properly trained, which can increase the risk of workplace accidents and incidents. Studies such as those conducted by Premji and Smith (2013) have revealed this association.

These negative effects underline the importance of matching labor supply and demand and the need for appropriate strategies and policies to ensure that individual skills and interests align with labor market needs.

Currently, in the Republic of Moldova, the educational and professional training landscape is defined by the presence of three main types of education providers, which comprise a total of 89 institutions. These institutions are essential for training and developing the skills of the country's youth. In the academic year 2021/2022, these institutions were attended by approximately 442.4 thousand pupils and students, reflecting a variety of education levels and professional training programs.

These 89 educational institutions represent a vital environment for the future training of the workforce in the Republic of Moldova. They cover a wide spectrum of educational and vocational training areas, from general education to higher education and technical training programs.

By involving more than 442.4 thousand pupils and students, these institutions contribute to the preparation of a qualified workforce adapted to the requirements of the labor market in Moldova and abroad. They play a crucial role in ensuring the country's economic development and prosperity by providing the necessary skills and knowledge to meet the

challenges and opportunities in contemporary society.

At the same time, these educational institutions are an integral part of the process of modernization and innovation of the educational and professional training system in the Republic of Moldova, contributing to strengthening the adaptability and competitiveness of the workforce in the face of technological and social changes.

Currently, in the Republic of Moldova, the educational and professional training landscape stands out for the diversity of the institutions involved in the educational process. Vocational education and training institutions, especially centers of excellence, have shown significant potential and are recognized for their orientation towards the dissemination of technology and innovation in a more pronounced way than universities.

Vocational schools and centers of excellence are distinguished by their approach to learning by doing and their progressive emphasis on educational aspects. These institutions are actively involved in working with small and medium-sized enterprises (SMEs) and potential employers to ensure a more effective integration of graduates into the labor market. Through their collaborative initiatives, they contribute to the development of skills relevant to the labor market and improve the adaptability of graduates to the changing demands of the economy.

However, the education system, especially the technical vocational one, faces challenges in terms of innovation, growth and competitiveness. It remains predominantly focused on the provision of formal education programmes, and the lack of drive for innovation may limit its ability to respond to current labor market needs and challenges.

It is important that the education system is constantly evolving and adopts a more dynamic approach to strengthen its position in the regional innovation systems. Promoting innovation and modern pedagogical approaches, together with greater collaboration between educational institutions and the business environment, could contribute to increased competitiveness and the adaptability of the workforce to the ever-changing market demands.

Educational offer in ICT sector

In the Republic of Moldova, education and vocational training in the field of information and communication technologies is provided by a diverse range of educational institutions. These include universities, colleges, vocational schools and centers of excellence, which play a vital role in preparing the future workforce in this crucial field for the country's economic and technological development.

Universities are an important pillar of the educational system, offering bachelor's and master's programs in the field of information and communication technologies. These programs cover a wide range of subjects, from computer science and software engineering to computer networking and cyber security. Universities also offer research and development opportunities for students interested in exploring new technologies and applications in the field.

Colleges and vocational schools complete the educational landscape, offering technical and practical training programs in the field of information technology. These institutions are focused on providing practical and practical skills relevant to the job market, preparing students to work as IT technicians, network administrators or software developers in various industries.

Centers of Excellence are the pinnacle of IT and communications education and training. These institutions specialize in offering advanced learning and development programs that focus on cutting-edge technology, research and innovation. They often work closely with industry and technology organizations to ensure their programs remain relevant and up-to-date.

Higher education in the Republic of Moldova

Currently, in the Republic of Moldova, there are a total of 13 public higher education institutions and 8 private institutions providing higher education programs. These institutions represent the pillars of higher education in the country and play an essential role in training the future workforce and promoting research and innovation in various fields.

Public institutions of higher education offer a wide range of bachelor's and master's programs in various fields, including social sciences, natural sciences, engineering, medicine, arts and humanities. They are funded and managed by the government of the Republic of Moldova and are accessible to a large number of students.

In addition to these, private institutions of higher education bring additional diversity to the educational landscape of the country. These institutions also offer a variety of academic and professional programs tailored to the specific needs of students and the demands of the labor market. They often promote an innovative and flexible approach to the educational process and are recognized for being in step with international trends in education and research.

Both types of institutions contribute to diversifying and enriching the offer of higher education in the Republic of Moldova, offering students varied options to pursue their passions and academic interests. In addition, they play a crucial role in developing the country's human capital and preparing graduates to become active and contributing members of Moldovan society and economy.

According to the Admission Plan for general fields of study for the academic year 2022-2023, with funding from the state budget, for higher undergraduate studies (cycle I) and integrated higher studies, the field of information and communication technologies (ICT) has benefited from a total of 690 places. This figure reflects the interest and priority given by the state to the training of qualified personnel in this crucial field for the economic and technological development of the Republic of Moldova.

The analysis of the Admission Plan highlights the fact that the ICT field occupies the third place in the list of state priorities in terms of the training of highly qualified personnel. Education sciences tops this list with 1274 seats, followed by engineering and engineering activities with 761 seats available. This suggests that the field of ICT is recognized as having significant importance in the context of the socio-economic development of the country and that there is an increased need for well-trained specialists in this field.

The generous offer of study places in the field of ICT reflects the efforts of the authorities to promote and support the development of technological and digital skills among young people in the Republic of Moldova. It also represents the opportunity for students to prepare for careers in a field with high demand in the labor market, both domestically and internationally. By investing in ICT education and training, the Republic of Moldova aims to strengthen its position in the global economy and increase its competitiveness in the digital age.

In recent years, the field of information and communication technologies (ICT) in the Republic of Moldova has registered a significant increase in the number of graduates of post-secondary technical vocational education. Between 2016 and 2022, the number of specialists trained in vocational schools, colleges and centers of excellence has registered an impressive growth, estimated at around 30%. This trend reflects the increased interest of young people in careers in the technological field and the efforts of the authorities to promote and develop education in this strategic sector.

Higher education institutions have also contributed to the training of ICT specialists, with an annual number of approximately 600 graduates. This number has remained relatively

constant over the past 5 years, reflecting the stability and continuity of training and education efforts in this area.

The constant increase in the number of graduates from post-secondary technical vocational education and higher education institutions highlights the importance and relevance of this sector for the labor market in the Republic of Moldova. Graduates are prepared to address the various challenges and opportunities in the technological field, contributing to the innovation, development and competitiveness of the IT industry and the economy as a whole.

This increase in the number of ICT specialists also represents an opportunity to strengthen the position of the Republic of Moldova in the global technological landscape and to attract investments and business opportunities in the IT sector. By training a skilled and adaptable workforce, the Republic of Moldova can strengthen its role as a regional hub for innovation and technology.

Apart from the formal education offered by educational institutions, there are other ways of training in the field of information and communication technologies (ICT) which are offered by employers or by some commercial organizations. These professional training courses, which are conducted for a fee and last several months, have become a popular option for those interested in quickly developing their skills in this field and entering the job market in a short time.

Although there is no comprehensive and detailed information on the extent and number of offers in this field, several institutions are known to offer such courses in the Republic of Moldova. Among them are Link Academy, IT-Lab and Step IT Academy Moldova, which are recognized for the quality and relevance of the training they offer.

These training programs emerged mainly in response to the increased demand from employers for well-trained ICT specialists. Many candidates applying for vacancies in this field lacked the necessary knowledge and skills to meet the job requirements. Therefore, the need arose to provide additional training and skill development opportunities for potential employees.

These courses often focus on the practical and technical skills needed to work in the ICT industry, as well as the soft skills needed to succeed in a professional environment. They provide a fast and efficient route for those interested in starting or advancing their careers in this dynamic and ever-evolving field. Through these training programs, employees can improve their employment prospects and prepare for the changing demands of the ICT labor market.

It is important to emphasize that the National Employment Agency of the Republic of Moldova annually conducts a short-term labor market forecast, with the aim of anticipating the future demands of the labor market and reducing the gap between the training offered by educational institutions and the needs of economic agents.

Through this forecast, the agency aims to identify trends and changes in the labor market, including the evolving demands of employers, the availability of jobs and the skills needed to fill them. This assessment of the labor market contributes to the development of effective policies and programs to respond to the real needs of the labor force and to facilitate the integration of people into the labor field.

By anticipating the demands of the labor market, the agency can provide educational and vocational advice and guidance to young people and adults so that they can more effectively direct their learning and training efforts to areas of higher demand in the labor market. It also allows educational institutions to adjust their study programs and offer courses and specializations that meet the current and future demands of employers.

Through this labor market forecasting activity, the National Employment Agency demonstrates its commitment to the promotion of a qualified and adaptable workforce that contributes to the economic and social development of the Republic of Moldova. This proactive and needs-oriented approach to the labor market is crucial for ensuring a harmony between labor supply and demand in the country.

Skills required on the labor market

Small and medium-sized enterprises (SMEs) represent the main engine of the economy of the Republic of Moldova, covering an impressive proportion of 98.4% of all enterprises in the country. These SMEs are drivers of economic growth and job creation, and their staff skills needs are of crucial importance for the sustainable development of the national economy.

Statistical data reveal the fact that in the field of information and communication technologies (ICT) in the Republic of Moldova there are a total of 2,900 small and medium enterprises, which employ no less than 15,300 people. These figures underline the significant demand for specialists with information and communication skills in the country's labor market.

It is obvious that SMEs in the Republic of Moldova depend to a large extent on skilled ICT personnel to achieve their goals and remain competitive in the global market. For this reason, it is essential to emphasize the development and improvement of the educational offer in this field, in order to respond to the real demands of the labor market.

Providing adequate and up-to-date ICT training is essential not only to meet the demands of today's employers, but also to prepare the next generation of technology professionals. Investing in the quality of ICT education can contribute to increasing the skills level of the workforce, to innovation and to the development of the IT sector, which will have a positive impact on the economic growth and competitiveness of the Republic of Moldova in the global context.

Conclusions

The main problems that make it difficult to align skills with the requirements of the labor market in our country are: 1. the educational system does not respond to the demand on the labor market. There is a large gap between the needs of the labor market and the skills produced by the education system. The causes of this gap could be outdated educational programs, insufficiently trained specialists who do not have new knowledge in the fields. 2. weak strategic collaboration between key actors

Companies collaborate poorly with educational institutions to identify skills gaps and facilitate education.

In conclusion, we can say that the lack of qualified personnel represents an obstacle in the development of the performance of enterprises. They also mentioned that, from discussions with employers, they found out that more and more of them had to reduce their development plans and production indicators for the reason that they do not have the necessary staff.

List of sources used

1. Bédoué, Catherine and Giret, Jean-François, (2011), Mismatch of vocational graduates: what penalty on French labour market, Post-Print, HAL. URL: <https://EconPapers.repec.org/RePEc:hal:journl:halshs-00738007>.

2. Flisi S., Goglio V. et al. (2017). Measuring Occupational Mismatch: Overeducation and Overskill in Europe – Evidence from PIAAC. Social Indicators Research, 131, 1211-1249. URL: <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1292-7>.

3. Landolt S., Thieme S. (2018) Highly skilled migrants entering the labour market: Experiences and strategies in the contested field of overqualification and skills mismatch, *Geoforum*, Volume 90, 2018, p. 36-44, ISSN 0016-7185. URL: <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.01.009>.

4. Naveh-Benjamin M., Craik F. I. M., Guez J., Kreuger S. (2005). Divided Attention in Younger and Older Adults: Effects of Strategy and Relatedness on Memory Performance and Secondary Task Costs. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 31(3), 520–537. URL: <https://doi.org/10.1037/0278-7393.31.3.520>.

5. OECD (2006). ANNUAL REPORT ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT WORK IN THE OECD. URL: <https://www.oecd.org/greengrowth/38392143.pdf>.

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Дерешак А., здобувач вищої освіти

Птащенко О. В., д.е.н., професор

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Розвиток підприємницької активності в умовах цифрової економіки відкриває перед сучасними підприємцями необмежені можливості для творчості та розвитку. Цифрова революція суттєво змінює парадигму бізнесу, прискорює інновації та поширює горизонти підприємництва. У період стрімкого розвитку технологій та зростаючої конкуренції, підприємці мають унікальну можливість впроваджувати новаторські рішення, використовувати аналітичні інструменти для прийняття обґрунтованих рішень та взаємодіяти з клієнтами через різноманітні канали зв'язку.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька активність, інноваційна діяльність, цифрові технології, цифрова економіка.

Abstract. The development of entrepreneurial activity in the conditions of the digital economy opens up unlimited opportunities for creativity and development to modern entrepreneurs. The digital revolution significantly changes the business paradigm, accelerates innovation and expands the horizons of entrepreneurship. In a time of rapid technological development and growing competition, entrepreneurs have a unique opportunity to implement innovative solutions, use analytical tools to make informed decisions and interact with customers through various communication channels.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneurial activity, innovative activity, digital technologies, digital economy.

Сучасний світ переживає період стрімкого розвитку технологій та перетворень у сфері економіки, що відкриває безліч нових можливостей для підприємницької діяльності. Під впливом цифрової революції та постійних змін у глобальному бізнес-середовищі підприємці мають можливість розширювати свої горизонти, впроваджувати інновації та створювати нові ринки.

Розвиток підприємництва є ключовим фактором в стимулюванні економічного зростання та соціального прогресу. Він сприяє створенню нових робочих місць, розвитку технологій та підвищенню конкурентоспроможності країни в цілому. Зростаюча доступність до ресурсів, швидкий обмін інформацією та розвиток глобальних комунікаційних засобів створюють благоприятне середовище для виникнення та розвитку нових підприємницьких ідей [1, 2].

У цьому контексті розгляд розвитку підприємницької діяльності стає актуальною та важливою темою для досліджень та аналізу. Він вимагає уваги до таких аспектів, як інновації, підтримка малих та середніх підприємств, роль держави у створенні сприятливого підприємницького середовища, а також використання новітніх технологій у бізнесі.

Розвиток підприємницької активності в умовах цифрової економіки може бути досить перспективним і стимулювати інновації та ефективність у бізнесі. Доцільним є представлення ключових аспектів, що сприяють цьому розвитку [1, 2]:

цифрова економіка відкриває нові можливості для підприємців шляхом зменшення вартості та збільшення доступності до необхідних ресурсів, таких як інформація, технології, фінансові інструменти тощо;

цифрова економіка розширює потенціал для міжнародного бізнесу шляхом зручного доступу до глобальних ринків через Інтернет;

цифрові технології, такі як штучний інтелект, блокчейн, Інтернет речей тощо, створюють нові можливості для створення інноваційних продуктів та послуг, що відповідають на потреби сучасного ринку;

цифрова економіка сприяє зростанню електронної комерції, що дозволяє підприємствам просувати свої товари та послуги через Інтернет, залучати нових клієнтів та збільшувати обсяги продажів;

цифрова економіка стимулює розвиток нових бізнес-моделей, таких як платформи спільного використання, підписка на послуги, розширена реальність тощо, що дозволяє підприємствам здійснювати прибуткову діяльність у нових сегментах ринку;

цифрові технології дозволяють збирати, аналізувати та використовувати великі обсяги даних для прийняття більш обґрунтованих рішень у бізнесі, що сприяє підвищенню ефективності та конкурентоспроможності підприємств.

Загалом, цифрова економіка відкриває широкі перспективи для розвитку підприємницької діяльності, проте вимагає від підприємців гнучкості, інноваційності та постійного адаптування до змін у технологічному та економічному середовищі.

Розвиток підприємницької активності в умовах цифрової економіки представляє собою невичерпне джерело можливостей та викликів для сучасних підприємців. Цифрова революція змінює способи ведення бізнесу, прискорює інновації та розширює горизонти підприємництва.

На фоні стрімкого розвитку технологій та зростаючої конкуренції підприємці мають унікальну можливість впроваджувати новаторські рішення, використовувати аналітичні інструменти для прийняття обґрунтованих рішень та взаємодіяти з клієнтами через різноманітні канали зв'язку.

Зростання доступності до технологій, платформ для спільної роботи, електронних платежів та інших інструментів цифрової економіки робить підприємництво більш доступним та гнучким для осіб з різних сфер діяльності та рівнів кваліфікації.

Проте, варто відзначити, що успіх у цифровій економіці вимагає від підприємців постійного навчання, адаптації до змін та готовності до ризику. Нові технології швидко розвиваються, а значить, підприємцям слід бути завжди на висоті, щоб використовувати їх належним чином.

У підсумку, розвиток підприємництва в умовах цифрової економіки відкриває безліч нових можливостей для творчості, інновацій та підвищення конкурентоспроможності. Тільки за умови гнучкості, навичності використання новітніх технологій та постійного самовдосконалення підприємці можуть досягти успіху у цьому швидкозмінному економічному середовищі.

Список використаних джерел

1. Собко О., Крисоватий І. Вдосконалення управління інноваційними проектами та поживлення інноваційної активності підприємств України. Вісник економіки. 2021. №3. С. 84-97. URL:<http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1268>.

2. Собко О. М., Стахурська С. Б. Оцінювання ефективності управління інтелектуальним потенціалом молокопереробних підприємств. *Економічний аналіз*. 2023. №1. Том 33. С. 323-330. URL: <https://doi.org/10.35774/econa2023.01.323>.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Довбня І. А., здобувачка вищої освіти

Кривуля П. В., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Статтю присвячено розгляду питання становлення та розвитку інформаційної економіки, її зв'язку з інформаційно-аналітичним забезпеченням та його ролі. Приділено увагу визначенню утворень нових інститутів та інфраструктури під впливом формування інформаційної економіки та необхідності їх заснування для створення умов, сприяючих регіональному розвитку.

Ключові слова: інформаційно-аналітичне забезпечення, інститут, цифрова економіка, цифровізація, інформаційна економіка.

Abstract. The article is devoted to consideration of the issue of formation and development of the information economy, its connection with information and analytical support and its role. Attention is paid to determining the formation of new institutions and infrastructure under the influence of the formation of the information economy and the need for their establishment to create conditions conducive to regional development.

Keywords: information and analytical support, institute, digital economy, digitalization, information economy.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку технології займають провідну роль у нашому житті: все більше операцій виконуються завдяки цифровій трансформації. Проте інформаційна революція означає не лише стрімке проникнення інформаційних технологій у всі сфери життя суспільства, а й визначає напрям її економічного розвитку – орієнтацію на становлення інформаційної економіки, яка характеризується інформатизацією всіх сфер народного господарства, створенням особливого інформаційно-технологічного сектора в галузевій структурі економіки.

Сучасні тенденції розвитку світової економіки свідчать, що інформаційно-технологічна компонента є визначальною, бо, на погляд дослідників, найбільш успішною є економіка тих країн, яка має статус інформаційної [1, с. 3]. Таким чином більшість з країн визначають одним із пріоритетних напрямків становлення інформаційної економіки, котра реалізується через поширення технологій і побудови інформаційно-комунікаційного середовища, що буде сприяти обміну інформації та встановленню зв'язків на всіх рівнях управління, а також відтворенні такого основного продукту та рушійної сили суспільства як знання.

Перераховані зміни виявляють вплив як на культурну складову суспільства, так і на функціонування традиційних економічних відносин, які будуть трансформовані в нову, інформаційну економіку. Хоча в Україні спостерігаються наявні процеси

автоматизації виробництва, комп'ютеризації суспільства, поширеного використання мережі Інтернет і віртуального простору, однак це є лише основою започаткування нових економічних відносин, що вимагає дослідження питання становлення інформаційної економіки на базі формування нових інститутів та інфраструктури, як сучасної так і майбутньої перспективи забезпечення сталого розвитку держави і окремих регіонів країни, в яких важливу роль функціонування інформаційної компоненти здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення. Останнє невід'ємно пов'язане з інформаційною економікою через зростання значущості знань, які є результатом креативного мислення людини та перетвореної інформації (оброблених даних за допомогою певних методів), що у свою чергу здійснюється завдяки інформаційно-аналітичному забезпеченню. Таким чином, питання становлення інформаційної економіки потрібно розглядати невідривно не тільки від створення нових інститутів та розвитку інфраструктури, а й відносно її функціонування на основі застосування інформаційно-аналітичного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень. Аналізуючи сучасні наукові публікації, можна зазначити, що питання розвитку інформаційної економіки знаходить своє відображення у працях численних дослідників, одними з яких є І. В. Котьякалова-Литвин [7] та О. І. Кондаурова [6], котрі розглядають погляди Ф. Махлупа, М. Пората, В. Гейця та Л. Федулової, дослідженнях яких полягали у формуванні концепції інформаційної економіки, котру також називають як «економіка знань» чи «креативна економіка». У праці Л. Є. Довгань [1], А. С. Завербного [2], О. А. Зінченко [3], О. Ф. Івашиної [4] та інших продемонстровано дослідження питань теорії та концепції інформаційної економіки, її вплив на традиційну економіку та формування нових інститутів на основі поширеного використання розвиненої інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

Мета. Метою статі є розгляд інституційного аспекту формування інформаційної економіки як постіндустріального етапу розвитку сучасних економічних відносин, тобто соціальної складової предметної області розгляду зв'язку економічної трансформації з інформаційно-аналітичним забезпеченням господарської діяльності, котре є необхідною умовою функціонування економіки знань, вплив і потребу становлення нових інститутів та інфраструктури, що забезпечать стійкий розвиток на державному та регіональному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна економіка може визначатися як «характеристика сучасної економіки з погляду речового змісту, в якій відбувається поширення інформаційної технології у сфері матеріального і нематеріального виробництва, перетворення інформації на один із важливих факторів соціально-економічного прогресу» [3, с. 6]. Додамо, що головна реалізація інформації як рушійної сили суспільства здійснюється через її використання в інноваційній діяльності, котра буде сприяти не тільки відтворенню інформації з погляду основного ресурсу інформаційної економіки, але й буде слугувати «двигуном» у її розвитку. Підтверджує цю думку і В. Приймак [7, с. 81], який зазначає, що зміни в новій економіці будуть відбуватись за рахунок інновацій, які не обов'язково пов'язані з удосконаленням інформаційних технологій, що визначає використання інформації як основного ресурсу у різних сферах діяльності суспільства.

До ключових характеристик економіки знань відносять [3, с. 6]: (1) симбіоз та інтеграцію технологій, у тому числі технологій зв'язку та обробки даних у комплексні інформаційні технології; (2) поширення впливу інформаційних технологій на економічну діяльність: збільшення долі інформаційних продуктів та персоналу,

зайнятого на їх виробленні; (3) збільшення застосувань інформаційно-технологічних мереж в економічних інституціях. Як можна побачити, функціонування економіки знань значно залежить від наявності відповідної інформаційної технологічної бази, застосування якої дозволить виробляти інформаційні продукти.

У зв'язку з тим, що в інформаційній економіці ключовим стратегічним ресурсом постає інформація, то одним із головних завдань буде її якісно-змістовна обробка, котра дозволить реалізовувати цей ресурс як рушійну силу суспільства. Якісно-змістовна обробка передбачає виконання науково-інформаційної праці, різновидом якої виступає інформаційно-аналітична діяльність [2, с. 2-3], що стає необхідним інструментом для здобуття якісної інформації. У праці Хвальчика І. Л. [12, с. 86], є трактування інформаційно-аналітичного забезпечення як системи взаємопов'язаних методів, заходів і засобів, які реалізують створення і функціонування технології процесу збирання, передачі, переробки, зберігання та видачі (відображення), а також використання інформації з метою здійснення ефективної діяльності в тій чи іншій сфері. Інформаційно-аналітичне забезпечення перетинається з науковою (виробництвом нових знань) та управлінською (розробкою варіантів рішень, сценаріїв ситуацій) діяльністю, через що розглядається як один із засобів реалізації інноваційної діяльності, на котру орієнтується економіка знань.

На сьогодні сутність та призначення інформаційно-аналітичного забезпечення у рамках поступових перетворень постіндустріальної економіки набувають деяких змін, через вплив розвитку інформаційних технологій, змін за умов євроінтеграції та глобалізації інформаційно-економічних процесів, відповідно до чого має чітко зорієнтуватися на інноваційний розвиток України, комерціалізації ідей, результатів наукових досліджень, розробок тощо. Інформаційно-аналітичне забезпечення розглядається як засіб розвитку інноваційної сфери, що повинно мати елементи [2, с. 4]: (1) наявність доступу до інформації, що є ресурсною складовою системи; (2) заснування інституцій, що здійснюватимуть пошук, збирання (акумулявання), оброблення (аналізування), зберігання, передавання, поширення інформації, що виступає інституційною складовою системи; (3) канали передавання інформації (інформаційні технології, засоби зв'язку, комунікації, інформаційні мережі та ін.), що становить інформаційно-комунікаційну складову вказаної системи. Створена з цих елементів система дозволить реалізовувати ефективне управління інформаційними ресурсами в інноваційній сфері, що в свою чергу буде сприяти розвитку інформаційної економіки.

Таким чином, можна стверджувати, що інформаційно-аналітичне забезпечення є важливим компонентом функціонування економіки знань, бо воно слугує не тільки як методичний комплекс з отримання якісно-змістовної інформації, а ще є засобом регулювання соціальної поведінки груп акторів, які здійснюють інноваційну діяльність. Останнє можливо на основі формування певної системи управління інформаційним середовищем (та така «система» має розумітися як соціо-технічна система), чого можна досягти за умов створення інститутів у рамках нової, інформаційної економіки. Слід зазначити, що вже на сучасному етапі здійснюється поступове зрушення традиційних інституційних утворень через зміни у соціально-економічних відносинах, що відбулися при впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) у житті суспільства. У зв'язку з цим можна побачити їх прояв на побуті суспільства (закладання нових культурних цінностей, соціальної інтеграції), функціонуванні існуючих інститутів (нові правові норми та закони), зміні інфраструктури (технології, що автоматизують виробничі та інші

процеси), які призводять до позитивних зрушень, а також ставлять певні виклики у переході від традиційних формацій до постіндустріальних, що потребує розгляду питання вдалого становлення інформаційної економіки в Україні. Вважаємо, що таке становлення потребує розгляду не окремо ІКТ та окремо соціальних інституцій та інститутів, а розгляду їх у спільності на засадах теорії соціо-технічних систем (далі – СТС).

Як зазначають у своїй праці Л. Є. Довгань та І. П. Малик [1, с. 3], для успішного функціонування інформаційної економіки постає об'єктивна необхідність у застосовуванні висококваліфікованої інтелектуальної праці, а високу питому вагу витрат будуть становити залучення інформаційних ресурсів задля створення нової інформації та знань як головного продукту виробничої діяльності. Подібне виникає тому що попит в економіці знань становлять інформаційні ресурси, котрі можливо отримувати за умов сформованої матеріальної бази, яку складають технологічне устаткування, відповідне програмне забезпечення (для обробки, збору та зберігання отриманих даних), наявність доступу до інформаційних джерел (організовані інформаційні потоки обміну даними і відомостями, проведена мережа Інтернет, доступ до віртуального простору й інформації в ньому і т.д.), а також кваліфікований, здатний до критичного і креативного мислення персонал. Додамо, що слід пам'ятати про правове регулювання економічних відносин з боку держави, що ставить виклики у вдосконаленні законодавчої бази стосовно питань впровадження заходів з розвитку інформатизації суспільства, інформаційної економіки, кібербезпеки та кібергігієни соціально-економічних відносин нової економіки і тому подібне, що будуть забезпечувати функціонування та розвиток нових інститутів та впровадження інфраструктури економіки знань. Однак не слід вважати тільки зовнішні обставини та дію зовнішніх акторів загрозливою. Значним чинником ризику стають внутрішні організаційні комунікації (прикладом розгляду ризиків такої природи може стати дослідження, подане у роботах [8, 9]), які також слід розглядати у контексті побудови СТС, оскільки чинники такі пов'язані як з технологіями обробки даних, так і з особливостями особистісного та колективного стану комунікантів.

Виходячи з того, що інформація як основний ресурс нової економіки значним чином відрізняється від економічних благ індустріальної економіки, тому суттєвих перетворень зазнають інфраструктура та інститути ринкової економіки [1, с. 3], які поступово змінюються і поширюються в Україні. Так інфраструктурою економіки знань виступають ІКТ до яких відносяться комп'ютери, програмні забезпечення, соціальні мережі, відкриті сайти чи інші віртуальні простори, «розумні» інформаційні технології, що можуть збирати і аналізувати дані (ті, що застосовуються в автоматизації виробничих процесів). Однією з основних інфраструктур в інформаційній економіці є мережа Інтернет, де всі члени суспільства можуть отримати інформацію та здійснити соціальну й економічну діяльність [1, с. 8], що робить Інтернет-простір важливим засобом реалізації соціально-економічних відносин за умов становлення економіки знань.

Стосовно новоутворень інститутів на державному рівні під впливом розвитку інформаційної економіки можна віднести сформоване у 2 вересні 2019 р. Міністерство цифрової трансформації [10], яке орієнтоване на формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, інновацій, розвитку інформаційного суспільства. Ще одним регулюючим органом з питання інформаційної безпеки є Міністерство культури та інформаційної політики, яке також здійснює забезпечення державної політики у сфері інформаційного простору, його кібербезпеки

та кібергігієни. До того ж Україна здійснила стрімкий прорив в процесі становлення інституту корпоративного управління [1, с. 6], однак воно потребує подальшого удосконалення відносно впровадження в діяльність компаній інформаційної прозорості. На жаль, більшість компаній мають низьку прозорість та складний доступ до відомостей про свій фінансовий стан, власників, про умови угод, що сповільнює розвиток корпоративного управління.

Згідно вищезазначених змін в інфраструктурі та інститутах під впливом трансформації соціально-економічних відносин, виходить, що в Україні певним чином вже закладається «фундамент» для переходу від традиційної економіки до інформаційної. Проте, якщо звернутися до проаналізованих досліджень [1, 3, 4, 6, 7], можна дійти до висновку, що було виконано лише перші кроки на становлення нового розвитку економіки. З метою впровадження інформаційної економіки у сучасні реалії, необхідно сформуванню відповідне інституціональне забезпечення та внести зміни в існуючі інститути. Так, найбільшу увагу дослідників [1, 3, 4, 6, 7] займають формування таких нових інститутів як: (1) інститут вищої освіти; (2) інститут державного регулювання відносин в інформаційній економіці; (3) інститут культури інформаційного суспільства; (4) інститут у сфері наукового сектору; (5) інститут фінансування інноваційної діяльності; (6) інститут ринкових відносин.

Формування інституту вищої освіти в умовах розвитку економіки знань займає важливу роль, бо у зв'язку з поширенням ІКТ змінилася не тільки роль інформації в сучасному світі, але й значення праці та освіта людини. Через те, що більшу частину роботи з інформацією виконують ІКТ, праця людини стає більш інтелектуальною; робиться акцент на індивідуальний розвиток особистості, за допомогою якого людина буде здатна критично мислити. Для нарощування у суспільства цих навичок, в освітній процес повинно бути введено навчальну програму предметів, які забезпечать в майбутніх фахівців комплексну систему знань та вмінь працювати з ІКТ. Також додатковим чинником необхідності створення цього інституту слугує швидкість оновлення знань у сучасному світі: зі зростанням обсягів знань нині стає складніше підготувати суспільство до професійної освіти на все життя, що потребує формування відповідних заходів згідно концепції «освіти протягом життя», коли людина буде мати змогу зручно для себе поновлювати і покращувати свої знання та навички.

Особливого значення серед інститутів, з яких складається інституціональне забезпечення, набуває інститут держави, основним завданням якого є адекватно сприяти змінам, що відбуваються в суспільстві [1, с. 4]. Державне регулювання відносин в інформаційній економіці повинно забезпечувати правову безпеку суб'єктів в інформаційному середовищі, гарантувати захист інтелектуальної власності (результатів діяльності економіки знань у вигляді ноу-хау, патентів), задоволення доступу та володінням інформацією чи знаннями для суспільства (проведення мережевої Інтернет комунікації на місцевому, регіональному, державному рівнях), та інші заходи, що включають побудову інформаційних відносин або виконання креативної діяльності. Прикладами державного регулювання у сфері інформатизації є прийняття Закону України «Про інформацію» та формування Національної програми інформатизації [1, с. 4], які регулюють основні питання використання інформації та поширення інформованості суспільства. Проте стосовно кібербезпеки та кібергігієни інформаційного середовища ще існують певні виклики. Так, згідно результатів роботи, опублікованої журналом PLOS One [5], за інформацією експертів Україна посідає друге місце у рейтингу серед країн, де наявні загрози з погляду кіберзлочинності, пов'язаних зі створенням загрозових програм, кібератак й вимагань, пограбувань

даних та інші різні види шахрайства. Досить багато людей, навіть на сьогодні, стають жертвами фішингу – це говорить про необхідність проведення заходів з підвищення кібергігієни українського суспільства з метою підвищення кібербезпеки Інтернет простору та інформаційного середовища загалом. Додамо, що для реалізації цих заходів можливим є утворення спеціального, окремого інституту, який буде займатися питаннями кібербезпеки та кібергігієни.

Зміни в способі життя людей стають усе більш явними: змінюється не тільки спосіб набуття нового життєвого досвіду, в тому числі у віртуальному світі, але й організація людьми свого повсякденного життя [4, с. 192], що передбачає формування інституту культури інформаційного суспільства. Його діяльність орієнтована на формування у людини відповідних навичок і правил етичної поведінки, на яких базується її взаємодія з інформацією, інформаційним простором, технологіями, програмами та іншими благами інформаційного суспільства. Це допомагає людині ефективно та відповідно до вимог, визначених законодавством, використовувати інформаційні ресурси, а ще дозволить реалізувати інтеграцію індивіда в нову, інформаційну економіку.

Інститут у сфері наукового сектору передбачає виконання регулювання та стимулювання інноваційної діяльності у виробництві знань, дослідженнях, розробках [6, с. 3]. Оскільки основним ресурсом інформаційної економіки є інформація та знання, то засобом їх забезпечення буде плідна робота наукового сектору та залучення освітніх, підприємницьких установ у здійсненні креативної діяльності, що буде підвищувати інноваційний потенціал країни. Однак поки що неможливо уявити себе використання ІКТ у цій сфері як засіб мінімізації участі людини – навпаки таке використання у цій сфері має збільшити кількість задіяних фахівців, оскільки науковий сектор не може працювати без людей, а збільшення участі людей буде пов'язано зі збільшенням продуктивності праці. У такому випадку особливу увагу слід приділяти розробці СТС як сполучення роботи наукових колективів у процесах досліджень, які технологічно пов'язані з ІКТ. Також перспективним напрямом досліджень вбачаємо поширення досвіду досліджень комунікаційних ризиків на підприємствах (таких, які подано у [8, 9]) у іншу область внутрішніх організаційних комунікацій: таких, що відбуваються у дослідницьких колективах наукового сектору.

Створення інституту фінансування інноваційної діяльності є важливим у рамках концепції нової економіки, яка базується на інвестиціях у нові технології, створенні нових бізнес моделей та зосередженості на виробництві нематеріальних благ [11, с. 209]. До того ж зростання електронного бізнесу, що значно сприятиме розвитку інформаційної економіки, потребує вкладення інвестицій в дану галузь [1, с. 6], що викликає потребу у формуванні зазначеного інституту. Специфікою цього сектору є те, що у ньому недостатньо утворювати та розвивати інституції – він потребує функціонування саме інститутів.

Відбувається також трансформування інституцій ринкових відносин [6, с. 3], які виникають через поширене використання ІКТ. Багато організацій чи окрема фізична особа на сьогодні можуть реалізувати свою діяльність завдяки електронній комерції як електронні магазини, онлайн-школи, надання консультацій (онлайн-послуги лікарів) й інше, що впливає на формування нових ринкових відносин, де суб'єкти господарювання застосовують Інтернет-комунікацію щоб продати будь-який товар чи послугу. Більшість операцій здійснюється через застосування віртуальних торгових майданчиків, за допомогою чого можна взаємодіяти зі споживачами не тільки на локальному ринку, але й вийти на інші регіони. Зміни традиційних ринкових відносин

вимагають вітчизняні підприємства пристосовуватись до сучасних перетворень соціально-економічних відносин та мати відповідну матеріально-технічну базу для здійснення підприємницької діяльності, а також її правовому регулюванні.

Таким чином спостерігається вплив початкового формування інформаційної економіки серед інститутів та інфраструктури на сьогодні. Для подальшого розвитку економіки знань країні потрібно створювати нові (або змінювати традиційні) інститути, бо формування сталого і розвиненого інституційного середовища є однією з важливіших передумов становлення і розвитку економіки знань [6, с. 3]. Вони будуть допомагати регулювати соціально-економічні відносини, спонукати суб'єктів до виробництва і споживання знань та сприяти утворенню системи інформаційно-аналітичного забезпечення (в рамках інституцій) зорієнтованого на інноваційний розвиток. Ця заснована система дозволить: (1) вирішити проблеми, пов'язані з регулюванням науково-технічної й інноваційної діяльності завдяки удосконаленню законодавчої, нормативно-правової бази; (2) запровадити обмін, доступність інформаційних ресурсів на різних рівнях управління; (3) сформулювати завдяки визначеним потребам інформаційної економіки розбудову інфраструктури для подальшого розвитку інтелектуального інформаційного простору в країні; (4) забезпечити наявність висококваліфікованих спеціалістів, здатних працювати з ІКТ, критично та креативно мислити, вміти визначати необхідну інформацію.

Формування інформатизованих інституцій є важливим не тільки з боку трансформування інформаційної економіки країни, але і забезпечення сталого розвитку на регіональному рівні за допомогою встановлення дистанційної комунікації. Так, у результаті появи телекомп'ютерного інституціоналізму дистанційні форми організації праці (що стосується інституту ринкових відносин), такі як [4, с. 192]: фрілансінг, нульовий контракт, міні-робота, аутстафінг, темпорері стафінг, лізинг персоналу, аутсорсинг. Дистанційні трудові відносини оптимізують активність людей у сфері праці, а нові організаційно-економічні форми дозволяють зменшити трансакційні витрати працівника і суспільства [4, с. 192], завдяки чому можливо подолати такі регіональні проблеми як: (1) невідповідність кількісних та якісних характеристик попиту та пропозиції робочої сили в регіонах (за умови того, що роботу можна виконувати дистанційно); (2) здобувати знання дистанційно, не маючи можливості бути фізично присутнім в закладі освіти через регіональний розрив (сучасна тенденція серед тих, хто навчається і працює одночасно, та внутрішньо-переміщених осіб чи закладів); (3) використання дистанційної освіти як можливості подолання сегрегації між учнями міської та сільської місцевості завдяки впровадженню міськучасної програми навчання в сільські школи, консультуванні дітей педагогами з міст, тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В результаті дослідження процесу формування інформаційної економіки як постіндустріального етапу розвитку сучасних економічних відносин, визначено започаткування її розвитку в Україні та її впливу на існуючі інституції. У зв'язку з інформаційно-аналітичним забезпеченням, котре є необхідною умовою функціонування економіки знань з боку її методичного забезпечення та як засобу регулювання інноваційної діяльності в рамках створення певних інституцій, визначається потреба утворення нових інститутів та розбудови інфраструктури для задоволення умов сталого розвитку на регіональному та державному рівні. Визначено перспективу застосування інформатизованих інституцій на основі використання ІКТ для подолання проблеми невідповідності розвитку регіонів з боку розриву попиту і пропозиції на ринку праці, сегрегації учнів сільської та міської

місцевості з боку здобуття якісної освіти, а також здобувати знання не дивлячись на місце знаходження здобувача й закладу, що може посилити інформованість та знання населення з різних регіонів.

Перспективами подальших досліджень є визначення характеристики регіонального розриву за параметрами освіти, попиту та пропозиції робочої сили, оцінки інфраструктурної оснащеності, завдяки чому буде можливо розробити якісно-змістовний аналіз стану окремих областей для забезпечення сталого розвитку регіонів.

Список використаних джерел

1. Довгань Л. Є., Малик І. П. Інституціональні аспекти розвитку інформаційної економіки // *Економічний вісник Національного технічного університету України*. Київ. 2013. №10. С. 1-12. URL: <http://surl.li/sqhfjn> (дата звернення: 06.04.2024).

2. Завербний А. С., Ножак Л. С., Міщанчук С. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку економіки України за євроінтеграційних умов // *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 33. С. 1-6. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-5>.

3. Зінченко О. А., Даріюш П., Зінченко Д. С. Інформаційна економіка: концепція, сутність та розвиток // *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. Київ. 2019. С. 1-11. URL: <http://surl.li/sqfcs> (дата звернення: 06.04.2024).

4. Івашина О. Ф., Івашина С. Ю., Новікова Л. Ф. Окремі аспекти інституціоналізації економічного розвитку цифрового суспільства. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. №3 (83). С. 4-12. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-83-26>.

5. Картування глобальної географії кіберзлочинності за допомогою Світового індексу кіберзлочинності. *Mapping the global geography of cybercrime with the World Cybercrime Index*. URL: <http://surl.li/sqguo> (дата звернення: 13.04.2024).

6. Кондаурова І. О. Інституційні аспекти становлення економіки знань. *Збірник наукових праць*. Донецьк: ДонНУ. 2010. С. 130-132. URL: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/6388> (дата звернення: 8.04.2024).

7. Котькалова-Литвин І. В. Інформаційна економіка: нова парадигма управління підприємством / *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №4. С. 77-82. URL: <http://surl.li/sqfqh> (дата звернення: 12.04.2024).

8. Кривуля П. В., Сафонова К. Я. Ієрархія рівнів комунікаційної невизначеності як чиннику зниження комунікаційного потенціалу управлінської команди (на прикладі ситуацій вимірювання ризику). *Інформаційно-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою держави, регіону, суб'єктів господарювання в умовах COVID-19*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 2021. С. 138-142.

9. Кривуля П. В., Сафонова К. Я. Рефлексивне відбиття категорії «ризик» у ієрархічній моделі як приклад концептуалізації оцінювання комунікаційного ризику та комунікаційного потенціалу управлінської команди. *Наукові Вісті Далівського університету*. 2023. №24. URL: <https://doi.org/10.33216/2222-3428-2023-24-15> (дата звернення: 08.04.2024).

10. Положення про Міністерство цифрової трансформації України. *Урядовий портал*. URL: <http://surl.li/btudk> (дата звернення: 09.04.2024).

11. Радєв Д. Інституціональні основи формування і розвитку цифрової економіки. *Економічний простір*. 2024. С. 207-212. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/handle/123456789/12163> (дата звернення: 10.04.2024).

12. Хвальчик І. Л., Волощук Л. О. Сутність інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2020. №1 (47). С. 84-90. DOI:10.15276/ETR.01.2020.10.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Івашків Я. К., аспірант

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Інноваційність як ключова характеристика та каталізатор забезпечення економічного зростання набуває особливої актуальності в умовах кризових явищ. У цій статті розглядаються тенденції інноваційної активності українських промислових підприємств, які характеризуються усталенням негативних трендів, що має негативний вплив забезпечення гармонійного розвитку національної економіки. Обґрунтовано доцільність пошук шляхів посилення інноваційності українських підприємств як основного чинника підвищення конкурентоспроможності та пошуку конструктивних шляхів ведення бізнесу в умовах війни.

Ключові слова: гармонійний розвиток економіки, інновація, інноваційність, інноваційних розвиток, цифровізація.

Abstract. Innovation as a key characteristic and catalyst for ensuring economic growth becomes especially relevant in the context of crisis phenomena. This article examines trends in the innovative activity of Ukrainian industrial enterprises, which are characterized by the establishment of negative trends that have a negative impact on ensuring the harmonious development of the national economy. The expediency of finding ways to strengthen the innovativeness of Ukrainian enterprises as the main factor of increasing competitiveness and finding constructive ways of doing business in war conditions is substantiated.

Keywords: harmonious development of the economy, innovation, innovativeness, innovative development, digitalization.

Розвиток економічних систем в сучасних умовах посилення кризових явищ, спричинених війною в Україні активізує проблематику підвищення інноваційності на усіх рівнях. Негативним моментом є те, що в Україні протягом тривалого періоду часу підтверджується негативна динаміка наукоємності ВВП (напр., у 2022 р. встановлено, що зниження цього показника в порівнянні з 2000 р. склало 2,5 рази (з 0,84% до 0,33%) [2; 4]. Україна за показником наукоємності ВВП у 2022-2023рр. входить у групу країн з рівнем до 1% та значно відстає від високорозвинутих країн світу (напр., Ізраїль – 4,93%, Південна Корея – 4,64%, Швеція – 3,4%, Японія – 3,24%, Австрія – 3,19%, Німеччина – 3,18%, США – 3,07% [4]. Забезпечення інноваційності на макrorівні визначається практикою здійснення інноваційної діяльності окремих суб'єктів господарювання. Таким чином, першочергового значення набувають питання підвищення інноваційності українських підприємств. В українських реаліях криза, яка має місце внаслідок військових дій посилює рівень негативного впливу на економічні процеси. Водночас, класичний варіант виходу з кризових станів вимагає активізації інноваційної діяльності, що стає каталізатором економічного зростання, а в нинішніх умовах – гармонійного розвитку економіки. Беручи до уваги наведені вище аргументи можна стверджувати про актуальність теми пропонованого дослідження.

Цифровізація та посилення впливу знань створюють сприятливе середовище для забезпечення інноваційності українських підприємств. Бізнесовий сектор також активно реагує на вимоги ведення підприємницької діяльності та активізує свою діяльність в сфері розробки та впровадження інновацій. Пожвавлення інноваційної активності в підприємництві призводить до створення нового напрямку – інноваційного підприємництва, здатного забезпечити високі темпи економічного зростання на мікрорівні. Натомість в Україні, підвищення інноваційності створює можливості для пошуку конструктивних шляхів ведення бізнесу в умовах війни та післявоєнний період.

Підтвердження того, що «інноваційність як головна характеристика ефективності реформ на усіх рівнях економічної системи та чинник забезпечення конкурентоспроможності підприємств набуває особливої актуальності в періоди наростання, як кількості, так і масштабності викликів сьогодення» наведено у дослідженнях науковців та практиків [3, 4]. Адже, український підприємницький сектор повинен стати надійним та економічно стійким тилом для підтримки і нарощення військової спроможності країни у самозахисті своєї незалежності. Принагідно зауважимо, що згідно Господарським Кодексом України визначено поняття, зокрема: «інноваційного підприємства» як такого, що «розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70% його загального обсягу продукції і (або) послуг» та «інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [1].

На підставі проведеного аналізування динаміки інноваційної активності в Україні протягом 2012-2022 рр. виявлено нестабільні тенденції: 1) низький рівень інноваційної активності промислових підприємств; 2) коливання питомої ваги інноваційно-активних підприємств із переважаючими темпами спадання; 3) очікуване подальше зниження питомої промислових підприємств, зайнятих інноваційною діяльністю; 4) розрахункова величина показника питомої ваги інноваційно-активних підприємств у 2022 р. не перевищуватиме 14% [2]. Таким чином, проведене дослідження дозволило встановити усталення негативного тренду в зміні питомої промислових підприємств, зайнятих інноваційною діяльністю, що значною мірою зумовлено військовими діями в країні. Отримані аналітичні результати дозволяють стверджувати, що підвищення інноваційності українських підприємств спроможне забезпечити вихід з кризового стану та подальше економічне зростання.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про інноваційну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
2. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2023/07/25/Nauk>.
3. Собко О., Крисоватий І. Вдосконалення управління інноваційними проектами та пожвавлення інноваційної активності підприємств України. Вісник економіки. 2021. №3. С. 84-97. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1268>.
4. Собко О. М., Стахурська С. Б. Оцінювання ефективності управління інтелектуальним потенціалом молокопереробних підприємств. *Економічний аналіз*. 2023. №1. Том 33. С. 323-330. URL: <https://doi.org/10.35774/econa2023.01.323>.

INTELLECTUAL CAPITAL MANAGEMENT IN MULTILEVEL SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS IN CRISIS ENVIRONMENTS: STRATEGIES AND PRACTICES

Ivchenko Ye., DSc. in Economics, professor

Yao Wenjie, postgraduate student

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Abstract. This paper explores the importance and practical application of intellectual capital management to multilevel socio-economic systems in crisis environments. By analyzing the complex challenges posed by globalization, particularly in the face of crises such as economic downturns, political instability, technological innovation and health public events, the article highlights the central role of intellectual capital, including human, structural and relational capital, in enhancing organizational adaptability, resilience and overall performance. The article suggests key strategies and practices for intellectual capital management by comparing how China and Ukraine have utilized intellectual capital management strategies to enhance resilience and system efficiency in response to challenges in their respective economic and social contexts. Finally, the main factors affecting the effectiveness of intellectual capital management are discussed, including political and economic stability, technological advancement, education and training systems, international cooperation, and cultural factors.

Keywords: intellectual capital management; multilevel socio-economic systems; crisis management.

I. Research Background.

(I) Globalization and socio-economic challenges. With the deepening of globalization, socio-economic systems are becoming increasingly complex and are facing many challenges, such as economic downturns, political instability, rapid technological changes and environmental crises. These challenges place high demands on the sustainable development of organizations and regions, especially in terms of how resources are managed and utilized effectively.

(II) Importance of intellectual capital. Intellectual capital, as an important component of organizations' intangible assets, including human, structural and relational capital, is a key factor in driving innovation and sustaining competitiveness. Effective management of intellectual capital is particularly important in crisis environments to improve organizational adaptability, resilience and overall performance.

(III) Characteristics of multilevel socio-economic systems. Multi-level socio-economic systems involve economic activities at multiple levels, from the local to the global, and are characterized by complex structures, diverse functions and interdependencies. In such a system, the flow and utilization of intellectual capital plays a decisive role in the overall stability and development of the system.

(IV) Application of Intellectual Capital in Crisis Management. Crisis environments often require organizations and systems to have the ability to respond and adapt to change quickly. The management of intellectual capital can not only help organizations optimize their existing resources, but also respond to and solve the challenges brought by crises through innovation. Therefore, studying the role of intellectual capital in crisis management is of great significance in enhancing the resilience and sustainability of multi-level socio-economic systems.

(V) Practical needs and significance of the study. In the context of the current global

economic and health crises, such as the global pandemic of the COVID-19 epidemic, the management strategies and practices of intellectual capital show their importance even more. Studying how to effectively manage intellectual capital under different crisis situations not only helps enterprises and regions better cope with short-term shocks, but also enhances long-term development potential and the overall resilience of the system.

II. Introduction to Concepts.

Crisis environments typically refer to situations that are characterized by a high degree of uncertainty and potentially significant negative impacts, which may be triggered by economic downturns, natural disasters, health public events (e.g., global pandemics), political upheavals or technological failures. Crisis environments have a profound impact on socio-economic systems, often forcing organizations and governments to reassess and reorient their operations and strategies. In a crisis, an organization's ability to cope and resilience becomes critical to its sustainability.

Particular attention should be paid to Multi-level socio-economic systems. Multi-level socio-economic systems refer to complex networks of multiple economic and social entities at the regional, national or global level. These systems include businesses of all sizes, government agencies, NGOs and other social organizations. Entities at each level are interdependent in their specific roles and functions, and together they influence the overall performance and sustainability of the system. The management of multi-tiered systems becomes particularly complex in crisis environments, requiring the coordination of resources and strategies at different tiers to meet the challenges.

Intellectual capital management involves identifying, measuring, managing and enhancing an organization's intellectual capital to increase its value and competitiveness. Intellectual capital is usually classified into three broad categories:

1. **Human capital:** the knowledge, skills and experience of individuals in the organization. In a crisis environment, effective human capital management involves maintaining the competence and morale of employees while optimizing the allocation of talent to meet changing needs.

2. **Structural capital:** the systems, processes, databases and knowledge bases within an organization that can create value for the organization in the absence of specific individuals. Enhancements to structural capital help maintain operational efficiency and support rapid decision-making.

3. **Relational capital:** the network of relationships with external stakeholders (e.g., customers, suppliers, partners, and regulators). In a crisis, strengthening relational capital can help organizations access key resources and information and enhance external support.

Strategies for managing intellectual capital are particularly important in a crisis environment. The following are some key strategies and practices:

1. **Risk assessment and management:** Regularly assess the risks and opportunities of intellectual capital, especially how to utilize it to cope with the uncertainties brought about by the crisis.

2. **Knowledge management:** Ensure that key knowledge is preserved and disseminated, especially during a crisis, and optimize knowledge management systems to support remote working and decision-making.

3. **Human Resource Flexibility:** Improve human resource flexibility, including training, multi-skill development and flexible working arrangements, to adapt to a rapidly changing environment.

4. **Enhanced internal communication:** Maintain transparent and continuous communication during crises to enhance employee trust and engagement.

5. External Collaboration and Networking: Leverage and enhance relational capital to enhance resource access and market opportunities through collaboration with external organizations.

Through these strategies, organizations can not only remain stable in a crisis, but also use the crisis as an opportunity for transformation and innovation, ultimately strengthening their position and influence in a multi-layered socio-economic system. This integrated approach to intellectual capital management can significantly improve organizational adaptability and resilience in complex environments.

Literature Review. (I) Current status of research.

1. Concept and structure of intellectual capital.

Edvinsson L. & Malone M. S. (1997). In *Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower*, Edvinsson and Malone present an early definition of intellectual capital, distinguishing between human capital and structural capital, and laying the subsequent research [1].

Bontis N. (1998). In *Intellectual Capital: An Exploratory Study That Develops Measures and Models*, Bontis further develops models for measuring intellectual capital, including relational capital, and explores its impact on firm performance [3].

2. Intellectual Capital Management Strategies.

Stewart T. A. (1997). *Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations*, Stewart discusses how intellectual capital translates into competitive advantage for firms and how managing these resources can increase the market value of a firm [2].

Youndt M. A., et al. (2004). In *Human Resource Management, Manufacturing Strategy, and Firm Performance*, the authors analyzed the synergistic effects of human capital management strategy and manufacturing strategy and their impact on firm performance [4].

3. Intellectual Capital and Organisational Performance, Technological Innovation.

Guthrie J., Ricceri F. & Dumay J. (2017). In *Reflections and directions on the future of intellectual capital research*, the authors discuss the future directions of intellectual capital research, highlighting the implications for practice and understanding of how to improve organisational performance by measuring and managing intellectual capital.

Dzenopoljac V., Yaacoub C., Elkanj N. & Bontis N. (2019). In *Intellectual capital and financial performance in the pharmaceutical sector*, examines how intellectual capital affects the financial performance of the pharmaceutical industry, particularly the relationship between technological innovation and market competitiveness [10].

4. Intellectual capital in crisis management.

Carmeli A. & Tishler A. (2004). *The Relationships between Intangible Organizational Elements and Organizational Performance*, examines the impact of intellectual capital elements (e.g., organizational culture and knowledge management) on organizational performance in times of crisis [5].

Lämsiluoto A. & Järvenpää M. (2010). *Intellectual capital and business performance in the Portuguese banking industry*, analyzing how the management of intellectual capital in the banking industry can help firms to maintain competitiveness in times of economic crisis.

Secundo G., Dumay J., Schiuma G. & Passiante G. (2020). The article *Intellectual capital in the age of big data: establishing a research agenda* explores the strategic significance of intellectual capital in the age of big data and, in particular, how it can serve as a key resource to support firms' adaptation and recovery in the midst of the global economic crisis [6].

5. Intellectual Capital in Multi-Level Systems.

Carlucci D. & Schiuma G. (2018). The article *Applying the analytic network process to*

disclose knowledge assets value creation dynamics in technology-intensive SMEs analyses technology-intensive intellectual capital in SMEs by analyzing the value creation dynamics in SMEs, demonstrating the key role of intellectual capital in complex multilevel economic systems [7].

6. Strategic Management of Intellectual Capital during the Crisis.

Massaro M., Dumay J. & Garlatti A. (2018). Public sector knowledge management: a structured literature review, in which the authors analyze how the public sector manages intellectual capital during crises, and in particular the impact of knowledge management strategies on improving the efficiency of public services and policy making.

7. Case studies of china and Ukraine.

Li M. & Zhang Y. (2010). How Chinese firms optimize intellectual capital through managerial practices and corporate innovation strategies for intellectual capital in China to enhance innovation and market resilience, in [8].

Shevchenko L., et al. (2016). Managing intellectual capital under crisis conditions in Ukraine, analyses how firms can maintain stability and growth through intellectual capital management in the Ukrainian crisis environment [9].

On the one hand, this literature suggests that the management of intellectual capital is not only related to the internal efficiency and innovative capacity of firms, but is also an important factor in coping with external crises and contributing to the development of regional and national economies. The measurement, management and optimization of intellectual capital, especially in a dynamic and uncertain global environment, has become an important issue for modern firms and policy makers. Through these studies, it is possible to gain an in-depth understanding of the strategic application of intellectual capital and how it can be utilized to maintain and enhance the stability and development of socio-economic systems in crisis environments.

On the other hand, this literature provides a comprehensive perspective on the criticality and diversity of intellectual capital, particularly in terms of strategies and practices in response to crisis. Through these studies, we can see that intellectual capital is not only a source of competitiveness for firms, but also a key resource for crisis management and recovery.

(II) Research trends and shortcomings. In reviewing the literature on the topic of "Intellectual Capital Management in Multi-Level Socio-Economic Systems in Crisis Environments: Strategies and Practices", we can start from the following aspects: development of theoretical frameworks, contribution of empirical researches, applicability of methodologies, as well as the strategies and effects of practical applications.

1. Development of the theoretical framework. Intellectual capital theory has been extensively developed over the past few decades, and significant progress has been made in describing and categorizing the constituent elements of intellectual capital in particular. The studies of Edvinsson and Malone and Bontis provide a solid theoretical foundation for the categorization of intellectual capital, which is an important guide for subsequent empirical research and practical application. However, although the theoretical studies provide a detailed classification and measurement of intellectual capital, their applicability in different cultural and economic contexts needs to be further explored.

2. Contribution of empirical research. Empirical studies have focused on the relationship between intellectual capital and organizational performance, such as Dzenopoljac et al.'s study on the role of intellectual capital in the pharmaceutical industry. These studies usually adopt a quantitative approach, using statistical models to analyze the association between different dimensions of intellectual capital and firms' financial performance [10].

While this type of research has deepened our understanding of the value of intellectual

capital, there is relatively little research on the strategies and effects of intellectual capital management in crisis environments, an area that could be further explored in future research.

3. Methodological applicability. A variety of methodologies have been used in the study of intellectual capital, including case studies, questionnaires and regression analyses. Each of these methodologies has its own strengths and limitations. For example, case studies provide in-depth insights but the generalizability of their results may be limited, whereas quantitative studies, while providing generalizable findings, may ignore complex contextual factors. Therefore, future studies may consider adopting a mixed-methods research design to gain a more comprehensive perspective.

4. Strategies and effects of practical application. In terms of practical application, the strategies of intellectual capital management have been adopted by many organizations, especially during the high-tech and knowledge-intensive line19 epidemic, and how the strategic management of intellectual capital can help organizations to cope with the challenges is a question that deserves further research.

In summary, the literature on intellectual capital management has provided a rich theoretical and empirical basis for understanding its contribution to organizational performance. However, the strategic application of intellectual capital in the context of crisis management, especially in multi-level socio-economic systems, still needs further exploration and empirical research. In addition, future research needs to pay more attention to cross-cultural and cross-economics studies in order to improve the broad applicability and effectiveness of theory and practice.

On the basis of analyzing China and Ukraine as case studies, in the following, we will explore the main factors affecting the efficiency of intellectual capital management in multilevel socio-economic systems in crisis environments.

Analysis of the Current Situation. China's economic and social context. As the second largest economy in the world, China faces challenges including trade wars, the COVID-19 epidemic, and rapid technological change. During these crises, the Chinese government and enterprises have demonstrated a rapid response, in which intellectual capital management has played a decisive role. By effectively managing human capital, optimizing structural capital and expanding relational capital, China not only coped with the crises in the short term, but also strengthened its long-term economic and social stability through these strategies.

Ukraine's economic and social context. The main crises that Ukraine has faced in recent years include political instability, economic difficulties and, most recently, the Russian-Ukrainian conflict. These crises have profoundly affected the country's socio-economic system, especially in terms of security, humanitarian and economic recovery. In this environment, the effective management of intellectual capital is crucial for ensuring national security, accelerating economic recovery and maintaining social stability. The Ukrainian government and businesses need to enhance overall response capacity and system resilience by strengthening the strategic management of intellectual capital.

In the article identifies the factors of influence:

1. Political and economic stability. Political and economic stability are key factors influencing the effectiveness of intellectual capital management. Political stability provides the necessary environment in which companies can make long-term investments and develop intellectual capital. Economic stability, on the other hand, ensures the availability of resources and supports the cultivation and utilization of intellectual capital.

2. Technological progress. Advances in technology have greatly influenced how intellectual capital is managed and how efficiently it is utilized. New technologies, such as artificial intelligence, big data and cloud computing, provide new tools and platforms for

managing intellectual capital, making knowledge management, remote working and collaboration more efficient.

3. Education and training system. A strong education system is the foundation for developing high-quality human capital. Education and professional training are crucial to enhancing employees' skills and innovation, and are an integral part of intellectual capital management.

4. International cooperation and global networks. In the context of globalization, international cooperation and the expansion of global networks can help countries and enterprises to access external intellectual resources and enhance the competitiveness of local intellectual capital. Such co-operation usually includes technology transfer, sharing of best practices and participation in international markets.

5. Cultural factors. Cultural factors also significantly influence the management and efficiency of intellectual capital. Cultural factors, including corporate and societal culture, influence an organization's ability to innovate and the way employees work.

By analyzing the current situation and influencing factors of intellectual capital management in China and Ukraine in the crisis environment, we can see that despite the different challenges faced by the two countries, the core principles and challenges of intellectual capital management are similar. Future strategies should take these influencing factors into account in order to enhance the effectiveness of intellectual capital management, thereby strengthening the resilience and development potential of multilevel socio-economic systems.

We can look at the situations of China and Ukraine to explore the current status and strategies of intellectual capital management in both countries in the face of crisis.

China's intellectual capital management strategy. Human capital: in terms of human capital management, China has focused on skills training and modernizing its education system. Especially during the epidemic, it quickly shifted to online education and teleworking to maintain the continuity of education and business activities.

Structural capital: promoting digital transformation, using big data, artificial intelligence and other technologies to optimize decision-making processes and business processes. This not only enhanced the company's ability to respond to crises, but also improved efficiency and innovation.

Relational capital: strengthening ties with international partners, especially in global supply chains, as well as seeking new business opportunities and technological co-operation in international markets to mitigate pressures from international trade.

Strategies for managing Ukraine's intellectual capital: HUMAN CAPITAL: In the context of ongoing crises and conflicts, Ukraine pays particular attention to the protection and development of human resources. For example, vocational training and mental health support are provided to affected populations through international assistance and NGO support.

Structural capital: The government and business endeavor to maintain the functioning of critical infrastructure, while attempting to increase flexibility and resilience through the introduction of new technologies and management systems.

Relational capital: In terms of international relations, Ukraine has strengthened its co-operation with the West, seeking economic assistance and security guarantees, as well as the transfer of technology and knowledge.

Common Challenges and Coping Strategies. Although China and Ukraine face different specific crises, both countries show the importance of intellectual capital management in crisis response. Effective management of intellectual capital contributes to the resilience of multi-level socio-economic systems and improves coping capacity and resilience in crises. This includes enhancing human capital through education and training, optimizing structural

capital through technology and innovation, and developing relational capital by strengthening domestic and foreign partnerships.

In the future, China and Ukraine can continue to develop and implement more refined intellectual capital management strategies to meet evolving global and regional challenges.

Conclusion. Through this study, we have seen the importance of intellectual capital in managing crises and how strategic management of intellectual capital can enhance the stability and resilience of multi-level socio-economic systems. Future research should further explore the specific application scenarios and effects of intellectual capital, especially in the changing global economic environment. At the same time, innovation in policy and practice should be continuously promoted to ensure that the potential of intellectual capital is fully realized to support the sustainable development of socio-economic systems.

1. The critical role of intellectual capital. Intellectual capital, including human, structural and relational capital, is critical to enhancing the resilience and recovery of multi-level socio-economic systems in the face of crisis. Effective management of intellectual capital not only enhances an organization's ability to cope, but also contributes to the overall sustainability of the system.

2. Strategic importance of intellectual capital management. In a crisis environment, the adoption of appropriate intellectual capital management strategies can effectively support organizational and regional stability and growth. This includes, but is not limited to, optimizing human resource allocation, strengthening knowledge and information systems, and maintaining and expanding the organization's network of relationships.

3. Innovation and adaptation in crisis response. Innovative management of intellectual capital, such as through teleworking technologies and digital transformation, can help organizations better adapt to crisis environments and achieve business continuity and flexibility. Such adaptability is a key capability of modern organizations to cope with rapidly changing environments.

4. Importance of cross-level synergies. In a multi-layered socio-economic system, the flow and utilization of intellectual capital requires synergy across different layers. Enhanced coordination and cooperation across different levels can help integrate resources and optimize the overall response strategy, thus improving the system's overall responsiveness to crises.

5. The need for sustained research and policy support. Ongoing research is essential for a deeper understanding of the dynamic role of intellectual capital in different crisis contexts. At the same time, policymakers should recognize the importance of intellectual capital management and promote its application in fostering regional and organizational development through the development of supportive policies.

List of sources used

1. Edvinsson L. & Malone M. S. (1997). *Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower*. New York: HarperBusiness.

2. Stewart T. A. (1997). *Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations*. New York: Currency Doubleday.

3. Bontis N. (1998). "Intellectual capital: an exploratory study that develops measures and models". *Management Decision*. 36 (2). pp. 63-76.

4. Youndt M. A., Snell S. A., Dean J. W., Jr. & Lepak D. P. (2004). "Human resource management, manufacturing strategy, and firm performance". *Academy of Management Journal*. 39 (4). pp. 836-866.

5. Carmeli A. & Tishler A. (2004). "The Relationships between Intangible Organizational Elements and Organizational Performance". *Strategic Management Journal*.

25 (13). pp. 1257-1278.

6. Secundo G., Dumay J., Schiuma G. & Passiante G. (2020). "Intellectual capital in the age of big data: Establishing a research agenda". *Journal of Intellectual Capital*. 21 (2). pp. 137-155.

7. Carlucci D. & Schiuma G. (2018). "Applying the analytic network process to disclose knowledge assets value creation dynamics in technology-intensive SMEs". *International Journal of Production Economics*. 200. pp. 57-69.

8. Li M. & Zhang Y. (2010). "Managerial practices and corporate innovation strategies for intellectual capital in China". *Journal of Intellectual Capital*. 11 (2). pp. 284-304.

9. Shevchenko L., Amosha O. & Salikhova O. (2016). "Managing intellectual capital under crisis conditions in Ukraine". *Journal of Intellectual Capital*. 17 (2). pp. 285-303.

10. Dzenopoljac V., Yaacoub C., Elkanj N. & Bontis N. (2019). "Intellectual capital and financial performance in the pharmaceutical sector". *Journal of Intellectual Capital*. 20 (3). pp. 407-428.

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Івченко Ю. А., доктор PhD

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. В роботі розглянуто особливості інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств в умовах постконфліктних трансформацій. Проведено аналіз ділових настроїв в Україні. Розглянуто витрати на виконання НДР та визначено, що об'єми наукових досліджень і розробок є невеликими, а частка витрат їх на виконання валовому внутрішньому продукті України жодного разу не перевищувала 0,75% і з роками тільки зменшувалась.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційна діяльність, постконфліктні трансформації, індикатори ділових настроїв, витрати, НДР, ВВП, інноваційно-інвестиційний потенціал, криза, розвиток.

Abstract. The work examines the peculiarities of innovative and investment activities of enterprises in the conditions of post-conflict transformations. An analysis of business sentiments in Ukraine was conducted. The costs of the implementation of the National Development and Reform Commission were considered and it was determined that the volumes of scientific research and development are small, and the share of the costs of their implementation in the gross domestic product of Ukraine has never exceeded 0.75% and has only decreased over the years.

Keywords: innovation-investment activity, post-conflict transformations, indicators of business sentiments, expenditures, GDR, GDP, innovation-investment potential, crisis, development.

Україна переживає постконфліктні трансформації, які впливають на різноманітні сфери її життя, включаючи економіку та бізнес. Одним із важливих аспектів розвитку в умовах постконфліктних трансформацій є інноваційно-інвестиційна діяльність підприємств.

Правове поле, що регулює інноваційно-інвестиційну діяльність, відіграє важливу роль у стимулюванні та підтримці розвитку підприємств. Прийнятне законодавче регламентування не лише здатне підштовхнути підприємства до економічного

розвитку, а й є передумовою залучення іноземних інвесторів, підприємців, бізнесменів в країну, котрих в першу чергу цікавить правове поле, у якому здійснюється діяльність. В Україні правове забезпечення підприємницької інноваційно-інвестиційної діяльності гарантується законодавчими актами: Законом України «Про інвестиційну діяльність» (від 18.09.1991 р. №1560-ХІІ), Законом України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» (від 10.09.1991 р. №1540а-ХІІ), Законом України «Про інноваційну діяльність» (від 4.07.2002 р. №40-ІV), Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» (від 16.07.1999 р. №991-ХІV) та інші.

Для реалізації державної економічної політики необхідні скоординовані зусилля органів законодавчої і виконавчої влади, у т.ч. регіонів, товаровиробників. А для забезпечення розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства необхідно максимально сприяти реалізації прийнятої економічної політики за допомогою системного використання реальних його засобів і ресурсів, єдиної структури регулювання, критеріального відбору рішень і об'єктів регулювання за наявності механізмів і систем контролю за реалізацією прийнятих рішень, оптимальне використання науково-технічного потенціалу, орієнтованого на створення наукоємних технологій, що забезпечують виробництво конкурентоздатної продукції [4].

Законодавчі акти спрямовані на регламентацію інноваційно-інвестиційної діяльності в умовах стабільного розвитку економіки і не передбачають урахування особливостей економічних бізнес-процесів в умовах постконфліктних трансформацій, що потребує відповідних удосконалень та оновлення правової бази цієї діяльності.

Забезпечуюча підсистема організаційно-економічного механізму впровадження інноваційно-інвестиційної діяльності на підприємствах включає законодавчі й нормативні акти, які регламентують інноваційну діяльність, інвестиційну діяльність та підприємницьку діяльність суб'єктів всіх форм власності та підпорядкування на території України. Правова база спрямована на урегулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в умовах стабільного розвитку економіки і не передбачає урахування особливостей економічних бізнес-процесів в умовах постконфліктних трансформацій, що потребує відповідних удосконалень та оновлення правової бази цієї діяльності.

Економічна ситуація постійно ускладнюється і потребує спеціальних заходів для вирішення проблем. Мінекономіки оцінив падіння ВВП в 2022 р. на рівні 30,4% [6]. Розраховані Державною службою статистики України індикатори ділових настроїв (рис. 1) наглядно демонструють ділову невпевненість українських товаровиробників у переробній промисловості, роздрібній торгівлі, будівництві, сфері послуг, а також споживчу невпевненість (зелений) – переважна більшість показників мають від'ємне значення.

Періодичне виникнення криз у економічних системах є закономірним етапом їх розвитку, але постконфліктний стан має свої особливості. Якщо світова криза кінця 1990-х пов'язана з трансформаційними процесами (переходом ряду країн від централізованого планового типу управління до ринкової економіки, затяжним перехідним періодом), то криза з початку 2008 р. пов'язана з уповільненням інноваційно-інвестиційного розвитку на підприємствах, що в свою чергу вплинуло на зниження результативності управління [3].

Падіння економіки у період з 2014-2016 рр. зумовлено низьким зовнішнім та внутрішнім попитом унаслідок гальмування економічного зростання, зменшення реальних доходів населення, зниженням купівельної спроможності споживачів, ускладненням відносин з основними торговельними партнерами, відтоком інвестицій та проведення АТО на сході України.

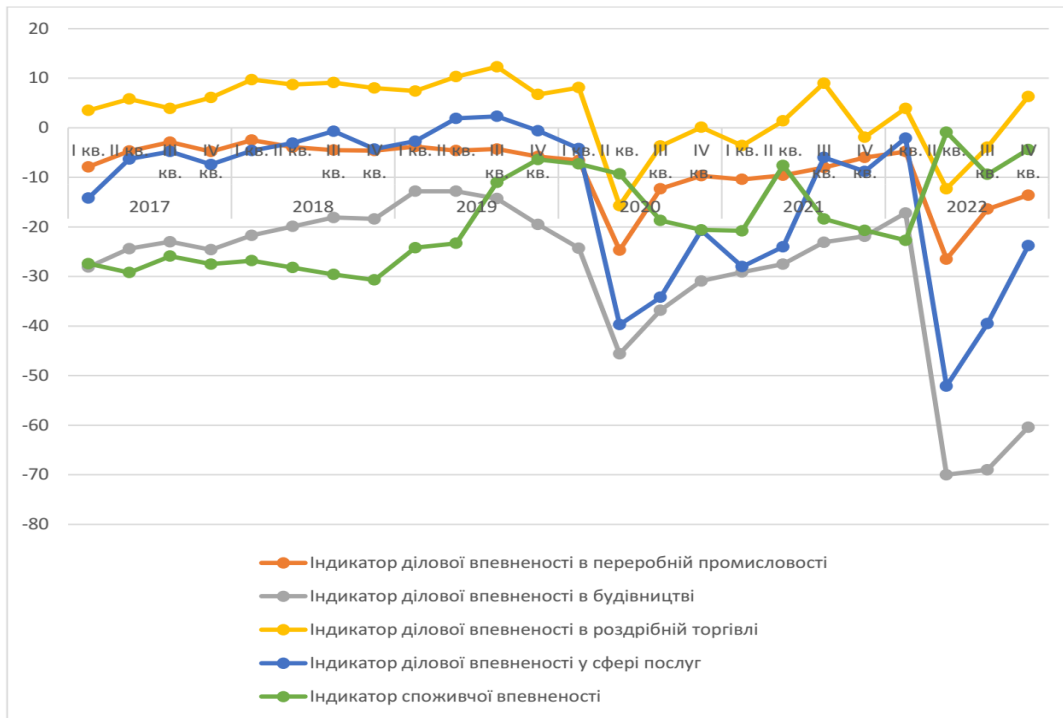

Рис. 1 Індикатори ділових настроїв в Україні у 2017-2022 рр. (побудовано автором за даними [7])

Але, незважаючи на кризові явища в економіці України, наукові дослідження не припинялись, а їх фінансування за останні 10 років стабільно зростало, що є показовим чинником, який позитивно пливає на розвиток науки (рис.2).

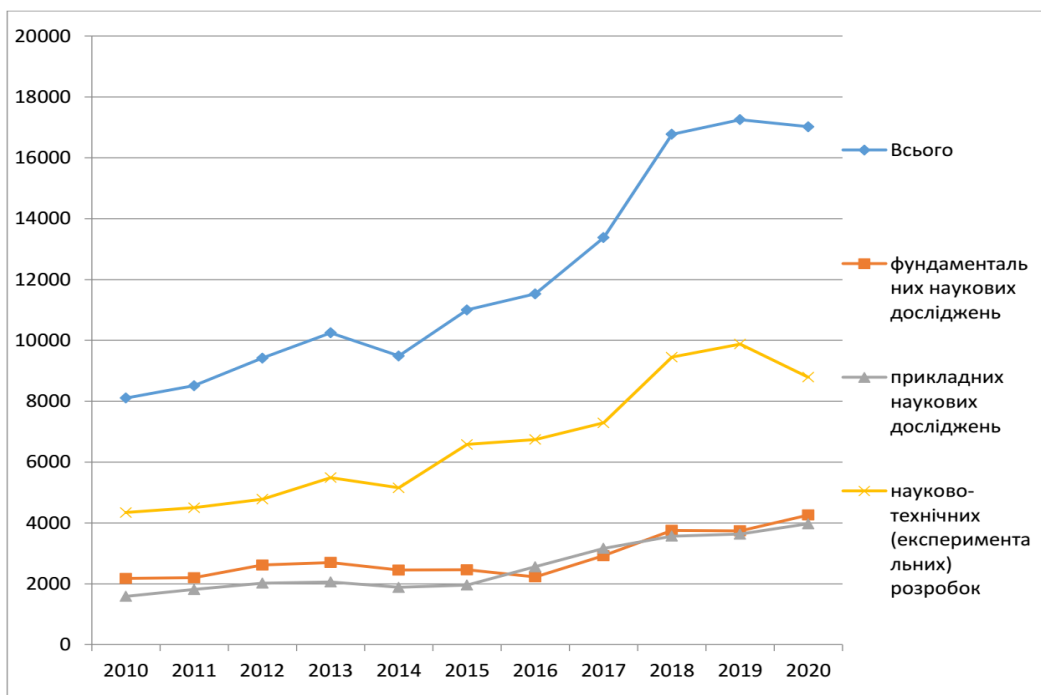

Рис. 2 Витрати на виконання НДР у 2010-2020 рр., млн. грн. (побудовано автором за даними [7])

З рисунку 2 можна зробити висновок, що найбільшу частку у загальному обсязі фінансів, витрачених на НДР, складають витрати на науково-технічні (експериментальні) розробки (у 2020 р. – 8792,1 млн. грн.). На другому місці за витратами – фундаментальні наукові дослідження (у 2020 р. – 4259 млн. грн.) І практично однакові з ними витрати становлять кошти на прикладні наукові дослідження (у 2020 р. – 3971,4 млн. грн.).

Нажаль, об'єми наукових досліджень і розробок настільки невеликі, що частка витрат їх на виконання валовому внутрішньому продукті України жодного разу не перевищувала 0,75% і з роками тільки зменшувалась (рис 3).

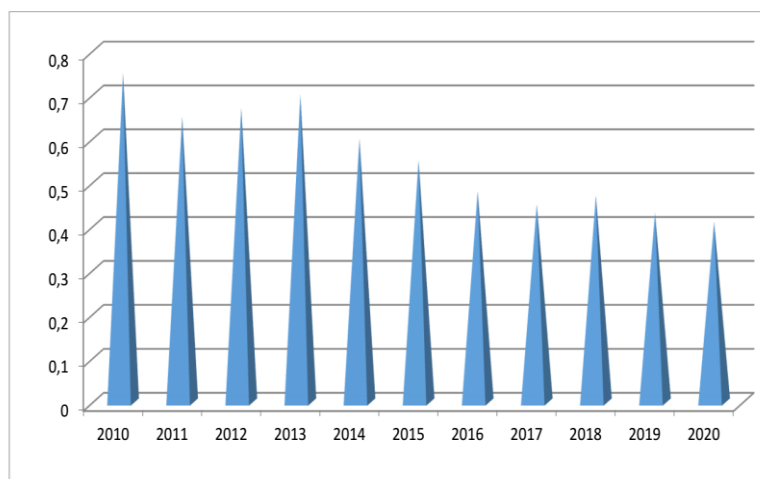

Рис. 3 Частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП України, 2010-2020 рр., %. (побудовано автором за даними [7])

Стрімке падіння економіки у 2022 р., пов'язане з російською навалюю, і подальший вихід підприємств на довоєнний рівень та нарощування об'ємів обумовлюють необхідність та актуальність досліджень питань функціонування (в окремих випадках – існування), змін та розвитку економічних об'єктів у постконфліктний період.

Вихід вітчизняної економіки із кризового стану пов'язано з розвитком інноваційної діяльності, зростанням обсягів виробництва, адаптацію підприємств до умов ринкового середовища, виходом на нові ринки збуту і т.п. Від результатів НТ та інноваційно-інвестиційної діяльності значною мірою залежать: рівень технічної оснащеності, оновлення основних фондів, стан конкурентоспроможності тощо [1; 2]. Забезпечити зазначені результати покликана і реформа децентралізації влади в Україні.

Інвестування інноваційної діяльності підприємств є досить проблематичним, навіть незважаючи на значний прибуток від інновацій. Це пов'язано з вищим ризиком, більш тривалим періодом окупності інвестицій, невизначеністю кінцевого результату, безсистемним управлінням інноваційно-інвестиційною діяльністю на макрорівні, відсутністю комплексної оцінки результатів тощо [5]. Тому інноваційно-інвестиційна політика держави повинна базуватися на усіх рівнях – підприємства, регіону та держави.

Інновації та інвестиції є ключовими елементами успішного відновлення економіки та підвищення її конкурентоспроможності в умовах постконфліктних трансформацій. Вирішення проблем, що виникають у результаті конфліктів, вимагає нових підходів та стратегій для ефективної інноваційно – інвестиційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Балабанова Л. В. Цінова політика торгівельного підприємства. К.: ВД «Професіонал». 2004. 155 с.
2. Дем'янчук М. А. Удосконалення понятійного апарату визначення терміну «інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства». Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. Кіровоград: КНТУ. 2011. Вип. 20. Ч. 1. С. 296-301.
3. Івченко Ю. А. Об'єктивні передумови розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: Матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., 25 лист. 2016 р. Х.: ХНАДУ. Т. 3. 297 с. С. 204-206.
4. Івченко Ю. А., Галгаш Р. А. Інноваційно-інвестиційний потенціал промислових підприємств та засоби його забезпечення. Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 трав. 2017 р. Одеса: Бондаренко М. О. С. 96-97.
5. Коваленко О. В., Борисова Я. Г. Управління інноваційно-інвестиційним розвитком промислового підприємства. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_012.pdf.
6. Мінекономіки попередньо оцінює падіння ВВП в 2022 році на рівні 30,4%. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-poperedno-otsiniuiie-padinnia-vvp-v-2022-rotsi-na-rivni-304>.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

SUSTAINABLE BUDGETING - BUILDING THE FUTURE THROUGH SMART POLICIES

Iordachi Victoria, PhD., Associated researcher

Timofei Olga, Associated professor

National Institute for Economic Research, Academy of Economic Studies of Moldova

Abstract. In the current era of climate change and economic challenges, the concept of sustainable budgeting has become increasingly important. Sustainable budgeting is not only about the efficient management of financial resources, but also about the balanced approach to the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs. In this article, we will explore the importance and impact that smart sustainable budgeting policies can have on the environment, society and economy. We will analyze the practice of foreign countries regarding ways of managing the state's financial resources and directing them to sectors and projects that promote sustainable development and contribute to the achievement of environmental and social goals.

Keywords: sustainability, sustainable budgeting, environment, green economy, circular economy, fiscal responsibility.

JEL: Q01, H61

Acknowledgments / Note: The article was developed within the framework of Subprogram 030101 „Strengthening the resilience, competitiveness, and sustainability of the economy of the Republic of Moldova in the context of the accession process to the European Union”, institutional funding.

Introduction

In the realm of sustainable development, the concept of "Sustainable Budgeting" emerges as a powerful tool to steer nations towards a future of resilience and prosperity. Through smart fiscal policies and strategic resource allocation, Sustainable Budgeting embodies the ethos of responsible governance and forward-thinking decision-making.

In essence, Sustainable Budgeting represents a paradigm shift in fiscal policy towards a more holistic and forward-looking approach to governance. By embracing sustainability principles in budgetary decision-making, governments can chart a course towards a future that is characterized by environmental stewardship, social inclusion, and economic resilience.

In this article, we will explore the importance and impact that smart sustainable budgeting policies can have on the environment, society and economy. We will analyze the practice of foreign countries regarding ways of managing the state's financial resources and directing them to sectors and projects that promote sustainable development and contribute to the achievement of environmental and social goals.

Also, considering crisis and war conditions, we will propose measures to adapt sustainable budgeting practices to such challenging circumstances. By examining how countries navigate financial constraints during times of crisis, we can identify innovative approaches and emergency measures aimed at maintaining sustainability goals while addressing urgent societal needs.

Literature review

Sustainable budgeting has emerged as a critical concept in contemporary governance, reflecting the global imperative to balance economic growth with environmental protection and social equity. This literature review aims to synthesize existing research on sustainable budgeting, highlighting key themes, approaches, and challenges.

Scholars have proposed various conceptual frameworks to understand sustainable budgeting. For instance, Mobjörk (2010) introduces the concept of "green budgeting," emphasizing the integration of environmental considerations into budgetary processes. Similarly, Linder and Peters (2017) advocate for "socially responsible budgeting," which prioritizes social welfare and equity in budget allocations.

Also, researchers have explored different strategies for implementing sustainable budgeting practices. Rødsten and Rommetvedt (2015) examine the role of performance-based budgeting in promoting sustainability goals, while Heuty and Fouquet (2018) discuss the importance of stakeholder engagement and participatory budgeting processes.

Numerous case studies provide insights into the application of sustainable budgeting at the national, regional, and local levels. For example, Bovens and 't Hart (2016) analyze the Dutch experience with sustainable budgeting, highlighting the challenges of balancing economic, social, and environmental priorities. Meanwhile, Li et al. (2019) investigate sustainable budgeting practices in Chinese cities, emphasizing the role of policy innovation and governance structures.

Evaluating the effectiveness of sustainable budgeting remains a subject of scholarly inquiry. Sridhar and Kotwal (2018) propose a framework for assessing the environmental and social impacts of budgetary decisions, while Yilmaz et al. (2020) develop indicators to measure the sustainability performance of public budgets.

Several studies identify challenges and opportunities associated with sustainable budgeting. Krogstrup and Wälti (2017) highlight the need for political commitment and institutional capacity to overcome barriers to sustainable budgeting, such as short-termism and vested interests. Conversely, Ahmad and Lai (2019) argue that sustainable budgeting presents opportunities for fostering innovation, collaboration, and long-term economic

resilience.

Sustainable budgeting during crises and war circumstances is a critical area of study. Parker, G. (2011) analyzes the budgeting strategies employed by governments during the war on terror and how they balance fiscal sustainability with the demands of crisis management.

Weeks, J. L. (2014) examines how war affects budgeting practices and fiscal sustainability over the long term, drawing insights from Britain's experience between 1688 and 1784.

These references provide a range of perspectives on the challenges and strategies related to sustainable budgeting in times of crisis and war.

In conclusion, sustainable budgeting represents a multifaceted and evolving field of research and practice. While considerable progress has been made in conceptualizing and implementing sustainable budgeting, challenges persist in translating principles into action. Future research should focus on refining measurement tools, exploring innovative policy instruments, and deepening our understanding of the interconnections between economic, environmental, and social dimensions of sustainability in budgetary decision-making.

Exploring sustainable budgeting through international perspectives

The analysis of sustainable budgeting is paramount in contemporary governance, particularly as nations navigate complex challenges such as economic crises and periods of conflict. Integral to this analysis is the recognition of the Sustainable Development Goals (SDGs) as a guiding framework for policy formulation and resource allocation. Integrating the SDGs into national budgetary processes holds significant importance, as it aligns fiscal priorities with global sustainability targets, fostering inclusive growth, social equity and environmental protection. This introduction underscores the imperative of incorporating the SDGs into budgetary decision-making, highlighting its role in advancing sustainable development agendas amidst volatile economic conditions and geopolitical uncertainties.

Understanding the integration of the Sustainable Development Goals (SDGs) into national budgeting processes goes beyond grasping budgetary mechanisms. It entails recognizing the significance of this integration in advancing SDG implementation within countries. The Institut indépendant de recherche sur les politiques et plateforme de dialogue multi-acteurs (IDDRI) conducted a study in July 2018 titled "Integrating SDGs into national budgetary processes," shedding light on budgeting practices in select countries.

The study posits several assumptions regarding why countries incorporate the SDGs into their budgetary frameworks. Firstly, aligning budgets with the SDGs enhances policy coherence, reinforcing the interconnected nature of these goals. This coherence ensures that budget allocations harmonize with other international commitments, irrespective of their legal binding, thereby averting conflicts between resource allocations.

Secondly, integrating the SDGs into budgetary processes enhances accountability. By linking budgets to the SDG Indicator Framework, countries can track progress and evaluate government performance transparently. This approach complements performance-based budgeting with holistic criteria, providing a comprehensive assessment of budget sustainability and fostering transparency for non-governmental stakeholders, including parliament and civil society.

Lastly, the SDGs facilitate the comparability of national budgets, contributing to the global assessment of sustainable development policies. This comparability promotes knowledge exchange among policymakers and experts from different countries, enriching the international discourse with collective insights. Additionally, it empowers civil society to hold states accountable for their commitments, thus supporting the transition towards sustainable development.

Integrating the Sustainable Development Goals (SDGs) into national budgetary processes varies in complexity and time investment. Despite diverse approaches, the overarching aim remains addressing the challenges outlined in Agenda 2030 and the SDGs' long-term trends effectively.

Successful integration hinges on three key characteristics.

Firstly, it involves aligning the SDGs with a country's broader development strategy, tailored to its unique context and sustainable development needs. Political commitment and a national implementation plan are crucial for this adaptation, as they set clear priorities spanning multiple sectors.

Secondly, the extent of finance ministry involvement determines success. Whether leading or supporting the integration efforts, finance ministries play a pivotal role. Their proactive engagement signifies genuine commitment, while using the SDGs as negotiation tools in budgetary discussions indicates their influence on resource allocation and conflict resolution within the national budget.

Lastly, successful integration fosters political debate and enhances accountability. Stakeholder engagement, including NGOs, parliamentarians, and audit institutions, is vital for holding governments accountable to their 2030 Agenda commitments. Their uptake of tools for SDG integration amplifies scrutiny and ensures governments remain accountable in their pursuit of sustainable development goals.

Several European countries have made progress in implementing sustainable budgeting practices and integrating the Sustainable Development Goals (SDGs) into their budgetary policies.

Sweden has been recognized for its commitment to sustainability in budgeting. The Swedish government has established a framework for integrating the SDGs into its national budgetary processes. This framework encompasses strategic planning, policy guidelines, and allocation mechanisms specifically tailored to ensure that budgetary decisions align with the overarching objectives of sustainable development outlined in the SDGs. They prioritize long-term sustainability in budget planning, allocating funds for initiatives that contribute to environmental protection, social equity, and economic development aligned with the SDGs.

Finland has adopted a holistic approach to budgeting that incorporates the principles of sustainable development. The Finnish government integrates the SDGs into its budgetary policies through strategic planning and resource allocation. They focus on promoting renewable energy, fostering innovation for sustainable industries, and investing in education and healthcare to ensure social inclusion and economic growth in line with the SDGs.

Germany has implemented sustainable budgeting practices to address environmental challenges and promote social cohesion. The German government has developed a national sustainability strategy that integrates the SDGs into budget planning and policy formulation. They allocate funds for green infrastructure projects, renewable energy initiatives, and social welfare programs to achieve sustainable development objectives outlined in the SDGs. Thus, the "National Sustainable Development Strategy" (Nationale Nachhaltigkeitsstrategie) serves as a comprehensive framework for guiding Germany's efforts towards achieving sustainable development across various sectors, including economic, environmental, and social dimensions. It integrates the Sustainable Development Goals (SDGs) into budget planning and policy formulation processes, ensuring that fiscal decisions align with the broader objectives outlined in the SDGs. Through this strategy, Germany aims to foster sustainability, resilience, and inclusivity in its socio-economic development trajectory.

Iceland has actively engaged in the United Nations negotiations on the Sustainable Development Goals (SDGs), focusing on areas where it possesses expertise and can

contribute added value, such as gender equality, sustainable energy, and fisheries. To kickstart SDG implementation, Iceland established an inter-ministerial working group comprising all ministries. This group's primary role was to spearhead SDG implementation efforts and analyze Iceland's position vis-à-vis the SDG targets.

Incorporating sustainable principles into the budget of the Republic of Moldova in present realities

Republic of Moldova, like many other countries, has also made efforts to integrate the Sustainable Development Goals (SDGs) into its national policies and budgetary processes. For instance, the Moldovan government has incorporated SDG targets into its National Development Strategy "Moldova 2030" and its Medium-Term Budgetary Framework. This strategic alignment helps ensure that national priorities and budget allocations are in harmony with the SDGs.

Moldova has established institutional mechanisms to facilitate SDG implementation. This includes the creation of inter-ministerial coordination bodies or working groups tasked with overseeing the integration of SDGs into sectoral policies and budgetary processes. These mechanisms help promote coherence and collaboration across government agencies.

Moldova engages in international cooperation and partnerships to support its SDG implementation efforts. This includes collaborating with development partners, international organizations, and civil society to mobilize resources, share knowledge, and exchange best practices in advancing sustainable development.

Our country faces challenges in effectively implementing the SDGs, including limited financial resources, data availability, and capacity constraints. However, the country also recognizes the opportunities that the SDGs present for promoting inclusive growth, reducing poverty, and addressing environmental sustainability.

Overall, Moldova is committed to advancing the SDGs and integrating them into its national policies and budgetary processes, despite facing various challenges. By leveraging strategic planning, institutional mechanisms, and international cooperation, Moldova aims to make tangible progress towards achieving the SDGs and building a sustainable future for its citizens.

Integrating sustainable principles in countries like Moldova, especially in the context of the war in neighbouring Ukraine, presents both challenges and threats.

➤ The war in neighboring country can lead to budgetary instability in Moldova, affecting revenue streams, fiscal planning, and allocation of funds for sustainable development initiatives. Economic uncertainties, fluctuations in currency exchange rates, and increased military spending may disrupt budgetary processes and hinder long-term sustainability goals.

➤ The ongoing war may strain Moldova's financial resources, limiting the availability of funds for sustainable development projects and investments.

➤ Political instability stemming from the conflict may create uncertainty in policymaking processes, including budget formulation and implementation. Shifting policy priorities, changes in government leadership, and volatile geopolitical conditions may undermine the coherence and effectiveness of sustainable budgetary principles.

➤ The conflict may divert international aid and assistance away from Moldova, reducing external funding sources for sustainable development initiatives. Decreased donor support, shifting global priorities, and humanitarian crises in conflict-affected regions could limit Moldova's access to financial assistance for sustainability projects.

➤ Damage to infrastructure caused by the conflict may require significant budgetary allocations for reconstruction and rehabilitation efforts. Redirecting funds towards

infrastructure repair and rebuilding may strain resources available for sustainable development investments and priorities.

➤ Economic disruptions resulting from the conflict can lead to an uncertain economic outlook for Moldova, affecting revenue generation and fiscal sustainability. Fluctuations in GDP growth, inflation rates, and trade volumes may complicate budget planning and forecasting for sustainable development expenditures.

➤ The conflict-related economic shocks may increase the risk of fiscal imbalance in Moldova, with potential consequences for debt sustainability and macroeconomic stability. Balancing short-term spending needs with long-term sustainability objectives may pose challenges for fiscal policymakers amid economic uncertainty.

➤ Reallocating funds towards crisis response measures may delay or curtail budgetary allocations for sustainability initiatives in Moldova.

➤ Reduced investment inflows and risk aversion among investors could limit opportunities for public-private partnerships and financing for sustainable development projects.

➤ The protracted nature of the conflict and its impact on regional stability may have long-term economic consequences for Moldova, affecting budgetary planning and sustainability efforts. Uncertainty about future economic conditions and geopolitical developments could complicate efforts to integrate sustainability into budgetary principles over the medium to long term.

Given the multitude of challenges and threats outlined previously, it is imperative to devise policies that effectively integrate sustainable principles into Moldova's budgetary framework:

➤ Allocating budgetary resources towards essential services such as healthcare, education, and social welfare to ensure the well-being of citizens, particularly those affected by the conflict and its economic repercussions.

➤ Strengthening fiscal resilience by diversifying revenue sources, enhancing tax collection mechanisms, and establishing contingency funds to mitigate the impact of economic shocks caused by the conflict.

➤ Rationalizing government expenditure by identifying inefficiencies, reducing non-essential spending, and reallocating resources towards priority areas such as infrastructure rehabilitation, humanitarian assistance, and conflict resolution efforts.

➤ Prioritizing investments in infrastructure projects that promote economic development, social inclusion, and environmental sustainability; Focus on rebuilding and modernizing critical infrastructure damaged by the conflict to support long-term recovery and resilience.

➤ Encouraging public-private partnerships (PPPs) to leverage private sector expertise and resources for sustainable development initiatives; exploration of opportunities for PPPs in infrastructure development, renewable energy projects, and social service delivery to enhance efficiency and effectiveness of budgetary spending.

➤ Enhancing monitoring and evaluation mechanisms to track the impact of budgetary allocations on sustainable development outcomes. Establishing robust accountability frameworks to ensure transparency, accountability, and effectiveness in the use of public funds.

➤ Engaging with international partners, multilateral organizations, and donor agencies to mobilize financial assistance, technical expertise, and capacity-building support for sustainable development initiatives in Moldova; strengthening collaboration with neighboring countries to address common challenges and promote regional stability.

➤ Investing in building institutional capacity within government agencies responsible for budget planning, execution, and oversight; providing training and professional development opportunities for public officials to enhance their skills in sustainable budgeting, financial management, and policy analysis.

By implementing these recommendations, Moldova can strengthen its resilience, promote sustainable development, and mitigate the impact of the conflict in Ukraine on its budgetary processes and overall socio-economic stability.

Conclusions:

The concept of sustainable budgeting emerges as a pivotal tool for navigating the complex landscape of modern governance, especially in regions experiencing conflicts such as Moldova in the shadow of the Ukrainian war. By incorporating sustainable principles into budgetary policies, nations can fortify their resilience against economic instability, promote social cohesion, and foster environmental stewardship. Despite the myriad of challenges posed by conflicts and geopolitical uncertainties, proactive measures such as prioritizing essential services, enhancing financial resilience, and promoting public-private partnerships can pave the way for a brighter future. Ultimately, sustainable budgeting stands as a beacon of hope, guiding nations towards a path of inclusive growth, equitable development, and lasting prosperity. Through smart policies and strategic investments, Moldova, along with other nations facing similar challenges, can build a more sustainable and resilient future for generations to come. As we strive towards these goals, we must remain steadfast in our hope for peace to prevail. Together, through concerted efforts and unwavering commitment, we can build a future where prosperity is shared, and all communities thrive in harmony with their surroundings.

List of sources used

1. Mobjörk M. (2010). Green Budgeting: Accounting for Pollution in the Budget Process. In J. Deighton, K. C. Kohli & D. Stewart (Eds.), *Environmental Management Accounting and Supply Chain Management* (pp. 127-141). Springer.
2. Linder F. & Peters B. G. (2017). The Politics of Green Budgeting: Integration of Environmental Issues into Government Budgeting. In P. Bergquist & J. Backman (Eds.), *Greening the Economy: Perspectives from Scandinavia* (pp. 177-194). Springer.
3. Rødsten R. A. & Rommetvedt H. (2015). Performance-Based Budgeting and Sustainability: Linking Budget and Strategic Planning. In M. Ramesh & M. W. Dowdle (Eds.), *The Oxford Handbook of Public Accountability* (pp. 421-437). Oxford University Press.
4. Heuty A. & Fouquet A. (2018). Participatory Budgeting for Sustainable Development: Lessons from European Experiences. In R. Hambleton, T. J. Randolph, & G. G. Atkinson (Eds.), *Handbook on Sustainable Development Goals: Policies, Administrative, and Social Justice* (pp. 177-190). Edward Elgar Publishing.
5. Bovens M. & 't Hart P. (2016). Understanding Sustainable Budgeting: The Dutch Experience. *Public Administration*. 94 (3). P. 769-784.
6. Li X., Bai Y., Zhang W. & Chen J. (2019). Sustainable Budgeting in Chinese Cities: Practices, Challenges, and Opportunities. *Sustainability*. 11 (20). 5697.
7. Sridhar K. S. & Kotwal A. (2018). Evaluating Environmental and Social Impacts of Budgetary Decisions: A Framework and Application. *Environmental Science & Policy*. 89. P. 219-228.
8. Yilmaz S., Özcan B. & Gündüz L. (2020). A Comprehensive Approach to Sustainable Budgeting: Development of Performance Indicators for Public Budgets. *Sustainability*. 12 (7). 2882.

9. Krogstrup H. & Wälti S. (2017). Overcoming the barriers to sustainable budgeting: The need for political commitment and institutional capacity. *Public Administration Review*. 77 (6). P. 829-840.

10. Ahmad N. & Lai J. (2019). Sustainable budgeting: Fostering innovation, collaboration, and long-term economic resilience. *Journal of Sustainable Development*. 12 (3). P. 150-165.

11. Parker G. (2011). Budgeting for the war on terror: Managing an economic shock. *Public Administration Review*. 71 (3). P. 404-414.

12. Weeks J. L. (2014). War, budgeting, and the politics of uncertainty: Fiscal management in Britain, 1688–1784. *The Economic History Review*. 67 (1). P. 101-128.

ТЕНДЕНЦІЇ, ЩО ФОРМУЮТЬ МАЙБУТНЄ СВІТОВОГО РИНКУ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Корсунова К. Ю., аспірант

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Анотація. Ринок високих технологій – це ландшафт, що швидко розвивається, рушійною силою якого є технологічний прогрес, мінливі запити споживачів та сили глобалізації. У цій статті розглядаються ключові тенденції, які формують майбутнє світового ринку високих технологій, з особливим акцентом на економічні та маркетингові наслідки глобалізації. Аналізуючи такі фактори, як технологічні інновації, консолідація ринку, зміна споживчих уподобань та вплив макроекономічних умов, ця стаття дає уявлення про виклики та можливості, з якими зіткнуться компанії у секторі високих технологій у найближчі роки.

Ключові слова: глобалізація, технологічні інновації, генеративний ШІ, консолідація ринку, стійкість, хмарні обчислення, кібербезпека.

Abstract: The high-tech market is a rapidly evolving landscape, driven by advancements in technology, changing consumer demands, and the forces of globalization. This article examines the key trends that are shaping the future of the global high-tech market, with a particular focus on the economic and marketing implications of globalization. By analyzing factors such as technological innovation, market consolidation, shifting consumer preferences, and the influence of macroeconomic conditions, this paper provides insights into the challenges and opportunities that companies in the high-tech sector will face in the coming years.

Keywords: globalization, technology innovation, generative AI, market consolidation, sustainability, cloud computing, cybersecurity.

За останні десятиліття ринок високих технологій зазнав значної трансформації, чому сприяли невідомий темп технологічного прогресу та зростаюча взаємозалежність глобальної економіки. Від смартфонів і персональних комп'ютерів до передових технологій, таких як штучний інтелект і квантові обчислення, сектор високих технологій став рушійною силою економічного зростання і суспільних змін.

Оскільки світ стає все більш взаємопов'язаним, вплив глобалізації на ринок високих технологій важко переоцінити. Вільний рух товарів, послуг, капіталу та інформації через кордони змінив конкурентний ландшафт, створивши нові можливості та виклики для компаній, що працюють у цьому динамічному секторі.

Однією з найважливіших тенденцій, що формують майбутнє ринку високих

технологій, є прискорення темпів технологічних інновацій. Стрімкий прогрес у таких галузях, як комп'ютерні технології, телекомунікації та біотехнології, призвів до створення революційних продуктів і послуг, які зруйнували традиційні галузі та створили абсолютно нові ринки.

Поява таких технологій, як хмарні обчислення, Інтернет речей (IoT) та мережі 5G, докорінно змінила спосіб роботи бізнесу та взаємодії споживачів з технологіями. Ці інновації не лише створили нові потоки доходів, але й дозволили компаніям оптимізувати свою діяльність, підвищити ефективність та покращити якість обслуговування клієнтів [1].

Однак шалена швидкість технологічних змін також створила значні виклики для компаній у високотехнологічному секторі. Постійна необхідність випереджати конкурентів, інвестуючи в дослідження та розробки, у поєднанні з ризиком швидкого застарівання продукції, зробила ринок високих технологій дуже волатильним і конкурентним середовищем.

Однією зі сфер технологічних інновацій, яка, як очікується, сприятиме значному зростанню ринку технологій, є штучний інтелект (ШІ), зокрема генеративний ШІ [2]. Хоча генеративний ШІ привертає значну увагу та інвестиції як з боку технологічних гігантів, так і стартапів, не очікується, що впровадження та закупівлі підприємств у цій конкретній категорії зростуть принаймні до другої половини 2024 року. Тим не менш, Deloitte очікує, що майже всі компанії-виробники корпоративного програмного забезпечення та сервісних послуг інтегрують можливості генеративного штучного інтелекту принаймні в деякі зі своїх пропозицій у наступному році [3].

Ще однією тенденцією, що формує ринок високих технологій, є зростаюча консолідація влади серед невеликої кількості технологічних гігантів. Такі компанії, як Apple, Google, Amazon та Microsoft, використовують свої величезні ресурси та домінування на ринку для експансії в нові сектори, придбання перспективних стартапів та зміцнення своїх позицій як лідерів галузі.

Ця тенденція до консолідації ринку частково зумовлена потребою компаній досягти економії від масштабу та отримати доступ до критично важливих технологій та інтелектуальної власності. Однак вона також викликає занепокоєння щодо потенціалу монополістичних практик і придушення інновацій меншими конкурентами.

З точки зору маркетингу, зростання технологічних гігантів також змінило конкурентний ландшафт. Ці компанії стали синонімами відповідних товарних категорій, використовуючи свої величезні бази користувачів і впізнаваність брендів, щоб утримувати міцні позиції у свідомості споживачів.

Глобалізація відіграла ключову роль у формуванні ринку високих технологій як з економічної, так і з маркетингової точки зору. Вільний рух капіталу, робочої сили та технологій через кордони сприяв аутсорсингу виробництва та науково-дослідницької діяльності в країни з нижчою вартістю робочої сили та сприятливішим бізнес-середовищем.

Це призвело до появи глобальних ланцюгів постачання та інтеграції високотехнологічних компаній у складні міжнародні мережі. Це дозволило компаніям знизити витрати та отримати доступ до нових ринків, але водночас наразило їх на ризики, пов'язані з геополітичною напруженістю, торговельними суперечками та коливаннями валютних курсів.

З точки зору маркетингу, глобалізація зумовила необхідність переходу до більш локалізованих та культурно чутливих стратегій. Оскільки високотехнологічні компанії прагнуть розширити свою присутність на нових ринках, вони повинні орієнтуватися в

різноманітних споживчих уподобаннях, регуляторному середовищі та культурних нюансах. Успішні маркетингові кампанії у секторі високих технологій вимагають глибокого розуміння місцевого контексту та здатності адаптувати продукти і послуги до конкретних регіональних потреб.

Оскільки споживачі стають більш екологічно свідомими та соціально обізнаними, ринок високих технологій стикається зі зростаючим тиском, що змушує їх дотримуватися принципів сталого розвитку та корпоративної соціальної відповідальності. Споживачі, особливо на розвинених ринках, дедалі більше віддають перевагу продуктам і послугам, які відповідають їхнім цінностям і надають пріоритет екологічному та соціальному впливу.

Така зміна споживчих уподобань спонукала високотехнологічні компанії переоцінити свої товарні пропозиції, ланцюги постачання та виробничі процеси. Компанії інвестують у відновлювані джерела енергії, впроваджують принципи циркулярної економіки та використовують більш стійкі матеріали та пакувальні рішення.

З точки зору маркетингу, ця тенденція до сталого розвитку стала критично важливим диференціатором для високотехнологічних компаній. Бренди, які ефективно комунікують свою прихильність до екологічної та соціальної відповідальності, можуть отримати конкурентну перевагу, апелюючи до зростаючого сегменту свідомих споживачів.

В останні роки ринок високих технологій зіткнувся з кількома несприятливими факторами, серед яких висока інфляція, підвищені відсоткові ставки, значна макроекономічна та глобальна невизначеність. Ці фактори призвели до пом'якшення споживчих витрат, зниження попиту на продукцію, падіння ринкової капіталізації та скорочення робочої сили у 2022 та 2023 роках.

Однак зараз з'явилися проблески надії на те, що повернення технологій може бути неминучим. Економісти знизили свої оцінки ризику рецесії, а аналітики оптимістично налаштовані на те, що технологічний сектор може повернутися до помірнього зростання у 2024 році, а перспективи на 2025 рік будуть більш оптимістичними. Очікується, що цей потенційний відскок буде значною мірою забезпечений двозначним зростанням витрат на програмне забезпечення, ІТ-послуги, публічні хмарні обчислення, кібербезпеку та інвестиції, пов'язані зі штучним інтелектом [4].

Згідно з аналізом Deloitte, витрати підприємств на програмне забезпечення та ІТ-послуги, зокрема штучний інтелект, хмарні обчислення та технології кібербезпеки, як очікується, забезпечать найбільше зростання на технологічному ринку в наступному році. Хоча генеративний штучний інтелект викликав значний інтерес та інвестиції, очікується, що його вплив на корпоративні закупівлі не буде суттєвим щонайменше до другої половини 2024 року.

Ринок високих технологій – це динамічний і постійно мінливий ландшафт, сформований поєднанням технологічних, економічних і суспільних сил. Оскільки глобалізація продовжує змінювати конкурентний ландшафт, компанії у секторі високих технологій повинні адаптуватися до нових тенденцій та орієнтуватися у складних викликах і можливостях, які чекають на них у майбутньому.

Впроваджуючи технологічні інновації, розвиваючи культуру сталого розвитку, диверсифікуючи свої ланцюги постачання та операції, адаптуючись до макроекономічних умов та відповідаючи новим тенденціям цифрового ринку, високотехнологічні компанії можуть позиціонувати себе як такі, що досягли успіху на світовому ринку. Однак вони також повинні залишатися пильними та гнучкими,

готовими змінюватись та адаптуватись до нових тенденцій та збоїв, які неминуче виникають.

Оскільки світ стає все більш взаємопов'язаним і залежним від технологій, ринок високих технологій продовжуватиме відігравати ключову роль у стимулюванні економічного зростання, формуванні споживчої поведінки та впливі на суспільні зміни. Ті компанії, які зможуть ефективно орієнтуватися в цих тенденціях і використовувати силу глобалізації, матимуть всі шанси на процвітання в найближчі роки.

Список використаних джерел

1. McKinsey & Company. (2023). Майбутнє технологій: Тенденції та можливості. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-top-trends-in-tech#new-and-notable>.

2. Генеративний ШІ: наступна хвиля інновацій. URL: <https://www.accenture.com/content/dam/accenture/final/accenture-com/document/Accenture-A-New-Era-of-Generative-AI-for-Everyone.pdf>.

3. Deloitte. (2024). Перспективи технологічної індустрії до 2024 року. URL: <https://www.deloitte.com/global/en/Industries/tmt/analysis/technology-industry-outlook.html>.

4. Global High-Tech Goods Market Report 2024-2028: IoT, AI, Robotics, EVs, and Renewable Energy Dominate Investor Interest. URL: <https://uk.finance.yahoo.com/news/global-high-tech-goods-market-114100679.html?guccounter=1>.

АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ЕКСТЕРНАЛІЙ В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ

Крамчанінова М. Д., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Досліджено зовнішні ефекти, що виникають внаслідок впровадження інновацій, обговорюються можливі рекомендації для стейкхолдерів інноваційних екосистем по роботі з екстерналіями.

Ключові слова: інновації, інноваційне підприємництво, екстерналії, державне регулювання.

Abstract. External effects resulting from the introduction of innovations are studied, possible recommendations for stakeholders of innovative ecosystems on working with externalities are discussed.

Keywords: innovation, innovative entrepreneurship, externalities, government regulation.

Інноваційні підприємства, застосовують передові технології та методи, поглиблюють інноваційні процеси, швидко трансформують соціально-економічні системи, породжуючи суперечливі соціальні механізми.

Складний та стрімкий характер змін, які є невід'ємною частиною будь якої інноваційної діяльності, формує нові аспекти для дослідження її загального впливу, зокрема, так званих зовнішніх ефектів – екстерналій, що виникають через впровадження інновацій.

Метою дослідження є узагальнення питання всеосяжності впливу результатів інноваційної діяльності на економіку та суспільство, та визначення проблемних

аспектів регулювання зовнішніх ефектів інновацій.

Потенціал, можливості, а також недоліки нових технологій мають все більш всеосяжний характер, та впливають не лише на діяльність однієї компанії або одного промислового сектору, а виходять за межі, об'єднуючи сектори на додаток до того якому належать. Це, безумовно, підкреслює величезну роль, яку відіграють широко поширені інноваційні сектори.

Так, наприклад, індустрія високих технологій впливає і на невисокотехнологічні галузі, а також на важливих постачальників інноваційних рішень [1], підштовхуючи до створення нових стратегічних альянсів та швидкої адаптації інновацій у різних та сприяючи усуненню розрізненості в еволюції окремих галузей за рахунок появи синергетичних ефектів.

Не менш цікавими є дослідження [2], що фокусуються на існуванні істотних зовнішніх ефектів, що виникають у результаті взаємодії знань між користувачем та виробником. Вертикальна клієнт – орієнтована взаємодія між користувачами та постачальниками інновацій впливає на розробку технологічних траєкторій. Іноді активні користувачі ініціюють механізми зворотного зв'язку з виробниками, виявляючи особливу винахідливість у пошуку рішень, що задовольняють їх власні потреби. Цей вирішальний вплив, у підсумку може призвести до підвищення загального добробуту.

Взаємодія всередині і між секторами являє собою безліч різноманітних взаємозалежностей, які лежать в основі розуміння природи інновацій та привертають увагу багатьох науковців [1-7].

Прийнято розрізняти два основних типи екстерналій позитивні та негативні. Позитивні екстерналії можуть бути, у вигляді виникнення нових технологій або інновацій, які можуть сприяти загальному сталому економічному розвитку. Негативні екстерналії, навпаки, можуть призводити до забруднення довкілля, виникнення соціальних проблем або нерівності.

Багатогранність і багатоаспектність проявів зовнішніх ефектів інноваційного підприємництва актуалізує проблематику комплексної класифікації екстерналій.

Прикладом такого різноспрямованого та багаторівневого ефекту є:

– Вплив Tesla на ринок електромобілів. За даними McKinsey [3] Tesla стимулювала зростання модельного ряду електрокарів з 31 (2014) до 143 (2017), а також 40% здешевлення літій-іонних батарей.

– Вплив Airbnb на туристичний сектор. За оцінками дослідників [4], Airbnb забезпечила \$1,8-2,8 млрд додаткових туристичних витрат у містах Європи, зокрема Барселоні, Берліні, Празі (2016 рік).

– Ефект Airbnb на ринок нерухомості. Дослідники з Пенсильванського університету [5] оцінили зростання орендних ставок внаслідок діяльності Airbnb на 1% у таких містах США, як Бостон та Сан-Франциско.

– Внесок компаній фінтеху в фінансову інклюзію. За даними Світового банку [6], у країнах, що розвиваються, частка дорослих з доступом до фінпослуг зростає з 51% (2014) до 59% (2017) завдяки сервісам мобільних фінтех компаній.

– Екологічний вплив криптовалют. За деякими оцінками [7], щорічні викиди вуглецю Біткоїн-мережі складають від 22 до 22,9 мегатонн CO₂, що порівняно з обсягами викидів цілих країн.

– Внесок стартапів у розвиток «розумних технологій». Прогнозується, що завдяки інноваціям стартапів сфери штучного інтелекту, ринок «розумних будинків» щорічно зростатиме на 23,5% до 2026 року.

Не менш цікавим є питання таксономії зовнішніх ефектів. Запропонована у [8] таксономія розглядає два ключові класи атрибутів:

- масштаб зовнішніх ефектів;
- можливість присвоєння, забезпечення примусового виконання та можливості продажу прав власності.

Цей підхід, за зазначенням авторів, збагачує підхід Коуза, який робив акцент на правах власності та трансакційних витратах, досліджуючи питання шляхів пом'якшення впливу зовнішніх ефектів. Крім прав власності та пов'язаних з ними трансакційних витрат, масштаб або величина зовнішніх ефектів повинні бути очевидною відправною точкою щодо їх політичної значущості або їх класифікації.

Зовнішні ефекти за визначенням не є приватними. Але це не означає що вони що вони не можуть створити приватні стимули для підприємців із запровадження інноваційних механізмів для мінімізації зовнішніх витрат [8].

Зрозуміло, що масштаб та серйозність відповідних зовнішніх ефектів. потребують координації між юрисдикціями через різні інститути ефективність таких рішень багато в чому залежить від активності держави в створенні необхідних умов для інноваційних трансформацій в економіці та суспільстві.

Це передбачає збільшення уваги до необхідності посилення колективних дій та відповідальності за інновації, яку мають нести компанії, науковці та інституції, які приймають рішення, включно з можливістю співставити різні типи зовнішніх ефектів із відповідними інститутами управління.

Дотримання певних рекомендацій може допомогти стейкхолдерам інноваційних екосистем ефективно працювати з екстерналіями, сприяючи стійкому та інклюзивному розвитку.

Будь яке питання регулювання екстерналій інноваційної діяльності потребує комплексного підходу до оцінювання їх впливу.

Таблиця 1

Рекомендації для стейкхолдерів інновацій по роботі з екстерналіями

Виявлення та розуміння екстерналій
Провести комплексний аналіз можливих екстерналій, як позитивних, так і негативних, що виникають через інновації. Це може включати екологічні, економічні та соціальні аспекти. Залучення експертів з різних галузей для більш повного розуміння впливу інновацій на екосистему.
Збалансування інтересів стейкхолдерів
Визначення та залучення ключових стейкхолдерів, включаючи уряд, бізнес, наукові установи та громадські організації, з метою забезпечення врахування всіх інтересів. Створення платформи для діалогу та співпраці між стейкхолдерами, щоб знаходити спільні рішення щодо роботи з екстерналіями.
Створення регуляторних рамок
Розробити регуляторні рамки, які враховують екстерналії та сприяють їх мінімізації. Це може включати екологічні стандарти, податкові політики, а також вимоги до відповідального використання ресурсів. Впровадити інструменти для моніторингу та контролю впливу інновацій на екосистему.
Стимулювання сталих інновацій
Заохочувати інновації, які мають позитивні екстерналії, через субсидії, гранти, та податкові пільги або інші механізми, які прагнуть розвивати сталий бізнес та технології з врахуванням найбільш важливих зовнішніх ефектів.

Існують певні складнощі у використанні критеріїв оцінки зовнішніх ефектів інноваційної діяльності:

– Складність кількісного вимірювання таких показників як поширення знань, створення нових ринків, вплив на суспільні стандарти [9].

– Суб'єктивність експертного оцінювання якісних ефектів (екологічних, соціальних тощо) [10]. Вплив інновацій на такі сфери як екологія, рівень життя громадян часто оцінюється експертами на основі власного бачення та уподобань. Це ускладнює отримання об'єктивної картини.

– Проблема мультиколінеарності між різними показниками екстерналій. Багато критеріїв оцінки екстерналій можуть бути взаємопов'язаними і вимірювати схожі аспекти впливу інновацій. Це ускладнює виокремлення унікального внеску кожного фактору.

Відсутність універсального комплексного підходу, придатного для різних сфер інновацій. Будь яке питання регулювання екстерналій інноваційної діяльності потребує комплексного підходу до оцінювання їх впливу.

Отже існують значні обмеження у застосуванні критеріїв, що потребує подальших досліджень.

Аналізуючи зовнішні ефекти, що виникають внаслідок впливу від впровадження інновацій, слід брати до уваги складність та багаторівневість цього впливу та міжрівневу взаємодію.

Складні питання стосовно того як саме треба регулювати нову технологію – потребують від регулюючого органу підвищення загальної обізнаності щодо складного впливу інновацій, шляхом впровадження відповідних освітніх заходів для стейкхолдерів та громадськості, яке б мало на меті заохочення відповідальної поведінки [11].

Забезпечення доступності інформації про екстерналії, щоб кожен стейкхолдер мав можливість зробити свідомий вибір – є ще одним напрямом реалізації державної стратегії з розвитку інновацій.

Перспективою подальших досліджень є розробка та провадження гнучких та адаптивних механізмів регулювання, які б надавали можливість швидко реагувати на зміни в інноваційній екосистемі, залишаючи місце для нових ідей та підходів.

Список використаних джерел

1. He Q., Meadows M., Angwin D., Gomes E., Child J. Strategic Alliance research in the era of digital transformation: Perspectives on future research. *British Journal of Management*. 2020. Vol. 31 (3). P. 589-617. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-8551.12406>.

2. Gehringer A. (2012). A NEW SECTORAL TAXONOMY BASED ON PECUNIARY KNOWLEDGE EXTERNALITIES: KNOWLEDGE INTERACTIONS IN A VERTICALLY INTEGRATED SYSTEM. *Economic Systems Research*. 24 (1). p. 35-55. DOI: <https://doi.org/10.1080/09535314.2011.646959>.

3. Hensley R., Newman J., Rogers M. (2018). The global electric-vehicle market is amped up and on the rise. McKinsey & Company. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/automotive-and-assembly/our-insights/the-global-electric-vehicle-market-is-amped-up-and-on-the-rise>.

4. Gutiérrez J., García-Palomares J.C., Romanillos G., Salas-Olmedo M.H. (2017). The eruption of Airbnb in tourist cities: Comparing spatial patterns of hotels and peer-to-peer accommodation in Barcelona. *Tourism Management*. 62. P. 278-291. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.03.031>.

5. Barron K., Kung E., Proserpio D. (2021). The effect of home-sharing on house prices

and rents: Evidence from Airbnb. *Marketing Science*. 40 (1). P. 23-47. DOI: <https://doi.org/10.1287/mksc.2020.1206>.

6. Demirgüç-Kunt A., Klapper L., Singer D., Ansar S., Hess J. (2018). The Global Findex Database 2017: Measuring financial inclusion and the fintech revolution. The World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/29510>.

7. Ольшанський О. В., Крамчанинова М. Д., Касаткіна М. В. Важливі аспекти забезпечення політики у сфері інноваційного підприємництва в контексті соціально-економічного розвитку регіонів України. *Бізнес Інформ*. 2021. №11. С. 275-281. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-11-275-28>.

8. Paniagua P., Rayamajhee V. On the nature and structure of externalities. *Public Choice* (2023). DOI: <https://doi.org/10.1007/s11127-023-01098-1>.

9. Coccia M. (2022). Metrics for measurement of economic growth caused by radical innovations and emerging technologies. *Technological Forecasting and Social Change* 173. (2022). 121202.

10. Abramovsky L., et al. (2017). Are standards and certification voluntary instruments? Evidence from firms' innovation choices and strategies. *Economics of Innovation and New Technology*. Vol. 26. Iss. 8.

11. Truby J. (2018). Decarbonizing Bitcoin: Law and policy choices for reducing the energy consumption of Blockchain technologies and digital currencies. *Energy Research & Social Science*. 44. P. 399-410. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2018.06.008>.

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ЕКОСИСТЕМА: БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЦИФРОВА ІНКЛЮЗІЯ

Крисоватий І. А., к.е.н., доцент

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Підприємницька екосистема, що ґрунтується на блокчейн-технологіях та цифровій інклюзії, відіграє важливу роль у створенні нових можливостей для підприємців та підвищенні доступності бізнес-середовища. Відкритість, прозорість та безпека, що характеризують блокчейн, дозволяють створювати інноваційні рішення та полегшують участь у бізнесі для різних суб'єктів, включаючи малий та середній бізнес, а також тих, хто раніше був відчужений від традиційної фінансової системи. Цифрова інклюзія, в свою чергу, дозволяє залучати до бізнесу широке коло осіб, які раніше могли бути відокремлені через географічні, фінансові або соціальні обмеження. Це сприяє розвитку інноваційних ідей, розширенню ринків та створенню умов для стабільного економічного зростання.

Ключові слова: цифрова інклюзія, цифрова економіка, цифрові технології, підприємництво, екосистема, конкурентоспроможність.

Abstract. The entrepreneurial ecosystem based on blockchain technologies and digital inclusion plays an important role in creating new opportunities for entrepreneurs and increasing the accessibility of the business environment. The openness, transparency, and security that characterize blockchain enable innovative solutions and facilitate business participation for a variety of actors, including small and medium-sized businesses, as well as those previously excluded from the traditional financial system. Digital inclusion, in turn, allows a wide range of people to be involved in business, who may have previously been separated due to geographic, financial or social limitations. This contributes to the

development of innovative ideas, the expansion of markets and the creation of conditions for stable economic growth.

Keywords: digital inclusion, digital economy, digital technologies, entrepreneurship, ecosystem, competitiveness.

Підприємницька екосистема, що базується на блокчейн-технологіях, відіграє ключову роль у формуванні нових парадигм у світі бізнесу. Блокчейн, як децентралізована система збереження та обміну даними, відкриває безліч можливостей для підприємств у побудові надійних та ефективних транзакцій, покращенні системи управління та забезпеченні високого рівня безпеки.

Цифрова інклюзія, у свою чергу, відображає здатність цих нових технологій до включення всіх шарів суспільства у цифровий економічний простір, незалежно від їхнього географічного положення, соціального статусу чи рівня технічної освіченості. Блокчейн-технології відкривають нові можливості для підприємців з усього світу, сприяючи їхньому розвитку та конкурентоспроможності в глобальному масштабі.

Формування підприємницької екосистеми на основі блокчейн-технологій базується на кількох основних принципах, що представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Принципи формування сучасної підприємницької екосистеми

Принцип	Характеристика
Децентралізація	Застосування блокчейн-технологій дозволяє створювати децентралізовані мережі, у яких керування та управління ресурсами розподілені між учасниками системи, що сприяє зниженню впливу посередників та створює умови для більшої автономності та відкритості для усіх учасників
Прозорість	Блокчейн забезпечує високий рівень прозорості та відстежуваності операцій, оскільки інформація про транзакції зберігається в децентралізованому реєстрі, доступному для всіх учасників мережі, що сприяє підвищенню довіри між учасниками екосистеми та зменшенню ризиків шахрайства та маніпуляцій
Безпека	Блокчейн-технології відомі своєю високою стійкістю до злому та маніпуляцій, оскільки кожен блок даних підтверджується криптографічною підписом і попереднім блоком, що робить систему надійною для зберігання та обміну конфіденційної інформації між учасниками екосистеми
Інновації	Використання блокчейн-технологій відкриває нові можливості для інновацій та впровадження новаторських рішень у різних сферах бізнесу, що може включати створення нових продуктів та сервісів, впровадження «розумних» контрактів, розвиток децентралізованих фінансових послуг тощо
Співпраця та партнерство	Формування підприємницької екосистеми на основі блокчейн-технологій передбачає активну співпрацю та партнерство між різними учасниками, що дозволяє об'єднувати ресурси та експертизу для досягнення спільних цілей і розвитку екосистеми в цілому

Джерело: складено на основі [1, 2, 3, 4, 5]

Представлені принципи становлять основу для формування інноваційних та динамічних підприємницьких екосистем, які можуть стимулювати економічний зріст та розвиток у різних галузях економіки.

Таким чином, формування сучасної підприємницької екосистеми під впливом цифрової інклюзії та з урахування блокчейнт-технологій відкриває безліч нових можливостей та викликів для підприємців та суспільства в цілому. Саме тому до висновків можливо віднести наступні тези:

цифрова інклюзія дозволяє залучати до підприємницької діяльності нові соціальні та географічні групи населення, роблячи підприємництво більш доступним та інклюзивним;

цифрова інклюзія створює нові можливості для інновацій та розвитку, дозволяючи підприємцям здійснювати більш широкий спектр діяльності та використовувати нові технології для вирішення складних завдань;

підприємницькі екосистеми, які стимулюють цифрову інклюзію, мають потенціал підвищити конкурентоспроможність бізнесу та економіки в цілому, створюючи сприятливі умови для інновацій та зростання;

цифрова інклюзія сприяє розвитку людського капіталу та підвищенню рівня кваліфікації населення, що є важливим фактором для сталого економічного розвитку;

цифрова інклюзія дозволяє знизити бар'єри для вступу на ринок для малих та середніх підприємств, що раніше можливо були обмежені обмеженим доступом до ресурсів та ринків;

розвиток цифрової інклюзії вимагає перегляду парадигми управління підприємством, зокрема, врахування нових цифрових технологій, процесів та моделей бізнесу;

цифрова інклюзія є важливим елементом для сприяння інновацій та сталого розвитку, оскільки вона створює умови для вільного обміну ідеями, знаннями та технологіями.

Отже, формування сучасної підприємницької екосистеми під впливом цифрової інклюзії відкриває широкі перспективи для розвитку бізнесу та суспільства в цілому, сприяючи створенню більш стійкого, інноваційного та інклюзивного середовища. Розвиток цифрової інклюзії сприяє створенню більш доступних, ефективних та інноваційних підприємницьких екосистем, що сприяють сталому розвитку суспільства та економіки в цілому.

Список використаних джерел

1. Krysovaty A. & Ptashchenko O. (2023). The mechanism of entrepreneurial innovation system in institutions of higher education. *Economics of Development*. 22 (2). P. 51-60. DOI: <https://doi.org/10.57111/econ/2.2023.51>. URL: <https://ecdev.com.ua/uk/journals/t-22-2-2023/mekhanizm-pidpriyemnikskoyi-innovatsiynoyi-sistemi-u-zakladakh-vishchoyi-osviti>.

2. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

3. Крисоватий А., Десятнюк О., Птащенко О. Digital inclusion: financial and marketing aspects. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №3 (14). 2023. С. 93-102. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/08/3-2023-10.pdf>. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.10.

4. Крисоватий І. А. ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНІ КЛАСТЕРИ: ІННОВАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ // Science and society: modern trends in a changing world. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Vienna, Austria. 2024. Pp. 590-595. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-society-modern-trends-in-a-changing-world-22-24-01-2024-viden-avstriya-arhiv>.

5. Крисоватий І. А. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УРБАНІСТИКИ: ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ. Журнал стратегічних економічних досліджень. №6 (17). 2023. С. 90-98. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-9.pdf>. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.6.9.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МОДЕЛЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ОСНОВІ ДАНИХ

Олійник Д. І., д.е.н., професор

Національний інститут стратегічних досліджень

Кошкаров С. А., к.е.н., доцент

Чернівецький кооперативний фаховий коледж економіки і права

Анотація. Розглянуто моделі використання нейронних мереж відповідно до теорії причинності та окремі питання запобігання ризикам використання штучного інтелекту. Представлено створення гіпотез для даних і досвіду, доступних штучному інтелекту на основі байєсівської позиції щодо невизначеності. Відповідно до теорії причинності окреслено ймовірна сутність причинно-наслідкових моделей, сумісних з двійковими даними, що призводить до визначення істинності або хибності змісту.

Ключові слова: гіпотези штучного інтелекту, нейронні мережі, теорії причинності, причинно-наслідкові моделі.

Abstract. Models of the use of neural networks according to the theory of causality and individual issues of preventing the risks of using artificial intelligence are considered. Hypothesis generation for data and experience accessible to artificial intelligence based on a Bayesian approach to uncertainty is presented. According to the theory of causality, the probable essence of cause-and-effect models compatible with binary data is outlined, which leads to the determination of the truth or falsity of the content.

Keywords: hypotheses of artificial intelligence, neural networks, theories of causality, causal models.

Стратегічним курсом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в Україні є регулювання питань використання штучного інтелекту (ШІ), зокрема вимог щодо якості отримуваної інформації, інформування громадян про їх взаємодію з ШІ, контрольованості та можливості реагування на помилки ШІ [1].

За останні декілька років такі моделі як, AlphaZero, Halicin і Chat-GPT показали людству абсолютно нову версію реальності, тим самим змінюючи роль людей у ній завдяки поєднання програм генеративного штучного інтелекту, таких як Chat-GPT і DALL-E з генерування контенту; штучного інтелекту для наукових досліджень і глобальних мережевих платформ для відкриття нових форм об'єктивності. В цих моделях використовуються нейронні мережі, які імітують процес мислення людського мозку. У звіті McKinsey оцінюється, що індустрія GenAI потенційно може створити від 2,6 до

4,4 трлн дол США протягом наступних кількох років майже в кожній великій галузі [2].

Згідно з більшістю прогнозів ШІ досягне значних успіхів в майбутньому шляхом забезпечення більш персоналізованого і розмовного досвіду користувачів, обробки складних команд, мультимодальних можливостей завдяки інтеграції зору та мови в таких галузях, як охорона здоров'я, фінанси, транспорт, виробництво та ін. Безконтрольний ж розвиток цієї галузі може мати катастрофічні наслідки для всього світу. Йдеться насамперед про істотне збільшення несприятливих наслідків ШІ для економіки; створення реалістичних фальсифікацій, а також проблеми з приватністю та безпекою даних. Різницю між контентом, створеним ШІ, і створеним людьми стає все складніше розрізнити через швидкий розвиток і поширення технологій від складного моделювання голосу до підробки веб-сайтів, що робить поширення дипфейків більш реалістичними, цілеспрямованими та небезпечними [3].

Обговорення питання щодо запобігання ризикам, структурування даних та виключення використання небезпечних ШІ-моделей на національному та міжнародному рівнях стали першочерговим предметом обговорення у США на зустрічі президента Байдена з главами 7 ШІ-компаній в липні 2023 року [4]. В ЄС прийнято закон «Про штучний інтелект» та планується створення центрів тестування та експериментування для штучного інтелекту (TEF) як екосистеми досконалості та довіри до ШІ [5]. Пріоритети китайських регуляторів у галузі ШІ у 2024 році визначені від розробки закону про штучний інтелект до збільшення огляду авторських прав і безпеки [6]. Закон Канади про дані штучного інтелекту (AIDA), містить набір інструкцій, що стосуються конфіденційності даних тощо [7]. Згідно Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні основним завданням державної політики у сфері правового регулювання галузі ШІ є забезпечення захисту прав та свобод учасників відносин галузі ШІ, розроблення та використання технологій ШІ з дотриманням етичних стандартів [8].

Розробка програми ШІ передбачає отримання великої кількості даних і створення різних наборів даних для навчання, тестування та оцінювання і розгортання програми. Створення відповідних наборів даних і каналів даних для розробки та оцінки моделей ШІ має важливе значення, коли мова йде про навчання систем ШІ, а також удосконалення та покращення їх продуктивності. З метою ефективнішого пояснення великого масиву даних теорії ШІ посилаються на існуючі знання з математики та інформатики щодо твердження, відносно якого можна сказати, що воно істинне або хибне. Тому важливим є окреслення методологічного підходу щодо невизначеності, прийнятого у міжнародній практиці.

Процес наукових відкриттів у вирівнюванні та контролі ШІ передбачає висунення гіпотез ШІ, сумісних з даними. Основою наукового методу та етичних підходів щодо гіпотез для даних і досвіду, доступних ШІ, є обґрунтування високорівневої дослідницької програми байєсівської позиції щодо невизначеності, запропонованої професором Йошуа Бенгіо. Згідно з його твердженням навіть за нескінченних даних спостережень (не охоплюючи всі можливі втручання), відповідно до теорії причинності може існувати кілька причинно-наслідкових моделей, які сумісні з даними, що призводить до неоднозначності щодо того, яка з них є істинною. Власне, головною перевагою створення гіпотез штучного інтелекту є те, що їх можна інтерпретувати і навчати машини бути розумними [9].

Згідно його гіпотези причинно-наслідкові моделі відрізняються від звичайних імовірнісних (графічних) моделей тим, що вони включають можливість втручання в будь-яку підмножину змінних. Два алгоритми називають еквівалентними, якщо області

їх застосування збігаються і результати перетворення ними будь-якого слова (з області застосування) також збігаються. Важливе уточнення поняття алгоритму зробив Марков, який визначив норми (правила) застосування підстановок у словникових алгоритмах. Втручання, яке призводить до іншого розподілу без зміни жодного з параметрів у моделі, отримало назву «нормального алгоритму» [10]. На основі поняття нормального алгоритму сформульовано принцип нормалізації, в якому стверджується, що будь-яка обчислювана функція може бути задана за допомогою деякого нормального алгоритму. Розглядаючи висловлювання як двійкові змінні, вважають, що вони задовольняють закон виключеного третього: кожне висловлювання може бути істинним або хибним (третього не може бути). Істинність певного висловлювання в повсякденному житті встановлюється на основі аналізу його змісту. Навіть комп'ютерну програму можна розглядати під причинно-наслідковим кутом, коли можна втручатися в змінні стану програми, які таким чином діють як вузли причинно-наслідкового графіка. Кожна причинно-наслідкова модель має причинно-наслідковий графік, який визначає, яка змінна є безпосередньою причиною іншої змінної, а набір причинно-наслідкових графіків, сумісних із розподілом, отримала назву класом еквівалентності Маркова (equivalence class). Людські пояснення, що генерують нейронну мережу, також можуть генерувати такі графіки (або часткові графіки у випадку часткових пояснень).

В контексті безпеки застосування ШІ серйозною небезпекою, на думку експертів, є відсутність режимів байєсівського штучного інтелекту виробляти неправильні прогнози щодо шкоди у випадку максимальної правдоподібності. В цьому контексті важливим питанням, яке потребує подальших досліджень, є можливість нейронних мереж, які використовуються для апроксимації умовних ймовірностей, робити неправильні прогнози, які ймовірно можна виправити шляхом додаткового налаштування нейронної мережі оцінювання цих неточностей і зведення їх до нуля за допомогою більших обчислювальних ресурсів.

Проєкт, який нині реалізується компанією Microsoft щодо створення суперкомп'ютера нового покоління для потреб Open AI під кодовою назвою «Зоряні ворота», символізує нову еру ШІ та обчислень, який має стати потужним центром для робочих навантажень, що включає мільйони процесорів і створення додаткової інфраструктури ШІ «Stargate» до 2030 року. Використання можливостей байєсівського ШІ полягає у навченому амортизованому висновку, у якому нейронну мережу навчають оцінювати необхідні умовні ймовірності. Найсучасніші великі мовні моделі (Large Language Model, LLM) можуть вивчати дуже складні умовні розподіли та використовувати їх для вибірки з них. За допомогою методу Монте-Карло в рамках Агентства передових досліджень та винаходів (Advanced Research and Invention Agency, ARIA) Великобританії Девідом Далрїмплом нині досліджуються математичні підходи гарантування безпечного і надійного ШІ шляхом моделювання нейронної мережі [11]. Отримання ефективного та надійного ймовірнісного висновку щодо потенційно шкідливих дій ШІ у випадку конкретного контексту та запропонованої дії дозволяє отримати правдоподібні інтерпретації шкоди і є першочерговим завданням для підвищення гарантії безпеки. Систематичне відстежування відкриттів у відповідних галузях застосування ШІ та оцінювання умовних ймовірностей є запорукою уникнення ризикових ситуацій у майбутньому [12].

Список використаних джерел

1. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року:

постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. №179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>.

2. Key insights. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-economic-potential-of-generative-ai-the-next-productivity-frontier#key-insights>.

3. Minimum thresholds for some tipping points could be as low as 0.8°C. See: McKay, et. al., 2022 Groh, Matt, “Detect DeepFakes: How to counteract misinformation created by AI”, MIT. URL: <https://www.media.mit.edu>.

4. FACT SHEET: Biden-Harris Administration Secures Voluntary Commitments from Leading Artificial Intelligence Companies to Manage the Risks Posed by AI. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/07/21/fact-sheet-biden-harris-administration-secures-voluntary-commitments-from-leading-artificial-intelligence-companies-to-manage-the-risks-posed-by-ai/?utm_source=link.

5. Галузеві заклади тестування та експериментування штучного інтелекту в рамках програми Digital Europe. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/testing-and-experimentation-facilities>.

6. From drafting an AI law to zooming in on copyright and safety reviews, experts say these are Chinese AI regulators’ priorities in 2024. URL: <https://www.technologyreview.com/2024/01/17/1086704/china-ai-regulation-changes-2024>.

7. The Artificial Intelligence and Data Act (AIDA) – Companion document. URL: <https://ised-isde.canada.ca/site/innovation-better-canada/en/artificial-intelligence-and-data-act-aida-companion-document>.

8. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. №1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

9. Yoshua Bengio: An AI Optimist. URL: <https://www.historyofdatascience.com/yoshua-bengio>.

10. Дискретна математика : навчальний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни студентами денної форми навчання спеціальності 122 Комп’ютерні науки освітня програма «Комп’ютерні науки» ступеня бакалавра / О. О. Ємець, Т. О. Парфьонова. Вид 3-тє, допов. і перероб. Полтава : ПУЕТ. 2023. 282 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0053713.pdf>.

11. ARIA picks its top team. URL: <https://wonkhe.com/blogs/aria-picks-its-top-team>.

12. December 2022: The Age of AI, by Henry Kissinger, Eric Schmidt, and Daniel Huttenlocher. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/december-2022-age-ai-henry-kissinger-eric-schmidt-daniel-lauren-smith>.

ПЕРСПЕКТИВИ СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО ЦИФРОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЛАНДШАФТУ В УМОВАХ ДИНАМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Олійник К. Д., аспірант

Маріупольський державний університет

Анотація. Становлення нового цифрового економічного ландшафту в умовах динамічних трансформацій відкриває перед сучасними бізнес-структурами низку перспектив та можливостей. Цифрові технології, такі як штучний інтелект, блокчейн, Інтернет речей тощо, відкривають нові можливості для створення інноваційних продуктів та послуг. Вони дозволяють підприємствам вдосконалювати процеси

виробництва, забезпечувати персоналізований сервіс для клієнтів та створювати нові бізнес-моделі.

Ключові слова: трансформація, цифрова трансформація, цифрова економіка, цифрові технології, економічний розвиток.

Abstract. The formation of a new digital economic landscape in the conditions of dynamic transformations opens up a number of perspectives and opportunities for modern business structures. Digital technologies, such as artificial intelligence, blockchain, the Internet of Things, etc., open up new opportunities for creating innovative products and services. They allow enterprises to improve production processes, provide personalized service for customers and create new business models.

Keywords: transformation, digital transformation, digital economy, digital technologies, economic development.

Цифрова трансформація впливає на такі характеристики діяльності фірми, як репутація, інноваційність, фінансові показники, показники зростання і розвитку, а також на конкурентні переваги. Авторський колектив на чолі із С. Тумбас виявив, що успішні фірми створюють «цифровий фасад», щоб забезпечити зв'язок із клієнтами та діловими партнерами, а потім використовують цей «фасад» як інструмент розвитку відносин з іншими клієнтами та постачальниками [1]. Це свідчить про те, що цифрові технології за рахунок більш активної взаємодії із клієнтами можуть сприяти збільшенню прибутку компаній. Підхід «перспектива динамічних можливостей» (ДМ) допомагає пояснити спосіб, в який фірми створюють і підтримують конкурентні переваги в умовах цифрових трансформацій. ДМ розширює існуючий підхід до аналізу діяльності фірми з позицій використовуваних нею наявних ресурсів, і фокусується на аналізі можливостей фірми цілеспрямовано змінити свою ресурсну базу, щоб підвищити ступінь пристосованості до навколишнього середовища і забезпечити свої конкурентні позиції. В основі концепції динамічних можливостей лежить припущення, що фірми володіють як звичайними (*виконання адміністративних, пов'язаних із управлінням операційних функцій, які (технічно) необхідні для виконання завдань*), так і динамічними можливостями, які передбачають діяльність більш високого рівня, яка може дозволити підприємству отримати більш високу віддачу від своєї діяльності. Динамічні можливості дозволяють компаніям запроваджувати інновації та адаптуватися до змін у бізнес-середовищі за допомогою трьох основних механізмів: (1) зондування (*виявлення, (спільної) розробки та оцінки технологічних можливостей із урахуванням мінливих потреб клієнтів*); (2) захвату (*мобілізації ресурсів для задоволення потреб і можливостей отримання від цього додаткової вигоди*); (3) трансформації, тобто постійного оновлення фірми, оскільки її ресурси реконфігуруються для можливостей стратегічного використання та реагування на загрози. Концепція ДМ може бути використана в якості концептуальної основи для вивчення динамічної природи цифрових трансформацій як джерела постійних змін і збоїв у конкурентному середовищі фірми. Це пояснює затребуваність компаній у розробці механізмів, що забезпечують повторювану і непереривну адаптацію до мінливих умов господарювання, і особливо – в умовах нестабільності або гіперконкурентності, що власне й дозволить фірмам створювати нові й підтримувати існуючі конкурентні переваги.

Цифрові технології дозволяють трансформувати існуючі мережі створення вартості. Андал-Ансон А., Картрайт П. А. й Йіп Г. С. стверджують, що фірма може використовувати цифрові технології для реалізації однієї із трьох основних стратегій

посередництва [2]. У стратегії «відмови від посередництва» цифрові технології дозволяють обходити посередників і забезпечують прямий обмін між учасниками мережі створення цінності, наприклад, клієнтами. У стратегії «відновлення зв'язку між учасниками» мережі створення вартості ускладнюються, оскільки цифрові технології забезпечують тісне співробітництво та координацію між учасниками, наприклад, за допомогою використання платформи для координації обміну всередині ланцюжка поставок. При стратегії «мережевого посередництва» складні відносини між безліччю стейкхолдерів із потенційно конкуруючими інтересами підпорядковуються інтересам клієнтів. Так, цифрові технології надають клієнтам можливість стати співтворцями цінності (просьюмерами) у рамках мережі створення вартості. Фірми використовують цифрові технології для внесення змін до своїх каналів продажу: соціальні мережі дозволяють подолати розрив між фізичним та цифровим світом за рахунок створення інтегрованого багатоканального підходу до продажу та маркетингу; поява алгоритмічного прийняття рішень, що забезпечується цифровими технологіями, надає організаціям безпрецедентну можливість ефективно дозволити програмному забезпеченню координувати діяльність між організаціями.

У виробничому секторі датчики та інші технології, пов'язані з Інтернетом речей, можуть підвищити ефективність зміни поставок, наприклад, за рахунок автоматизованих та інтелектуальних закупівель. Хоча розробки Інтернету речей все ще перебувають у зародковому стані порівняно з іншими цифровими технологіями (наприклад, соціальними мережами), ми можемо очікувати, що розвиток інтелектуальних продуктів, цифрових товарів створюватиме нові можливості для становлення нового цифрового ландшафту міжнародних ринків.

Список використаних джерел

1. Tumbas S., Berente N., Seidel S. and vom Brocke J. 2015. The “digital façade” of rapidly growing entrepreneurial organizations. *International Conference of Information Systems*. Forth Worth. TX.

2. Andal-Ancion A., Cartwright P. A. and Yip G. S. 2003. The digital transformation of traditional businesses. *MIT Sloan Management Review* (44:4). pp. 34-41.

ВИЯВЛЕННЯ НАКОПИЧЕННЯ РИЗИКІВ ЗМЕНШЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ МОДЕЛІ ДЕРЕВА ПРОБЛЕМ

Оліярник М. Я., здобувач вищої освіти

Бурко Я. В., к.е.н., доцент

Кривуля П. В., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Розглянуто питання невпевненої інтерпретації поняття дерева проблем у полі застосування до моделювання процесу збільшення рівня ризику впродовж обігового циклу надання послуг. Запропоновано використання моделі накопичення рівня ризику за аналогією моделей накопичення собівартості та доданої вартості.

Ключові слова: дерево проблем, рентабельність, рівень ризику, транспортні послуги.

Abstract. The question of the uncertain interpretation of the concept of the problems tree in the field of application to the modeling of the process of increasing the level of risk

during the service circulation cycle is considered. It is proposed to use the risk level accumulation model by analogy with the cost and added value accumulation models.

Keywords: problems tree, profitability, risk level, transport services.

Вступ. Особливістю сучасного періоду розвитку українських підприємств є діяльність водночас у національній економіці з домінуванням ринкових відносин та під час воєнного стану водночас. Розвиток концепції ринкового господарювання відбувається з урахуванням багатьох труднощів, які є специфічними для сучасного стану нашої економіки, така концепція розуміє значну роль конкуренції у регулюванні відносин, але укрупнення бізнесу робить ці конкурентні відносини схожими на бойові дії, що руйнують господарські об'єкти, а реальні бойові дії ще більше знищують виробничі потужності вітчизняних підприємств. Це відбувається також і значною мірою через збої економічної політики в країні, бо політика воєнного часу починає орієнтуватися на короткочасові цілі, а такі категорії як інвестиції, зайнятість, економічний розвиток тощо стають недостатньо частотними у професійній лексичі. Слід визнати, що не визначено поки що до кінця заходи та форми державного втручання в економіку за умов мирного часу, тож чи можна казати про впевнену економічну політику під час конкуренції геополітичної, про впевненість прогнозів господарської діяльності окремих суб'єктів господарської діяльності. За таких умов категорія ризику стає такою, що потребує нового тлумачення – це не просто те, що може бути компенсовано завдяки використанню методів зниження ризику, а наближається до категорії «небезпека» з теорії економічної безпеки. Таким чином категорія отримує більший спектр тлумачень, але всі вони мають бути оцінені як сукупність – та ця сукупність має бути репрезентована накопиченим значенням, яке б враховувало різні чинники ризику та безпеки. Таке розуміння ризику актуалізує питання дослідження предмету накопичення ризику та накопиченого ризику. Об'єктом було обрано транспортні підприємства, оскільки за умов підвищення значення та підвищення складності забезпечення транскордонних перевезень та внутрішньої для країни логістики такий об'єкт стає теж відносно більш актуальним у порівнянні з іншими об'єктами.

Очевидно, що в обстановці подібної невизначеності функціонувати фірмі організації дуже складно, набагато важче, ніж за умов розвинутого ринкового господарства, яке діє за умов мирного часу. Парадокс сьогодення полягає в тому, що неможливо реально планувати, реалізовувати оптимальні та конкретні управлінські рішення, які є природними в умовах відкритого ринку, але потреба у такому плануванні стає більшою, бо темпи реакції на змінювані умови залежить від рівня швидкості та якості планування господарських операцій.

Незважаючи на те, що питанням ризику на сьогоднішній день приділяється велика увага як у спеціальній літературі, наукових дослідженнях, так і на практиці, проблема ризику в управлінській діяльності залишається досить складною та недостатньо вивченою, та потребуючою все нових та нових інтерпретацій. Неоднозначність розуміння понятійного апарату, важливих положень теорії ризиків, зокрема їх класифікації, загальної теорії та методології ризику, необхідність удосконалення методів її аналізу та інтеграції методів таких наук як ризикологія, сіндиніка та економічна безпека ускладнює використання фірмами та компаніями її теоретичного апарату.

Як показує досвід розвинених у економічному відношенні країн, нині без урахування ризику та чинників безпеки при прийнятті управлінських рішень не

обійтися. Ігнорування цього може стати гальмом розвитку конкретної фірми, компанії та всієї національної економіки. Але ж ці рішення не просто «приймають» ризик, а також мають оцінювати рівень можливої шкоди та вартість засобів та програм відшкодування дії негативних чинників.

Слід наголосити, що сучасна господарська діяльність в Україні відбувається за умов різних видів невизначеності та дії різних чинників ризику та вимагає від керівництва економічних об'єктів глибоких та різноманітних знань у різних галузях управління та управлінської діяльності.

Стан вирішення питання використання дерев проблем та перешкод підвищенню рентабельності капіталу. Дерево проблем (або проблемне дерево) використовується для ієрархічного представлення проблеми та її можливих рішень, але до цього часу зостається багато питань до такого представлення як прагматичного інструменту. Перш за все відокремимо два з них, які вважаємо ключовими: 1) чи є дерево проблем аналітичною схемою, яка деталізує загальну проблему на менші, чи воно є прогнозним графом, який розгортає послідовність спричинення головної проблеми попередніми меншими? 2) чи є дерево проблем продукт евристичного виявлення експертів чи це алгоритмізована процедура, яку однаково можуть використовувати фахівці з різним рівнем досвіду? Ясно, що як графова модель дерево проблем складається з кореневого контрапункту, що представляє проблему, на якій сфокусувався аналітик, і різних пов'язаних контрапунктів, що представляють можливі варіанти невирішених проблем, що впливають на невирішеність інших проблем, вирішення яких буде позитивно впливати на загальну чи головну проблему у фокусі, а невирішеність яких відповідно негативно впливає на проблему у фокусі, збільшуючи масштаб чи навіть створюючи умови її виникнення. Кожен контрапункт може мати свої власні контрапункти наступного порядку, утворюючи таким чином цілу ієрархію, яка з погляду суто теорії графів може бути як деревом, так і мережею, причому як з упорядкуванням рівнів ієрархії, так і зі скрізними причинно-наслідковими зв'язками (якщо дуги у графі позначають саме причинно-наслідкові, а не аналітичні зв'язки) або навіть з циклічними зв'язками в структурі графа (якщо у разі цей граф буде саме мережею, а не деревом). Але базовою назвою є саме «дерево проблем», що, мабуть, має орієнтувати на стимулювання аналітика прагнути до більш упорядкованої версії графа, що є деревом.

Вважається, що дерево проблем допомагає аналітикам проблемних ситуацій систематизувати думки та розбити складну проблему на комплекс більш простих і досяжних підзавдань, сукупність вирішення яких забезпечує вирішення тієї проблеми, що перебуває у фокусі уваги аналітика. На рис. 1 представлений приклад дерева проблем, в якому у нас є коренева проблема, і вона має три можливі варіанти рішень. Кожен варіант може мати власні підваріанти, створюючи ієрархічну структуру дерева. Але ця візуальна подібність може мати дуже різні тлумачення.

Це загальне розуміння проблем дерева. Однак у фокусі уваги аналізованої проблемної галузі проведеного дослідження перебуває проблема низької ефективності рентабельності оборотного капіталу підприємства, яка часто відтінюється завданням підвищення рентабельності основного капіталу, але є важливою проблемою для матеріаломістких і навіть трудомістких виробництв. Таким чином, проблемою у фокусі дерева, що вибудовується, проблем підвищення ефективності управління і планування оборотних коштів знаходиться підтримка наміру підвищення рентабельності оборотних коштів і за допомогою цього – всього капіталу підприємства.

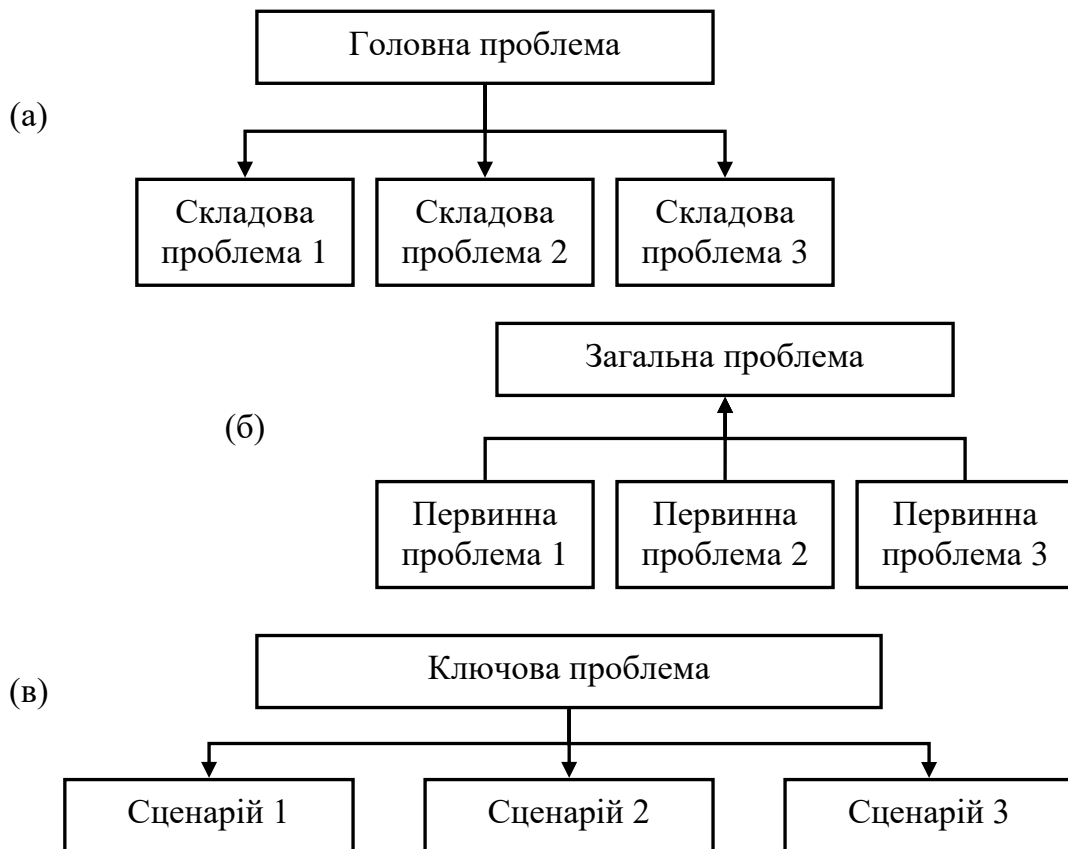

Рис. 1. Схематичність аналітичного дерева (а), причинно-наслідкового дерева загальної проблеми (б), прогнозного графу розгалуження проблем з ключової проблеми (в)

На рис. 2 подано приклад дерева проблем управління та планування оборотних коштів з метою підвищення рентабельності всього капіталу підприємства.

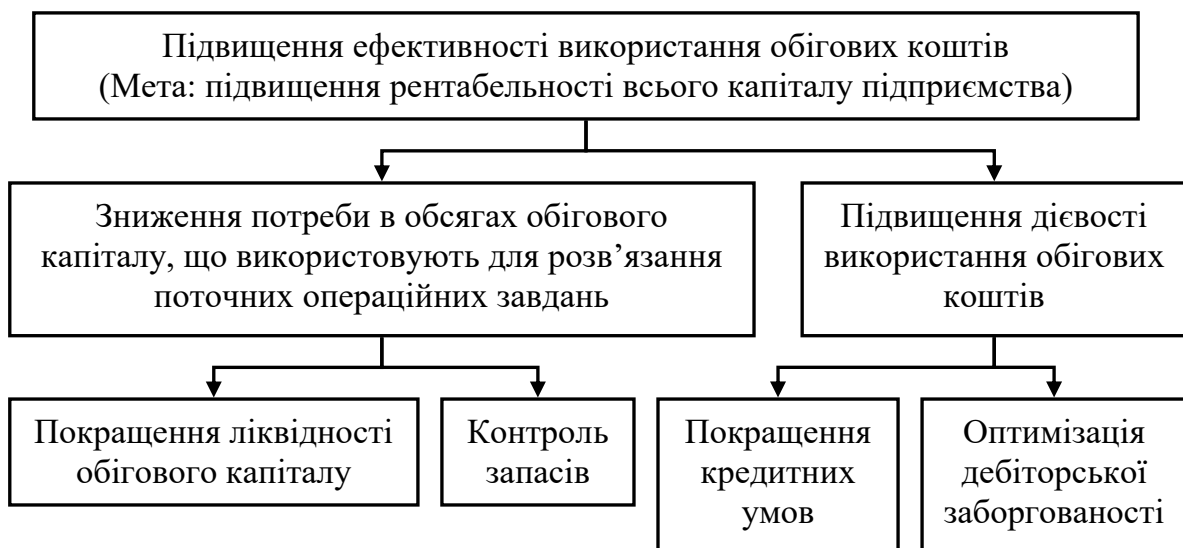

Рис. 2. Дерево проблем підвищення рентабельності капіталу фірми

В наведеному прикладі дерева проблем коренева проблема – «Управління та планування оборотних коштів» з інтенцією підвищення рентабельності всього капіталу

підприємства. Для досягнення цієї мети виділяються два основні напрямки: «Зниження необхідної для вирішення поточних операційних завдань величини оборотного капіталу» та «Підвищення дієвості використання оборотного капіталу». У складі завдання, що впливають на перший напрям, і входять відповідно до першої галузі дерева проблем можна розглянути такі завдання: «Покращення ліквідності оборотного капіталу» та «Контроль запасів».

А у другій гілці, що впливає на «Підвищення дієвості використання оборотного капіталу», – «Зростання кредитних умов» та «Оптимізація дебіторської заборгованості». Звичайно, це стартовий стан розробки дерева проблем, і більш розгалужене дерево проблем має бути більш складним і містити додаткові гілки та підпроблеми. Але бачиться, що ця стартова структура дерева проблем вірна в контексті управління та планування оборотних засобів з метою підвищення рентабельності, тому що помилки у верхній частині дерева призведуть до ще більшого спотворення його в нижній частині.

На рис. 3 наведено приклад складу та структури дерева видів виробничих ризиків.

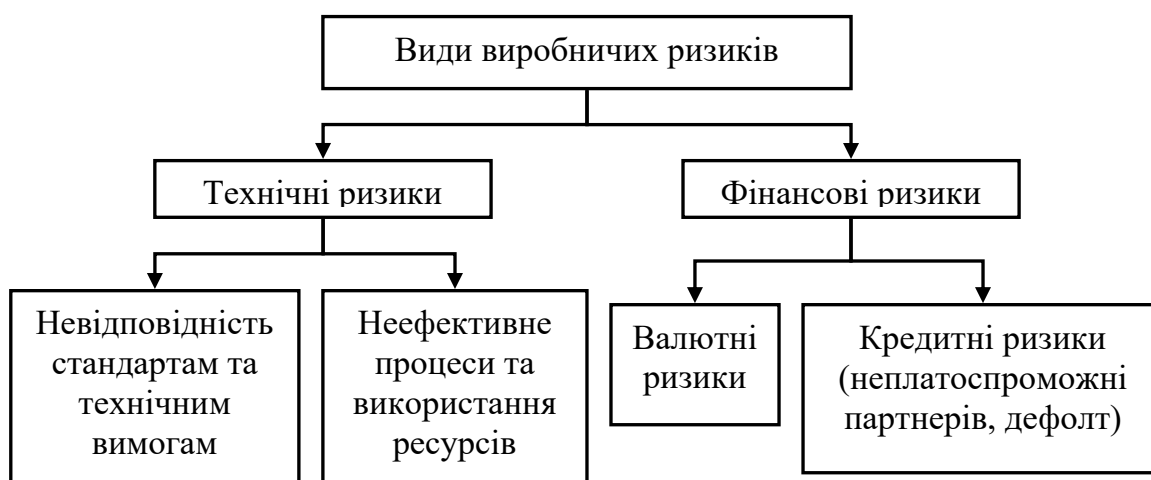

Рис. 3. Дерево виробничих ризиків

У цьому прикладі дерева видів виробничих ризиків коренева проблема – «Види виробничих ризиків». Вона має два основні напрямки ризиків: «Технічні ризики» та «Фінансові ризики». В середині «Технічних ризиків» можна розглянути такі види ризиків: «Невідповідність стандартам та технічним вимогам». Це може включати такі аспекти як неякісне виробництво, невідповідність нормативним вимогам, відмови обладнання та технічні збої. У «Фінансових ризиках» можна виділити такі види ризиків: «Неефективне використання ресурсів та процесів», «Валютні ризики» та «Кредитні ризики». Неefективне використання ресурсів та процесів може містити неправильне фінансове планування, неефективне управління запасами або недостатнє використання виробничих потужностей. Валютні ризики пов'язані з коливаннями курсів валют та їх впливом на витрати та доходи підприємства. Кредитні ризики належать до неплатоспроможності партнерів чи можливості дефолту.

Як бачимо виникнення ризиків часто пов'язано не з зовнішніми чинниками, а з внутрішніми, які починають діяти водночас з використанням ресурсів. Використання ресурсів – це й є затрати, вартість яких у вигляді собівартості використовують у розрахунках рентабельності. Таким чином модель накопичення собівартості має певні паралелі зі структурою початку дії різних чинників ризику. Причому для транспортного підприємства можна у певних випадках отождити виробничий цикл та цикл виконання замовлення, який є малим обіговим колом (для виробничих

підприємств саме транспортування виробів та їх знаходження на складах як готових виробів та як неоплачених матеріальних запасів стає значним чинником розбіжності у тривалості виробничого циклу та тривалості обігу), а зовнішні чинники діють майже як враховані у ризик-менеджменті технологічні чинники виконання замовлення. Тому саме для транспортних підприємств можливо висунути гіпотезу про певну аналогію використання моделі накопичення вартості (як собівартості, так і доданої вартості) для побудови моделі накопичення рівня ризиків зменшення рентабельності послуг транспортного підприємства. Надалі вважаємо робочою гіпотезою дослідження, що накопичення ризиків відбувається так само, як відбувається накопичення собівартості та доданої вартості у операційному процесі трансформації ресурсів.

Метою дослідження є початковий аналіз правдоподібності гіпотези виявлення накопичення ризиків зменшення рентабельності транспортного підприємства з використанням моделі дерева проблем.

На рис. 4 наведено приклад складу та структури дерева видів фінансових ризиків.

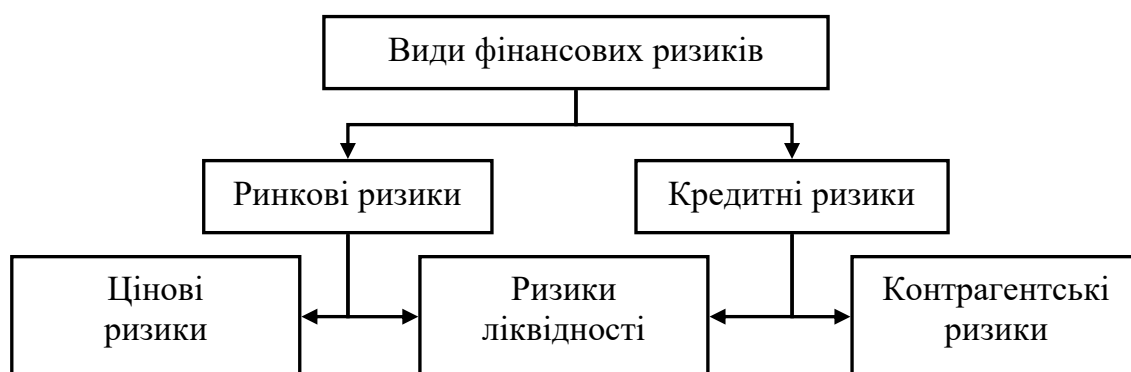

Рис. 4. Дерево фінансових ризиків

У цьому прикладі дерева видів фінансових ризиків коренева проблема – «Види фінансових ризиків». Вона має два основні напрямки ризиків: «Ринкові ризики» та «Кредитні ризики». У середині «Ринкових ризиків» можна розглянути такі види ризиків: «Цінові ризики». Це може включати такі аспекти, як зміна цін на товари, сировину, валюти та фінансові інструменти. Цінові ризики можуть призвести до нестабільності доходів та збитків. У «Кредитних ризиках» можна виділити такі види ризиків: «Ліквідності ризики» та «Контрагентські ризики». Ліквідності ризики пов'язані з можливістю нестачі коштів або нездатністю швидко перетворити активи на готівку. Контрагентські ризики належать до можливості неплатоспроможності контрагентів чи недотримання фінансових зобов'язань. У середині «Ринкових ризиків» ми можемо виділити такі види ризиків, як «Цінові ризики». Це може включати зміни цін на товари, сировину, валюти та фінансові інструменти. Цінові ризики можуть вплинути на доходи, вартість активів та фінансові результати. У Кредитних ризиках ми можемо розглянути Ліквідності ризики. Це з можливістю нестачі коштів чи нездатністю швидко перетворити активи на готівку. Ліквідності ризики можуть призвести до обмежень у фінансових операціях та труднощів у виконанні фінансових зобов'язань.

Знову ж таки, це лише приклад, і насправді дерево видів фінансових ризиків може бути більш розгалуженим і містити додаткові категорії та підкатегорії ризиків, пов'язаних з фінансовими операціями, інвестиціями, ринковими умовами та іншими факторами.

Семантична мережа для видів виробничих ризиків може виглядати так: у складі «Технічних ризиків» ми можемо виділити два підвиди ризиків: «Невідповідність стандартам та технічним вимогам» та «Неефективне використання ресурсів та

процесів». Така мережа у первинному стані розробки для видів транспортних ризиків може виглядати так, як це подано на рис. 5.

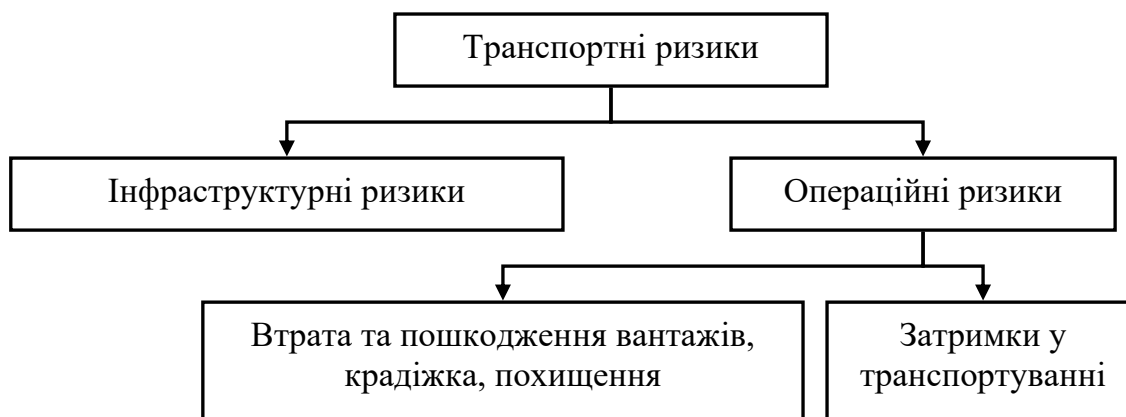

Рис. 5. Дерево транспортних ризиків

У цій семантичній мережі є дві основні категорії ризиків: «Інфраструктурні ризики» та «Операційні ризики». У середині «Інфраструктурних ризиків» ми можемо виділити такі види ризиків, як «Втрата або пошкодження вантажу, крадіжка, розкрадання». Це може містити різні ситуації, пов'язані з втратою або пошкодженням вантажу, включаючи крадіжки та розкрадання. В «Операційних ризиках» ми можемо розглянути «Затримки транспортування». Це може бути пов'язано з різними факторами, включаючи погодні умови, проблеми з транспортними засобами або дорожньою інфраструктурою, а також організаційні проблеми. Це спрощена мережа, яка допомагає організувати та уявити відносини між різними видами транспортних ризиків та яку слід доповнювати та розгалужувати.

Початкове дерево проблем (тобто його верхні рівні) для видів проектних ризиків може виглядати так, як подано на рис. 6.

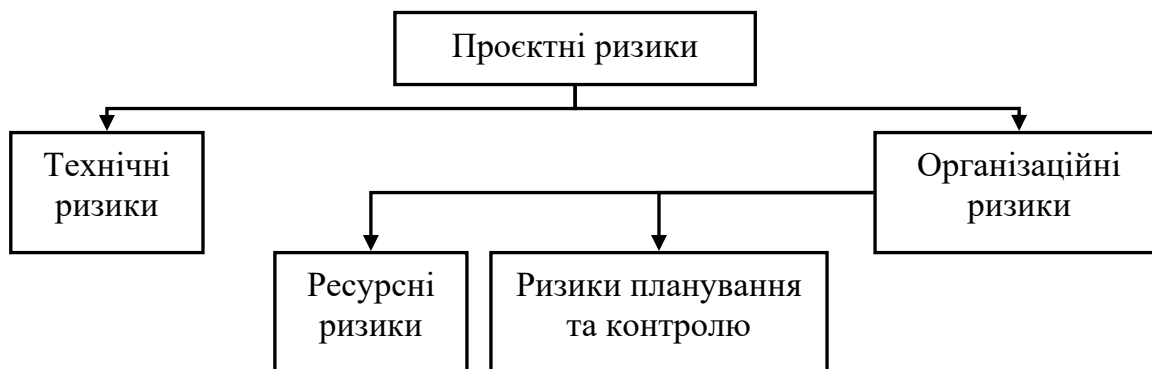

Рис. 6. Дерево проектних ризиків

У цій мережі ми маємо дві основні категорії ризиків: «Технічні ризики» та «Організаційні ризики». Всередині «Технічних ризиків» ми можемо виділити різні види ризиків, пов'язаних з технічними аспектами проекту, такі як непередбачені технічні проблеми, невідповідність вимогам чи технічним стандартам, а також технічні обмеження.

В «Організаційних ризиках» ми можемо розглянути два підвиди ризиків: «Ресурсні ризики» та «Ризики планування та контролю». Ресурсні ризики пов'язані з нестачею ресурсів, таких як фінанси, персонал, матеріали та обладнання. Ризики планування та контролю відносяться до проблем з плануванням проекту, його

контролем та управлінням, а також недотриманням графіків та бюджету.

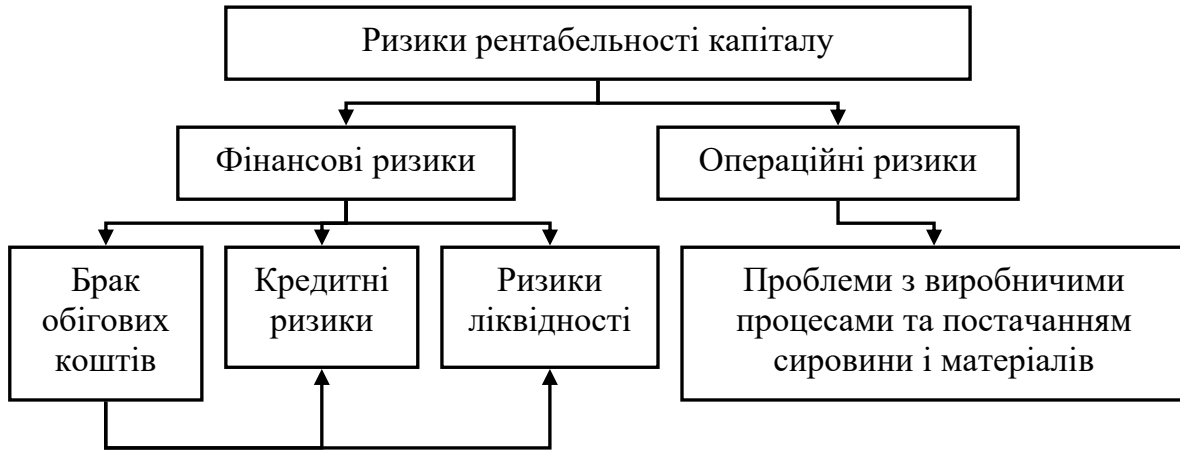

Рис. 7. Ризики рентабельності капіталу

Усередині «Ризик рентабельності капіталу» можемо виділити дві категорії ризиків: «Фінансові ризики» та «Операційні ризики». Фінансові ризики пов'язані з фінансовими аспектами підприємства, такими як кредитні ризики та ризики ліквідності. Операційні ризики пов'язані з операційними процесами, постачанням сировини та матеріалів. Усередині «Ризик недостатності оборотних коштів» можемо розглянути два підвиди ризиків: «Кредитні ризики» та «Ризики ліквідності». Кредитні ризики пов'язані з можливістю нестачі кредитних коштів на покриття поточних зобов'язань. Ризики ліквідності пов'язані з можливістю нестачі готівки або нездатністю швидко перетворити активи на готівку.

Оскільки «Скорочення оборотних фондів до оптимального рівня є ключовим фактором для досягнення високої норми прибутку на капітал підприємства», – як про це вказано у журналі «Фінанси та кредит» – то можемо побачити у цьому не тільки вплив на ефективність використання оборотних (обігових) коштів, а й дію методу зниження ризику, який має назву лімітування ризику. Тож це може бути прикладом того, що обрана робоча гіпотезою дослідження, яка зводиться до того, що накопичення ризиків відбувається так само, як відбувається накопичення вартості та додаткової вартості у операційному процесі трансформації ресурсів, є не безпідставною.

Все ж таки подальше дослідження робочої гіпотези про те, що накопичення ризиків відбувається так само, як відбувається накопичення вартості та додаткової вартості у операційному процесі трансформації ресурсів (схематично відбито на рис.8) вважаємо перспективним напрямом дослідження.

Хоча й ризик зменшення рентабельності щільно пов'язаний з процесом накопичення вартості товарів та послуг, що й легло в основу моделювання процесів накопичення рівня ризику за аналогією накопичення собівартості, але все ж таки слід визнати, що між вартістю та рівнем ризику є значні відмінності як у предметів моделювання. Насамперед це те, що аналіз плану та факту процесу накопичення вартості відбувається як співставлення зіставних значень, а ось рівень ризику не є не тільки плановим значенням, а й навіть прогнозом: це похідна оцінка прогнозів. Тому неможна графік накопичення рівня ризику зіставляти з фактичним станом відбувшися чи ні втрат та шкоди за такими схемами порівняльного аналізу. Тож гіпотезу, запропоновану у роботі ще слід розробляти та перевіряти на випадках з різних галузей господарства. Для виконання замовлень у транспортних підприємств цю гіпотезу вважаємо такою, що не втратила за результатами первинного дослідження значення як гіпотеза подальшого дослідження.

Рис. 8. Можливі рівні динаміки накопичення доданої вартості та рівня ризику

Висновки. Початковий аналіз та перевірка правдоподібності гіпотези виявлення накопичення ризиків зменшення рентабельності транспортного підприємства з використанням моделі дерева проблем надає можливість дійти висновків, що така гіпотеза може бути розробленою у подальшому дослідженні. До того ж перевірка гіпотези надала змогу запропонувати доповнення її ще однією гіпотезою для складання синтетичної моделі: накопичення ризиків відбувається у певному зв'язку зі стадіями накопичення собівартості та доданої вартості у операційному процесі трансформації ресурсів. Дослідження показало, що обрана робочою гіпотеза є не безпідставною та синтетична модель дерева проблем та накопичення рівня ризику може бути корисною для підприємств, що надають транспортні послуги. Подальше дослідження робочої гіпотези вважаємо перспективним напрямом дослідження.

Список використаних джерел

1. Багратіоні С. З, Кривуля П. В. Бурко Я. В., Безбах А. В., Плехова Н. М. Інтерпретації фактичної диверсифікації інвестицій та бізнесу: процес чи стан, метод чи критерій. *Наукові Вісті Далівського університету*. 2023. №25. DOI: 10.33216/2222-3428-2023-25-11.
2. Івченко І. Ю. Економічні ризики: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури. 2004. 304 с.
3. Вітлінський В. В., Наконечний С. І. Ризик у менеджменті. К.: ТОВ Борисфен-М. 1996. 335 с.
4. Бортнікова Є. В. Історія походження та сутність понять «ризик», «ризик менеджмент» та «операційні ризики». Є. В. Бортнікова. Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1336>.
5. Вітлінський В. В. Економічний ризик: системний аналіз, менеджмент. К. 1994. 245 с.
6. Кривуля П. В., Сафонова К. Я. Рефлексивне відбиття категорії «ризик» у ієрархічній моделі як приклад концептуалізації оцінювання комунікаційного ризику та комунікаційного потенціалу управлінської команди. *Наукові Вісті Далівського університету*. 2023. №24. DOI: 10.33216/2222-3428-2023-24-15.

7. Сафонова К. Я., Кривуля П. В. Актуальність подолання когнітивних та комунікаційних ризиків у організаційній структурі підприємств сектору креативної економіки: чинники та тлумачення. *Наукові Вісті Далівського університету*. 2021. №22. URL: <http://nvdu.snu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/2021-22-16.pdf>. DOI: 10.33216/2222-3428-2021-22-14.

8. Сибіна В. О., Кривуля П. В. Співвідношення понять «управлінські дилеми» та «ефективна множина організаційних рішень»: загальні засади виявлення протиріч підвищення продуктивності та прибутковості. *Наукові Вісті Далівського університету*. 2021. №22. URL: http://nvdu.snu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/01/2021_22_17.pdf. DOI: 10.33216/2222-3428-2021-22-15.

9. Шегда А. В., М. В. Головатенко М. В. Ризики в підприємстві: оцінювання та управління : навч. посіб. К. : Знання. 2008. 271 с.

10. Ястремський О. І. Моделювання економічного ризику. К.: Либідь. 1992. 176 с.

РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ ІНКЛЮЗІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Птащенко Л. В., здобувач вищої освіти

Буяк Л. М., д.е.н., професор

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Розвиток економічної інклюзії відіграє ключову роль у сучасному світі, особливо в умовах швидкого технологічного розвитку та глобалізації. Економічна інклюзія спрямована на забезпечення рівних можливостей для всіх верств населення у доступі до економічних ресурсів, послуг та можливостей для самореалізації та підвищення якості життя.

Ключові слова: цифрові технології, цифровізація, цифрові інструменти, цифрова економіка, інклюзія, економічна інклюзія, трансформація.

Abstract. The development of economic inclusion plays a key role in the modern world, especially in the conditions of rapid technological development and globalization. Economic inclusion is aimed at ensuring equal opportunities for all segments of the population in access to economic resources, services and opportunities for self-realization and improving the quality of life.

Keywords: digital technologies, digitization, digital tools, digital economy, inclusion, economic inclusion, transformation.

Цифрова трансформація перетворює нашу сучасну економічну ландшафт, відкриваючи нові можливості та виклики для суспільства в цілому. У цьому контексті розвиток економічної інклюзії, яка забезпечує доступ до цифрових інновацій та ресурсів для всіх верств населення, стає ключовим завданням для забезпечення сталого розвитку та соціальної справедливості.

Економічна інклюзія означає створення умов, за яких кожна людина, незалежно від її соціального статусу, географічного положення чи економічного стану, може брати участь у цифровому світі, отримувати користь від цифрових технологій та мати можливість впливати на економічні процеси.

Умови цифрової трансформації пропонують нові інструменти та можливості для покращення економічної інклюзії. З одного боку, цифрові технології дозволяють розвивати інноваційні фінансові послуги, мобільні платежі та інші механізми доступу

до фінансових ресурсів для тих, хто раніше був відокремлений від банківської системи. З іншого боку, цифрова освіта та доступ до Інтернету допомагають підвищити рівень грамотності та навичок, необхідних для роботи в цифровому середовищі [1, 3].

Проте, разом з цими можливостями виникають і виклики, такі як цифровий розрив, кібербезпека та проблеми приватності даних, які можуть перешкоджати розвитку економічної інклюзії. Тому важливо розглянути всі аспекти цифрової трансформації з точки зору їх впливу на економічну інклюзію та розробити стратегії для забезпечення доступу до цифрових можливостей для всіх членів суспільства.

Основні аспекти розвитку економічної інклюзії включають [1, 2, 3, 4]:

розвиток фінансової інклюзії полягає в забезпеченні доступу до банківських послуг, мікрокредитів, страхових продуктів та інших фінансових інструментів для всіх шарів суспільства, зокрема для малозабезпечених та віддалених груп населення;

підтримка підприємництва серед малозабезпечених та вразливих груп населення сприяє створенню нових робочих місць, збільшенню виробництва та підвищенню рівня доходів в цих групах;

забезпечення якісної освіти та розвиток навичок серед населення є ключовими чинниками для забезпечення економічної інклюзії, що дозволяє людям здобувати кваліфікації, необхідні для отримання роботи та розвитку кар'єри;

розвиток економічної інклюзії також включає забезпечення доступу до Інтернету та інших інформаційних технологій, що дозволяє людям отримувати доступ до ринків праці, освітніх ресурсів та інших можливостей;

забезпечення соціального захисту та соціальних послуг для уразливих груп населення, таких як молодь, люди похилого віку, люди з інвалідністю та інші, є важливим аспектом економічної інклюзії.

Розвиток економічної інклюзії сприяє створенню більш стабільного, рівного та сталого суспільства. Це важлива передумова для досягнення глобальних цілей сталого розвитку та забезпечення загального благополуччя всіх верств населення.

Таким чином, розвиток економічної інклюзії в умовах цифрової трансформації стає важливим завданням для суспільства, оскільки цифрові технології мають потенціал значно підвищити рівень доступу до економічних ресурсів та можливостей для всіх верств населення. Однак успішний розвиток економічної інклюзії в цифрову епоху вимагає комплексного підходу та координації зусиль урядів, бізнесу та громадського сектору.

Цифрові технології можуть стати інструментом для зниження бар'єрів у доступі до фінансових послуг, освіти, робочих можливостей та інших економічних ресурсів для малозабезпечених та вразливих груп населення. Вони можуть сприяти розвитку мікро-підприємництва, створенню нових робочих місць та забезпеченню інклюзивного економічного зростання [2].

Проте, варто враховувати, що цифрова трансформація може також призвести до появи нових викликів, таких як цифровий розрив, кібербезпека та приватність даних. Щоб забезпечити ефективний розвиток економічної інклюзії в умовах цифрової трансформації, потрібно приділяти увагу безпеці та захисту прав індивідуумів у цифровому просторі.

Уряди, міжнародні організації, підприємства та громадські організації повинні спільно працювати для розробки та впровадження політик та програм, спрямованих на підтримку економічної інклюзії в цифровій епоху. Це включає в себе створення сприятливого законодавчого середовища, розвиток цифрової інфраструктури та надання підтримки для розвитку цифрових навичок серед населення.

Загалом, ефективний розвиток економічної інклюзії в умовах цифрової трансформації є ключовим для створення справедливого та сталого суспільства, в якому кожна людина має рівний доступ до економічних можливостей та ресурсів.

Список використаних джерел

1. Krysovatyu A., Ptashchenko O., Kurtsev O., Arutyunyan O. The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju / Problems of Sustainable Development* 1 / 2024. P. 164-172. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5755/4346>.
2. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.
3. Крисоватий А., Десятнюк О., Птащенко О. Digital inclusion: financial and marketing aspects. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №3 (14). 2023. С. 93-102. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/08/3-2023-10.pdf>. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.10.
4. Птащенко О. В. Економічна інклюзія на міжнародному та регіональному рівнях: фінансовий аспект. *Світ фінансів*. №2 (75). 2023. С. 95-105. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/issue/view/104>.

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Тимофєєв В., аспірант

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Стратегічний розвиток підприємства в умовах цифровізації є невід'ємною частиною його успішної трансформації та адаптації до сучасних вимог ринку. Цифрові технології змінюють підходи до ведення бізнесу, впливаючи на всі аспекти його діяльності, від виробництва і маркетингу до взаємодії з клієнтами та внутрішнього управління.

Ключові слова: цифрова економіка, цифрові технології, бізнес, трансформація бізнесу, інновації, стратегічний розвиток.

Abstract. The strategic development of the enterprise in conditions of digitalization is an integral part of its successful transformation and adaptation to modern market requirements. Digital technologies are changing approaches to business, affecting all aspects of its activity, from production and marketing to interaction with customers and internal management.

Keywords: digital economy, digital technologies, business, business transformation, innovation, strategic development.

Цифрові технології в сучасному світі стають не лише ключовим фактором успіху, але й необхідною складовою для стратегічного розвитку підприємств у всіх галузях економіки. Цифровізація впливає на всі аспекти діяльності підприємства, починаючи від виробництва та закінчуючи збутом продукції чи послуг. Вона змінює не лише способи взаємодії з клієнтами та партнерами, але й підтримує інновації, покращує ефективність внутрішніх процесів та дозволяє підприємствам зайняти нові позиції на ринку [1, 3, 4]. У цьому контексті стратегічне планування розвитку підприємства стає

важливим інструментом, який допомагає підприємствам адаптуватися до цифрових трансформацій та використовувати їх потенціал для досягнення своїх стратегічних цілей.

Сутність стратегічного розвитку полягає в систематичному процесі визначення та досягнення довгострокових цілей та цілеспрямованих результатів підприємства. Цей процес включає в себе аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища, визначення стратегічних напрямків розвитку, розробку конкретних стратегій та планів дій, а також постійне моніторинг та коригування результатів.

Основні аспекти стратегічного розвитку включають [1, 2, 3, 4, 5]:

визначення можливостей та загроз, що впливають на діяльність підприємства на ринку, а також оцінка ключових конкурентів та трендів в галузі;

оцінка сильних та слабких сторін підприємства, а також його ресурсів та можливостей для досягнення стратегічних цілей;

встановлення основних цілей та визначення стратегічних напрямків розвитку, що відповідають місії та візії підприємства;

розробка конкретних стратегій та планів дій для досягнення стратегічних цілей, включаючи аналіз ризиків та визначення ключових показників успішності;

впровадження стратегій та планів дій, а також постійний моніторинг результатів та коригування стратегій відповідно до змін у середовищі.

Стратегічний розвиток дозволяє підприємствам ефективно використовувати свої ресурси та можливості для досягнення успіху на ринку, а також адаптуватися до змін у середовищі та забезпечувати стабільний та стійкий розвиток в майбутньому.

Таким чином, стратегічний розвиток підприємства в умовах цифровізації вимагає глибокого аналізу, гнучкості та готовності до змін у високотехнологічному середовищі. Підприємство повинно визначити, які цифрові технології можуть підвищити ефективність його операцій, виробництва та маркетингу. Це може включати автоматизацію процесів, впровадження штучного інтелекту, аналіз даних, інтернет речей тощо. Також підприємство має переглянути свою бізнес-модель та знайти способи інтеграції цифрових технологій для покращення своєї конкурентоспроможності.

Успішна цифрова трансформація потребує внутрішньої підтримки та розуміння з боку персоналу. Підприємство повинно інвестувати у навчання свого персоналу та створення сприятливого середовища для прийняття цифрових змін.

Великий обсяг даних, що генерується у цифрову епоху, може стати цінним ресурсом для прийняття стратегічних рішень. Підприємство повинно розвивати компетенції у аналізі даних та використанні виробничої аналітики для оптимізації своєї діяльності.

Цифрова трансформація вимагає від підприємства глибокого перегляду його стратегій, процесів та структури, щоб адаптуватися до нових умов і забезпечити конкурентоспроможність у цифровому світі. Загалом, успішний стратегічний розвиток підприємства в умовах цифровізації передбачає постійний аналіз ринку та технологічних тенденцій, адаптацію до змін та інновації у всіх аспектах діяльності.

Стратегічне планування в умовах цифровізації передбачає ретельний аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, орієнтацію на інновації та впровадження передових цифрових технологій, а також постійне вдосконалення та адаптацію до змін. Підприємство повинно активно впроваджувати цифрові рішення в усі сфери своєї діяльності, від оптимізації виробничих процесів до покращення взаємодії з клієнтами та розвитку нових продуктів та послуг.

Список використаних джерел

1. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. Журнал стратегічних економічних досліджень. №6 (17). 2023. С. 28-37. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.
2. Крисоватий І. А. Високотехнологічні кластери: інновації та цифровізація // Science and society: modern trends in a changing world. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Vienna, Austria. 2024. Pp. 590-595. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-society-modern-trends-in-a-changing-world-22-24-01-2024-viden-avstriya-arhiv>.
3. Македон В. В. Розробка стратегії розвитку промислового підприємства. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Вип. 1 (1). С. 369-373. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Траєів_2013_1_1_81.
4. Погорелов Ю. С. Способи розвитку підприємства: умови та результативність використання. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2017. №1. С. 76-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ejoru_2017_1_15.
5. Собко О., Крисоватий І. А. Вдосконалення управління інноваційними проектами та пошуків інноваційної активності підприємств України. Вісник економіки. 2021. №3. С. 97-112. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1268>.

ОСОБЛИВОСТІ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Фоменко Д. В., докторант

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. В статті проведено дослідження організаційно-економічних особливостей кризових ситуацій в інноваційній економіці та визначення їх впливу на стійкий розвиток підприємств регіону.

Ключові слова: стійкий розвиток, криза, інноваційна економіка, особливості, підприємство.

Abstract. The article studies organisational and economic features of crisis situations in the innovation economy and identifies their impact on sustainable development of regional enterprises.

Keywords: sustainable development, crisis, innovative economy, features, enterprise.

В даний час, на думку ряду вчених-теоретиків з різних галузей знань, людство перебуває в стадії переходу від п'ятого технологічного укладу, в основі якого – досягнення сучасних інформаційно-комунікаційних систем, розвиток космічних та ядерних програм, початок генної інженерії та форм штучного інтелекту) до нового, шостого технологічного укладу, орієнтованого на розвиток та поступове впровадження штучного інтелекту у всіх сферах людської діяльності, у тому числі, в контексті трансформації та оптимізації соціально-економічної системи в умовах переходу до принципів інноваційної економіки, повністю адаптованої до цифрових технологій та штучного інтелекту. Ця обставина не може не впливати і на специфіку та особливості кризових ситуацій у сучасних умовах.

Охарактеризуємо більше докладно основні особливості кризових ситуацій у сучасній економічній системі.

1. Інформаційні потоки як каталізатор та першоджерело виникнення кризових

ситуацій. На відміну від попередніх періодів, в умовах сучасних інноваційних перетворень, обумовлених переходом до нового типу технологій – цифрових, як основний каталізатор процесів виникнення та розвитку кризових ситуацій виступає інформація. Саме інформаційні потоки фактично визначають сучасний розвиток економічної системи, знаходяться в прямопропорційному зв'язку з динамікою коливань величини економічного зростання, і навіть активно впливають на рівень макроекономічної нестабільності. При цьому важливо відзначити, що в даний час у контексті структуризації підходів до оцінки інформаційних потоків їх необхідно чітко розмежовувати з точки зору рівня достовірності та можливості верифікації [4].

Фактично можна говорити, що інформаційні потоки в даному випадку не тільки є каталізатором кризи, як це зазначалося і раніше, а й провокують її появу. У зв'язку з цим однією з важливих конкурентних переваг підприємницьких структур у сучасній економіці має стати можливість забезпечення реальною інформацією про стан як внутрішнього середовища (в рамках інформаційної системи всередині підприємницької структури), так і зовнішнього оточення (оцінка зовнішньої середовища з точки зору рівня відповідності інформаційних потоків реальному стану справ). Тільки наявність такого роду інформації дозволить підприємницькому сектору будь-якої організаційно-правової форми та масштабу діяльності здійснювати грамотну стратегію поведінки на ринку як в умовах безпосередньо кризової ситуації, так і з точки зору адаптації до можливих кризових ситуацій, що особливо актуально нині [3].

2. Глобальний характер виникнення та розвитку кризових ситуацій в інноваційній економіці. Ще однією системоутворюючою особливістю кризових явищ в інноваційній економіці слід визнати глобальний характер економічної кризи, зумовлений як глобалізаційним характером світової економіки та високим ступенем міжнародної та міжрегіональної економічної взаємодії з точки зору оптимізації використання ресурсної бази, насамперед трудових ресурсів та непоновлюваних корисних копалин, у рамках активного розвитку наднаціональних підприємницьких структур (транснаціональних компаній, міжнародних промислово-фінансових холдингів, коопераційних об'єднань у сфері створення високих технологій у різних галузях економічної діяльності, міжнародних торговельних мереж, міжнародних готельних ланцюгів), а також підвищенням ролі експортних операцій у забезпеченні позитивного сальдо платіжного балансу будь-якої країни світу. Отже, здійснення зовнішньоекономічної діяльності у сучасних умовах підвищує ймовірність виникнення кризових явищ за умов конкретних підприємницьких структур [5].

3. Висока швидкість поширення кризової ситуації. Глобальний характер кризових ситуацій економічного характеру, і навіть можливість підвищення швидкості поширення інформації у вигляді використання можливостей сучасних цифрових сервісів призвело до збільшення швидкості поширення самих кризових явищ у світі. Необхідно відзначити, що в умовах попередніх економічних циклів, наприклад, в умовах знаменитих рецесій ХХ століття, початок та розвиток кризової ситуації було зміщено у середньостроковий період, що, з однієї сторони, знижувало рівень руйнівного впливу кризових явищ на ступінь ділової активності на ринку та стан ринкової кон'юнктури, а, з іншого боку, дозволяло вжити певних превентивних заходів як з боку координації дій органів державної влади різного рівня, так і з боку підприємницького сектору [2]. Таким чином, в умовах економічної системи минулого століття основним напрямом, з точки зору теорії антикризового управління, слід визнати адаптацію до умов функціонування ринку, що поступово змінюються, що відбувається під впливом кризових ситуацій середньострокового характеру.

4. Необхідність підвищення інноваційної активності як фактору резистентності в умовах кризових ситуацій. Одним із варіантів підвищення рівня адаптивності до сучасних економічних криз для всіх учасників ринкових відносин слід визнати необхідність рівня інноваційної активності, аналізованого в контексті підприємницьких структур, як основного об'єкта дослідження у цьому науковому дослідженні, як рівня розробки, впровадження та розповсюдження інноваційних технологій цифрової економіки в процесі здійснення виробничо-фінансової і організаційно-управлінської діяльності незалежно від низки факторів та відмінностей (організаційно-правової форми, масштабу діяльності, галузевої та регіональної специфіки, особливостей організації технологічного процесу тощо).

Чим вищий рівень інноваційної активності підприємницьких структур, тим вищий рівень резистентності до умов кризових ситуацій, що змінюються. Даний факт, на нашу думку, обумовлений можливістю перерозподілу наявних ресурсів за допомогою оптимізації витрат як на їх придбання, так і на подальше застосування у виробничо-господарському циклі за рахунок переваг сучасних цифрових технологій, що становлять важливий доробок будь-якої підприємницької структури в рамках фонду нематеріальних активів, що є в розпорядженні об'єктів інтелектуальної власності.

5. Різний рівень адаптивності до кризовий ситуації. Ще однією важливою особливістю організаційно-економічного характеру сучасних кризових ситуацій в інноваційній економіці слід визнати різний рівень адаптивності і стійкості суб'єктів ринкових відносин до зовнішнього середовища, що змінюється. В умовах класичних уявлень теорії економічних криз [109, 114, 125] рівень впливу та наслідки посткризових явищ слід визнати однаковими для обраної групи суб'єктів ринкових відносин. Як основні критерії поділу, стосовно підприємницького сектору, у межах цієї гіпотези можна назвати:

підприємницькі структури однієї галузевої спрямованості (виходячи з припущення про однаковий вплив кризи на саму галузь, а не на конкретне підприємство галузі),

підприємницькі структури, розташовані в межах однієї території або регіону (виходячи з припущення про однакову течію кризової ситуації в умовах конкретної локації);

підприємницькі структури, орієнтовані на однакову або схожу фокус-групу споживачів (виходячи з припущення про однакову поведінку споживачів в умовах кризової ситуації),

підприємницькі структури, схожі з погляду масштабів здійснюваної діяльності на ринку (виходячи з припущення про однаковий перебіг кризової ситуації в умовах подібних масштабів діяльності та обсягів виробництва).

У сучасних умовах інноваційної економіки слід визнати спірність даних тверджень, оскільки кожна підприємницька структура має можливість використовувати різний інструментарій антикризового управління і, відповідно, формувати власний пакет антикризових заходів, спрямований на підвищення рівня соціально-економічної стійкості до кризових ситуацій різного характеру.

6. Можливість формування індивідуальних антикризових траєкторій розвитку підприємницьких структур. Як наслідок попереднього пункту, у сучасних підприємницьких структурах, як, втім, і у держави та домашніх господарств, з'являється можливість формувати та розвивати, з погляду стратегічної перспективи необхідності збереження та розширення зайнятих позицій на ринку, індивідуальні антикризові траєкторії за рахунок впровадження цифрових технологій, що дозволяють

значно оптимізувати різні бізнес-процеси (маркетингову діяльність, виробничо-технологічний процес, управлінські процедури, стратегічний розвиток) з погляду перерозподілу ресурсної бази і пошуку нових інноваційних управлінських рішень, спрямованих на підвищення рівня стійкості підприємницьких структур за умов зміни ринкової кон'юнктури. Чим раніше бізнес-структури почнуть формування такого роду архітектури індивідуальних антикризових заходів, тим більша ймовірність високого рівня адаптації до кризової ситуації та підвищення конкурентоспроможності продукції, що випускається, або послуг, що надаються, порівняно з конкурентами на регіональному або галузевому рівні.

7. Орієнтація на мінімізацію витрат за рахунок цифрових технологій як інструмент зниження негативного економічного впливу наслідків розвитку кризових ситуацій. В умовах інноваційної економіки необхідно відзначити продовження загальної тенденції до зниження можливих витрат підприємницького сектору на основі широкого використання та впровадження різних цифрових технологій і управлінських інновацій як ефективного та доступного інструменту антикризової політики у нових економічних реаліях. Прийняття необхідності зниження витрат за допомогою цифрових технологій приходить на зміну іншим важливим методам антикризового менеджменту, що були широко використані в економічних умовах минулого століття, але слабо застосовні в інноваційній економіці.

Серед таких можна відзначити:

підвищення цін на продукцію та послуги як спосіб покриття додаткових витрат, що виникають на тлі розвитку економічної кризи (у наш час даний метод наводить до зниження сукупного попиту та пошуку нових ринків або ділових партнерів для здійснення операцій з купівлі-продажу тих чи інших економічних благ чи засобів виробництва);

зниження обсягів продажів як реакція на кризові явища (призводить до погіршення стану ринкової кон'юнктури та уповільнення темпів вирішення кризових ситуацій);

зниження якості продукції, що виробляється, також як один з малоефективних способів покриття додаткових витрат, що виникають на тлі розвитку економічної кризи (зниження якості призводить до погіршення репутації виробника в середньостроковому і довгостроковому періоді, що знову наводить до зниження сукупного попиту і пошуку нових можливостей для проведення угод);

зниження витрат за рахунок скорочення рівня оплати праці персоналу чи необґрунтованого скорочення кількості працівників при одночасному розподілі поточного функціоналу на інших (подібні ініціативи, найчастіше, призводять до негативних наслідків для самого підприємця – підвищується рівень плинності кадрів, знижується продуктивність праці і ефективність розподілу часу робітника, погіршується якість та інші властивості своєї продукції або послуг, що надаються);

здійснення схем «втечі капіталу» з однієї країни з гіршою економічною ситуацією в країні з кращими економічними умовами (в умовах процесів глобалізації та міжнародного характеру економічних криз здійснювати цю діяльність стає все складніше, крім того, завдяки цифровим технологіям, підвищується рівень прозорості економічних операцій, що проводяться);

використання ресурсної бази, що забезпечує велику ступінь конкурентоспроможності продукції в умовах економічної кризи за рахунок нижчих витрат виробництва, насамперед промислової, але локалізованої в межах іншої держави (аналогічно попередньому пункту – розвиток інноваційної економіки

поступово, хоч і повільно, знижує рівень диференціації між різними регіонами світу за умов кризових ситуацій останніх десятиліть).

8. Обмеженість впливу суб'єктів ринку на вирішення кризових ситуацій. Незважаючи на значні переваги, які дає інноваційна економіка всім суб'єктам економічних відносин, необхідно окремо наголосити на тому факті, що вплив кожного суб'єкта на перебіг течії та наслідки кризових явищ в економічній системі значно мінімізується. Насамперед, це твердження відноситься до держави як основного регулятора кризової ситуації, виходячи з класичних уявлень теорії економічних криз, які в даний час не здатні лише за допомогою методів та інструментів адміністративного чи економічного впливу вирішити кризову ситуацію.

Таким чином, в умовах інноваційної економіки зниження кризових явищ можливе лише за допомогою тісної взаємодії між усіма учасниками ринку на основі використання цифрових технологій та підвищення рівня персональної соціальної відповідальності за прийняття тих чи інших управлінських рішень. В іншому випадку, можна спостерігати лише подальше погіршення економічної кризи, здатної перейти за рамки виключно зниження рівня ділової активності та зростання показників макроекономічної нестабільності та набути рис соціально-економічної катастрофи, що призводить до руйнування суспільних засад та втрати національного суверенітету.

Список використаних джерел

1. Амоша О. І. До проблем інституціонального забезпечення інноваційного розвитку вугільної галузі [Електронний ресурс] / О. І. Амоша, Ю. З. Драчук, А. І. Кабанов // Економіка промисловості. 2015. №2. 2. С. 76-87. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2015_2_7.

2. Балан О. С. Прийняття інвестиційних рішень в інвестиційному менеджменті [Текст] : монографія / О. С. Балан, С. В. Філіппова. Донецьк : Вид-во «Ноулідж». 2013. 371 с.

3. Геєць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України / В. Геєць // Економіка України. 2010. №3. С. 4-20.

4. Довгань Л. Є. Інституціональне середовище українських моделей корпоративного управління [Текст] / Л. Є. Довгань, В. Г. Герасимчук, І. П. Малик // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. 2006. Вип. 103-2. С. 214-221.

THE SIGNIFICANCE OF ECONOMIC MANAGEMENT IN THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

Qian Wu, postgraduate student

*Khrystenko L., Ph.D., Associate Professor of
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

Анотація. Через глибоку інтеграцію світової економіки, загострення економіко-політичної ситуації та ринкової конкуренції зростає роль економічного менеджменту у стратегічному розвитку підприємств. У дослідженні розкривається зміст поняття «економічний менеджмент», досліджується його місце і роль у стратегічному розвитку підприємства, виділяються виклики й можливості економічного менеджменту для формування напрямів його оптимізації. Мета – сформулювати пропозиції для вибору стратегії розвитку підприємства на умовах оптимізації економічного менеджменту.

Ключові слова: розвиток підприємства, стратегія розвитку підприємства, економічний менеджмент, стратегічні цілі, напрями оптимізації, виклики, можливості.

Abstract. Due to the deep integration of the world economy, the aggravation of the economic and political situation and market competition, the role of economic management in the strategic development of enterprises is growing. The research reveals the meaning of the concept of "economic management", investigates its role in the strategic development of the enterprise, highlights the challenges and opportunities of economic management as a key element of the strategic development of the enterprise. The goal is to formulate proposals for choosing a strategy for the development of the enterprise under the conditions of optimization of economic management.

Keywords: Enterprise Development, Enterprise Development Strategy, Economic Management, Strategic Goals, Areas of optimization, Challenges, Opportunities.

In the face of a dynamic market environment and rapid technological progress, enterprises must prioritize optimizing their economic management alongside pursuing strategic development. From a theoretical and methodological point of view, economic management is inextricably linked with the economic development of the enterprise, which encompassing not only daily financial operations, cost control, and budget management but also playing a crucial role in long-term strategic planning, market competitiveness, and sustainable development. Therefore, a thorough study and discussion of the economic management of an enterprise from a strategic point of view is of great theoretical value and practical importance for promoting the strategic development of enterprises and choosing the optimal strategy for such development.

Economic management is a pivotal process that entails the effective organization, planning, and control of resources, finances, and manpower to accomplish economic objectives. It encompasses the decision-making and conduct of firms, governments, and individuals in the realms of production, distribution, and consumption. Economic management spans various domains such as financial management, marketing strategies, human resource management techniques etc., with the aim of enhancing efficiency while minimizing costs to maximize profits or welfare. At the firm level, economic management necessitates rational allocation and optimal utilization of resources to optimize profitability. This encompasses diverse activities including financial planning and budgeting as well as investment decisions coupled with risk assessment. At the governmental level, economic management involves regulating national economy operations through tax policies, monetary measures along with other mechanisms aimed at maintaining stable inflation rates while fostering employment growth. Both enterprises and nations require proficient economic management practices to effectively address challenges within an intricate market environment characterized by constant change.

Strategy development is a comprehensive set of strategies and action plans that businesses formulate to achieve long-term goals and gain a competitive advantage [1]. The process of strategy development has become pivotal in determining the success of an organization. It entails more than just combining plans and actions; it involves deliberate and clear planning for the future direction of the organization. Strategy development encompasses how a company identifies and capitalizes on market opportunities, adapts and optimizes internal operations, as well as builds and maintains relationships with the external environment. The significance of strategy development lies in providing a clear direction and guidance for enterprises, enabling them to navigate complex and evolving market environments with clarity of purpose. By formulating and implementing effective strategies,

enterprises can focus precisely on their core business activities and leverage their competitive advantages, thereby achieving efficient resource utilization while maximizing benefits [2]. Furthermore, enterprise strategy development enhances an organization's ability to respond swiftly to market changes while fostering innovation. In today's rapidly changing markets, only enterprises capable of rapid response times coupled with continuous innovation can maintain invincibility. Through clearly defined goals and plans, enterprise strategy development inspires organizations to continuously seek new market opportunities and business models while driving technological advancements alongside management innovations in order to sustain their competitive edge [3].

In the increasingly intense market competition, effective economic management is not only crucial for enhancing the economic efficiency of enterprises but also fundamental for ensuring their stable development [4]. By rationalizing resource allocation, enterprises can maximize resource utilization efficiency, reduce production costs, and thereby optimize economic benefits. Simultaneously, through optimizing production processes, strictly controlling product quality, and fine-tuning operational cost management, economic management significantly enhances the market competitiveness of enterprises by enabling them to swiftly adapt to market changes and meet diverse consumer needs [5]. Moreover, a sound economic management strategy can substantially mitigate the financial risks faced by enterprises so that they can promptly respond to market fluctuations, policy adjustments, and other uncertainties while maintaining robust operations and sustainable growth. Therefore, economic management is not solely concerned with short-term interests but also serves as an essential means to achieve long-term strategic objectives [4].

In the current dynamic market, enterprises face a range of economic management challenges in their strategic development. To cope with the rapidly changing external environment, enterprises must continually adjust their economic management approach due to market uncertainty. Furthermore, it is important to acknowledge the intricacy of economic management, which encompasses finance, market, and human resources, among other areas [6]. This necessitates that enterprises possess comprehensive and detailed management capabilities. Additionally, the rapid evolution of information technology imposes new demands on the economic management of enterprises, requiring them to continuously update their management tools to maintain competitiveness in the economic landscape.

In the current competitive and uncertain business environment, market risks act as invisible undercurrents that have the potential to disrupt enterprises' stable operations at any given time. Whether due to macroeconomic fluctuations, policy changes, or rapid shifts in market demand, these factors can become sources of risk faced by enterprises. [7] Therefore, economic management plays a crucial role in the strategic development of modern enterprises by assisting them in establishing comprehensive risk prediction and response mechanisms. This involves not only collecting market data but also conducting thorough analysis to uncover underlying trends and potential risks within the market. By utilizing advanced data analysis tools and methodologies, economic management teams can extract valuable insights from vast amounts of data and provide decision support to organizations [8].

Understanding consumer preferences is another vital aspect of economic management work. Consumer demand serves as the fundamental driving force for market development, directly influencing product design and marketing strategies. Through extensive research on consumer purchasing behavior, psychology, and market feedback, enterprises can more accurately grasp market demands and adjust their product strategies accordingly to meet consumer expectations [9].

Simultaneously monitoring competitor dynamics within a competitive market

environment is also an indispensable part of economic management. Understanding competitor trends and strategies enables companies to effectively adapt their own marketing strategies while maintaining a competitive advantage. [10] By continuously tracking and analyzing competitors' products, prices, marketing strategies among other aspects; companies can anticipate possible actions taken by competitors ahead of time and proactively implement countermeasures.

Challenges faced by enterprises in modern business conditions can turn not only into problems, but into opportunities. The rapid development of information technology provides robust support for enterprises, with advanced tools such as big data analysis and cloud computing making economic management more convenient and efficient, improving decision-making accuracy and response speed [11]. The deepening of globalization has opened a broad market for enterprises to expand their business scope while optimizing their own economic management mode through transnational cooperation, exchange, and learning to achieve comprehensive and efficient development.

The areas of optimization of economic management as a key to the strategic development of the enterprise should include:

1) Strengthen financial management. Establishing a sound financial management system is crucial to ensure steady enterprise growth covering aspects such as financial budgeting, cost control, fund management ensuring smooth cash flow while maintaining healthy finances within the company [12]. Improving transparency in financial reporting by strengthening internal audits and disclosing financial information enhances communication with investors & markets building trust which helps establish a good image for the enterprise providing strong support for financing & expansion.

2) Introducing Information Technology. In the current era of information, enterprises should actively leverage information technology tools such as big data and cloud computing to conduct comprehensive and in-depth analysis and prediction of their economic activities. By delving deeper into the value of data, companies can more accurately grasp market dynamics, identify potential opportunities, and provide robust support for strategic decision-making [13]. Simultaneously, digital transformation has become pivotal in enhancing enterprise competitiveness. Through digitized means of optimizing economic management processes, enterprises can achieve significant improvements in management efficiency while ensuring timely and accurate decision-making. This not only enhances overall operational efficiency but also facilitates responsiveness to market changes and customer needs. Therefore, leveraging big data and cloud computing to drive digital transformation has emerged as a crucial imperative for enterprises in this new era; it is indeed the sole pathway towards enhanced competitiveness.

3) Strengthening Risk Management. Establishing a sound risk management system is vital to ensure stable operations and sustainable development for enterprises. Such a system should enable comprehensive risk assessment and control over economic activities while promptly identifying and addressing potential risks to mitigate their impact on businesses. This approach not only safeguards enterprise asset security but also provides solid assurance for strategy implementation. Simultaneously, improving risk response capabilities cannot be overlooked. Enterprises ought to develop robust emergency plans and countermeasures that enable swift yet accurate responses when confronted with economic risks – this includes adjusting business strategies, optimizing resource allocation [14].

4) Cultivating High-Quality Personnel. To adapt to the complex and changing market environment, enterprises must prioritize the cultivation and recruitment of economic management talents. Enterprises should continuously improve the professional quality and

comprehensive ability of their economic management team through systematic training and incentive mechanisms. This will enable the team to accurately analyze market trends and provide intellectual support for the formulation and implementation of effective economic management strategies [15].

5) Additionally, it is equally important to build a strong corporate culture. A corporate culture that fosters positivity can encourage innovation and teamwork among employees, leading to the development of shared values and codes of conduct. This type of culture not only boosts employees' sense of belonging and cohesion, but also helps to attract and retain top talent, providing long-term and reliable support for the enterprise's strategic development [16].

Thus, optimization of economic management is the key to the strategic development of the enterprise and, at the same time, a complex and continuous management process. Enterprises must continuously adapt to market changes, adjust their economic management mode, and improve the efficiency and accuracy of economic management. Additionally, enterprises must pay attention to risk management and talent training to provide a strong guarantee for the long-term development of the enterprise. Continuous economic management optimization can provide enterprises with a competitive advantage in the market and promote sustainable and healthy development. In the future, as the market environment continues to change and technology advances, enterprises must strengthen their innovation and economic management practices. This will enable them to explore more efficient and intelligent economic management modes, providing solid support for the strategic development of the enterprise.

List of sources used

1. Jinhua Y. HZT enterprise development strategy planning and Implementation Strategy Research. In *Electronics Test*. 2016. P. 169-170.
2. Dong F. Thoughts on cost management in development strategy of building enterprise. *Shanxi Architecture*. 2007. №33 (21). P. 291-292.
3. Chong L. Strategy of Accomplishing Leaping Development of an Enterprise. *Journal of Huaiyin Industry College*. 2003. №12 (6). P. 4-5.
4. Birbirenko S., Tereshko Y. Strategic management as an important aspect of ensuring the economic sustainability of a modern enterprise. *Pryazovskyi Economic Herald*. 2020. P. 63-68.
5. Yevtushenko V., Liashevska V., Chupryniuk Y. Researching and Improving the Strategic Planning of the Foreign Economic Activity of Enterprise. *Business Inform*. 2020. №6. P. 23-29.
6. Sng H.Y., Chia W.M. Back matter. *Crisis Management and Public Policy*. 2015. P. 197-201.
7. Hongmin H. The Value and Risks of the Business-variety Strategy of Enterprises. *China Business and Market*. 2004. №6. P. 36-39.
8. Moravveji S.S., Abdollahi A., Eghbali N. The conceptual model of virtual enterprise business strategy in hyper-competition environment. *IEEE International Conference on Industrial Engineering & Engineering Management*. 2008. P. 532-537.
9. Jetta K. A look at trends in consumer purchasing behavior. (Merchandising/vitamins & nutrition). 2010. URL: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/55696840/look-trends-consumer-purchasing-behavior>.
10. Bergen M., Peteraf M.A. Competitor identification and competitor analysis: a broad-based managerial approach. *Managerial and Decision Economics*. 2002. №23 (4-5). P. 157-169.

11. Savall H. Releasing the untapped potential of enterprises through socio-economic management. *Work and People An Economic Evaluation of Job-Enrichment*. 2008. URL: <https://ideas.repec.org/p/hal/journal/halshs-00779926.html>.
12. Karadag H. Financial Management Challenges In Small and Medium-Sized Enterprises: A Strategic Management Approach. *EMAJ: Emerging Markets Journal*. 2015. №5 (1). P. 26-40.
13. Lan Q. Economic Globalization and Management and Development Strategic Choice of China's Enterprises. *China Business and Market*. 2002. №4. p. 47-49.
14. Otenko I.P., Iartym I.A. Definition of the "economic security of strategic changes at an enterprise" notion. *Problems of Economy*. 2014. №1. P. 204-210.
15. Gui Cheng D. and Lin L. Analysis of the relevance between the strategic human resource management and the regional economic development. *Journal of Liaoning Technical University (Social Science Edition)*. 2007. P. 481-483.
16. Yan W., He G. The Study on the Internationalized Management Strategies of Chinese Small and Medium-sized Enterprises. *Enterprise grows in sustaining efficiency and effectiveness – 2010 international conference on the development of small and medium-sized enterprises*. 2010. P. 136-141.

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Шершенюк О. М., к.е.н., доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Розвиток інноваційного підприємництва в умовах цифровізації є ключовим фактором в сучасній економіці. Цифрові технології дозволяють підприємствам створювати нові продукти, послуги та бізнес-моделі, що відповідають сучасним потребам ринку.

Ключові слова: цифрові технології, цифровізація, цифрові інструменти, цифрова економіка, підприємництво, трансформація, інновації, інноваційна діяльність.

Abstract. The development of innovative entrepreneurship in the conditions of digitalization is a key factor in the modern economy. Digital technologies allow enterprises to create new products, services and business models that meet the modern needs of the market.

Keywords: digital technologies, digitization, digital tools, digital economy, entrepreneurship, transformation, innovation, innovative activity.

Розвиток інноваційного підприємництва є ключовим чинником успіху в сучасній економіці, особливо в умовах стрімкої цифрової трансформації. Інноваційні підприємства відіграють важливу роль у створенні нових продуктів, послуг та технологій, які впливають на ефективність виробництва, якість життя та соціальний прогрес.

В умовах постійних змін і високої конкуренції інноваційне підприємництво виступає катализатором розвитку, сприяючи створенню нових ринків, збільшенню продуктивності та стимулюючи економічний зріст. Інноваційні підприємства активно впроваджують передові технології, розвивають нові бізнес-моделі та сприяють створенню стартап-екосистем, що сприяють розвитку нових ідей та інновацій.

Сучасні умови цифровізації підприємницької діяльності характеризуються

значним впливом технологій на всі аспекти бізнесу. Цифровізація підприємницької діяльності є важливим процесом у сучасному світі, оскільки відбувається стрімке впровадження цифрових технологій у всі сфери бізнесу. Наведемо кілька ключових причин необхідності цифровізації [1, 3, 4, 5]:

цифрові технології дозволяють оптимізувати процеси виробництва, маркетингу, продажу та обслуговування, що призводить до збільшення продуктивності та зниження витрат;

Інтернет та цифрові платформи надають підприємствам можливість проникнення на нові ринки як в межах країни, так і за її межами;

цифрові канали комунікації дозволяють підприємствам залучати та утримувати клієнтів, будуючи з ними близькі відносини та надаючи персоналізовані послуги;

цифрові технології сприяють створенню нових продуктів та послуг, а також впровадженню нових бізнес-моделей, що дозволяє підприємствам залишатися конкурентоспроможними в швидкозмінному світі;

цифрові інструменти дозволяють збирати та аналізувати великі обсяги даних, що допомагає у прийнятті обґрунтованих рішень та прогнозуванні тенденцій ринку.

Цифровізація є не лише необхідністю, але й ключовим чинником успіху для сучасного підприємства, оскільки дозволяє не лише пристосовуватися до змін у світі, а й активно впливати на них та досягати нових висот у бізнесі.

Основними аспектами розвитку інноваційного підприємництва в умовах цифровізації [1, 2, 5, 6]:

цифрові технології дозволяють підприємствам швидко реагувати на зміни в ринкових умовах і впроваджувати нові ідеї та продукти на ринок швидше, ніж коли-небудь раніше;

цифрові технології роблять можливим доступ до міжнародних ринків, технологій та експертів, що дозволяє підприємствам здійснювати міжнародну співпрацю та залучати нові можливості для розвитку;

використання цифрових технологій може допомогти підприємствам зменшити витрати на виробництво, маркетинг та управління, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності;

цифрові технології дозволяють підприємствам створювати персоналізовані продукти та послуги, які відповідають унікальним потребам кожного клієнта;

цифрові технології відкривають нові можливості для розвитку ринків, таких як інтернет-торгівля, фінтех та інші, що створює нові можливості для розвитку інноваційного підприємництва.

Розвиток інноваційного підприємництва в умовах цифровізації потребує постійного вдосконалення та адаптації до змін, але відкриває широкі перспективи для підприємств у всіх галузях економіки.

У сучасному світі цифровізація є не лише необхідністю, але й потужним катализатором для розвитку інноваційного підприємництва. Впровадження цифрових технологій дозволяє підприємствам створювати нові продукти та послуги, оптимізувати виробничі процеси, залучати та утримувати клієнтів, а також швидше реагувати на зміни на ринку.

Розвиток інноваційного підприємництва в умовах цифровізації передбачає активне використання цифрових інструментів та технологій, таких як штучний інтелект, аналітика даних, хмарні сервіси та інші. Це дозволяє підприємствам збільшувати ефективність своєї діяльності, знижувати витрати, швидше реагувати на зміни та інновації, а також займати більшу частку ринку.

Однак успішна цифровізація підприємства вимагає не лише впровадження нових технологій, але й культурних змін у компанії, гнучкості та готовності до постійного вдосконалення. Тільки відкриті та інноваційно налаштовані підприємства зможуть успішно конкурувати в умовах цифрового світу і забезпечити свій стабільний розвиток у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Krysovatyu A., Ptashchenko O., Kurtsev O., Arutyunyan O. The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju / Problems of Sustainable Development* 1 / 2024. P. 164-172. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5755/4346>.
2. Svetlana Khaminich, Mykhailo Broshkov, Eduard Kuznietsov, Olena Ptashchenko, Viktoriia Milcheva, Olga Boiko. Transformation of Managerial Innovations in Conditions of Digitalization of Market Relations. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*. ISSN: 2277-3878. Volume-8 Issue-4. November 2019. P. 7888-7893. DOI: 10.35940/ijrte.D9137.118419. URL: <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i4/D9137118419.pdf>.
3. Бойчик І. М. Ринкова інфраструктура: сутність та характеристика. *Сталий розвиток економіки*. 2013. №3. С. 34-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_3_9.
4. Крисоватий А., Десятнюк О., Птащенко О. Digital inclusion: financial and marketing aspects. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. №3 (14). 2023. С. 93-102. URL: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/08/3-2023-10.pdf>. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.10.
5. Крисоватий І. А. Розвиток інноваційних парків в умовах цифрової економіки. / *Global science: prospects and innovations. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2024. Pp. 498-501. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-global-science-prospects-and-innovations-1-3-02-2024-liverpul-velikobritaniya-arhiv>.
6. Собко О., Крисоватий І. А. Вдосконалення управління інноваційними проектами та поживлення інноваційної активності підприємств України. *Вісник економіки*. 2021. №3. С. 97-112. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1268>.

Тематичний напрям 5
ВІДНОВЛЕННЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

**ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ МІСТ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ**

Білошицька Н. І., к.т.н., доцент

Білошицький М. В., к.т.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. У роботі сформульовані основні проблеми щодо визначення ступеню руйнування житла на території України, зокрема на прикладі м. Сєверодонецьк. Визначено етапи відновлення житлової забудови та інфраструктури міст, як важливої складової сталого розвитку сучасного суспільства: проведення дослідження доцільності відновлення деяких населених пунктів, які були зруйновані внаслідок бойових дій; обрання шляху розвитку економіки країни після війни; розробка планів відновлення міст, зокрема і м. Сєверодонецьк, відповідно до «Плану відновлення України»; створення методологічних підходів для належного фіксування та оцінки збитків від руйнувань із подальшою їх цифровізацією; розроблення проектів житлової забудови з подальшою їх реалізацією.

Ключові слова: сталий розвиток міст, відновлення, відбудова, руйнування, житловий будинок, забудова, інфраструктура, місто.

Abstract. The article formulates the main problems regarding the determination of the degree of housing destruction in the territory of Ukraine, in particular, using the example of the city of Severodonetsk. The stages of restoration of residential buildings and infrastructure of cities, as an important component of the sustainable development of modern society, have been determined: carrying out a study of the feasibility of restoring some settlements that were destroyed as a result of hostilities; choosing the path of the country's economic development after the war; development of urban recovery plans, in particular the city of Severodonetsk, in accordance with the "Ukraine Recovery Plan"; creation of methodological approaches for proper recording and assessment of damages from destructions with their further digitization; development of residential construction projects with their further implementation.

Keywords: sustainable development of cities, restoration, reconstruction, destruction, residential building, residential construction, infrastructure, city.

Житло є однією з первинних життєвих потреб людини і однією з актуальних соціально-економічних проблем, а його комфортність і якість є індикаторами якості життя. Житло є складовою добробуту та важливою умовою для розвитку сучасного суспільства. Тому втрата житла у наслідок збройних конфліктів та стихійних лих є серйозним викликом людині та суспільству в цілому.

Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку є однією з 17 глобальних цілей сталого розвитку, які було затверджено у 2015 році на Саміті ООН при розробці нового «Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року» [1].

Термін «сталий розвиток» (англ. *sustainable development*) вперше було

сформульовано на форумі, присвяченому глобальним екологічним проблемам і проблемам розвитку суспільства, що відбувся у 1992 році під час Всесвітньої конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку «Ріо-92» (Ріо-де-Жанейро, Бразилія) [2-4].

Провідний дослідник економічних аспектів забруднення довкілля Герман Дейлі є автором інноваційної економічної теорії сталого розвитку, висвітленої в монографії «По-за зростанням: економічна теорія сталого розвитку» [5].

У вересні 2017 року Урядом України була представлена Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає базові показники для досягнення Цілей сталого розвитку. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року визначає стратегічні напрямки довгострокового розвитку країни і є орієнтиром для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, нормативно-правових актів для забезпечення збалансованості навколишнього середовища, економічного та соціального розвитку.

Найважливішим містобудівним завданням є визначення ступеня пошкодження житлових будівель і відновлення територій житлових районів міст, зруйнованих у результаті бойових дій. Процес відновлення та реконструкції житлових територій розпочнеться після завершення бойових дій, оскільки тільки тоді ми зможемо отримати реальну картину пошкоджень та руйнувань.

Відповідно до закону України «Про основи містобудування» містобудування (містобудівна діяльність) є цілеспрямованою діяльністю державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян зі створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проєктування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури [6].

Сучасні дослідження з проблем відновлення зруйнованого внаслідок бойових дій житлового фонду та інфраструктури міста вітчизняними дослідниками майже не висвітлені. Це зумовлено безпосередньо тим, що на території нашої країни не велися активні бойові дії з часів Великої Вітчизняної війни і міста не зазнавали масованих обстрілів.

Так, наприклад, за час війни за незалежність Хорватії (1991-1995 рр.) набули значних руйнувань інфраструктура та житловий фонд: близько 190 тис. житлових будинків зазнали пошкодження (понад 10% усієї житлової площі).

Фінансування програм забезпечення житлом ВПО належало до витрат, пов'язаних з бойовими діями. Було ухвалено низку законів щодо кредитування реконструкції житлових об'єктів. Законодавством визначалися основні форми реконструкції житла за ступенями пошкодження майна. Черговість отримання державної допомоги у забезпеченні житлових прав ВПО у Хорватії визначалася на основі таких факторів, як умови життя, доходи, освіта, вік, розмір сім'ї та кількість дітей тощо. Процес вирішення питання щодо житла для ВПО та біженців тривав декілька десятиліть. Уряд Хорватії і зараз працює над забезпеченням житлових прав громадян за мірою власних фінансових можливостей та активно залучає кошти міжнародних донорів [7].

Час від часу з'являються поодинокі статті щодо відновлення зруйнованого внаслідок бойових дій житлового фонду та інфраструктури міста в інтернет-виданнях,

які в основному мають дорадчий характер [8, 9].

Авторським колективом [10] розглянуто особливості поведінки будівельних конструкцій при впливі пожежі, вибухів та сейсмічних коливань. В доволі стислій формі висвітлена поведінка будівельних конструкцій при вибухах та ступені пошкодження будівель, але не описана комбінована дія вибуху та наступної пожежі, що часто відбувається внаслідок обстрілів.

У 2022 році було розроблено «Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Аудиту збитків, понесених внаслідок війни»» [11], «Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Будівництво, містобудування, модернізація міст та регіонів України»» [12] та звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України [13], але всі ці розрахунки втратили актуальність, оскільки ще ведуться активні військові дії, відбуваються обстріли, руйнуються будівлі та інфраструктура.

Автор звіту-довідника [14, 15] розглядає досвід реконструкції житла після стихійних лих і збройних конфліктів. У звіті-довіднику сформульовані першочергові етапи процесу відновлення: підготовка, планування та оцінка проведення відбудови житла з наступною реалізацією проекту. Наведені критерії для оцінки ступеню руйнувань на прикладі Косово, які розроблялись Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) та International Management Group (IMG) за різними методологіями.

Дослідження [16] зосереджено на тому, як інтегрувати соціально-економічні умови та потреби в житлі бенефіціарів (набувачів благодійної допомоги) у постконфліктну реконструкцію житла. Постконфліктна реконструкція – це комплексний захід з відновлення житла та соціально-економічної інфраструктури постраждалих міст: стале житло повинно відповідати потребам сім'ї, місцевим природно-кліматичним умовам, національним культурним традиціям та розташовуватися там, де є місця прикладання праці і сфера соціального, культурно-побутового обслуговування відповідає потребам мешканців.

Недоліком програм реконструкції житла в постконфліктних ситуаціях є відсутність відповідної розробки та планування проекту [17]. Причинами цього є низька зацікавленість сторін у швидкості, прибутку та часі (всі етапи відновлення відбуваються за кошти благодійних організацій). Це вимагає зміни сучасних моделей управління процесами та збільшити залучення зацікавлених сторін під час розробки та планування проекту.

Метою роботи є визначення ступеню руйнування житла на території України, зокрема на прикладі м. Сєвєродонецьк, дослідження можливих шляхів його відновлення, що є важливою умовою для сталого розвитку сучасного суспільства.

Під час бойових дій відбуваються масштабні руйнування промислових підприємств, транспортної та інженерної інфраструктури, медичних, освітніх, культурних та інших закладів. Проте найбільших руйнувань зазнає система житлово-комунального господарства та зокрема житлові будівлі.

За даними Інституту Київської школи економіки (KSE Institute) [18], сума прямих задокументованих збитків інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення Росії за підсумками на 1 вересня 2023 р. оцінюється в \$151,2 млрд.

Станом на вересень 2023 року, у загальному обсязі прямих збитків найбільшими залишаються втрати житлового фонду – \$55,9 млрд. Внаслідок бойових дій пошкоджено або зруйновано 167,2 тис. об'єктів житлового фонду, з них: багатоквартирні – 19,1 тис., приватні будинки – 147,8 тис. та гуртожитки – 0,35 тис.

Найбільших руйнувань житлового фонду зазнали Донецька, Київська, Луганська, Харківська, Миколаївська, Чернігівська, Херсонська та Запорізька області. Серед міст найбільше постраждали: Маріуполь, Харків, Чернігів, Северодонецьк, Рубіжне, Бахмут, Мар'їнка, Лисичанськ, Попасна, Ізюм і Волноваха. За попередніми даними, у Бахмуті та Мар'їнці практично немає не пошкоджених будівель. За [18] у Донецькій області повністю зруйновано (ступінь руйнування – понад 40%) більше 18 тис. житлових будинків, у Київській – 6,7 тис., у Луганській – понад 2,5 тис.

Друге місце за сумою збитків посідає сфера інфраструктури (транспортна, дорожнє господарство, залізнична, а також авіаційна та портова галузі) – \$36,6 млрд. На третьому місці за сумою збитків залишаються промисловість і втрати підприємств – \$11,4 млрд. (рис. 1).

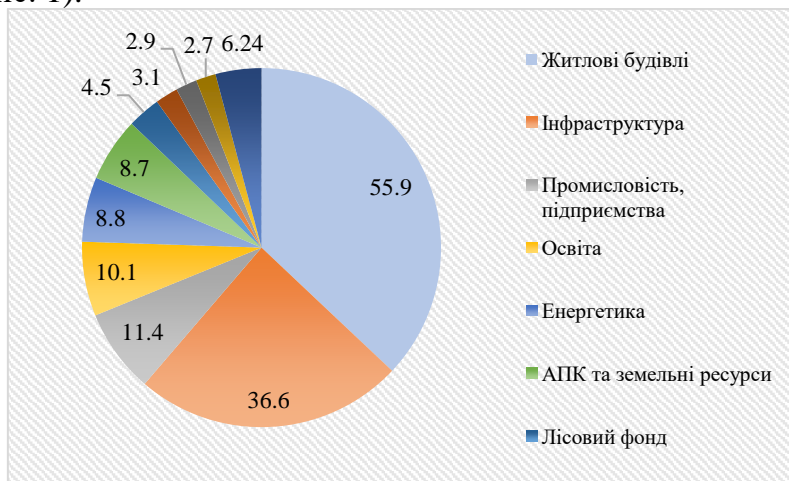

Рис. 1. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну станом на 1 вересня 2023 р.

Упродовж всього періоду з 24 лютого і до вересня 2022 року, поки велися активні бойові дії, м. Северодонецьк знаходилось під постійними обстрілами армії РФ і руйнувалися будівлі частково або повністю. На платформі Google Maps О. Задесенцевим було створено інтерактивну карту «Наслідки війни в Северодонецьку 2022 р.» (рис. 2), на якій позначено хід та наслідки російської збройної окупації міської територіальної громади. Карта постійно доопрацьовується новими даними [19]. Створено також «Карту Відновлення та Руйнувань», де накопичується інформація про всі пошкоджені або зруйновані внаслідок російської агресії об'єкти цивільної інфраструктури та дані щодо їх відновлення [20] за регіонами України. Даних щодо пошкоджень і руйнувань на території Луганської області немає, оскільки майже вся територія знаходиться в окупації і реальну картину відслідкувати неможливо.

На даний період достеменно сказати не можливо, яка кількість будівель зруйнована вщент, а яку можливо відновити – посилити або зробити лише капітальний ремонт. Чим більше часу проходить з моменту пошкодження до початку відновлення, тим більше руйнується будівля під впливом зовнішніх факторів: перш за все це час, протягом якого йде руйнація конструкцій під дією власної ваги, та несприятливі кліматичні умови (потрапляння вологи у внутрішні шари конструкцій та її позмінне замерзання та відтавання). Всі ці процеси можливо спостерігати через фото, які періодично з'являються у мережі інтернету (рис. 3-5).

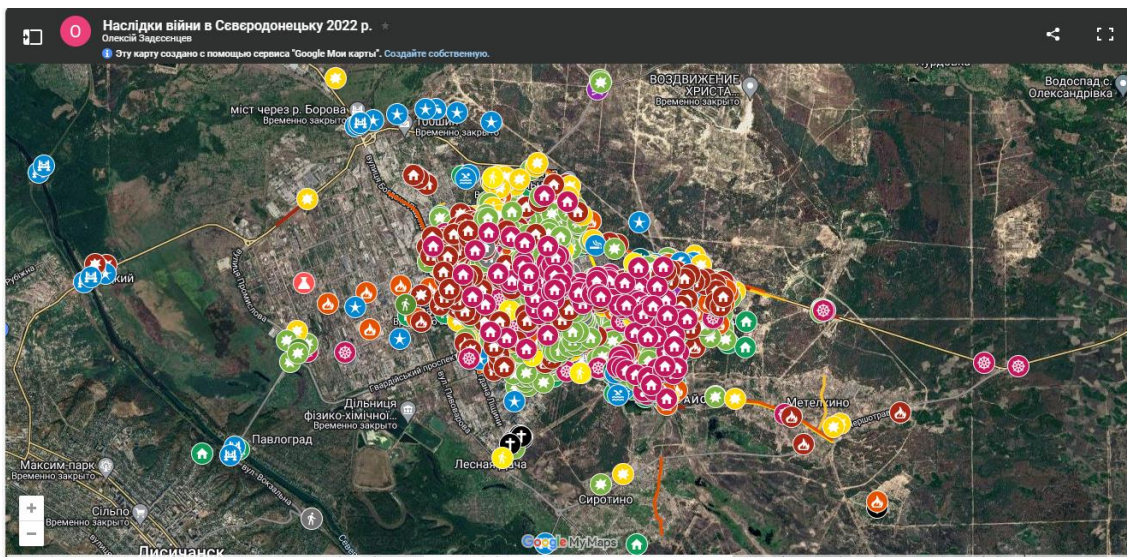

Рис. 2. Інтерактивна карта «Наслідки війни в Северодонецьку 2022 р.» [19]

Так, у Северодонецьку з 809 багатоквартирних житлових будинків (2691,4 тис. м², загальна кількість квартир складає 46148 одиниць) пошкоджені 764, тобто 94% житлового фонду міста. Окупаційною владою міста було проведено технічне обстеження пошкоджених будівель і за його результатами 420-460 багатоповерхівок не підлягають відновленню, тобто понад 50% житлового фонду міста. Окупаційна влада міста у січні 2023 року надрукувала попередній список з 67 будинків, які не підлягають відновленню і будуть демонтовані.

Рис. 3. Будинок по вул. Енергетиків, 3: а – липень 2022 р.; б – лютий 2023 р. (за даними <https://t.me/severodonetsk/11670>)

Планувати відновлення української економіки та міст необхідно вже сьогодні, незалежно від того, що повномасштабне вторгнення в Україну ще триває. По-перше, необхідно провести дослідження доцільності відновлення деяких населених пунктів, які були зруйновані внаслідок бойових дій.

По-друге, обрати шлях розвитку економіки країни після війни. Прикладом може слугувати План відновлення Європи – План Маршалла. Для України становить інтерес план відновлення французької економіки через схожість проблем, які виникли у повоєнній Франції 1946 р. та сьогодні в Україні. Це не означає, що його слід

дотримуватися в усіх деталях стосовно України.

Рис. 4. Будинок по вул. Вілосова, 43: а – серпень 2022 р.; б – березень 2023 р. (за даними <https://t.me/severodonetsk/11670>)

Рис. 5. Будинок по просп. Гвардійський, 45: а – червень 2022 р.; б – березень 2023 р. (за даними <https://t.me/severodonetsk/11670>)

Відповідно до «Плану відновлення України» [21], який спрямований на прискорення сталого економічного зростання, у рамках Національної програми розроблено проект «Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів», основними частинами якого є: будівництво (відновлення зруйнованих) об'єктів, із забезпеченням енергоефективності та безбар'єрності; будівництво нових мереж водопостачання, водовідведення та нових очисних споруд водовідведення; відновлення функціонування систем водопостачання та водовідведення; нове будівництво житлової інфраструктури відповідно до найкращих практик міського планування; проведення поточного та капітального ремонту/реконструкції будинків, що зазнали пошкоджень внаслідок збройної агресії рф тощо.

При розробці плану відновлення міст України, зокрема і м. Северодонецьк, необхідно дотримуватись «Плану відновлення України». При цьому вже зараз необхідно попередньо опрацювати етапи процесу відновлення: підготовку, планування та оцінку проведення відбудови житла з наступною реалізацією проекту. На етапі підготовки можливо зробити попередні приблизні розрахунки щодо масштабів руйнувань, завданої шкоди, збитків та необхідних інвестицій у відбудову житлових будівель та інфраструктури міста. Оскільки прямими методами неможливо визначити та оцінити їх технічний стан та обсяги пошкоджень на територіях, де тривають активні

бойові дії або є тимчасово окупованими, фізичний огляд яких є обмеженим через небезпеку використовуємо дані, які надходять з інтернет-джерел.

Наступним етапом є створення методологічних підходів для належного фіксування та оцінки збитків від руйнувань із подальшою їх цифровізацією. На цьому етапі визначається загальний обсяг завданої шкоди та збитків, а також потреб у відновленні. Після деокупації здійснюється пооб'єктна фіксація завданої шкоди та збитків, проводиться оцінка втрат і розробляються проекти житлової забудови.

Висновки. У роботі сформульовані основні проблеми щодо визначення ступеню руйнування житла на території України, зокрема на прикладі м. Сєверодонецьк. Визначено етапи відновлення житлової забудови та інфраструктури міст, як важливої складової сталого розвитку сучасного суспільства: проведення дослідження доцільності відновлення деяких населених пунктів, які були зруйновані внаслідок бойових дій; обрання шляху розвитку економіки країни після війни; розробка планів відновлення міст, зокрема і м. Сєверодонецьк, відповідно до «Плану відновлення України»; створення методологічних підходів для належного фіксування та оцінки збитків від руйнувань із подальшою їх цифровізацією; розроблення проектів житлової забудови з подальшою їх реалізацією.

Список використаних джерел

1. Білошицька Н. І. Сталій розвиток міст у містобудівному контексті / Н. І. Білошицька, М. В. Білошицький, П. Є. Уваров // Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції «Просторове планування для майбутнього України» (Полтава, 25 – 26 травня 2023 р.). Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка. 2023. С. 13-15.

2. Білошицька Н. І. Концептуальні засади сталого розвитку регіону у контексті містобудування: колективна монографія / Н. І. Білошицька, Г. О. Татарченко, М. В. Білошицький, П. Є. Уваров. Сєверодонецьк: СНУ ім. В. Даля. 2017. С. 6-16.

3. Білошицька Н. І. Концептуальні засади сталого розвитку регіону у контексті містобудування: колективна монографія / Н. І. Білошицька, Г. О. Татарченко, М. В. Білошицький, П. Є. Уваров. Сєверодонецьк: СНУ ім. В. Даля. 2017. С. 145-153.

4. Декларація Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток. URL: <https://necu.org.ua/deklaracziya-rio-de-zhanejro-pro-navkolyshnye-seredovyshhe-i-rozvytok>.

5. Дейлі Г. Поза зростанням: економічна теорія сталого розвитку: Пер. з англ. К.: Інтелсфера. 2002. 312 с. (Herman E. Daly. Beyond Growth. The Economics of Sustainable Development. Boston: Beacon Press. 1996).

6. Про основи містобудування. Закон України від 16.11.1992 №2780-XII. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2780-12>.

7. Горін Н. О. Міжнародний досвід повоєнної відбудови житлового фонду та вирішення житлових проблем ВПО // Український соціум. 2023. №1 (84). С. 136-154.

8. Як російські удари руйнують багатоповерхівки. Вісім прикладів з коментарями інженера-конструктора. URL: <https://texty.org.ua/projects/107604/yak-ros-udary-ruiniuit-budynky>.

9. Які типи будинків можуть витримати обстріли: пояснення експерта. URL: <https://acc.cv.ua/news/storystorynka/tsikavo/yaki-tipi-budinkiv-mozhut-vitrimati-obstrili-poyasnennya-eksperta-88659>.

10. Васильченко О. В. Будівельні конструкції та їх поведінка в умовах

надзвичайних ситуацій: Навчальний посібник / О. В. Васильченко, Ю. В. Квітковський, О. В. Миргород, О. А. Стельмах. Харків: ХНАДУ. 2015. 488 с.

11. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Аудиту збитків, понесених внаслідок війни». 86 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf>.

12. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Будівництво, містобудування, модернізація міст та регіонів України». 350 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/construction-urban-planning-modernization-of-cities-and-regions.pdf>.

13. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 вересня 2022 року. 41 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.pdf.

14. Sultan Barakat «Housing reconstruction after conflict and disaster» // Network Paper. Number 43. December 2003. 42 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/33041200_Housing_Reconstruction_After_Conflict_and_Disaster.

15. Баракат С. Звіт-довідник «Housing reconstruction after conflict and disaster»: переклад В. Висоцького. 56 с.

16. Seneviratne K. Post conflict housing reconstruction: sustainability perspectives of human settlements / Krisanthi Seneviratne, Dilanthi Amaratunga, Richard Haigh // The Construction, Building and Real Estate Research Conference of the Royal Institution of Chartered Surveyors. 2010. 21 p. URL: https://www.academia.edu/2669250/Post_conflict_housing_reconstruction_sustainability_perspectives_of_human_settlements.

17. Towards improving the design and planning of post-conflict housing reconstruction projects: A Conceptual Framework. 19 p. URL: <https://www.open-access.bcu.ac.uk/13664/1/Towards%20improving%20the%20design%20and%20planning.pdf>.

18. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, сягає \$151,2 млрд – оцінка станом на 1 вересня 2023 року // Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/04/6/685311>.

19. Ентузіаст створив інтерактивну карту, на якій позначені хід та наслідки окупації Северодонецька російськими загарбниками. URL: https://sed-rada.gov.ua/novini-mista/entuziast-stvoriv-interaktivnu-kartu-na-yakiy-poznacheni-hid-ta-naslidki-okupaciyi-sievierodonecka-rosiyskimi-zagarbnikami_21-09-2022.

20. Карта відновлення та руйнувань. URL: <https://reukraine.shtab.net>.

21. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua>.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ АІ ДЛЯ ЗБІЛЬШЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ РЕГІОНУ

Гуменюк В. В., здобувач вищої освіти

Клюс Ю. І., д.е.н., професор

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. У статті розглянуті такі поняття як штучний інтелект, розвиток регіонів і фактори, від яких цей розвиток залежить. Перераховані основні сфери і галузі регіону, у яких може бути впроваджені і застосовані інструменти АІ, а також коротко описано, як саме ШІ може використовуватись і впливати на кожен окрему сферу і галузь регіону. Надані практичні рекомендації щодо впровадження і застосування інструментів АІ у

діяльність підприємства. Підведені підсумки важливості таких інноваційних рішень, як ШІ у розвитку регіонів загалом.

Ключові слова: розвиток регіону, штучний інтелект, сучасні технології, соціально-економічний розвиток.

Abstract. The article discusses such concepts as artificial intelligence, regional development, and the factors on which this development depends. The main spheres and industries of the region in which AI tools can be implemented and applied are listed, and a brief description of how AI can be used and influence each individual sphere and industry of the region is given. Practical recommendations on the implementation and application of AI tools in the activities of an enterprise are provided. The importance of such innovative solutions as AI in the development of regions in general is summarized.

Keywords: regional development, artificial intelligence, modern technologies, socio-economic development.

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день наша країна опинилася у важких економічних, соціальних, демографічних умовах. Такі негативні фактори, як воєнні дії, які продовжуються на території України, еміграція величезної кількості працездатного населення, мільйони внутрішньо переміщених осіб, пошкоджена цивільна інфраструктура не сприяють розвитку і процвітанню як окремих регіонів, так і держави в цілому. Навпаки, сьогоднішня ситуація призводить до стагнації регіонів, їх економічних і соціальних систем.

Для забезпечення умов виходу з кризи і подальшого розвитку регіонів потрібно шукати нові підходи до розробки стратегій і складових розвитку економічних і соціальних систем регіону [1]. Насамперед, це стосується таких сфер, як управління, фінанси, облік, медицина, освіта, торгівля, виробництво, транспортна логістика.

Оскільки існує проблема неефективного та інертного функціонування приватних та в більшій мірі державних і комунальних підприємств регіону, необхідно впроваджувати якісні зміни, які принесуть покращення результатів роботи в короткостроковій перспективі. Такою інновацією може стати впровадження штучного інтелекту (ШІ) в організації різних сфер і галузей регіону. Сучасні інструменти ШІ при правильному впровадженні і застосуванні дозволять збільшити ефективність підприємств різних форм власності. Це в свою чергу дасть змогу зекономити ресурси і підвищити продуктивність і конкурентоздатність регіону загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням і дослідженням основ розвитку регіонів займалися багато українських та зарубіжних науковців. Основними з них є Кічурчак М. В., Паславська І. М. [2], Фаїг Рагімов [3], Порудєєва Т. В.

Дослідженням впровадження і застосування інструментів штучного інтелекту в діяльність організацій займались Могилевська О. Ю., Слободяник А. М., Сідак І. В. [4], А. А. Висоцький, О. О. Суріков, С. В. Василюк-Зайцева, Зуо Бруно, Басіра Садат. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій по даним напрямкам, застосування і вплив штучного інтелекту на розвиток потенціалу регіону майже не вивчений і потребує детальних досліджень і систематизації отриманих результатів.

Мета статті. Метою дослідження є розгляд факторів впливу на розвиток регіону в цілому; огляд сучасних інструментів і сервісів штучного інтелекту та способи їх застосування в організаціях регіону різних сфер та галузей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сталий розвиток регіону – це керований процес гармонійних, цілеспрямованих, закономірних змін, які в основі своїй направлені на економічне зростання, суспільний добробут, ощадне використання всіх

видів ресурсів та збереження навколишнього природного середовища, екосистеми регіону [5]. З цього визначення можна зробити висновок, що розвиток регіону можливий через якісні зміни в діяльності усіх суб'єктів господарювання – соціальної, інфраструктурної, приватної, державної сфер. Підвищення ефективності роботи кожного окремого елемента економічно-соціальної системи призведе до покращення розвитку регіону в цілому.

Визначимо фактори, які визначають сталий розвиток регіону в широкому сенсі:

- соціальний фактор – надання якісних послуг вразливим верствам населення;
- медицина – доступна і компетентна медична допомога;
- освіта – високий рівень початкової, середньої і вищої освіти з відпрацюванням практичних навичок здобувачів, програми підвищення кваліфікації;
- зайнятість – наявність значної кількості робочих місць з гідною оплатою праці, інші види мотивації, створення програм перенавчання під існуючі та нові підприємства;
- економічний чинник – розвинутий ринок збуту, велика кількість малих і середніх підприємств, самозайнятих осіб, наявність високотехнологічних компаній, розвинута виробнича сфера і ринок послуг;
- банківська та фінансова складова – широка мережа банківських, кредитно-фінансових установ, інвестиційних, брокерських, страхових компаній, які плідно працюють з населенням, бізнесом і приватним сектором;
- управлінська складова – якість управлінських кадрів, обліку, адміністрування напряму впливає на розробку стратегії розвитку регіону, ухвалення потрібних і корисних рішень. Це стосується в першу чергу державних і місцевих управлінців, але також і комерційних та виробничих структур;
- транспорт, логістика – розвинута мережа різних видів транспортних перевезень, як пасажирських, так і вантажних, що прямо впливає на економічну активність регіону;
- торгівля – роздрібна торгівля впливає на доступність товарів і послуг населенню, оптова торгівля і конкуренція в цій сфері дає можливість придбати продукцію більш вигідно;
- житлово-комунальні послуги – висока степінь газифікації, електрифікації, тепло- і водопостачання, а також ефективно надання комунальних послуг робить регіон привабливий для проживання. Таким чином, в перспективі може відбуватися приріст населення і покращення демографічних показників регіону;
- безпековий фактор – криміногенна ситуація в регіоні, запобіганню шахрайства і корупції, низький рівень злочинності у високій мірі впливає на благополуччя і продуктивність населення.

Успішність і висока результативність роботи усіх суб'єктів господарювання з вищенаведених напрямків забезпечить економічний і соціальний розвиток регіону, його інвестиційну привабливість, заможність і високу купівельну спроможність населення, активну підприємницьку діяльність, в результаті чого зростуть надходження в державний і місцеві бюджети. Що в свою чергу збільшить фінансування таких сфер як освіта, медицина, соціальна сфера і підтягне загальний рівень життя населення регіону.

Сьогоднішня важка економічна, демографічна, соціальна, безпекова ситуація у нашій країні потребує нових підходів, інновацій, подекуди кардинальних змін в управлінні і діяльності суб'єктів господарювання регіонів. Однак проводити повноцінні інституційні реформи у багатьох сферах під час війни, режиму воєнного

стану є проблематичним, не в останню чергу через відсутність фінансового ресурсу на це, який спрямований на безпекову складову держави. Тому потрібні поступові, крок за кроком зміни, покращення, які будуть давати поступові результати, які будуть накопичуватися з часом і давати необхідні результати, і відобразатимуться на загальній ефективності і віддачі в різних сферах життєдіяльності регіонів. Однак важливо, що такі рішення не повинні потребувати великих фінансових вкладень. Це може бути впровадження інструментів штучного інтелекту і різні сфери і напрямки діяльності організацій регіону різних форм власності.

Штучний інтелект (AI – artificial intelligence) – це набір технологій, методів, практик, теорій, що за допомогою обчислювальних комп'ютерних систем виконують когнітивні процеси, які є подібними до людських розумових можливостей. Вони включають машинне навчання, взаємодію, мислення, розуміння, розпізнавання. Сучасний AI представлений в різних формах – готовий продукт для кінцевого споживання (інструмент, інтернет сервіс, мобільний додаток), технічна обслуговуюча інфраструктура (алгоритми) для інших комплексних рішень, мислення, аналіз та взаємодія. ШІ має величезний потенціал і перспективи для покращення праці, ведення бізнесу, державного і корпоративного управління, для розвитку суспільства в цілому.

Розглянемо детальніше напрямки і сфери, де і як можуть бути застосовані можливості штучного інтелекту і як це впливає окремо на кожний напрям і на розвиток регіону в цілому.

Медицина. Застосування штучного інтелекту в сфері охорони здоров'я має великий потенціал. Зростання доступності і об'єму медичних даних, розробки і впровадженню нових аналітичних і обчислювальних методів ШІ демонструє якісні результати. Це дає змогу знизити навантаження на медичний персонал, підвищити якість їх праці, зменшення помилок в отриманих медичних показниках і підвищення їх точності.

AI використовується у приватних і медичних установах в наступних галузях медицини:

- діагностика – ШІ зчитує, аналізує, вдосконалює зображення КТ і МРТ, аналізує лабораторні показники крові, збирає і узагальнює дані артеріального тиску, вивчає ДНК пацієнтів для підбору найбільш релевантного лікування. Загалом можливості AI можна використовувати для прийняття оперативних рішень, автоматизації робочих процесів, обладнання, трактування результатів, прогнозування, виявлення і виправлення помилок, тестування систем, читання зображень;

- ортопедія – оцінка і діагностика хвороб хребта, степінь його викривлення, наявність інших аномалій, переломи або вади кісток, суглобів, зв'язок меніска. Подальший розвиток спрямований на діагностику і лікування всього опорно-рухового апарату;

- офтальмологія – AI в офтальмології використовується для діагностики великої кількості захворювань ока, ступеню їх прогресування, підбору інтраокулярних лінз, картування рогівки. Найближчим часом будуть доступні автоматизовані пристрої для раннього виявлення і лікування очних хвороб широкого профілю;

- стоматологія – допомагають виявляти, планувати і прогнозувати результати лікування зубів. Застосовується у реставраційній медицині, в ендодонтії, ортодонтії, парадонтології;

- кардіологія – впровадження штучного інтелекту в клінічну практику відбувається семимільними кроками. В найближчій перспективі AI охопить увесь спектр стратифікації ризику, діагностики, лікування та прогнозування в кардіології.

Вже зараз застосовується поєднання генетичної і клінічної інформації для запобігання, прогнозування і лікування різних захворювань серцево-судинної системи.

Використання технологій ШІ в медицині зменшує витрати на охорону здоров'я, підвищує якість медичної допомоги населенню, покращує доступ до інформації і діагностики проблем пацієнтів [6].

Освіта. В останні роки тема технологічних інновацій в освітньому процесі набуло великого значення. Це пов'язано з впровадженням в освіту інформаційно-комунікаційних технологій. Особливо це стало актуально в період пандемії коронавірусу, коли були закриті більшість освітніх закладів і здобувачі навчались дистанційно. Розглянемо основні напрямки використання AI в освітньому процесі:

- автоматизація оцінювання учнів та студентів – ШІ спроможний автоматично оцінити і проаналізувати відповідь студента, надати зворотній зв'язок, рекомендації, створити індивідуальний план навчання;

- персоналізація навчання – створення можливостей кожному здобувачеві обрати швидкість навчання, врахування вподобань та інтересів, визначення пріоритетності, обирати потрібний рівень знань і поступовість навчання;

- адаптивне навчання - відстеження процесу навчання кожного студента і учня, оповіщення викладача про здачу контрольної роботи, про виникнення питань в процесі засвоєння навчального матеріалу;

- оцінювання викладача студентами – проведення опитувань або анкетувань студентів (в тому числі анонімних) щодо їх ставлення до викладачів, подальший аналіз отриманої інформації і коригування подальших навчальних підходів;

- інтервальне навчання – можливість поетапного закріплення навчального матеріалу, періодичного його повторення і тестування.

Для цього використовуються чат-боти, розумні кампуси, через які можна отримувати всю необхідну інформацію в процесі навчання, мобільні додатки для вивчення мов або здобуття інших знань. Технології штучного інтелекту значно полегшують навчання всім учасникам освітнього процесу. Однак це не замінить викладача, який є наставником, носієм інформації, оцінювачем [7].

Маркетинг. Успіх будь-якого бізнесу у високій мірі залежить від реклами, просування, продажів своїх товарів або послуг. У сучасних швидкозмінних умовах технологій, алгоритмів, підходів використання AI в маркетинговій діяльності стає просто необхідною умовою, щоб залишатись конкурентоздатними на будь-якому ринку. Наведемо основні аспекти роботи ШІ в маркетингу і їхній вплив на нього:

- динамічне ціноутворення – алгоритми ШІ аналізують співвідношення попиту і пропозиції, цін конкурентів, сезонність, прибутковість різних груп товарів або послуг. Це дає можливість бути постійно в ринку і залучати максимальну кількість клієнтів;

- чат-боти – надають відповіді, консультації, приймають замовлення в режимі реального часу. Це економить значні фінансові і трудові ресурси компанії, які можна спрямувати на інші напрямки діяльності;

- виявлення цільової аудиторії – отримавши якісну вхідну інформацію про наявну клієнтську базу, AI може проаналізувати і виявити закономірності, сегментувати і виділити декілька груп цільової аудиторії, яка буде найбільш релевантна вашій наявній базі;

- персоналізація пропозицій – виявлення вподобань, смаків, аналіз минулих переглядів і покупок цільової аудиторії і на основі зібраної інформації показ конкретних товарів, послуг, контенту, оголошень, новинних стрічок. Це спрощує роботу маркетологам і значно підвищує результативність рекламних кампаній;

– створення контенту – широка пропозиція сервісів для створення унікального і креативного контенту, який привертає увагу потенційних споживачів і веде до конверсій. Штучний інтелект збирає інформацію в мережі і на основі актуальних тенденцій створює максимально релевантний контент. Це і текстові, і графічний, і аудіо, і відео матеріали.

Використання інструментів AI в маркетингу приносить переваги і посилення позицій на ринку компаніям різних галузей. Тому так важливо поступово впроваджувати їх в свою маркетингову діяльність як малим, так і середнім підприємствам, а також усім організаціям, які мають потребу в маркетинговому просуванні [8].

Транспорт і логістика. Налагодження транспортних і логістичних процесів є важливими факторами ефективності роботи підприємства і є одними з найбільш значних бізнес процесів. Сучасний підхід до удосконалення даних процесів потребує нових технологічних рішень. Такі рішення якраз дає штучний інтелект. Можливості, які він дає перераховуємо нижче:

– прогнозування попиту – AI дає можливість точно спрогнозувати на певний період попит на товари і послуги, що запобігає недостатньому або ж надмірному запасу товару на складах;

– ефективність управління логістикою – розподіл і доставка товарів в межах наявних ланцюгів постачання або ж розробка нових;

– вибір найбільш оптимальних маршрутів – економія на транспорті, а також зменшення викидів вуглецевих газів;

– оптимізація логістичних процесів – автоматична обробка замовлень, сповіщення клієнтів, відстеження доставки, планування маршрутів;

– виявлення помилок в ланцюгах постачань – аналіз і виявлення аномалій і менш продуктивних шляхів постачання, а також їх виправлення на більш ефективні;

– швидкість виконання замовлень – висока швидкість, точність і чіткість обробки і виконання замовлень з мінімальною кількістю помилок на всіх етапах постачання;

– автоматизоване управління складом – складський електронний облік, володіння товарними запасами в будь-який момент, дуже низька ймовірність помилок або відхилень.

Застосування AI в транспорті і логістиці робить бізнес процеси більш зрозумілими і прозорими, а також ефективними, зменшуючи помилки, уникаючи непотрібних витрат, і, як наслідок, збільшують фінансові результати суб'єктів господарської діяльності регіону [9].

Виробництво. Можливості штучного інтелекту у виробництві використовуються вже багато років. Це і конвеєрні лінії, і роботи-складальники, і контроль якості на лініях, різні сенсори і датчики. AI дозволяє виконувати завдання чітко по поставленим людиною задачам, контролювати процес виробництва, відповідно реагувати на події, збій в роботі, запобігати помилкам, передбачати знос інструментів і таке інше. Розглянемо три напрямки застосування ШІ для цифровізації сучасного виробництва:

– автоматизація кваліфікаційного підрозділу праці – алгоритми штучного інтелекту можуть формулювати вимоги до роботи, узагальнювати їх, оцінювати знання і навички працівників, робити сегментацію наявного персоналу з наявними завданнями і таким чином розподіляти задачі відповідно до кваліфікації;

– цифрова кооперація та виробничі системи – ефективна автоматизована взаємодія між працівниками, службами і підрозділами підприємства. Інструментами такої комунікації можуть бути мобільні додатки, комп'ютерні програми, хмарні

сервіси. Окрім комунікації, такі рішення можуть включати звітність, обмін даними на різних ланках організаційної структури;

– аналіз та оптимізація соціально-трудових відносин – за допомогою AI та якісних вхідних даних можна розробити ефективні командні структури, їх взаємовідносини, комунікації, вирішення конфліктних ситуацій, підтримка позитивного мікроклімату в команді. Як наслідок, підвищується продуктивність і результативність праці, задоволеність персоналу, зменшується відтік кадрів.

На виробничих підприємствах дуже важливе значення має формування ефективної системи менеджменту, взаємодії між виробничим персоналом і іншими структурами підприємства, що призводить до збільшення продуктивності праці і відображається на фінансових показниках організації. З цими завданнями на сьогоднішній день може ефективно впоратися штучний інтелект [10].

Прийняття управлінських рішень. Швидко і ефективно прийняття бізнес-рішень на усіх управлінських рівнях є одним з ключових факторів успішної діяльності будь-якої організації. Застосування технологій штучного інтелекту змінило підхід і філософію в прийнятті рішень в бізнесі і державному управлінні. Замість звичного ухвалення рішень на основі набутого раніше досвіду, інтуїції, колегіальних консультацій, наявних даних при долученні AI цей процес спирається на алгоритми, сучасну аналітику, автоматичний аналіз великих масивів даних, формування імітаційних і візуальних моделей. Розглянемо коротко дані інструменти:

– алгоритми ШІ – автоматизація збору і аналізу даних, виявлення тенденцій, закономірностей та створення прогнозів. На цій основі можна приймати обґрунтовані і важливі рішення;

– аналіз великих даних – дозволяє бізнесу краще побачити узагальнену картину серед великого масиву інформації і приймати більш точні і об'єктивні рішення щодо поточної ситуації на ринку і подальших перспектив;

– імітаційні моделі – дозволяють менеджменту проводити експерименти і тести щодо різних стратегій, прогнозувати імовірні сценарії та їх наслідки, таким чином обирати найоптимальніші шляхи подальшого розвитку;

– візуалізація даних – дає розуміння складних взаємозв'язків і закономірностей в структурі управління, воронці продажів, статистичних даних та іншої цінної інформації.

Завдяки обробці великих даних, машинному навчанні, здатності до прогнозування, автоматизації процесів, цифровій аналітиці AI є незамінним помічником в організаціях усіх форм власності. Перелічені інструменти змінюють правила гри на ринку і дають значні переваги компаніям, які впровадили і активно використовують їх у своїй підприємницькій діяльності [11].

Системне і постійне впровадження інструментів штучного інтелекту у вищеописані сфери і напрямки посприяють поступовому і незворотньому покращенню ефективності роботи усіх організацій і установ регіону, в яких вони будуть активно використовуватися. Причому такі дії не потребують початкових великих зовнішніх інвестицій, однак результати можна буде побачити вже в короткостроковій і середньостроковій перспективі.

Надамо рекомендації щодо впровадження штучного інтелекту у діяльність підприємства:

1. Оцінка потреб організації та напрямку їх розвитку. Проаналізуйте в яких сферах діяльності є потреба впровадити зміни, де є велика кількість рутинних завдань,

які повторюються, де є явні проблеми і часті помилки в процесі виконання робочих задач.

2. Постановка мети впровадження. Поставте чіткі, конкретні, релевантні, з точними цифрами цілі – чого саме, на якому етапі, в якій ділянці і в які терміни ви хочете досягти. Які результати повинні принести ці реалізовані цілі для вашої організації в цілому?

3. Інвестиції в програмне забезпечення або необхідне обладнання. Вам потрібно на цьому етапі чітко знати яке потрібно обладнання, який софт потрібно придбати, можливо потрібно найняти новий персонал або залучити спеціалістів на аутсорсинг, які капіталовкладення потрібні зараз і які знадобляться на всьому шляху їх використання для їх обслуговування, доопрацювання, заробітної платні, а також закласти бюджет на непередбачувані обставини.

4. Підбір або навчання кадрів. Для успішного впровадження і застосування ШІ обов'язковою умовою є найм вже підготовленого і кваліфікованого персоналу або ж навчання вже наявних працівників. Однак кадри повинні бути технічно підковані у відповідній сфері, мати такий або подібний досвід і постійно навчатись і розвиватись в даному напрямку [12].

5. Вибір конкретних рішень, підготовка та інтеграція даних. На даному етапі потрібно остаточно визначитись з конкретним інструментом AI або ж з їх комбінацією. Потім підготувати всі дані зі своїх електронних систем для інтеграції з цими інструментами, приведення їх в потрібний вид і формат для успішного функціонування вже з новою технологією.

6. Тестування та повноцінне впровадження. Для початку інновація впроваджується в невеликому масштабі на окремій ділянці, проводяться тестування, спостереження за коректністю роботи, виправлення помилок, якщо такі є, вимірюються і аналізуються показники. Далі після внесення корективів, виправлень недоліків система ШІ запускається в повному обсязі, інтегрується з усіма необхідними програмами і алгоритмами, бізнес-функціями на постійній основі.

7. Безперервне покращення. Технології AI змінюються з великою швидкістю, постійно розробляються нові методи, алгоритми. Тому після впровадження ШІ в організації необхідно працювати над його вдосконаленням, доопрацюванням, проводити тестування, опитування і по їх результатам вносити необхідні зміни.

8. Визначення результативності та прибутковості вкладених коштів. Останнім етапом є визначенням на стільки зміни, що відбулися після впровадження ШІ є вагомими, чи привели вони до очікуваних змін і чи досягли вони поставленої початкової мети, чи відбулась оптимізація процесів, економія часу для виконання рутинних завдань тощо. По можливості необхідно виміряти такий показник, як ROI (рентабельність інвестицій) – чи принесла вам впроваджена технологія додаткові кошти і яке співвідношення цих коштів з величиною капіталовкладень? Часто цей показник важко порахувати, а подекуди і неможливо [13].

Висновки. Розвиток регіонів в сьогоденні складних умовах, в яких опинилася наша країна з початком повномасштабної війни, є необхідною умовою для забезпечення стабільного і стійкого функціонування держави в цілому. На успішність і процвітання регіону впливає сукупність факторів – високі соціальні стандарти, якісна освіта і медицина, розвинена економічна, фінансова, банківська складова, транспорт, торгівля, виробнича сфера, досвідчений і якісний управлінський апарат в державних органах.

Сьогодні потрібно шукати нові технологічні рішення, які збільшать ефективність і результати діяльності різнотипних організацій регіону. Таким рішенням може бути штучний інтелект. Інструменти AI при відносно невеликих інвестиціях за короткий проміжок часу можуть забезпечити позитивні зміни і дати економічний, соціальний і виробничий ефект кожному окремому регіону.

Найшвидші і найефективніші результати від використання технологій ШІ дадуть такі сфери як маркетинг, транспорт, управління, кібербезпека, виробництво, торгівля. Це дасть найбільший позитивний накопичувальний ефект від залучених інвестицій.

До впровадження ШІ на різні організації потрібно підходити виважено, ставити конкретні вимірні цілі, розуміти мету і сутність кінцевих результатів. До того ж, потрібно усвідомлювати, який ефект має принести запровадження технологій AI для організації в цілому і після початку функціонування ШІ робити періодичні обрахунки змін показників діяльності.

Також основними складовими введення штучного інтелекту в роботу організації є кваліфікація дотичного персоналу, їх постійне навчання і розвиток, безупинне вдосконалення працюючого інструментарію, його доопрацювання, відслідковування змін та інновацій в даній сфері і внесення необхідних корективів.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що стабільні інвестиції, системне впровадження і застосування інструментів AI, постійне вдосконалення їх функціонування дадуть швидкі позитивні результати в розвитку усіх організацій регіону – соціальних установ, освітніх і медичних закладів, торгових і виробничих, транспортних і логістичних підприємств, державних і комунальних структур.

Список використаних джерел

1. Брянцев В. О. Сталий розвиток регіону: сучасні підходи та принципи. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2018. Том 29 (68). №3. С. 87-90.

2. Кічурчак М. В., Паславська І. М. Виклики та перспективи сталого розвитку регіонів в умовах воєнного стану в економіці України. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток міст та регіонів України в рамках Європейської інтеграції». 2023. №477. С. 150-154.

3. Фаїг Рагімов. Сталий розвиток регіонів в умовах повоєнного відновлення в контексті формування наукової парадигми публічного управління. Публічне управління та місцеве самоврядування. 2023. №1. С. 46-52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-1-7>.

4. Могилевська О. Ю., Слободяник А. М., Сідак І. В. Вплив штучного інтелекту на українську і міжнародну економіку. Київський економічний науковий журнал. 2023. №1. С. 45-52.

5. Тарасенко І. Методологічні основи сталого розвитку підприємств легкої промисловості: автореф. дис. докт. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Київ. 2011. С. 32.

6. Висоцький А. А., Суріков О. О., Василюк-Зайцева С. В. Розвиток штучного інтелекту в сучасній медицині. УКР. МЕД. ЧАСОПИС. 2023. №2 (154).

7. Візнюк І. М., Буглай Н. М., Куцак Л. В., Поліщук А. С., Киливник В. В. Використання штучного інтелекту в освіті. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2021. №59. С. 14-22.

8. Білик І. І., Лаврик К. Р. Використання штучного інтелекту в маркетингу: перспективи, переваги та недоліки. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2023. №19. Т. 1. С. 109-115.

9. Медведєв Є. П., Попова Ю. М., Коваленко М. М. Інноваційні технології штучного інтелекту в управлінні логістикою соціальних підприємств. Економіка та суспільство. 2023. №56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-53>.

10. Сватюк О. Цифровізація та штучний інтелект для організування праці менеджерів виробничого підприємства. «Scientific journal modeling the development of the economic systems». 2023. С. 14-22. URL: <https://orcid.org/0000-0003-0099-2532>.

11. Kubatko O. V., Stanley Ch. Ozims, V. I. Voronenko. Influence of artificial intelligence on business decision-making. Інноваційні процеси в економіці. 2024. №1 (103). С. 17-23. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2024.103.03>.

12. Болквадзе Н. І., Братко О. С., Мигаль О. Ф. Впровадження штучного інтелекту в бізнес-діяльність компанії. Економіка та суспільство. 2023. №58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-81>.

13. Paul Aroloye. Впровадження штучного інтелекту в малому бізнесі: Покрокове керівництво. URL: <https://www.ranktracker.com/uk/blog/implementing-ai-in-small-business-a-step-by-step-guide> (дата публікації 29.12.20).

СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Коцур А. С., к.е.н., доцент

Західноукраїнський національний університет

Анотація. Сучасний стан розвитку людського капіталу в Україні зазнає значного впливу воєнної агресії з боку росії. Цей вплив здійснюється на кількісні та якісні показники людського капіталу, зокрема спостерігається зменшення чисельності економічно активного населення та погіршення якості життя населення. На основі аналізу пропонуються проактивні заходи для відновлення та розвитку людського капіталу, такі як інвестиції в освіту, психологічна підтримка населення, розвиток охорони здоров'я та підтримка економічного потенціалу, які сприятимуть сталому розвитку країни.

Ключові слова: людський капітал, населення, міграція, якість освіти.

Abstract: The current state of human capital development in Ukraine is significantly affected by russia's military aggression. This influence is exerted on the quantitative and qualitative indicators of human capital, in particular, the narrowing of the number of economically active population and deterioration of the quality of life of the population is observed. Based on the analysis, proactive measures are proposed for the recovery and development of human capital, such as investments in education, psychological support of the population, development of health care and support of economic potential, which will contribute to the sustainable development of the country.

Keywords: human capital, population, migration, quality of education.

Сучасний стан розвитку людського капіталу важко охарактеризувати термінами, які б повністю оцінили його. Якщо повернутись назад у до воєнний період, вже тоді йшла мова про скорочення населення внаслідок природного руху та міграційні хвилі у 1990-х та 2000-х роках. Також слід згадати про прогнози японських вчених, які

прогнозували зменшення чисельності населення в Україні до 35 млн. осіб [1]. Вітчизняні вчені прогнозували чисельність українців у 2025 році на рівні 43,5 млн. осіб, а у 2050 році – 39 млн. осіб [2].

Проте цим прогнозам не судилося збутись. Окупація значної частини України, а опісля початок повномасштабної війни росії проти України зруйнували усі можливості для поступового скорочення чисельності населення і значно масштабували цей процес. Офіційна статистика зупинилась на 41,1 млн. осіб на початку 2022 року. В умовах війни говорити про точну чисельність населення країни, а від так і потенційних її захисників є не доцільним. Єдине, що можемо зазначити це те, що за даними ООН на кінець 2023 року кількість українських мігрантів, що перебувають за кордоном становила 6,2 млн. осіб. Основною причиною виїзду наших громадян є безпекові ризики.

Поряд з характеристикою негативних тенденцій кількісних показників розвитку людського капіталу, значної уваги потребує аналіз його якісних параметрів. Зокрема, той факт, що в більшості закордон виїжджає молодь та особи середнього віку і тим самим звужують чисельність економічно активного населення – носіїв людського капіталу.

Значного негативного впливу зазнає і якість навчання у закладах освіти. В умовах постійної тривоги за власне здоров'я та життя не можливо забезпечити високу якість навчання ні у школах, а ні в закладах профтех освіти чи в закладах передвищої і вищої освіти.

Окрім безпекових причин є також економічні чинники, які також спричиняють звуження людського капіталу. Значна частина підприємств на окупованій та прифронтовій території знищені і не підлягають відновленню, працівники таких підприємств змушені або залишати територію України або пробувати знайти роботу у тилкових регіонах, які мають іншу економічну спрямованість.

Слід також зазначити про значну кількість релокованих підприємств, які потребують нових працівників. Наявність таких підприємств має позитивне явище на розвиток людського капіталу регіонів куди вони переміщуються, адже дозволяє зберегти економічно активне населення на їх території.

Аналізуючи економічні чинники, що впливають на розвиток людського потенціалу доцільно зазначити, що вони мають переважно негативний вплив.

Важливим аспектом для збереження та використання людського капіталу є наявність та стан функціонування об'єктів соціальної інфраструктури. Зокрема мова йде про медичну та освітню галузі соціальної сфери.

Внаслідок воєнної агресії були зруйновані тисячі об'єктів соціальної інфраструктури. Функціонування освітніх та медичних закладів повинно враховувати безпекові умови, від чого втрачається якість надання їхніх послуг.

Значний вплив на людський капітал вносить мобілізація населення до ЗСУ, адже мобілізовані особи залишають економічно активного населення тим самим звужуючи економічний потенціал держави.

Зазначенні тенденції розвитку людського капіталу потребують вироблення проактивних заходів для відновлення людського капіталу.

Такими заходами в мовах воєнної агресії росії проти України можуть бути наступні:

1. Інвестиції в освіту є ключовим чинником для забезпечення конкурентоспроможності та розвитку. Розширення можливостей для вступу на навчання випускників закладів загальної середньої освіти через відмінну необхідності складання державної атестації, НМТ чи ЗНО. Дане рішення дозволить максимально

зберегти наявне населення в Україні, а також дозволить, підвищити його якісні характеристики. Необхідність такого кроку зумовлена агресивною політикою іноземних закладів освіти, які зараховують випускників наших шкіл за державним замовленням за умови володіння ними іноземною мовою на належному рівні. Розвиток освіти повинен включати розвиток програм професійної перепідготовки для тих, хто втратив роботу через воєнні дії, а також створення спеціалізованих курсів та програм для підтримки військовослужбовців, які звільняються з військової служби та внутрішньо переміщених осіб.

2. Психологічна підтримка та реабілітація для осіб, які зазнали травми та потребують психологічної підтримки та реабілітації. Доцільно масштабувати розвиток програм та послуг психологічної підтримки, що сприятиме відновленню психічного здоров'я та адаптації до воєнних умов.

3. Розвиток сфери охорони здоров'я, з метою забезпечення доступу до якісної медичної допомоги для потерпілих від війни, що є важливим для їхнього фізичного відновлення. Також слід розширювати програми реінтеграції, які мають на меті допомогти військовим та переміщеним особам знайти робочі місця та інтегруватися в суспільство.

4. Розвиток економічного потенціалу. Підтримка розвитку малих і середніх підприємств, а також створення нових робочих місць, що сприятиме відновленню економіки та забезпеченню зайнятості для осіб, які втратили свої робочі місця через військову агресію.

Такі напрями можуть допомогти відновити та зміцнити людський капітал в умовах воєнної агресії та сприяти сталому розвитку України.

Список використаних джерел

1. Населення України у 2050 році становитиме 35 мільйонів? Прогнози ООН. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/naselennia-ukrayiny-prohnozy-oon/31590808.html>.

2. Що очікувати українцям до 2050 року? Газета Кабінету Міністрів Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/sho-ochikuvati-ukrayincyam-do-2050-roku>.

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕЦИКЛІНГУ ВТОРИННОГО БЕТОНУ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Маслош О. В., к.х.н., доцент

Подкуйко В. М., здобувач вищої освіти

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Війна в Україні завдала значних руйнувань інфраструктурі та житловому фонду, що призвело до накопичення величезних обсягів бетонних відходів на деокупованих територіях. За оцінками експертів, їх обсяги можуть сягати мільйонів кубічних метрів. Одним із методів переробки бетону є рециклінг, який представляє собою процес збору, подрібнення та повторного використання бетонних відходів у нових будівельних проектах. Цей підхід сприяє зменшенню викидів в атмосферу та забруднення навколишнього середовища, а також зменшує потребу у природних ресурсах. Крім того, рециклінг бетону дозволяє ефективно використовувати відходи, зменшуючи витрати на їхню утилізацію та забезпечуючи економічну вигоду для підприємств та суспільства в цілому. В роботі розглянуто технологічні аспекти

переробки вторинного бетону, які мають важливе значення для ефективного використання цього матеріалу та сучасні методи та технології переробки. Показано ключові аспекти оцінки рівня використання рециклованого бетону в будівництві, схеми організації виробництва для переробки бетонних та залізобетонних виробів. Вказано, що для підвищення рівня рециклінгу вторинного бетону, а відповідно формування його економічного потенціалу, в Україні потрібна комплексна підтримка на рівні державної політики.

Ключові слова: бетонні відходи, рециклінг, економічний потенціал, післявоєнне відновлення.

Abstract. The war in Ukraine has caused significant damage to infrastructure and housing stock, which has led to the accumulation of huge volumes of concrete waste in the de-occupied territories. Experts estimate that the volume could reach millions of cubic metres. One method of concrete recycling is recycling, which is the process of collecting, crushing and reusing concrete waste in new construction projects. This approach helps to reduce air emissions and environmental pollution, as well as reducing the need for natural resources. In addition, concrete recycling allows for the efficient use of waste, reducing the cost of its disposal and providing economic benefits for businesses and society as a whole. The paper considers the technological aspects of recycled concrete processing, which are important for the efficient use of these material, and modern methods and technologies of processing. The key aspects of assessing the level of use of recycled concrete in construction, schemes of production organisation for the processing of concrete and reinforced concrete products are shown. It is indicated that in order to increase the level of recycling of recycled concrete, and, accordingly, the formation of its economic potential, Ukraine needs comprehensive support at the level of state policy.

Keywords: concrete waste, recycling, economic potential, post-war recovery.

Відновлення сходу України стане невід'ємною складовою національного розвитку. Після деокупації цей регіон потребуватиме невідкладних заходів з відновлення інфраструктури, економічного розвитку та соціально-економічної стабілізації. Зусилля влади, міжнародних партнерів та громадських організацій будуть необхідними для ефективного відновлення регіону. Інвестиції в будівництво, модернізацію інфраструктури, розвиток промисловості та підтримка сільського господарства допоможуть створити стійку основу для подальшого розвитку. Крім того, забезпечення доступу до освіти, медичних послуг та інших соціальних послуг підвищать якість життя мешканців сходу України. Спільні зусилля всіх зацікавлених сторін будуть ключовим елементом успішного відновлення регіону та підтримки його мешканців.

Війна в Україні завдала значних руйнувань інфраструктурі та житловому фонду, що призвело до накопичення величезних обсягів бетонних відходів на деокупованих територіях. За оцінками експертів, їх обсяги можуть сягати мільйонів кубічних метрів.

Неутилізовані бетонні відходи становлять серйозну загрозу довкіллю, шкодячи ґрунту, підземним водам та екосистемам. Вони також негативно впливають на здоров'я людей, виділяючи шкідливі речовини, такі як пил, важкі метали та хімічні сполуки.

Крім того, бетонні відходи займають значні площі, роблячи їх непридатними для використання в інших цілях. Це призведе до економічних втрат та ускладнить відновлення інфраструктури та будівництво нового житла.

Утилізація бетонних відходів стане актуальною у контексті відновлення

промислових міст, де значна кількість бетонних конструкцій буде потребувати заміни, реконструкції або утилізації. Будівельна діяльність, реконструкція і розвиток інфраструктури призведуть до великих обсягів відходів, які потрібно відновлювати або видаляти. Ефективна утилізація бетону може знизити негативний вплив на довкілля шляхом зменшення обсягів сміття та забруднення ґрунту та водойм. Крім того, переробка бетонних відходів може сприяти зменшенню витрат на будівельні матеріали та зниженню викидів вуглекислого газу, оскільки цей процес може включати в себе використання переробленого бетону як вторинної сировини для нових будівельних проектів.

Детальний аналіз сучасного стану переробки вторинного бетону в Україні розкриває численні виклики, які уповільнюють його подальший розвиток. Наразі цей процес обмежується недостатністю можливостей та технологій, які не повністю адаптовані для ефективного використання великих обсягів будівельних відходів. Багато з цих відходів, зокрема бетонний лом, відправляються на полігони або навіть незаконно викидаються, що призводить до серйозного забруднення довкілля.

Будівельні відходи складаються з полімерних матеріалів, залізобетону, бетонних обрізків, бітуму, асфальту та інших матеріалів.

Процес вторинного використання бетону потребує значних інвестицій у сучасне обладнання та технології. У багатьох випадках, відходи переробляються лише у невеликій мірі через відсутність відповідної інфраструктури та фінансових ресурсів для впровадження сучасних методів переробки.

Одним із методів переробки бетону є рециклінг, який представляє собою процес збору, подрібнення та повторного використання бетонних відходів у нових будівельних проектах. Цей підхід сприяє зменшенню викидів в атмосферу та забруднення навколишнього середовища, а також зменшує потребу у природних ресурсах. Крім того, рециклінг бетону дозволяє ефективно використовувати відходи, зменшуючи витрати на їхню утилізацію та забезпечуючи економічну вигоду для підприємств та суспільства в цілому.

Рециклінг вторинного бетону – це ключовий аспект сталого використання ресурсів у будівельній галузі. Однак, в Україні цей процес не має широкого розповсюдження і стикається з численними викликами.

Розглянемо технологічні аспекти переробки вторинного бетону, які мають важливе значення для ефективного використання цього матеріалу [1]:

1. Дроблення та сортування: Процес починається зі збору бетонних відходів та їх подальшого дроблення на більш малі фракції. Важливою частиною є сортування відходів за розміром та якістю.

2. Технології дроблення: Використання сучасних дробарок та дробильних установок дозволяє знижувати відходи до потрібних розмірів, що є важливим для подальшого використання в будівельних матеріалах.

3. Промивання та очищення: Після дроблення матеріал потребує промивання та очищення від забруднень, що дозволяє підвищити якість вторинного бетону та забезпечити його відповідність стандартам.

4. Змішування та приготування бетонної суміші: Очищений відхідний матеріал може бути використаний для виготовлення бетонної суміші прямо на місці будівництва або на бетонному заводі.

5. Тестування та стандартизація: Важливим етапом є проведення тестів на якість та властивості вторинного бетону, а також його відповідність будівельним стандартам та нормам.

Ці технологічні аспекти взаємопов'язані та вимагають відповідних знань та обладнання для ефективної переробки вторинного бетону з метою його подальшого використання у будівельних проектах.

До сучасних методів та технологій переробки вторинного бетону відносять [1]:

1. Механічне подрібнення. Цей метод використовує різні типи дробарок та млинів для подрібнення бетонних відходів на менші фракції. Він дозволяє досягти потрібної розмірної грануляції відходів для їх подальшого використання. Сучасні дробильні установки, спеціально розроблені для переробки бетонних відходів, можуть забезпечити високу продуктивність та якість кінцевого продукту.

2. Гідромеханічне подрібнення. Метод використовує воду та гідродинамічні сили для подрібнення бетону, є ефективний для отримання більш однорідних часток та зменшує ризик втрати корисних властивостей матеріалу.

3. Термічна обробка. Технології термічної обробки, такі як плавлення та переплавлення, можуть бути використані для перетворення бетонних відходів в інші корисні матеріали, наприклад, розплавлений бетон може бути використаний як сировина для виробництва нових будівельних матеріалів.

4. Хімічна обробка. Деякі хімічні методи можуть бути використані для розчинення часток бетону або розщеплення його компонентів, що дозволяє виділити корисні матеріали для подальшого використання.

Ці методи та технології переробки вторинного бетону можуть бути використані окремо або в поєднанні залежно від конкретних умов та потреб проекту.

Оцінка рівня використання рециклованого бетону в будівництві є важливим кроком для визначення ефективності та прогресу у сфері рециклінгу. Ключовими аспектами цієї оцінки є:

1. Визначення кількості та типів будівельних проектів, де використовується рециклований бетон, а саме проведення досліджень та аналіз статистичних даних для визначення обсягів використання рециклованого бетону в різних галузях будівництва, таких як житлове будівництво, комерційні об'єкти, дорожнє будівництво тощо.

2. Оцінка технічних характеристик та якості використаного рециклованого бетону, що включає проведення випробувань та аналіз результатів, щоб визначити, чи відповідає якість та характеристики рециклованого бетону вимогам стандартів і потребам конкретного будівельного проекту.

3. Економічна оцінка з проведенням аналізу вартості та економічної доцільності використання рециклованого бетону порівняно з традиційним бетоном, врахування витрат на переробку, транспортування та використання рециклованого матеріалу.

4. Вивчення ринкових тенденцій та регулятивного середовища шляхом проведення аналізу законодавчих та регулятивних положень, які стимулюють або обмежують використання рециклованого бетону в будівництві та врахування тенденцій ринку та перспектив розвитку сектору рециклінгу.

5. Моніторинг та звітність: встановлення системи моніторингу для відстеження обсягів використання рециклованого бетону в реальному часі та складання звітів про результати для зацікавлених сторін. [2]

Розглянемо з економічної точки зору один із засобів рециклінгу бетону – механічну переробку відходів бетону, вона стає дедалі популярнішою практикою з метою повторного використання матеріалів та зменшення негативного впливу будівництва на навколишнє середовище. Цей процес полягає у перетворенні старого бетону на вторинний щебінь та піщано-щебєневу суміш. Важливим кроком є розвиток вітчизняного обладнання для такої переробки, оскільки зникає потреба в імпорті

дробильного обладнання. Це відкриває нові можливості для внутрішнього ринку та стимулює співпрацю з іноземними партнерами.

Для зменшення витрат на будівництво, збереження природних ресурсів та оптимізації використання земельних ділянок, які можуть бути використані для нових об'єктів, необхідно використовувати відходи будівельного виробництва після їх переробки у вторинний щебінь та піщано-щебєневу суміш. Згідно з даними Міністерства ЖКГ України, у країні щорічно утворюється близько 25 мільйонів тонн будівельних відходів, але лише близько 10% з них переробляється. Решта відходів направляється на полігони або утилізується. Питання ефективного управління відходами в будівництві залишається актуальним для України.

Рециклінг – це не лише процес відновлення відходів виробництва, але й система, що сприяє створенню замкнутого циклу використання ресурсів. Шляхом використання технологічних і організаційно-економічних заходів, відходи перетворюються у цінні матеріали, які можна використовувати повторно в господарському обороті.

Рециклінг бетону виявляється ключовим в цьому процесі, оскільки бетон, будучи одним з найбільш використовуваних будівельних матеріалів, створює значні обсяги відходів. Механічна переробка бетонних відходів дозволяє отримувати вторинну сировину, яка може бути використана для виробництва нових будівельних матеріалів.

У зв'язку зі зростаючими екологічними вимогами та підвищеною увагою до сталого розвитку, питання розвитку рециклінгу в будівництві стає все більш актуальним для нашої країни. Впровадження ефективних стратегій рециклінгу не лише сприятиме збереженню природних ресурсів та зменшенню викидів, але й забезпечить стабільність у будівельній індустрії та сприятиме створенню здорового економічного середовища.

В даний час існують три основні схеми організації виробництва для переробки бетонних та залізобетонних виробів:

1. Доставка бетонних відходів після демонтажу споруд відразу на завод по подрібненню відходів (стаціонарні установки)

Стаціонарні установки, навпаки, зазвичай використовуються в таких випадках:

- великі будівельні проекти з великим обсягом бетонних відходів, де ефективність та продуктивність є ключовими факторами.
- постійні виробничі об'єкти або пункти утилізації, де необхідно постійно переробляти великі обсяги бетонних відходів.

2. Встановлення спеціального дробильного обладнання на місці демонтажу будівель та споруд. Подрібнений матеріал пізніше транспортується на об'єкт будівництва або до бетонного заводу

Мобільні установки для дроблення бетонних відходів мають кілька переваг, що робить їх привабливими для різних ситуацій:

- гнучкість: Мобільні установки можуть бути легко переміщені з місця на місце, що робить їх ідеальними для робіт на різних будівельних об'єктах або в зоні обслуговування, де великі об'єми бетонних відходів можуть нагромаджуватися.

- ефективність: мобільні установки зазвичай мають компактний дизайн, який дозволяє їм працювати ефективно в умовах обмеженого простору, а також заощаджує час на встановлення та налагодження.

- економічність: Використання мобільних установок може зменшити витрати на транспортування відходів до стаціонарних дробильних пунктів.

Мобільні установки зазвичай використовуються в таких випадках:

- ремонтні або будівельні проекти на віддалених місцях, де необхідно швидко та ефективно переробляти бетонні відходи без необхідності транспортування на далеку відстань;

- проекти, які потребують невеликих обсягів переробки бетонних відходів та де зручніше використовувати мобільні установки через їх гнучкість та ефективність.

3. Організація виробництва для переробки бетонного відходу, з якого отримують щебінь різних фракцій, а потім готують бетонну суміш безпосередньо на місці демонтажу будівель та споруд.

Однак, наріжним каменем ефективного використання рециклінгу в цьому процесі є розробка новітніх технологій, що дозволяють максимально використовувати відходи та зменшувати їх негативний вплив на навколишнє середовище [3, 4].

Враховуючи обсяг накопичених та потенційних руйнувань, необхідно підняти рівень переробки бетонних відходів з 10% до 90%.

Для підвищення рівня рециклінгу вторинного бетону, а відповідно формування його економічного потенціалу, в Україні потрібна комплексна підтримка на рівні державної політики. Це може включати в себе стимулювання інвестицій у переробку відходів, розвиток технологій для ефективного використання вторинного бетону та створення сприятливих умов для розвитку цього сектору. Крім того, важливо залучити всіх зацікавлених сторін, включаючи державні органи, підприємства будівельної галузі та громадські організації, для спільної реалізації стратегічних заходів з метою забезпечення сталого розвитку та екологічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Tam, Vivian W. Y. (2008). "Economic comparison of concrete recycling: A case study approach". *Resources, Conservation and Recycling*. 52 (5): No 03-01. pp. 821-828. URL: <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2007.12.001>. hdl:10072/24107. ISSN 0921-3449.

2. Rao, Akash; Jha, Kumar N.; Misra, Sudhir (2007-03-01). "Use of aggregates from recycled construction and demolition waste in concrete". *Resources, Conservation and Recycling*. 50 (1): pp. 71-81. URL: <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2006.05.010>.

3. Bekoe P.A, Tia M., Bergin M.J. (2010) Concrete Containing Recycled Concrete Aggregate for Use in Concrete Pavement // *Transportation Research Record.*, №2164. pp. 113-121. URL: <https://doi.org/10.3141/2164-15>.

4. T.C. Hansen (1992) *Recycling of Demolished Concrete and Masonry* Edited, London, Imprint CRC Press, pp. 17-20. URL: <https://doi.org/10.1201/9781482267075>.

ВІДНОВЛЕННЯ І СТАЛЕ ПРОСТОРОВЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ РЕГІОНІВ НА БАЗІ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИХ І СОЦІЕТАЛЬНИХ АКТИВІВ

Микитенко В. В., д.е.н., професор

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

Анотація. Сформульовано сутність та зміст понятійно-категоріального апарату теорії просторового розвитку соціо-еколого-економічних систем за рахунок дефініційного визначення поняття «реконструктивної просторової організації господарських систем територіальних утворень» – як специфічної форми відновлення регіонів за рахунок координації динамічного процесу кількісно-якісних змін в їхніх межах, яка враховує взаємозв'язок між п'ятьма ключовими площинами, що передбачає синхронну реалізацію, за пріоритетними об'єктами локалізації зусиль, комплексу

реконструктивних заходів із ущільнення виробничо-господарської та міжрегіональної й міжсекторної взаємодії задля генерування системних умов до сталого просторового господарювання і соціетального розвитку регіонів при упорядкуванні господарської діяльності та реконструкції оточуючого середовища. Визначено принципові напрями сучасної просторової організації господарських систем за урахування доміант локалізму у контексті активізації реконструктивних процесів на базі природно-ресурсних активів, класифікаційний склад яких розкрито за дев'ятьма ідентифікаційними ознаками при урахуванні наявних природно-ресурсних та соціетальних активів територіальних утворень: аграрні регіони; промислові регіони; інноваційні та технологічні центри; туристичні регіони; лісові, сільські та природно-заповідні регіони; енергетичні регіони; транспортні вузли; регіони з достатнім рівнем соціального благополуччя; райони / території за результативністю медико-соціального та генетичного моніторингу/ тестування.

Ключові слова: реконструктивна просторова організація господарських систем, активно-орієнтований та бізнес-екосистемний концепт, стале просторове господарювання.

Abstract. The essence and content of the conceptual-categorical apparatus of the theory of spatial development of socio-ecological-economic systems is formulated due to the definition of the concept of "reconstructive spatial organization of economic systems of territorial formations" – as a specific form of restoration of regions due to the coordination of the dynamic process of quantitative and qualitative changes within their boundaries, which takes into account the relationship between five key planes, which provides for the synchronous implementation, according to the priority objects of localization of efforts, of a complex of reconstructive measures for the consolidation of industrial and economic and interregional and intersectoral interaction in order to generate systemic conditions for sustainable spatial management and social development of the regions when streamlining economic activity and reconstruction of the surrounding environment. The principle directions of the modern spatial organization of economic systems are determined, taking into account the dominant localism in the context of the activation of reconstructive processes based on natural resource assets, the classification structure of which is revealed according to nine identification features, taking into account the available natural resource and social assets of territorial entities: agrarian regions; industrial regions; innovation and technological centers; tourist regions; forest, rural and nature reserve regions; energy regions; transport hubs; regions with a sufficient level of social well-being; districts/territories according to the effectiveness of medico-social and genetic monitoring/testing.

Keywords: reconstructive spatial organization of economic systems, active-oriented and business ecosystem concept, sustainable spatial management.

Постановка проблеми. Незважаючи на великий досвід реконструктивного просторового планування та забезпечення сталого господарювання, багато аспектів повоєнного відновлення регіонів ще не отримали адекватної оцінки як в Україні, так і за кордоном. Порівняння вітчизняного та європейського досвіду просторової організації та переформатування діяльності господарських систем (ГС) свідчить про різні тенденції у розробленні та формуванні політики реконструктивного просторового розвитку та управління територіями. Важливим моментом, на який необхідно звертати увагу, є нагальність дотримання єдиних принципів сталого просторового господарювання, при якому допускається певне відхилення від рекомендацій суб'єктів державного управління щодо регулювання просторового розвитку господарських

систем. При цьому, слід не лише проводити аналіз й вивчати європейські практики та сучасних технологій регенерації територіальних утворень, але й сприяти процесу їх адаптації та апробації на національному рівні. Відповідно, вимагається, узагальнюючи досвід просторової організації господарських систем [1-5], здійснити пошук та сформуванню комплекс дієвих методів його ефективного впровадження на розумній основі у вітчизняне реконструктивне просторове планування за урахування наявних в регіонах масштабів природно-ресурсних активів (ПРА) за прикладами напрацювань, що репрезентовано науковій спільноті [6-10]. Саме у цьому ключі слід обговорювати питання формування контуру реконструктивного розвитку і сталого господарювання в Україні та її регіонах у повоєнному періоді (в умовах невизначеності), орієнтуючись на конститутивно-ключових фактор сталого просторового розвитку – забезпечення якості життя населення просторових (територіальних) утворень України.

Мета. Визначення пріоритетних напрямів локалізації зусиль суб'єктами управління різного рівня задля відновлення та забезпечення сталого просторового господарювання регіонів на базі природно-ресурсних і соціетальних активів за урахування доміант актив-орієнтованого та бізнес-екосистемного підходів до реконструктивної просторової організації господарських систем територіальних утворень в умовах невизначеності.

Результати дослідження. Враховуючи досвід просторової організації ГС в європейських країнах [11], основні детермінанти просторової організації [12] в регіонах та практику розбудови й апробації структурно-логічної схеми [13] реконструктивної просторової організації (ПО) ГС замкненого типу, визнаємо:

вказані напрацювання ґрунтуються на різноманітності ПРА, географічних умов, історичних чинників та економічно-географічних й соціальних особливостей функціонування територіальних утворень (ТУ), що, відповідно, забезпечує системні умови задля відновлення і сталого просторового господарювання регіонів в умовах невизначеності. Зауважимо, що кожна країна світу має свої особливості, але існують та враховуються, наразі, при розробленні відповідного типу стратегій, загальні тенденції та тренди, які характерні для більшості європейських держав (хоча й вони постійно змінюються у відповідності до економічних, соціальних та технологічних трансформацій у світі). Європейські напрями ПО ГС, у реаліях сьогодення, на авторське переконання й обґрунтування [11], розмежовуються за дев'ятьма принциповими напрямками локалізму (табл. 1), до яких, враховуючи соціетальний концепт ПО ГС, інкорпоровано локалізацію господарської діяльності за дієвістю й результативністю провадження медико-соціального та генетичного моніторингу-тестування, що має вагоме значення для сталого регіонального розвитку і планування (у т.ч. і збереження) людського ресурсу (активу), суттєво впливаючи на життєдіяльнісні аспекти якості життя. Щодо останнього (дев'ятого) напрямку ПО (див., табл. 1) – «Райони/території за результативністю медико-соціального та генетичного моніторингу/ тестування» – його змістовність деталізовано у [14].

Коментуючи замкнену схему реконструктивної ПО ГС [13], акцентуємо увагу на наступному: модель відновлення та раціоналізації господарської діяльності у контексті забезпечення резилієнтності просторового утворення формується під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, а їхній набір визначається у процесі розробки сучасного форсайт-проєкту, і залежить від масштабу самого територіального утворення (регіону) та його структурно-функціональних характеристик.

Принципові напрями сучасної просторової організації господарських систем за
урахування сучасних домінант локалізму *

Напрямок локалізації господарської діяльності	Змістовність напрямів із просторової організації господарських систем за сучасними домінантами локалізму
1. Аграрні регіони	Більшість європейських країн мають аграрні регіони, де розвинене сільське господарство визначає економічний ландшафт. Ці регіони часто спеціалізуються в вирощуванні певних культур або тваринництві в залежності від природних умов.
2. Промислові регіони	Промислові центри розташовані вздовж транспортних маршрутів, основних річок та узбережжя. Ці регіони стають моторами економіки і забезпечують робочі місця для населення
3. Інноваційні та технологічні центри	Великі міста та їхні околиці часто стають центрами інновацій, науки та технологій. Саме у цих містах і розташовані високотехнологічні підприємства, дослідницькі інститути та університети.
4. Туристичні регіони	В країнах з великим природним та культурним спадщиною туризм може стати важливим галузевим сегментом. Гірські райони, морські курорти та історичні місця приваблюють туристів.
5. Лісові, сільські та природно-заповідні регіони	Деякі регіони європейських країн визначаються щільністю лісів та заповідників. Лісова промисловість та екологічні питання стають важливими аспектами розвитку економіки.
6. Енергетичні регіони	Країни, що мають великі природні ресурси, такі як нафта, газ чи вітряна енергія, можуть розвивати відповідні енергетичні регіони.
7. Транспортні вузли	Ключові транспортні вузли, такі як порти та вузли автомагістралей, можуть стати фокусом для розвитку логістики та торгівлі.
8. Регіони з достатнім рівнем соціального благополуччя	Ці аспекти, зазвичай, враховують в країнах ЄС при ПО сфери охорони здоров'я та науки, однак, також вони є значимі та опосередковано пов'язані у площині ціле орієнтованого переформатування та підвищення ефективності господарської діяльності на певній території чи в регіоні.
9. Райони/території за результативністю медико-соціального та генетичного моніторингу/тестування	Враховуються та контролюються за районами: а) розподіл медичних ресурсів: врахування потреб населення та забезпечення доступу до медичних служб у різних регіонах; б) стратегії здоров'я на робочому місці: оцінювання впливу здоров'я працівників на ефективність та результативність в різних галузях і локаціях; в) дослідження генетичних особливостей населення: забезпечується розвиток галузей генетичної медицини і персоналізованої медицини за районами з урахуванням результатів генетичного скринінгу населення; г) соціальні програми та підтримка вразливих груп: розробка і реалізація соціальних програм, спрямованих на забезпечення допомоги та підтримки вразливих груп населення.

* Сформульовано та згруповано у табличному вигляді автором, обґрунтування яких деталізовано дослідником у [14,15]

Складність виконання науково-прикладних завдань у площині визначення, формалізації та реалізації управлінських дій із відновлення і забезпечення сталого господарювання регіонів на базі ПРА і соціетальних активів за замкненою структурно-логічною схемою полягає у тому, щоб вірно ідентифікувати та сформулювати комбінаторику найвагоміших факторів впливу на стале просторове господарювання, які мають обов'язково враховуватися. Оскільки комбінаторика повинна бути

гармонізована із головними функціями, які визначають напрям і особливості відновлення територіального утворення та реконструктивної ПО ГС на сучасному етапі їх функціонування.

Вважаємо об'єктивним вказати на таке: ситуація в Україні, спричинена військовою агресією РФ, депопуляцією і екоцидом, призвели до руйнування економіки та демографічної кризи, що має негативний вплив на чисельність і якість економічно активного населення. В умовах надзвичайної ситуації є нагальна потреба також із синхронного запровадження і реалізації медико-соціальних заходів за трьома напрямками в якості просторового комплексу [14] у таких площинах як: соціетальній; медико-генетичного консультування та тестування; елімінування деструктивного впливу довкілля і середовища життєдіяльності. Цей комплекс, разом зі стратегією просторової організації та розвитку ГС має бути ретельно й поетапно спроектовано і впроваджено в рамках єдиної комплексної бізнес-екосистемної стратегії соціально-економічного розвитку регіону, враховуючи конкретні потреби і особливості ситуації, в якій опинилась Україна, а також адаптовано і реалізовуватися у співпраці та взаємодії з усіма сферами економічної й екологічної [7, 15] діяльності. При цьому, у цих процесах має брати участь увесь спектр суспільства, урядові та неприбуткові організації, експерти, наукова спільнота та активні громадяни – адже, суспільство громадянського рівня розвитку неминуче має ставити питання про необхідність системного захисту своїх ціннісних і життєзабезпечуючих основ якості життя.

Тож, удосконалення структурно-функціональної моделі національної системи реконструктивної ПО ГС із формуванням територіального комплексу заходів раціоналізації освоєння місцевих ПРА з метою отримання економічного ефекту задля відновлення та забезпечення сталого просторового господарювання регіонів має передбачати також розробку й введення у практику управління: а) алгоритмів оцінювання агресивності умов довкілля і середовища життєдіяльності; б) практичних рекомендацій із оцінки якості життя та управління керованими чинниками ризику втрат за моделями оцінювання-прогнозування вартості життя. Зазначене дозволить елімінувати деструктивні соціально-економічні трансформації з усуненням нелінійності та дееволюційності господарського розвитку у контексті змістовного коригування реконструктивних і державотворчих процесів як в країні, так і в регіонах, безпосередньо в ході реалізації численних загроз і викликів національному варіанту державності для захисту суверенітету та її суспільно-політичної цілісності.

Визнаючи реконструктивну просторову організацію господарських систем територіальних утворень як специфічну форму відновлення за рахунок координації динамічного процесу кількісно-якісних змін в межах регіонів, яка:

1) враховує взаємозв'язок між п'ятьма їх ключовими площинами (Природно-ресурсного та еколого-енергетичного розвитку; Інфраструктурного та техніко-технологічного розвитку; Соціетального та освітнього розвитку, регенерації і реабілітації; Управлінського територіального розвитку; Інвестиційного розвитку та ущільнення публічно-приватного партнерства);

2) передбачає синхронну реалізацію, за пріоритетними об'єктами локалізації зусиль, комплексу реконструктивних заходів із ущільнення виробничо-господарської та міжрегіональної й міжсекторної взаємодії задля генерування системних умов до сталого просторового господарювання і соціетального розвитку територіальних утворень при упорядкуванні господарської діяльності в регіонах та реконструкції оточуючого середовища

– засвідчимо й підтвердимо про таке:

авторські розробки і напрацювання забезпечені

– методологічними принципами бізнес-екосистемного та актив-орієнтованого підходу до ідентифікації чинників локалізму з доведенням значимості їхніх переваг у процесах реконструктивної ПО ГС, до складу яких включено: кластеризації, ресурсні, ефективності та економії масштабів, сталості та розвитку, каскадизації, соціальних ознак та вимірів (зазначене дозволило встановити особливості локалізації зусиль задля формування комплексу заходів щодо: а) узгодження локалізованих зусиль; б) урахування соціетальних факторів при взаємодії; в) досягнення сталості та екологічної обов'язковості; г) забезпечення результативної співпраці та стійкості мереж;

– розвитком і вичерпним обґрунтуванням методологічного концепту адаптації положень «актив-орієнтованого навчання» до реалізації процесів реконструктивної просторової організації національних ГС із коригуванням фокусу зусиль на відновлення регіонів при зниженні ризиків і загроз у повоєнному періоді, що передбачає: інтеграцію ресурсів, синергію та партнерство, розвиток інновацій, участь громад, гнучкість та адаптивність, сталість і стійкість, територіальну конкурентоспроможність, збалансованість та рівномірність, збереження та раціональне використання різних за природою ресурсів і активів, збереження людських ресурсів та нарощення потенціалу людського розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами науково-прикладного дослідження автором здійснено:

– обґрунтування сутності та змісту понятійно-категоріального апарату теорії просторового розвитку соціо-еколого-економічних систем за рахунок дефініційного визначення поняття «реконструктивної просторової організації господарських систем територіальних утворень» – як специфічної форми відновлення регіонів за рахунок координації динамічного процесу кількісно-якісних змін в їхніх межах, яка враховує взаємозв'язок між п'ятьма ключовими площинами, що передбачає синхронну реалізацію, за пріоритетними об'єктами локалізації зусиль, комплексу реконструктивних заходів із ущільнення виробничо-господарської та міжрегіональної й міжсекторної взаємодії задля генерування системних умов до сталого просторового господарювання і соціетального розвитку регіонів при упорядкуванні господарської діяльності та реконструкції оточуючого середовища;

– визначення принципів напрямів сучасної просторової організації господарських систем за урахування домінант локалізму у контексті активізації реконструктивних процесів на базі природно-ресурсних активів, класифікаційний склад яких розкрито за дев'ятьма ідентифікаційними ознаками при урахуванні наявних природно-ресурсних та соціетальних активів територіальних утворень: аграрні регіони; промислові регіони; інноваційні та технологічні центри; туристичні регіони; лісові, сільські та природно-заповідні регіони; енергетичні регіони; транспортні вузли; регіони з достатнім рівнем соціального благополуччя; райони/території за результативністю медико-соціального та генетичного моніторингу/ тестування.

Приведені напрацювання стають основою для розробки реконструктивної моделі формування стійких угруповань просторових утворень в регіонах у контексті повоєнного відновлення національного господарства, а при об'єктивному визначенні специфічних ознак організації форсайт-проєктування територій – дозволяють сформулювати й обґрунтувати сучасний концепт системного упорядкування природно-господарських відносин в регіонах України задля підвищення якості життя населення.

Список використаних джерел

1. Courlet C., Pecqueur B. *L'économie Territoriale. Grenoble: PUG. 2013. 142 p.*
2. Krugman P. *End this depression now! W.W. Norton & Company. 2012.* URL: <http://www.krugmanonline.com/books/end-this-depression-now.php> (дата звернення 03.04.2024).
3. Diamond J. *The Big Society and the Regional Studies Agenda: Why the Connections matter. Regions. Regionalism versus localism. 2011. №281. P. 4-5.*
4. Кредісов А. І., Білоус А. О. Державно-приватне партнерство: світовий досвід та його використання в Україні. *Економіка України. 2016. №2. С. 4-15.*
5. Хвесик М. А., Бистряков І. К., Клиновий Д. В. Просторова організація та напрями використання природного багатства України. *Економіка України. 2016. №7 (656). С. 46-65.*
6. Бистряков І. К., Клиновий Д. В., Коржунова Н. В. Форсайт-підхід до організації та фінансування сталого господарювання. *Економіка України. 2022. №4. С. 3-27.* URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.04.003>.
7. Бистряков І. К., Клиновий Д. В. Бізнес-екосистемний концепт забезпечення сталого господарювання. *Економіка природокористування і сталий розвиток. 2020. №8 (27). С. 21-27.* URL: [https://doi.org/10.37100/2616-7689/2020/8\(27\)/3](https://doi.org/10.37100/2616-7689/2020/8(27)/3).
8. Веклич О. О. Сутнісна характеристика екосистемних активів територіальних громад. *Ефективна економіка. 2020. № 5.* URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7888>. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.17>.
9. Хвесик М. А., Бистряков І. К., Клиновий Д. В. Євроінтеграційний концепт забезпечення сталого просторового розвитку України. *Регіональна економіка. 2018. №4 (90). С. 5-16.*
10. Бистряков І. К. Просторовий концепт обґрунтування екологічного та економічного розвитку. *Економіка України. 2018 №11. С. 136-147.* URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.11.136>.
11. Микитенко В. В. Просторова організація господарських систем: європейський досвід. *Нотатки сучасної науки. 2024. №12 С. 26-29.* DOI: 61718/nsn-2024-12.
12. Микитенко В. В. Детермінанти просторової організації господарських систем територіальних утворень. *Актуальні проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку регіону в умовах сучасних глобальних викликів: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Кременчук, Придніпровський інститут МАУП, 22.02.2024).* Кременчук: ПІМАУП. 2024. С. 245-246.
13. Микитенко В. В. Структурно-логічна схема реконструктивної просторової організації господарських систем замкненого типу. *Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем» (11-12 квітня 2024 р., м. Харків).* Братислава ВШЕМ – Харків ХНЕУ. URL: <https://mpsesm.org/index.php/mpsesm/mpsesm-xv/paper/view/1135>.
14. Микитенко В. В., Микитенко Д. О. Соціально-економічна безпека за урахування спадкового та життєдіяльнісного паритету якості життя. *Удосконалення напрямів розвитку України в умовах світової кон'юнктури: колективна монографія.* Харків. СГ НТМ «Новий курс». 2023. 182 с. С. 146-156. DOI: 10.61718/mon-2023-5.
15. Микитенко В. В. Організація природно-господарських відносин у реконструктивному розвитку територій. *Наука та наукознавство. 2024. №1 (123). С. 21-42.* URL: <https://doi.org/10.15407/sofs2024.01.021>. ISSN 1560-4926.

ВПЛИВ ІТ-ГАЛУЗІ НА ПІСЛЯВОЄННИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Омельченко В. П.

Асоціація платників податків України

Анотація. Описано вплив ІТ-галузі на регіони України та на національну економіку в цілому. Виділено та описано окремі напрями впливу ІТ-галузі на регіони України та на національну економіку в цілому. Виділено та описано чинники, які заважають функціонуванню ІТ-галузі в Україні.

Ключові слова: регіон, розвиток, ІТ-галузь, напрям впливу, чинник.

Abstract. The impact of the IT industry on the regions of Ukraine and on the national economy as a whole is described. Specific directions of influence of the IT industry on the regions of Ukraine and on the national economy as a whole are highlighted and described. Factors hindering the functioning of the IT industry in Ukraine are identified and described.

Keywords: region, development, IT industry, directions of influence, factors.

Останніми роками ІТ-галузь стала однією з потужних рушійних сил в економіці України. Це виглядало тим більш дивним, що за оцінками у 2021 році в Україні домінували третій (58%) та четвертий (38%) технологічні уклади з вкрай незначною часткою (близько 4%) п'ятого укладу й майже відсутнім шостим укладом [1]. І за таких умов ІТ-галузь в Україні не просто демонструвала серйозне зростання, а почала формувати значний внесок у економіку України в цілому: за оцінками [2], обсяг експортної виручки від ІТ-галузі у 2021 році склав 6,94 млрд доларів США, у 2022 році – 7,35 млрд доларів США, але у 2023 році за різними оцінками – від 6,78 до 7,18 млрд доларів США. Експортні доходи від ІТ-галузі в Україні були до війни цілком зрівняні із доходами від традиційних для України лідерів експорту – агропромислового сектору та металургії. При цьому ІТ-галузь забезпечувала попит на фахівців відповідного профілю та доволі високі заробітні плати. За оцінками [2], частка ІТ-галузі у експорті послуг в Україні перевищує 40%, а у загальному експорті формує більше 10%. Отже, ІТ-галузь останніми роками здійснювала істотний внесок як у формування вітчизняного ВВП в Україні, так і у надходження валютної виручки до української економіки, оскільки українські ІТ-фахівці переважною мірою орієнтовані на задоволення попиту на закордонних ринках.

Зрозуміло, що такі позитивні економічні показники діяльності ІТ-галузі зумовили її значний вплив на розвиток як окремих регіонів України, так і національної економіки та суспільства в цілому. Основні напрями такого впливу та розкриття їхнього змісту подані у табл. 1.

Кількісно вплив ІТ-галузі на регіони України та на національну економіку в цілому може бути описаний декількома цифрами [2-4]:

загальний обсяг експортної виручки у 2022-2023 рр. сягав 6,7-7,3 млрд доларів США;

обсяг сплачених суб'єктами ІТ податків за підсумками 2023 року становив 35,9 млрд грн, у 2022 р. аналогічний показник склав 32,2 млрд грн;

у 2023 р. обсяг сплачених суб'єктами ІТ податків зріс на 11,5%;

тільки резиденти податкового режиму для суб'єктів ІТ «Дія.City» сплатили до бюджету 5,9 млрд грн податків станом на 1 жовтня 2023 року, при цьому сума сплачених податків ІТ-резидентами «Дія.City» за три квартали 2023 р. складає на 2 млрд грн більше, ніж за весь 2022 рік;

Опис напрямів впливу ІТ-галузі на регіони України
та на національну економіку в цілому (результати авторських досліджень)

Напрями впливу ІТ-галузі	Зміст напрямів впливу ІТ-галузі
Подолання безробіття	ІТ-галузь стимулює попит на робочу силу як у регіоні, так і у суміжних регіонах. Причому мова йде як про робочу силу, яка потрібна для функціонування представників ІТ-галузі, так й галузей, які орієнтовані на суміжний попит
Зростання добробуту місцевого населення	Представники ІТ-галузі, які працюють у регіоні, отримують достатньо високу за мірками України заробітну плату та схильні витратити отримані кошти (які часто у валюті) на задоволення своїх потреб з боку місцевих сервісантив та провайдерів різних послуг, що забезпечує створення локального попиту та зростання добробуту місцевого населення, яке може працювати в інших галузях
Стимулювання локального попиту	Представники ІТ-галузі за рахунок «притоку» зовнішніх стосовно регіону коштів стимулюють локальний попит на різні товари та послуги, у тому числі у ресурсоемних галузях (наприклад, будівництві). Це забезпечує пожвавлення місцевої економіки. Тим більш, що представники ІТ-галузі часто можуть працювати віддалено й тому не обов'язково будуть прагнути урбанізації – вони цілком можуть фізично проживати у районах України, комфортних для життя, навіть й не урбанізованих
Залучення валюти та стабілізація валютного курсу	За рахунок надходження коштів за надання послуг на експорт представники ІТ-галузі збільшують пропозицію валюти на внутрішньому ринку й у такий спосіб позитивно впливають на платіжний баланс країни в цілому, спрощують стабілізацію валютного курсу
Стимулювання інвестиційних процесів	За рахунок валютних надходжень та порівняно високому рівню заробітної плати у галузі представники ІТ-галузі (причому як підприємства, так і окремі фахівці) можуть отримувати надлишок коштів, які вони будуть зацікавлені інвестувати в Україні, використовуючи наявні можливості для інвестування
Стимулювання відновлення та покращання інфраструктури	Представники ІТ-галузі зацікавлені у наявності якісної інфраструктури, тож готові або самостійно фінансувати її створення та/або відновлення (принаймні частково), або оплачувати таке створення/відновлення у форматі купівлі комерційної та житлової нерухомості або оренди
Іміджевий вплив, покращання іміджу території	Розвиток ІТ-галузі на певній території не тільки забезпечує надходження валютної виручки на таку територію та стимулювання вторинного попиту, але й позитивно впливає на її імідж, як «інноваційно-орієнтованої», «сучасної», «перспективної» тощо.

внесок ІТ-галузі в Україні до вітчизняного ВВП складає близько 5%, але при цьому ІТ-галузь входить до топ-5 галузей в Україні, які формують найбільшу додану вартість;

один працюючий фахівець у ІТ-галузі за рахунок суміжного попиту створює та зберігає майже 3 робочі місця в українській економіці, забезпечує такі робочі місця внутрішнім платоспроможним попитом;

кількість фахівців у ІТ-галузі в Україні орієнтовно складає 300 тис. осіб, причому 75% представників галузі – чоловіки;

середній рівень заробітної плати у ІТ-галузі у 2023 р. складав 2630 доларів США

на місяць (більше 80 тис грн на місяць), що у декілька разів перевищує середню заробітну плату в Україні в цілому.

Отже, аналіз напрямів впливу ІТ-галузі на регіони України та на національну економіку в цілому та аналіз кількісних показників функціонування ІТ-галузі в Україні свідчить про вагомість такої галузі для національної економіки, для суспільного добробуту, валютної стабільності тощо.

Істотний вплив ІТ-галузі на післявоєнний розвиток регіонів України зумовлює увагу до збереження та збагачення потенціалу ІТ-індустрії в Україні, адже зрозуміло, що і за умов війни, і для післявоєнного розвитку України в цілому, та окремих регіонів України ІТ-галузь зберігає істотну цінність.

До активної фази війни 2022 р. ІТ-галузь в Україні демонструвала лише зростання, і позитивні результати такого зростання відчували всі учасники галузі – підприємства та працівники, а також національна економіка України в цілому. Але, починаючи з другої половини 2022 р., ситуація у галузі змінилася [2]:

вперше у 2023 р. порівняно із 2022 р. обсяг наданих на експорт послуг у галузі ІТ скоротився;

на початку 2024 р. за даними проведеного опитування половина респондентів заявила про зміни у роботі, зокрема 6% респондентів роботу втратили, третина респондентів заявила про побоювання щодо втрати роботи;

наприкінці 2023 р. за даними проведеного опитування 25% респондентів заявили про звільнення або відмову у продовженні контракту, кожен шостий респондент пішов з роботи або проєкту за власною ініціативою;

доходи фахівців галузі скоротилися, зокрема кожен п'ятий фахівець стверджує про готовність до скорочення рівня заробітної плати, кожен десятий фахівець вже відчув таке скорочення, але майже всі фахівці (крім вузькоспеціалізованих фахівців високої кваліфікації) відчули скорочення заробітної плати;

попит на працівників у ІТ-галузі скоротився;

60% підприємств у галузі мають досвід розірвання контрактів через війну;

приблизно 60% підприємств у галузі здійснювали переведення працівників у резерв (із тимчасовою невиплатою заробітної плати).

Дуже симптоматичними є дані опитування керівників ІТ-компаній в Україні протягом 2022-2023 рр. [2]: якщо у 2022 р., попри війну, 78% керівників ІТ-підприємств (майже 4/5!) вважали, що в цілому стан галузі є здоровим, то у 2023 р. 43% респондентів (2/5!) охарактеризували стан галузі як нездоровий. Дані опитування фахівців у ІТ-галузі демонструють приблизно таку саму динаміку: у 2023 р. кількість оптимістично налаштованих щодо перспектив галузі фахівців у ІТ скоротилася вдвічі – з 64% до 32% [5]. У ІТ компаніях в Україні доволі масовими стали явища переведення фахівців у резерв (без виплати заробітної плати), тому що нових клієнтів стає залучати все складніше, а наявних клієнтів вже на всіх фахівців «не вистачає». Зокрема, як свідчать дані Львівського ІТ-кластеру, у 2023 р. 12% фахівців, які працюють у галузі ІТ, протягом різного періоду року перебували у резерві. Причому з фахівців, які були у резерві, майже 15% не отримували заробітну плату взагалі, і ще 30% отримували тільки частково. Серед фахівців, хто був у резерві, тільки 25% повернулися до роботи й отримали нові проєкти протягом 2023 р., а 7% не могли отримати новий проєкт протягом півроку [5]. Окремою складністю у разі відправлення фахівців у резерв (а, фактично, це простій у роботі) є його невизначеність у часі – за даними опитування, результати якого представлено у [5], більше половини фахівців, які знаходилися у резерві (простої), не знали його тривалості.

Отже, ситуацію в українській ІТ-галузі у 2023-2024 рр. не можна характеризувати як кризову, але однозначно така ситуація вже не є зростанням, яке спостерігалось до 2023 р., коли українська ІТ-галузь демонструвала стійкість навіть у 2022 р. з початком війни, навіть взимку 2022/2023 рр., коли в Україні були віялові відключення електроенергії [5]. Навіть просте порівняння вибуття фахівців з галузі свідчить, що активне зростання ІТ-галузі в Україні, скоріше, вже скінчилося: чверть опитаних фахівців зазначили, що їх звільняли протягом 2023 року, коли на початок 2023 року такий показник складав 16% [5].

Попри принципово можливий позитивний вплив ІТ-галузі на післявоєнний розвиток України, зараз необхідно чітко ідентифікувати чинники, які заважають стабільному функціонуванню ІТ-галузі в Україні та, можливо, здійснювати заходи із подолання впливу таких чинників. Такі чинники представлені на рис. 1.

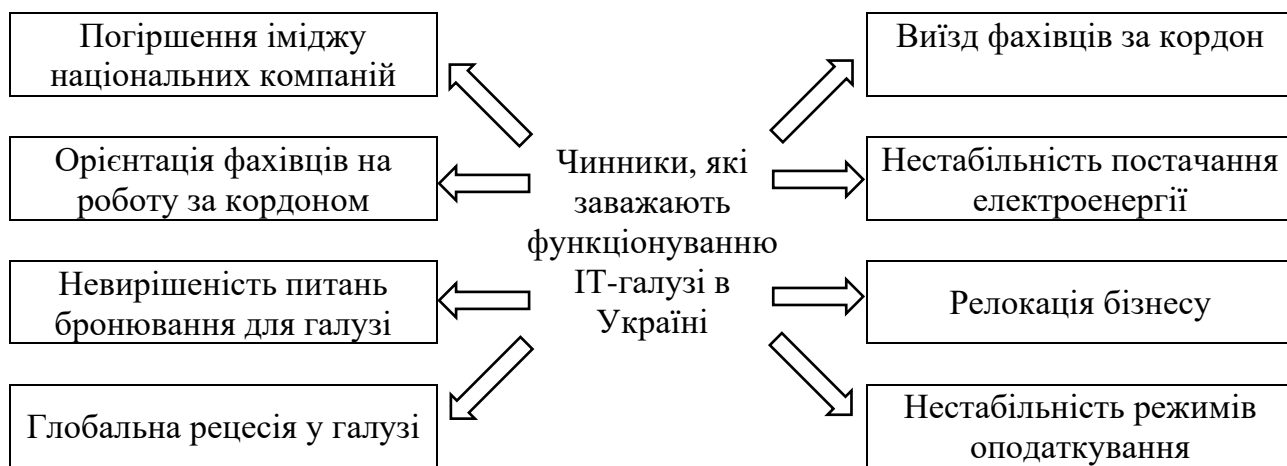

Рис. 1. Чинники, які заважають функціонуванню ІТ-галузі в Україні

Стисло розкриваючи зазначені чинники (рис. 1), слід сказати таке. Перш за все, українські ІТ-компанії стикнулися з погіршенням іміджу у професійному середовищі – через побоювання реальних та потенційних клієнтів, чи зможуть українські контрагенти виконати зобов'язання із сервісу та розроблення програмних продуктів. І навіть позитивний попередній імідж українських фахівців не завжди може переконати клієнтів, які іноді схильні змінювати сервісанта просто через війну на території України. Причому, що цікаво, імідж України як країни та імідж вітчизняних підприємств з позиції їхнього досвіду та кваліфікації, експертності та компетенцій є позитивним. Але з позиції привабливості вітчизняних ІТ-підприємств як контрагентів такий імідж є негативним через триваючі воєнні дії. І на практиці відповідний імідж може істотно варіювати для підприємств з різним територіальним розташуванням – для європейських контрагентів, наприклад, підприємства з Львівського ІТ-кластеру є більш привабливими з точки зору можливого укладання угод, ніж підприємств з Харкова – виключно через військові дії, які не залежать від представників індустрії.

Двома іншими пов'язаними чинниками, які заважають функціонуванню ІТ-галузі в Україні, є фактичний виїзд значної кількості фахівців та кордон та наміри переїзду за кордон навіть для тих фахівців, хто поки що працює в Україні. Дані опитування, яке подано у [2], свідчать, що при позитивному сценарії в Україні та у галузі виїхати за кордон хоче кожен десятий респондент, але при негативному сценарії вже 33% респондентів виявили бажання виїхати з України, та ще третина респондентів не визначилася із відповіддю. При цьому є підприємства, у яких вже виїхало до половини

працівників. Ситуацію для України ускладнює те, що українські фахівці затребувані у Європі, у першу чергу, у Польщі, Великобританії, Німеччині, країнах Скандинавії [2].

Окремим суттєвим для України чинником, який заважає нормальному функціонуванню ІТ-галузі, є нестабільність постачання електроенергії. Перші регулярні відключення електроенергії з'явилися вимушено взимку 2022/2023 рр., зима 2023/2024 рр. пройшла без істотних віялових відключень та без блекаутів, але погіршення ситуації у енергетичній системі України через систематичні обстріли навесні 2024 р. знову загостило питання надійності та безвідбійності постачання електроенергії. Зрозуміло, що українські фахівці та підприємства в цілому, принаймні частково, змогли адаптуватися до таких відключень, у першу чергу через придбання потужних акумуляторів, дизельних та бензинових генераторів, систем «Старлінк» для забезпечення доступу до інтернету тощо. Втім зрозуміло, що нестабільність постачання електроенергії погано впливає на вітчизняний ІТ-сегмент, причому як суто у технологічному смислі (зрозуміло, що безперебійне живлення є важливою умовою функціонування ІТ-підприємств), так і у іміджевому смислі, тому що погіршує імідж українських ТІ-підприємств за кордоном.

Крім релокації окремих фахівців за кордон мова може йти й про релокацію ІТ-підприємств в цілому. Протягом 2022-2024 рр. релокація бізнесу в цілому відбувалася здебільшого по території України. Але за даними опитування, поданого у [2], 5% керівників компаній в галузі ІТ вже кажуть про плани закрити офіс в Україні, понад третина планують відкрити нові офіси, але переважна більшість робитимуть це за кордоном. Релокація ІТ-підприємства в цілому приводить до того, що український бюджет втрачає надходження, кваліфікована активна робоча сила переїжджає до інших країн, при цьому «колишні» українські ІТ-підприємства фактично стають новими конкурентами «поточним» українським ІТ-підприємствам, оскільки часто зберігають свій склад фахівців, клієнтів, компетенції тощо.

Свій негативний вплив на функціонування ІТ-галузі в Україні здійснює й те, що питання бронювання для галузі та короткотермінових відряджень чоловіків за кордон є невирішеними. За даними [2], в цілому у ІТ-галузі бронювання отримали близько 3500 фахівців з більш ніж 300 тис. ІТ-фахівців галузі в цілому, тобто 1%. З урахуванням війни проти України та необхідності забезпечення потреб ЗСУ, питання бронювання є доволі гострим та потребує свого справедливого й швидкого рішення, водночас зрозуміло, що невирішеність такого питання негативно впливає на розвиток ІТ-галузі в Україні.

Важливим чинником, який заважає нормальному функціонуванню та розвитку ІТ в Україні, є глобальна рецесія галузі, свідченням якої є масові звільнення: світові гіганти звільнили значну кількість персоналу – лише за січень 2024 р. лідери галузі у США звільнили 25 тис. осіб [2], у 2022 р. тисячі підприємств у США в цілому звільнили понад 160 тис. фахівців, у 2023 р. скорочення сягнули 262 тис. фахівців, а тільки за перший місяць 2024 р. в цілому біля 100 підприємств звільнили майже 30 тис. працівників [5]. Отже, масового попиту на послуги у ІТ-галузі вже не спостерігається, так само, як і активного зростання продажів. Навпаки, масові звільнення у галузі є виключно важливим сигналом про початок, як мінімум, плато попиту та стагнації у галузі, а, як максимум, рецесії та певної структурної деградації галузі. З урахуванням глобального характеру ІТ-галузі українські її представники не могли не відчутти таких тенденцій, тому що українські ІТ-фахівці та ІТ-підприємства здебільшого орієнтовані на надання послуг та продаж програмних продуктів іноземним клієнтам.

Специфічним «національним» чинником, який заважає функціонуванню ІТ-галузі

в Україні, є нестабільне оподаткування. Не є секретом, що у ІТ-галузі значна кількість фахівців працює не як наймані працівники, а як ФОПи. Є певні ініціативи щодо перегляду спрощеної системи оподаткування, якою активно користуються представники ІТ-галузі [2]. З одного боку, в умовах війни необхідність наповнення державного бюджету та забезпечення справедливого податкового навантаження для всіх учасників економіки є очевидною; з іншого боку, вітчизняний ІТ-сегмент і так є великим платником податків та забезпечує надходження валюти в Україну, а поточна система оподаткування давала змогу отримувати вітчизняним ІТ-фахівцям перевагу за ціною. Тож це питання є важливим та навряд чи має просте та швидке рішення. Але необхідність вирішення такого питання є очевидною, тому що конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість вітчизняного ІТ-сегменту і так значною мірою скоротилися через війну на території України, а нестабільність оподаткування створює додаткову невизначеність як для всіх учасників галузі, так і для потенційних інвесторів.

Таким чином, вплив ІТ-галузі на післявоєнний розвиток регіонів України та її роль для національної економіки України в цілому є очевидними. Такий вплив має комплексний характер та може бути деталізований через сукупність розглянутих напрямів впливу ІТ-галузі. Але наявні чинники, які заважають функціонуванню ІТ-галузі в Україні. Увага до таких чинників та подолання їхнього негативного впливу є необхідними для забезпечення позитивного впливу вітчизняної ІТ-галузі на післявоєнний розвиток регіонів України.

Список використаних джерел

1. Гарбар С. Залучення інвестицій в технології – шанс для України. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/09/30/678277>.
2. Зануда А. Занепад чи тимчасова криза: що відбувається в українській ІТ. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cndn8z34lкро>.
3. Балашова Л. Резиденти «Дія.City» за три квартали сплатили на 2 млрд грн більше податків, ніж за весь минулий рік. Це все ще менше від усіх ІТ-податків в Україні. Forbes. URL: <https://forbes.ua/innovations/rezidenti-diyacity-za-tri-kvartali-splatili-na-2-mlrd-grn-bilshe-podatkov-nizh-za-ves-minuliy-rik-tse-vse-shche-kaplya-v-mori-vid-usikh-it-podatkov-v-ukraini-28122023-18204>.
4. Крижний А. Попри зменшення платників податків в ІТ, сума надходжень з індустрії збільшилася. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/03/18/711279>.
5. Пилипів І. Кінець казки. Скорочення і перегляд зарплат в українській ІТ-індустрії стали нормою. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/02/5/709501>.

ВИКЛИКИ ВІДНОВЛЕННЯ І СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Семененко І. М., д.е.н., професор

Ольшанський О. В., д. держ. упр., професор

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Визначено 4 типи регіонів в Україні за рівнем впливу війни та її наслідків для громад. Для кожного типу регіонів встановлено ключові характеристики

і виклики для відновлення і подальшого сталого розвитку.

Ключові слова: регіон, відновлення, вплив війни, сталий розвиток.

Abstract. The article identifies 4 types of regions in Ukraine according to the level of impact of the war and its consequences for communities. The key characteristics and challenges for recovery and further sustainable development are identified for each type of regions.

Keywords: region, recovery, impact of war, sustainable development.

Повномасштабна війна в Україні розпочалася 24 лютого 2022 року. Багато регіонів України зазнали прямого вторгнення російських військ: це насамперед ті регіони, які мають спільний кордон з країною-агресором, а також території, які були окуповані ще у 2014 році (частина Луганської і Донецької області, Автономна Республіка Крим). Ці регіони постраждали найбільше, оскільки опинилися під потужними обстрілами. Водночас, через російські ракети та безпілотники, інші регіони також мають пошкодження та руйнування. Масовані російські атаки призвели до масової міграції людей всередині країни та за її межі, що спричинило збільшення навантаження на системи надання різноманітних державних послуг, перебої в роботі органів місцевої влади, а також різних організацій та установ.

На сьогодні типологія регіонів України за рівнем впливу війни та її наслідків для територіальних громад залишається актуальною. Існують декілька варіантів поділу громад на умовні регіони. При чому, вони можуть бути поєднанні як територіально, так і за принципом відповідності певним ознакам. На основі аналізу публікацій та обговорень з експертами, регіони України можна поділити на декілька умовних зон, які є схожими з точки зору викликів, які стоять перед цими громадами:

- Внутрішні зони (відносно безпечні зони);
- Зони ризику (умовно безпечні зони);
- Зони, окуповані після 24 лютого 2022 року, та ті, що перебувають в зоні бойових дій (небезпечні зони);
- Окуповані до 24 лютого 2022 року.

Кожна географічна зона являє собою відносно відмінну реальність з певними притаманними лише їй ознаками, і у той же час характеризується несхожими умовами та проблемами. Водночас, визначаючи виклики для тимчасово окупованих територій та територій, на яких ведуться бойові дії, ми виходили з оптимістичного припущення щодо подальшого звільнення цих територій та їх повернення під контроль Уряду України, який надаватиме всебічну підтримку громадам.

До внутрішніх (відносно безпечних) зон можна віднести територіальні громади областей, які розташовані в центральній і західній частині країни, не межують з лінією бойових дій або не мають спільного кордону з країнами, з яких відбулось повномасштабне вторгнення. До такої зони можна віднести Чернівецьку, Івано-Франківську, Хмельницьку, Закарпатську та інші області.

Зони ризику (умовно безпечні) включають області, які межують з країнами, з яких відбулось вторгнення, або розташовані відносно близько до громад, де проходить лінія бойових дій. Частина деяких областей були тимчасово окуповані та звільнені. До таких областей або через них часто переїжджали громадяни, які вимушені були покинути свої домівки через бойові дії. До цієї зони можна віднести такі області як Чернігівська, Сумська, Миколаївська, Київська, Дніпропетровська та ін.

Зони, окуповані після 24 лютого 2022 року, та ті, що перебувають в зоні бойових дій (небезпечні зони), включають частину Харківської, Запорізької, Херсонської,

Донецької та Луганської областей.

Тимчасово окупованими до 24 лютого 2022 року є частини Донецької і Луганської областей, а також Автономна Республіка Крим.

Основні характеристики та ключові виклики кожної з цих зон представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні характеристики та ключові виклики регіонів

Зона	Характеристики / виклики
Внутрішні зони (відносно безпечні)	<ul style="list-style-type: none"> • системи управління функціонують у штатному режимі відповідно до наданих повноважень та умов воєнного стану, військові адміністрації на місцевому рівні не створювалися; • збільшення кількості населення за рахунок збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО); • значне збільшення навантаження на інфраструктуру та систему надання адміністративних, освітніх, медичних, соціальних та інших послуг; • виникнення соціальних проблем (конфлікти та напруженість між місцевим населенням та ВПО, скарги, пов'язані зі зростанням цін, конкуренцією за робочі місця та інші ресурси тощо); • загострення гуманітарних питань (житло, їжа, вода, туалет, базовий одяг тощо); • житлові питання, пов'язані з відновленням пошкодженого війною житла та тимчасовим або постійним розміщенням ВПО; • недостатність місцевих бюджетів для фінансування потреб ВПО, необхідність внесення змін до бюджетів; • підтримка релокації підприємств і підприємців, реєстрація нових підприємств та підприємців; • забезпечення перекваліфікації та пошуку нових робочих місць для ВПО у приймаючих територіальних громадах.
Зони ризику (умовно безпечні)	<ul style="list-style-type: none"> • порушені і розірвані логістичні зв'язки; • створені військові адміністрації; • наявні можливості для початку процесів відновлення та реконструкції з метою подальшого сталого розвитку; • необхідність планування відновлення та сталого розвитку; • відтік фахівців, що ставить під загрозу роботу органів місцевого самоврядування / військових адміністрацій, будівельних та ремонтних бригад комунальних підприємств, функціонування медичних закладів тощо; • необхідність проведення комплексної багатоцільової інвентаризації зруйнованих об'єктів; • наявність руйнувань та пошкоджень об'єктів критичної інфраструктури та житла; • необхідність визначення пріоритетності об'єктів відновлення та реконструкції, та пошуку джерел фінансування для відновлення та реконструкції; • можливість розробки стратегічних планувальних документів, що стосуються відновлення та сталого розвитку, та відповідного коригування наявних програмних документів і стратегій; • необхідність внесення змін до бюджетів; • скорочення бюджетів міських адміністрацій; • загострення соціальних та гуманітарних питань.

Зона	Характеристики / виклики
Зони, окуповані після 24 лютого 2022 року, та ті, що перебувають в зоні бойових дій (небезпечні)	<ul style="list-style-type: none"> • на підконтрольних українському уряду територіях створені та функціонують військові адміністрації; • пріоритетними питаннями є безпека, евакуація громадян, евакуація майна та релокація бізнесу; • значні руйнування та пошкодження об'єктів критичної інфраструктури та житла; • суттєві соціальні та гуманітарні проблеми; • неможливість військовими адміністраціями здійснювати свої повноваження на територіях, що були тимчасово окуповані; • можливість розробки стратегій та планів відновлення після звільнення територій.
Окуповані до 24 лютого 2022 року	<ul style="list-style-type: none"> • неможливість військовими адміністраціями / органами місцевого самоврядування здійснювати свої повноваження на територіях, що були тимчасово окуповані; • загострення проблеми реінтеграції тимчасово окупованих територій; • необхідність підтримки громадян України, які залишаються на тимчасово окупованих територіях та/або які переміщуються на території, що є під контролем уряду України; • необхідність збереження національної культурної спадщини після повернення тимчасово окупованих територій під контроль України; • необхідність збереження інфраструктури при поверненні територій під контроль України; • розробка та реалізація стратегій і планів відновлення та сталого розвитку можлива лише після звільнення територій.

Отже, з огляду на існуючу неоднорідність різних регіонів України з точки зору географічного розташування, ступінь впливу війни на стан регіонів суттєво відрізняється. Відповідно, виклики, з якими стикаються територіальні громади, а також можливості та підходи до відновлення та реконструкції є різноманітними.

СТАЛІСТЬ ТА ЗРОСТАННЯ МІЖГАЛУЗЕВОГО КОМПЛЕКСУ У ХАРЧОВІЙ ГАЛУЗІ: ВІДНОСНІСТЬ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЗА РЕГІОНАМИ ТА ВИЯВЛЕННЯ ГАЛУЗЕВИХ МЕЖ У КОНТЕКСТІ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сибіна В. О., здобувачка вищої освіти

Кривуля П. В., к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Розглянуто поняття міжгалузевого комплексу, виявлено структурну модель харчової індустрії, досліджено взаємозв'язок між галузями економіки та їхній вплив на розвиток харчової промисловості в різних регіонах. Ідентифіковано ключові фактори впливу на ефективність галузі та рівень зайнятості. Приділяється увага визначенню потенціалу для подальшого розвитку та досягнення цілей сталого розвитку, зокрема, Цілі 8 про повну та продуктивну зайнятість та гідну працю для всіх. Дослідження проводиться на основі аналізу статистичних даних, економічних показників та емпіричних досліджень з метою виявлення стратегічних напрямків

розвитку харчової галузі та підвищення її конкурентоспроможності на регіональному та міжнародному рівнях.

Ключові слова: харчова галузь, міжгалузевий комплекс, сталий розвиток, ланцюг, галузеві межі, ціль сталого розвитку, повна зайнятість, продуктивна праця, гідна праця, конкурентоспроможність.

Abstract. The concept of the inter-industry complex was considered, the structural model of the food industry was revealed, the relationship between the branches of the economy and their influence on the development of the food industry in different regions were investigated. The key factors influencing the efficiency of the industry and the level of employment have been identified. Attention is paid to identifying the potential for further development and achieving the Sustainable Development Goals, in particular, Goal 8 on full and productive employment and decent work for all. The research is conducted on the basis of the analysis of statistical data, economic indicators and empirical studies with the aim of identifying strategic directions for the development of the food industry and increasing its competitiveness at the regional and international levels.

Keywords: food industry, inter-industry complex, sustainable development, chain, industry boundaries, sustainable development goal, full employment, productive work, decent work, competitiveness.

Вступ: сутність проблеми та актуальність її розв'язання. У сучасному світі, який насичено глобальними викликами та складними проблемами, досягнення цілей сталого розвитку людства стає не лише обов'язковою, але й невідкладною необхідністю. Серед цих цілей особливе значення на нашу думку має ціль за номером 8, яка спрямована на досягнення повної та продуктивної зайнятості та гідної праці для всіх, а також на сприяння економічному зростанню, підтримці продуктивної зайнятості, належному розвитку малих підприємств, та має прямий вплив на харчову промисловість. Ця галузь не лише створює робочі місця, а й має величезний потенціал для стимулювання економічного розвитку (авжеж значення розвитку цієї галузі має величезне значення для всіх цілей сталого розвитку людства, – вочевидь починаючи з цілі за номером 1, але у дослідженні робимо акцент саме на цілі за номером 8), бо саме в цій галузі зосереджено виробництво товарів кінцевого споживання, саме у цінах цієї галузі накопичено додану вартість, яку мають сплатити споживачі з отриманої заробітної платні та інших доходів. Тому вважаємо, що з огляду на цілі сталого розвитку людства аналізувати стан харчової промисловості слід насамперед не з боку її потужності виробляти продукцію, якою можна нагодувати населення певної країни чи певного регіону, а з боку економічної сутності цієї галузі у мережі міжгалузевих стосунків у конкретній національній економіці.

У сучасній науковій і спеціальній літературі все частіше використовується термін «харчова індустрія», в який дослідники вкладають більш широкий зміст, ніж у поняття харчової промисловості, що відбиває новітні тенденції і перспективи розвитку галузі [2]. Проте у майбутньому все більшого значення набуватимуть інтеграційні процеси: зв'язок підприємства, що випускає харчові продукти, з постачальниками сировини, таропакувальних матеріалів, обладнання.

Як відзначено у праці П. Т. Саблука [5], будь-який міжгалузевий комплекс доцільно визначати як цілісну систему міжгалузевих зв'язків між відповідними функціональними сферами. Це означає, що харчова промисловість взаємодіє з іншими галузями економіки, такими як сільське господарство, тваринництво, логістика, наука та технології, торгівля та багато інших.

Все більшої ваги набуває проблема, яка тісно пов'язана з реалізацією продукції:

система оптової та роздрібної торгівлі, заходи, які впливають на просування товарів на ринку (в першу чергу реклама), транспортне сполучення, що включає в себе як технологічний транспорт, так і спеціалізовані транспортні підрозділи. Стрімко зростає значення кадрового забезпечення [2]. Це означає, що галузь перетворюється на новий, більш масштабний комплекс, який потребує узгодженого і скоординованого розвитку підгалузей, що перебувають на даний час за межами харчової промисловості (рис. 1), і який на рівні регіону та країни в цілому потребує зовсім іншого підходу до створення ефективно діючої системи управління цим комплексом.

Метою дослідження є виявлення рівня розвитку харчової промисловості в загальній структурі галузей в контексті аналізу досягнення цілей сталого розвитку.

Аналіз стану вирішення питання. Структурний аналіз головних міжгалузевих стосунків, який подано на рис. 1, що створено на основі джерела [2], можемо бачити, що система харчової промисловості стикається зі все більшою проблемою, яка пов'язана з реалізацією продукції кінцевому споживачу, оскільки якщо продовжувати цю структурну модель, то вона охопить всю національну економіку. Для успішного функціонування галузі необхідно враховувати різні аспекти, які безпосередньо впливають на просування товарів на ринку. Серед них важлива роль відводиться системі оптової та роздрібної торгівлі, а також заходам, спрямованим на рекламування продукції. Окрім цього, необхідно враховувати транспортне сполучення, яке включає як технологічний транспорт, так і спеціалізовані транспортні підрозділи. Ефективний транспортний рух є важливим елементом успішної поставки харчової продукції до споживачів. У сучасному контексті простежується зростаюче значення кадрового забезпечення та функціонування галузевої науки. Також кадрові ресурси відіграють важливу роль у розвитку та інноваціях в галузі, тоді як наукові дослідження допомагають вирішувати проблеми та забезпечувати стабільний розвиток. Харчова промисловість перетворюється на новий, більш масштабний комплекс, який вимагає узгодженого і скоординованого розвитку підгалузей, що діють на межах харчової промисловості. Це й показано у стислій формі на рис. 1, де відображена взаємодія харчової промисловості з іншими галузями.

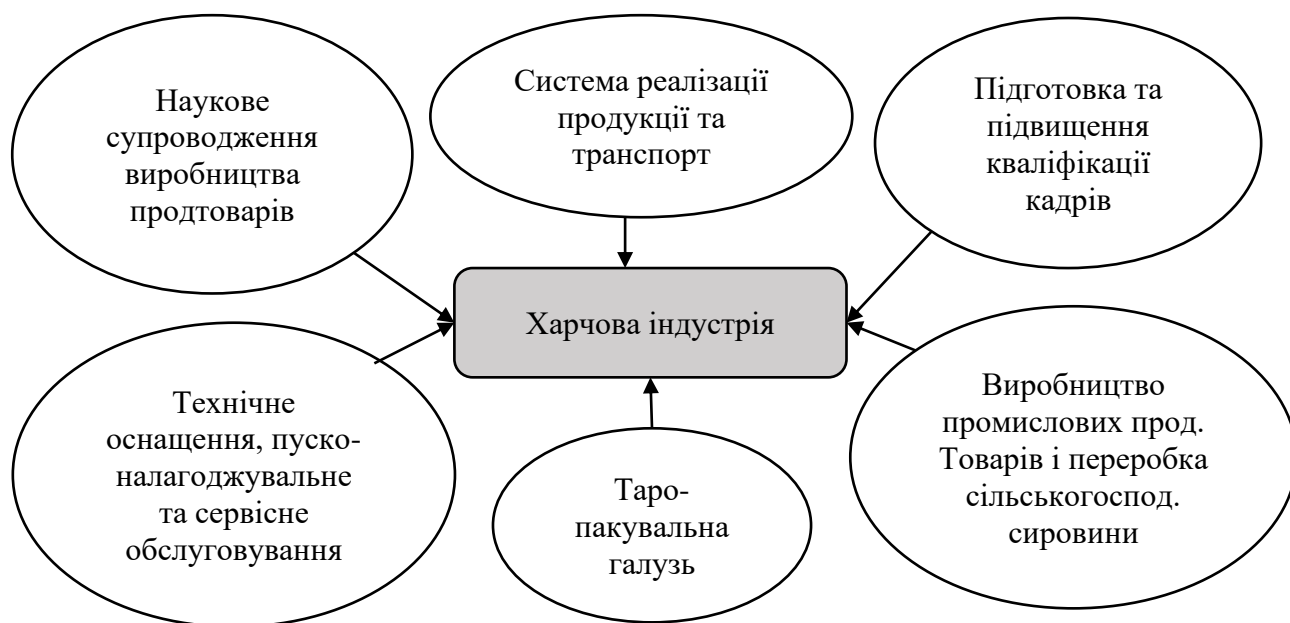

Рис. 1. Структурна модель харчової індустрії

Умовні позначення: → – зв'язки транзакцій, ○ – галузі, що знаходяться за межами харчової промисловості, ◻ – харчова галузь.

Однак, для досягнення ефективного управління цим комплексом на рівні регіону та країни загалом, необхідний зовсім інший підхід. Система управління повинна бути створена таким чином, щоб забезпечити синергетичні ефекти та оптимальне використання ресурсів. Таким чином, дана схема показує, що харчова промисловість є частиною більш широкого комплексу, взаємодія з яким потребує зовнішнього управління та координації.

Слід зауважити, що харчова галузь взаємодіє з багатьма галузями, починаючи від виробництва сировини в тваринництві та сільському господарстві, через перероблення, логістику та торгівлю, до досягнення кінцевих споживачів. Реклама та маркетинг є важливими складовими для популяризації продукції харчової галузі, а транспортне сполучення забезпечує доставку продуктів до різних регіонів та споживачів, що показано на рис 2. Цю схему розроблено на основі попередньої інформації та допомагає візуалізувати широкий спектр взаємозв'язків, що існують у харчовій галузі та її взаємодію з іншими галузями економіки. тваринництво є одним з основних джерел сировини для харчової галузі. Воно забезпечує постачання сировини, такої як м'ясо, молоко, яйця, для подальшої переробки у продукцію харчової галузі. Сільське господарство включає в себе вирощування кормових культур та кормових тварин, які також використовуються у тваринництві. Логістика та постачання сировини забезпечують транспортування сировини від тваринництва та сільського господарства до промислових підприємств, де відбувається перероблення сировини. Промислове перероблення включає різні процеси, такі як забій, розфасування, консервація, виробництво молочних продуктів тощо, для отримання готової продукції харчової галузі. Отримана продукція харчової галузі, така як м'ясо, молоко, хліб, консерви, інгредієнти тощо, надходить на ринок і стає доступною споживачам.

Схема на рис. 2 демонструє, що харчова галузь тісно пов'язана з тваринництвом, сільським господарством, логістикою та постачанням сировини, а також з промисловим переробленням. Взаємозв'язки між цими секторами грають важливу роль у функціонуванні та розвитку харчової промисловості.

Рис. 2. Зв'язок секторів з харчовою промисловістю

Умовні позначення: \longleftrightarrow – зв'язок впливу, \square – опосередковані галузі

Міжгалузевий комплекс включає в себе не лише прямі зв'язки з суміжними галузями, але і враховує вплив сукупних чинників, таких як законодавство, фінансова політика, маркетингові стратегії та інші. Взаємодія цих функціональних сфер є ключовим елементом створення ефективного і стійкого міжгалузевого комплексу. Ці зв'язки можуть мати різні форми, такі як постачання сировини, обмін технологіями, спільні дослідження і розробки, співпрацю у сфері маркетингу та продажу, обмін інформацією і знаннями тощо. Це сприяє покращенню якості продукції, зниженню витрат та створенню нових можливостей для розвитку і росту галузі.

Також можна додати, що галузь здатна забезпечити внутрішні потреби країни у продовольчих товарах, має значний експортний потенціал та позитивне сальдо зовнішньої торгівлі. За обсягом іноземних інвестицій харчова промисловість посідає одне із перших місць, сумарно вони складають майже третину від загальних капіталовкладень в економіку України.

Протягом останніх років галузь постійно нарощує обсяги виробництва. На це вказують статистичні данні з офіційного сайту Державної статистики України [4], на основі яких було складено діаграму на рис. 3.

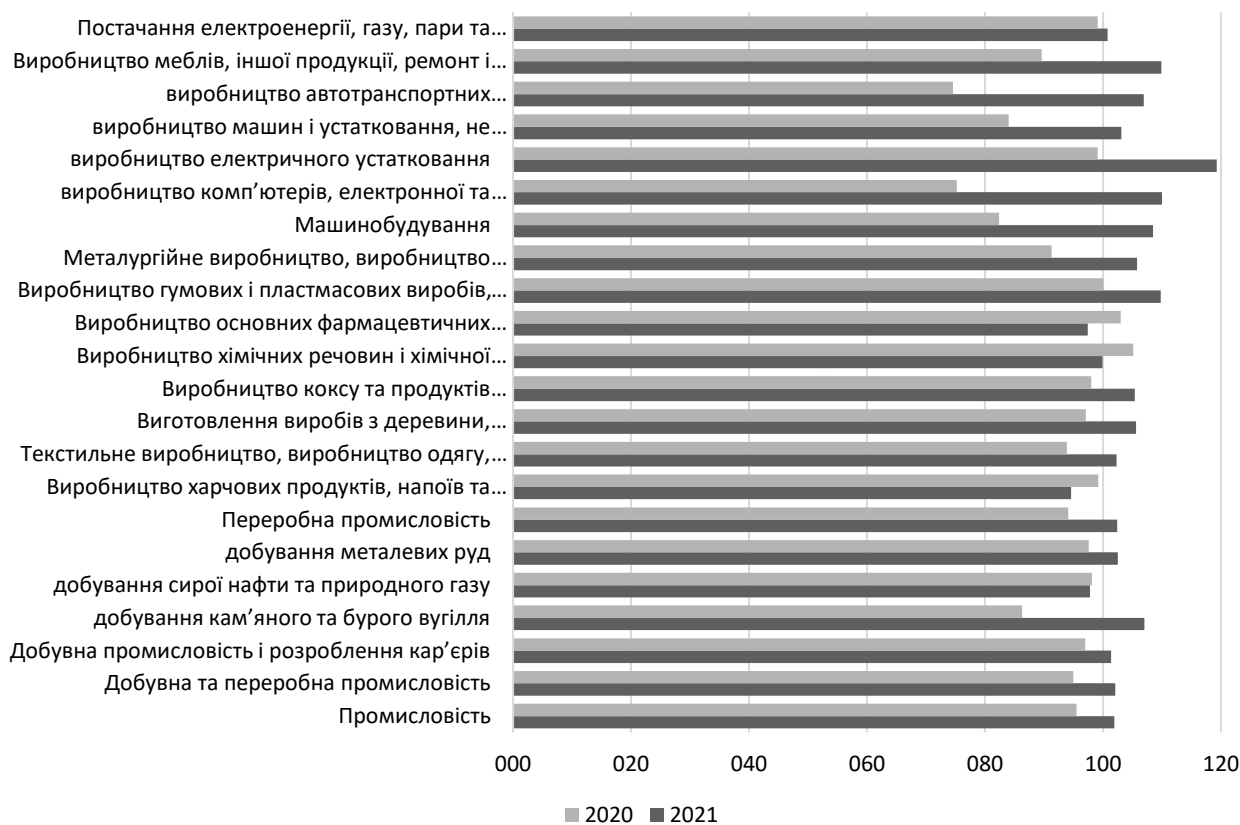

Рис. 3 Діаграма індексів промислової продукції за видами діяльності за 2020 та 2021 роки

З цієї діаграми можемо бачити, що показники промислової продукції зростають, і так відбувається у порівнянні й з минулими роками. Проте можна побачити незначне зниження цього показника у графі «Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів». Пов'язане це з тим, що до харчової промисловості також належить категорія під назвою «переробна промисловість», яка на перший погляд не відноситься до неї. Тож слід розглядати детальніше класифікацію видів економічної діяльності, що можуть належати до об'єкта дослідження. Так до переробної

промисловості у КВЕД [7] відносять такі види діяльності: перероблення свіжої риби (розкриття устриць, нарізання рибного філе) поза бортом рибальських суден (див. розділ 10.20); пастеризацію та розлив молока в пляшки (див. розділ. 10.51); вичинення шкур (див. розділ 15.11); оброблення (консервування) деревини (див. розділ 16.10); друкування та пов'язані з ним види діяльності (див. розділ 18.1); відновлення протекторів шин (див. розділ 22.11); виробництво бетону, готового для використання (крім виробництва бетону будівельними організаціями для власних потреб безпосередньо на будівельному майданчику) (див. розділ 23.63); нанесення гальванічного (електролітичного) покриття, плакування та термічне оброблення металів (розд. 25.61); капітальний ремонт і реконструкція машин і устаткування (як, наприклад, капітальний ремонт двигунів для автотранспортних засобів у розділі 29.10). У такій структурі бачимо як ті галузі, що вочевидь належать до виробництва харчів, але ж і бачимо невід'ємність інших суміжних галузей (видів економічної діяльності).

Межі між переробною промисловістю та іншими видами економічної діяльності можуть бути недостатньо чіткими для їх класифікування, що розмиває поняття про стан галузі як в цілому, так і особливо в регіональному плані. Відповідно до загального правила діяльність у виробничій секції стосується перероблення матеріалів для виробництва продукції. Її кінцевим результатом є якісно нова продукція. Проте визначення того, що являє собою нова продукція, може бути досить суб'єктивним. Якщо ж розглядати промислову продукцію територіально, то можна помітити тенденцію спеціалізації деяких регіонів на виробництвах. Такого висновку можна дійти з огляду на данні з Держстату України [4] на основі яких було виконано діаграму, яку подано на рис. 4. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Індекс промислової продукції охоплює добувну промисловість і розроблення кар'єрів, переробну промисловість, виробництво та розподілення електроенергії, газу (секції В, С, групи 35.1, 35.2 секції D національної Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД)).

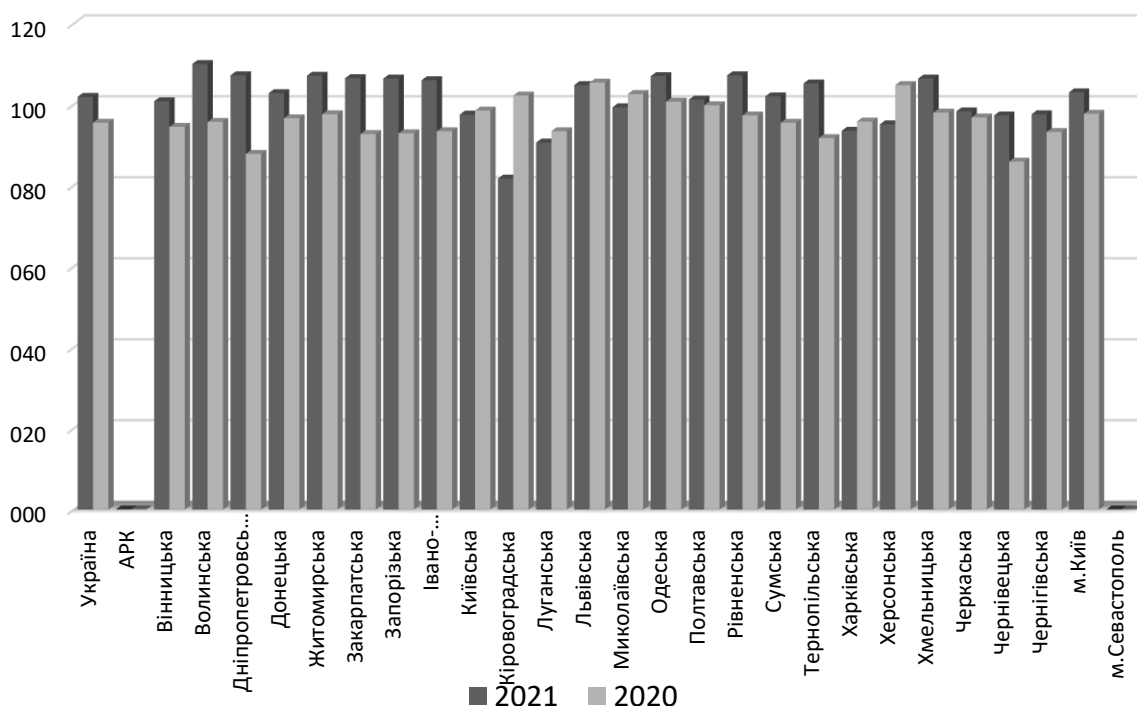

Рис. 4. Діаграма індексів промислової продукції за регіонами за 2020 та 2021 роки

Основна частина. Індекси промислової продукції за регіонами можуть мати вплив на харчову промисловість в різних аспектах. По-перше, індекси промислової продукції за регіонами відображають загальний обсяг виробництва у даному регіоні. Високі показники індексу свідчать про активну та потужну промислову базу в цьому регіоні, що може мати позитивний вплив на харчову промисловість. Збільшення обсягу виробництва в інших галузях може стимулювати попит на харчові продукти, які використовуються в інших секторах промисловості, наприклад, у ресторанному бізнесі або закладах громадського харчування.

По-друге, індекси промислової продукції також можуть бути пов'язані з розвитком інфраструктури в регіоні, такою як транспортна мережа, логістичні системи, енергетичні мережі тощо. Якщо регіон має розвинуту інфраструктуру, це може позитивно вплинути на харчову промисловість шляхом полегшення транспортування сировини та готової продукції, зниження витрат на логістику та поліпшення загальної ефективності виробництва.

По-третє, індекси можуть свідчити про загальний економічний стан регіону, що, в свою чергу, впливає на попит на харчові продукти. Якщо промисловість в регіоні процвітає і має стабільні показники, це може стимулювати зростання заробітної плати, споживчу впевненість та споживчий попит на харчові товари.

По-четверте, взаємозв'язок між різними галузями промисловості може впливати на харчову промисловість. Наприклад, розвиток сільського господарства і сировинної бази може забезпечувати постачання сировини для харчової промисловості, підтримуючи її функціонування та розвиток. Тому, індекси промислової продукції в суміжних галузях можуть впливати на постачання сировини, конкурентоспроможність та розвиток харчової промисловості. Усі ці фактори показують, що індекси промислової продукції за регіонами можуть відігравати важливу роль у визначенні ситуації в харчовій промисловості.

Організаційно сформована галузь розвивається більш усталено, забезпечуючи підприємствам галузі більш вигідні умови зростання обсягів виробництва та реалізації, підвищення ефективності та конкурентоспроможності [1]. Конкретизованими чинниками та рухомими силами постійно діючого процесу розподілу праці, який проявляється у появі нових галузей та їх інтеграції, є науково-технічний прогрес, форми організації суспільного виробництва, потреби національної економіки, її можливості, тощо. Як відбувається утворення певної галуззі можна побачити у праці [1, с. 205]. За допомогою індексів нам нібито можна дізнатися про стан галузі, проте постає питання на рахунок його об'єктивності. Рівень розвитку харчової промисловості у загальній структурі галузей є відносним поняттям. Харчова промисловість зазвичай орієнтована на ринок кінцевого споживача, тому логічно вважати, що якщо вона займає велику вагу, то внутрішній ринок (сформований зарплатами – гідна праця) розвинений.

Проте треба враховувати, що галузь може працювати на експорт і треба заміряти також питому вагу харчової в інших галузях кінцевого споживання, тому що високий рівень індексу промисловості в бюджетах регіонів – це поганий маркер розвитку. Через це варто заміряти як би дві питомі ваги: галузей кінцевого споживання та харчової галузі в кінцевому споживанні плюс рівень експорту.

Тому важливо виконувати дослідження і оцінку не тільки в межах галузі, а розглядати показники комплексно, наприклад за допомогою мультиплікатора. Мультиплікатор – це концепція, яка відображає те, наскільки зміна в одному секторі економіки призводить до збільшення або зменшення виробництва та витрат в інших

секторах. У харчовій промисловості мультиплікатори можуть мати значний вплив, оскільки ця галузь знаходиться в центрі багатьох інших секторів економіки.

Наприклад, інвестиції у підвищення продуктивності в харчовій промисловості можуть призвести до збільшення виробництва сировини (наприклад, сільськогосподарської продукції), що в свою чергу стимулює розвиток сільського господарства та послуг поставок. Це може сприяти зростанню рівня зайнятості в сільському господарстві, переробній промисловості та торгівлі, що створює додаткові можливості для заробітку та підвищення життєвого рівня для місцевого населення. А отже, мультиплікаторний ефект у харчовій промисловості може допомогти досягти Цілі сталого розвитку 8, забезпечуючи не лише зайнятість та економічне зростання у самій галузі, але й сприяючи розвитку пов'язаних секторів та підвищенню загального рівня життя.

Отже, визначення міжгалузевого комплексу як цілісної системи міжгалузевих зв'язків підкреслює важливість врахування всіх функціональних сфер та їх взаємодії для досягнення успіху в харчовій промисловості. Це допомагає створити сприятливі умови для розвитку галузі, підвищення конкурентоспроможності та задоволення потреб споживачів. Застосування креативних підходів до бізнесу в галузі харчової промисловості може включати в себе впровадження нових технологій виробництва, розробку унікальних продуктів або послуг, а також пошук нових ринків збуту. Такі інновації сприятимуть не лише розвитку самої галузі, а й забезпечать стабільний ріст економіки та створення нових робочих місць. Збільшення виробництва в харчовій галузі створює попит на сировину, яка зазвичай постачається з сільського господарства.

Збільшення попиту на сировину з сільського господарства стимулює розвиток цієї галузі, що може призвести до зростання зайнятості на селі, підвищення життєвого рівня селян, розвитку інфраструктури в сільських районах тощо. Цей процес, в свою чергу, сприяє зростанню економіки та рівня зайнятості, що відповідає цілям сталого розвитку, зокрема, цілі 8 про повну та продуктивну зайнятість та гідну працю для всіх. Таким чином, мультиплікативний ефект допомагає у посиленні позитивного впливу росту у межах цілі 8 на харчову галузь та пов'язані з нею сектори економіки.

Рекомендація українським підприємцям провести аналіз формування ланцюга вартості вироблених продуктів та наданих послуг може стати ключовим етапом у збільшенні конкурентоспроможності та прибутковості. Врахування кожного етапу виробництва та постачання дозволить виявити можливості для оптимізації та підвищення ефективності у всьому ланцюгу.

Висновки. Ціль сталого розвитку за номером 8 «Гідна праця та економічне зростання» охоплює два основні напрями, які є щільно пов'язаними – економічне зростання та зайнятість (гідну працю), тому важливо забезпечити розвиток високотехнологічних конкурентоспроможних виробництв з урахуванням особливостей створення доданої вартості по всьому інноваційному ланцюгу (від фундаментальної науки до комерціалізації, впровадження на виробництві та виходу на ринки), застосовувати активізацію інвестиційних процесів, реалізацію інфраструктурних проектів (електромережі, транспортні розв'язки, швидкісні пасажирські залізниці, транспортні засоби для залізничних та водних перевезень: вагони, баржі тощо).

Основним напрямком стратегічного курсу до 2030 року має бути впровадження інноваційної моделі, модернізація інфраструктури та стимулювання економічного зростання через структурну перебудову, з метою утвердження України як високотехнологічної держави у першу чергу за ключовими ланцюгами кластерів, які

мають найбільшою мірою впливати на результативність всього ланцюгу, надаючи рівень добробуту всім задіяним акторам. Але також слід розуміти, що тією ж мірою як пов'язані ланцюги національної економіки, так само пов'язані й цілі сталого розвитку людства. Зараз очевидно, що неможна казати про високий рівень заробітної платні та гідної праці, не враховуючи того, що для забезпечення сталого економічного розвитку важливо активно протидіяти конфліктам та забезпечувати мир та стабільність.

Список використаних джерел

1. Міт'яєва Т. Л. Поняття галузі та передумови її формування. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2013. Вип. 2 (18). Ч. 1. 199-209 с.
2. Організація виробництва на підприємствах харчової промисловості: Підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. Т. Л. Мостенська. К. Кондор. 2012. 492 с.
3. Організаційні форми внутрішньогосподарських фінансів : монографія / В. М. Гончаров, О. О. Кузнецов, П. В. Кривуля, Л. В. Кривуля. Луганськ: Віртуальна реальність. 2013. 270 с.
4. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Саблук П. Т., Малік М. Й., Валентинов В. Л. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології. К.: ІАЕ. 2002. 294 с.
6. Сибіна В. О. Виявлення ризиків впровадження заходів підвищення продуктивності. *Майбутній науковець – 2021* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Сєверодонецьк: СНУ ім. В. Даля. 2021. 33 с.
7. Сервіс для визначення кодів видів економічної діяльності за КВЕД-2005 та КВЕД-2010. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/SECT/KVED10_C.html.

ЗЕЛЕНИЙ СУКУПНИЙ ПОПИТ ЯК НОВА МАКРОЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

Швец Н. В., к.е.н., доцент

Бервінова В. В., здобувачка вищої освіти

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Анотація. Зазначено логічний зв'язок між поняттями сталий розвиток, зелена економіка та зелений сукупний попит. Зміни клімату та розуміння важливості збереження природного середовища актуалізують необхідність дослідження нової макроекономічної категорії – зеленого сукупного попиту. Надано визначення цієї категорії та уточнені основні групи товарів і послуг, на які пред'являється такий попит. Підкреслено важливість державної підтримки такого процесу та його актуальність для України.

Ключові слова: зелений сукупний попит, зелена економіка, сталий розвиток.

Abstract. The logical connection between the concepts of sustainable development, green economy and green aggregate demand is indicated. Climate changes and the understanding of the importance of preserving the natural environment actualize the need to research a new macroeconomic category – green aggregate demand. The definition of this category is given and the main groups of goods and services for which such a demand is presented are clarified. The importance of state support for such a process and its relevance for Ukraine is emphasized.

Keywords: green aggregate demand, green economy, sustainable development.

Світова спільнота звертає все більшу увагу на екологічні питання і головним трендом сучасності стає формування зеленої економіки. На початку формування концепції зеленої економіки фахівці [1] наголосили, що вона спрямована на вирішення дилеми між економічним зростанням і захистом довкілля та знаходження оптимального шляху, більш ефективних інструментів для забезпечення збалансованого розвитку людства. Саме через таку економічну модель можливо повною мірою забезпечити глобальний сталий розвиток, що передбачає прогрес у напрямі створення сталого виробництва та переходу до сталого споживання. Становлення зеленої економіки не тільки сприятиме вирішенню екологічних питань, а й створюватиме нові робочі місця, сприятиме економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Також науковці і практики [2] наголошують, що формування такої економіки потребує проведення структурних реформ і підвищення суспільної обізнаності про реальну екологічну, енергетичну та соціально-економічну ситуацію в світі.

Слід зазначити, що загальноприйнятого визначення зеленої економіки не існує [3]. Одним з розповсюджених трактувань є дефініція запропонована у Програмі ООН 2011 року з навколишнього середовища (The United Nations Environment Programme, UNEP). Зелена економіка – це економіка з низьким вмістом вуглецю, ресурсоефективна та соціально інклюзивна, яка підвищує добробут людей і соціальну справедливість, одночасно значно зменшуючи екологічні ризики та екологічний дефіцит [4].

Інше визначення зеленої економіки, представлено Коаліцією зеленої економіки (Green Economy Coalition). Це стійка економіка, яка забезпечує кращу якість життя для кожного в межах екологічних обмежень планети та навколишнього середовища [5]. На сучасному етапі ООН розглядає зелену економіку як інструмент для підтримки досягнення сталого розвитку через всеосяжну політичну програму та наголос на гармонізації економічних цілей із соціальними та екологічними. Тобто поняття зеленої економіки прямо пов'язано з концепцією Сталого розвитку і є її обов'язковим складовим компонентом.

Одним з важливих атрибутів зеленої економіки, як нової системи організації виробництва, використання ресурсів, розподілу багатства і задоволення потреб суспільства, є зелений сукупний попит. Він має зіграти важливу роль у переході до сталого способу життя та зеленої економіки, оскільки сприятиме скороченню негативного впливу людства на природу та формуванню екологічно відповідальної споживчої поведінки. Збільшення зеленого попиту фахівці [12, с. 9] пов'язують зі зростанням свідомості людей про важливість збереження екології і збільшенням потреби у екологічно чистих продуктах та водночас створенням нових можливостей для розвитку національних економік. Також науковці [13] звертають увагу на те, що розвиток зелено орієнтованих виробництв має стимулюватися попитом на зелену продукцію, яка має бути такою від сировини, що використовується для її випуску, до її утилізації після споживання. Це в свою чергу потребує серйозної трансформації виробничої і споживчої сфер економіки.

Проведений літературний аналіз останніх закордонних [3; 6; 7] та вітчизняних публікацій [8-11] показав, що в наукових та політичних колах відсутнє чітке розуміння поняття «зелений сукупний попит». Водночас фахівці признають його велике значення як об'єкта державного регулювання на шляху до цілей сталого розвитку країни.

Виходячи із загально теоретичних положень макроекономічної науки, сукупний

попит – це економічна модель, яка відображає готовність споживачів на національному товарному ринку купувати певний обсяг внутрішнього продукту при поточному рівні цін в економіці. Згідно з кейнсіанською теорією структура сукупного попиту складається з попиту домогосподарств на кінцеві товари та послуги, підприємницького сектору на інвестиції, уряду на державні закупівлі та чистого експорту. Будь-які зміни в сукупному попиті суттєво впливають на різні аспекти функціонування економіки країни.

Ураховуючи вище зазначене, авторами запропоновано таке визначення зеленого сукупного попиту. При певному рівні цін це загальний обсяг запиту на товарному ринку країни товарів та послуг, виробництво і споживання яких мінімізує негативний вплив на навколишнє середовище [14]. Отже, зелений сукупний попит має розглядатися як важлива складова загального попиту на національному товарному ринку, яка зі збільшенням ознак сталого розвитку повинна зайняти домінуючу частину, і з часом заповнити увесь сукупний попит в країні.

Слово «сукупний» характеризує цей попит як макроекономічну категорію та вказує на участь в його формуванні чотирьох основних суб'єктів економічного кругообігу, а саме домогосподарств, держави, підприємницького і закордонного секторів. Кожен з них робить свій певний внесок у створення попиту на зелені продукти. Згідно з традиційними теоретичними засадами, домогосподарства складають більшу частину кінцевого споживання таких продуктів, підприємницький сектор перед'являє інвестиційний попит із зеленою ознакою, держава формує попит на закупівлі зелених продуктів, закордон впливає через їх експорт та імпорт.

Запропоновано цей вид попиту розглядати для товарів та послуг, що спроектовані, вироблені та споживаються з урахуванням певних критеріїв, які були уточнені авторами.

1) Екологічна стійкість – це здатність товарів та послуг мінімізувати негативний вплив на навколишнє природне середовище у процесі їх виробництва, експлуатації та утилізації. Цей критерій включає в себе такі аспекти, як:

- використання екологічно чистих матеріалів та технологій;
- зменшення шкідливих викидів та відходів;
- захист біорізноманіття.

2) Енергоефективність – це здатність товарів та послуг споживати менше енергії при їх використанні. Цей критерій включає в себе такі аспекти, як:

- використання енергоефективних технологій;
- оптимізація проектування та використання товарів та послуг.

3) Використання відновлюваних джерел енергії – це здатність товарів та послуг використовувати енергію з джерел, здатних відтворюватися самостійно, таких як сонячна, вітрова енергія та ін. Цей критерій включає в себе такі аспекти, як:

- використання сонячних панелей, вітряних турбін та інших відновлюваних джерел енергії;
- зменшення споживання традиційних джерел енергії.

4) Ефективне використання ресурсів – це здатність товарів та послуг мінімізувати споживання сировини та матеріалів. Цей критерій включає в себе такі аспекти, як:

- використання перероблених матеріалів;
- зменшення кількості упаковки;
- пролонгація терміну служби товарів та послуг.

5) Безпека для здоров'я та людського добробуту – це здатність товарів та послуг не завдавати шкоди здоров'ю людини та забезпечувати безпечні умови використання.

Цей критерій включає в себе такі аспекти, як:

- використання безпечних матеріалів та технологій;
- відсутність шкідливих речовин;
- захист від травм та інших небезпек.

Вже сьогодні до товарів, що відповідають критеріям зеленого сукупного попиту, можна віднести багато що. Зокрема це енергоефективні електроприлади, такі як холодильники, пральні машини, телевізори, освітлення, споживають менше енергії, ніж звичайні прилади. Такі споживчі товари допомагають зменшити використання енергії та, відповідно, викиди парникових газів. Також зеленими є продукти харчування, отримані з органічного землеробства, що вирощуються без використання штучних добрив, пестицидів та інших хімікатів і відповідно допомагають захистити навколишнє середовище та забезпечити здорове харчування. Послуги громадського екологічного транспорту нового покоління, що дозволяє зменшити затори на дорогах та викиди шкідливих речовин в атмосферу. Сонячні панелі, вітряні турбіни та інші відновлювані джерела енергії, які зменшують залежність від викопних природних ресурсів і відповідно джерела парникових газів. Перероблені матеріали, такі як пластикові пляшки, папір, допомагають зменшити кількість відходів та запобігти забрудненню навколишнього середовища. Обсяги таких товарів мають відстежуватися та аналізуватися, тому що ілюструють становлення економіки нового типу.

Розвиток зеленого сукупного попиту у продуктовому розрізі доцільно аналізувати також за найбільш впливовими сферами економічної діяльності, що вимагають його формування, це: транспорт (екологічні транспортні послуги); будівництво (енергозберігаючі будинки та будівлі з сучасною системою енергоефективності); агропромисловий комплекс (органічна, екологічно чиста продукція); машино- та приладо- будівництва (енергоефективні побутові прилади); освіта та наука (послуги з освіти та консультування у сфері сталого споживання).

Дотримання зеленого курсу і відповідно формування зеленого сукупного попиту є сьогодні критично важливими для України. Рухаючись у євроінтеграційному напрямі, в нашій країні планування повоєнного відновлення і розвитку економіки має відбуватися з врахуванням вимог політики ЄС.

Європейський зелений курс – це стратегія ЄС щодо створення сучасної та конкурентоспроможної європейської економіки. Вона має на меті зробити Європу першим кліматично нейтральним континентом до 2050 року. У липні 2021 року Європейська комісія запропонувала пакет заходів, щоб забезпечити досягнення ЄС цілей у рамках Європейського зеленого курсу [8].

Загальний пакет заходів включає реалізацію таких цілей:

- скорочення викидів у широкому діапазоні секторів;
- збільшення природних поглиначів вуглецю;
- оновлення системи торгівлі викидами, щоб обмежити викиди, встановити ціну на забруднення та залучити інвестиції в зелений перехід;
- підтримка громадян і малого бізнесу [9].

Україна вже сьогодні має дотримуватися європейського Зеленого курсу, здійснюючи певні комплекси дій для стимулювання зеленого попиту та підтримки зеленого виробництва. А саме:

- узгодження законодавства, яке відповідатиме європейським стандартам щодо сталого розвитку;
- створення сприятливих умов для інвестування у відновлювані джерела енергії та енергоефективність;

- розроблення нової аграрної та транспортної політик, що спрямовані на зменшення викидів парникових газів.

Висновки. Зміна клімату, зростання потреби у відновлюваних джерелах енергії та загалом розуміння важливості збереження природного середовища привили до появи нової макроекономічної категорії – зеленого сукупного попиту, який відображає готовність макроекономічних суб'єктів купувати товари і послуги, що вироблені і споживаються з мінімальним негативним впливом на навколишнє середовище.

Зелений сукупний попит є одним з факторів переходу до сталого розвитку. Він сприяє зменшенню негативного впливу економіки на природу, формуванню екологічно відповідальної споживчої поведінки. Його зростання здатне підвищити конкурентоспроможність країни і покращити якість життя її населення.

У світовому суспільстві повинно зростати усвідомлення необхідності захисту навколишнього середовища і збільшуватися споживання більш екологічно чистих товарів та послуг. Такий процес має підтримувати і стимулювати держави.

Для України формування зеленого сукупного попиту, який передбачає споживання екологічно чистих товарів та послуг є важливим чинником євроінтеграції. Сьогодні ЄС висуває високі стандарти з екологічної безпеки та сталості. Заданий Європою зелений курс визначає сучасні вимоги і цінності та є стратегічно важливим для соціально-економічного розвитку України.

Формування в Україні зеленого попиту потребує певної державної політики, що відповідатиме сучасним європейським стандартам. Ця політика має стимулювати і заохочувати як підприємницький сектор так і сектор домогосподарств, а також залучати освітню сферу, завдання якою полягає у підвищенні обізнаності населення про важливість екологічно чистих товарів (послуг) та зміни підходів до споживання.

Список використаних джерел

1. Brewe F. M., Harold J. B., Chandler M. Scarcity and Growth: The Economics of Natural Resource Availability. *Natural Resources Journal*. Summer 1963. URL: <https://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3894&context=nrj>.
2. World Green Economy Report: Inspiring innovations in business, finance and policy. World Green Economy Organization. 2018. p. 11, 32. URL: <http://worldgreeneconomy.org/wp-content/uploads/2018/10/report.pdf>.
3. Kabayel M., Kabayel E. Green Fiscal Policies in Sustainability of Green Economy. *International Applied Social Sciences Congress (C-IASOS – 2023)*. Valletta-Malta. 13-15 November 2023. P. 111-121. URL: https://www.researchgate.net/publication/377230852_Green_Fiscal_Policies_in_Sustainability_of_Green_Economy.
4. UNEP. *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication – A Synthesis for Policy Makers*. 2011. URL: www.unep.org/greeneconomy.
5. UN. *Green Economy*. 2023. URL: <https://www.unep.org/regions/asia-and-pacific/regional-initiatives/supporting-resource-efficiency/green-economy>.
6. Gottschalk S., Owen R. Green Smes' Demand for Peer-to-Peer Finance. Available. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4620681>.
7. Iqbal U.P., Jose S.M. and Tahir M. Examining the demand side factors of green banking adoption – a study exploring the case of Oman, *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*. 2024. Vol. 17 No. 1. pp. 213-231. URL: <https://doi.org/10.1108/IMEFM-12-2022-0483>.
8. Короткий посібник про ЄС. URL: <https://op.europa.eu/webpub/com/short-guide->

eu/uk.

9. Delivering the European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en.

10. Тотєва Е. Зелена таксономія України. Створення інфраструктури зеленого фінансування. 2022. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-08/UNDP-UA-green-taxonomy-report-UKR.pdf>.

11. Сухорукова Т. Г., Янченко Н. В., Жижкевич Н. Перспективи розвитку зеленої економіки в Україні. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2019. №67. С. 115-123.

12. Марушевський Г., Хікман Д. Посібник «Зелений» бізнес для малих і середніх підприємств». Федерація канадських муніципалітетів. 2017. URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/SME-Guide-web.pdf>.

13. Вічевич А. М., Вайданич Т. В. Проблеми формування попиту в системі екологічного маркетингу. 2003. Репозиторій Національного університету «Львівська політехніка». URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/55004686-a0d8-43eb-8a8d-2b5c72f88f59/content>.

14. Бервінова В. В. Зелений сукупний попит як чинник успішної євроінтеграції України. Цілі сталого розвитку: проблеми і можливості досягнення в Україні та світі: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених, 27 жовтня 2023 р., м. Київ. С. 19-21.

Наукове видання

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за матеріалами
VII Міжнародної науково-практичної конференції

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-
ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

Київ, Україна, 25 квітня 2024 р.

Відповідальний за випуск

Н. В. Швець

Техн. редактор

К. В. Христофорова

Оригінал-макет

К. В. Христофорова

Формат 60x90 1/8.
Умовн. друк. арк. 20.